

ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ РІШЕННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ

**Збірник наукових праць
Випуск 5**

Полтава, 2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка

**КАФЕДРА
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

**ІННОВАЦІЙНІ
ПЕДАГОГІЧНІ РІШЕННЯ
У ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ**

Збірник наукових праць

Випуск 5

Полтава – 2022

УДК 373.3:001.895(082)

I-66

*Друкується згідно з рішенням ученої ради
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка
Протокол № 5 від 24.11.2022 року*

Рецензенти:

Шпак Валентина Павлівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри початкової освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького;

Сулаєва Наталія Вікторівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри музики, декан психолого-педагогічного факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

**Інноваційні педагогічні рішення у початковій
I-66 освіті:** зб. наук. праць [за заг. ред. О. А. Федій, відп. ред. Ю. Г. Павленко] / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Вип. 5. Полтава : ПП Астроя, 2022. 257 с.

У збірнику вміщені статті з актуальних проблем початкової освіти та професійної підготовки майбутній учителів початкової школи. Автори ознайомлюють читачів з положеннями та висновками досліджень актуальних проблем навчання та виховання дітей молодшого шкільного віку у сучасних умовах. Презентовано сучасні технології, інноваційні методики й досвід роботи у школі I ступеню та у педагогічному закладі вищої освіти.

Матеріали збірника подані в авторській редакції.

УДК 373.3:001.895(082)

Відповідальність за автентичність цитат, правильність фактів та посилань несуть автори статей.

© Колектив авторів, 2022

© ПНПУ імені імені В. Г. Короленка, 2022

© ПП Астроя, 2022

ПЕРЕДМОВА

Збірник наукових праць кафедри початкової освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка «Інноваційні педагогічні рішення у початковій освіті» є результатом науково-дослідної діяльності навчально-методичної лабораторії «Інноваційних освітніх рішень».

Основна тематика публікацій відповідає проблемам організації освітнього процесу у сучасній початковій школі й розглядається авторами наукових доробків з огляду на виклики часу: реалізація провідних положень концепції Нової української школи, впровадження інтерактивних форм, методів роботи вчителя з молодшими школярами, сучасних комп'ютерних технологій, використання естетотерапевтичних засобів, потенціалу освітнього середовища, двомовного навчання учнів початкової ланки освіти в період їх вимушеної іміграції внаслідок війни в Україні.

Дослідниками розглянуто питання парадигмального пошуку розбудови освітнього процесу початкової школи, реалізації філософської ідеї людиноцентризму, згідно з якою духовно-ціннісний, естетичний зміст освіти набуває соціальної державної домінанти. Розкривається проблема особистісної зорієнтованості педагога-майстра, його гуманістичної спрямованості.

Авторами також висвітлюються питання, пов'язані з формуванням компетентностей молодших школярів (математичної, мовно-літературної та іншомовної, природничої, інформатичної, здоров'язбережувальної, екологічної, мистецької тощо), формування у дітей пізнавального інтересу, розвитку творчих здібностей, екологічної культури та екоосвідомості тощо.

Нові підходи до професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи знайшли відображення у статтях присвячених формуванню у них культурно-дозвіллевої компетентності, підготовці до самоосвітньої діяльності в умовах НУШ, а також пошуку шляхів реалізації педагогічного оптимізму в початковій школі.

Відмітимо позитивну тенденцію – за весь період роботи над щорічним збірником наукових праць «Інноваційні педагогічні рішення у початковій освіті» (наразі маємо випуск № 5) утворилася активна група науковців, які із року в рік готують наукові статті. Також колектив авторів постійно розширюється представниками закладів-партнерів. Редакція збірника запрошує однодумців для спільного продовження розпочатої роботи.

Бажаємо авторам статей подальших успіхів у роботі над науковими дослідженнями. Маємо надію, що науково-дослідна робота збагатить їхній педагогічний досвід, сприятиме особистісно-професійному зростанню.

Дякуємо викладачам кафедри початкової освіти – керівникам наукових праць студентів і аспірантів – за здійснене керівництво науково-дослідною роботою, допомогу у підготовці наукових статей здобувачів освіти першого (бакалаврського), другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) освітніх рівнів вищої освіти.

Збірник буде надзвичайно корисним для науковців, викладачів ЗВО, аспірантів, учителів, майбутніх фахівців освітньої галузі.

Ольга ФЕДІЙ,

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри початкової освіти Полтавського національного
педагогічного університету імені В. Г. Короленка*

Юлія ПАВЛЕНКО,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

TRAINING FUTURE TEACHERS TO USE PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES WHILE PROVIDING NON-FORMAL EDUCATION

Nataliia SULAIEVA,

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Dean of the Faculty of Psychology and Pedagogy
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University*

The article highlights certain aspects of training future teachers to use various pedagogical technologies while providing non-formal education to students. Attention is focused on the expediency of revealing the main characteristics of each pedagogical technology, the sequence of implementation, and determining the degree of its effectiveness in the educational process.

Keywords: pedagogical technology, non-formal education, professional training.

У статті висвітлюються окремі аспекти підготовки майбутніх педагогів до використання педагогічних технологій у процесі організації та реалізації неформальної освіти. Акцентується увага на різноманітності підходів до трактування поняття «педагогічна технологія» та дається визначення останньої, актуальне для даного дослідження. Характеризуються різні види освітньої діяльності, як то формальна, неформальна та інформальна. Наголошується, що одним із найважливіших складників використання педагогічних технологій у процесі надання здобувачам освіти неформальної освіти є вибір найдоцільнішої з них. Підкреслюється, що правильно дібрана педагогічна технологія визначає загальну ефективність освітнього процесу. Зауважується, що вибір педагогічної технології залежить від повноти ознайомлення здобувачів освіти з традиційними та інноваційними педагогічними технологіями, визначеними в науці і практиці. Наводяться приклади груп педагогічних технологій, як то: гуманістично-особистісної орієнтації педагогічного процесу; активізації та інтенсифікації діяльності здобувачів освіти; ефективності управління та організації освітнього процесу; дидактичного удосконалення та реконструювання матеріалу; застосування нових

і новітніх інформаційних засобів тощо. Акцентується увага на доцільності розкритті основних характеристик кожної педагогічної технології, послідовності реалізації та визначенні ступені її ефективності використання в процесі надання здобувачам неформальної освіти.

Ключові слова: педагогічна технологія, неформальна освіта, професійна підготовка.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Наталія СУЛАЄВА

Introduction. The present-day pedagogical science and practice are characterized by a rapid transition from the accumulation of knowledge to the formation of the ability to operate with it, from fragmented to continuous education, from formalized to non-formal and informal types of education that would satisfy the needs of each individual. This state of affairs requires a review of approaches to training teachers and scientists of the new generation in the conditions of a higher pedagogical education institution, in particular, to the use of various pedagogical technologies while providing non-formal education.

Literary review. The results of Ukrainian scholars' scientific research indicate an increase in interest in solving the issue of using innovative pedagogical technologies in the process of professional future teacher training (I. Bohdanova, I. Dychkivska, O. Yevdokimov, O. Kiyashko, O. Pehota, I. Rusnak, S. Sysoieva), in particular, in the system of education of future primary school teachers (N. Demyanenko, O. Ponomaryova, O. Serheyenkova, L. Khomych). Scientists do not ignore the study of the implementation effectiveness of the various educational activities in the educational space of Ukraine (V. Kipen, L. Lukyanova, N. Nychkalo, N. Pavlyk, L. Pukhovska), etc. The analysis of Ukrainian scientists' papers shows that the issues of using various technologies while providing non-formal education have been neglected.

The goal is to highlight certain aspects of training future teachers to use pedagogical technologies while providing non-formal education.

Main findings. The analysis of the definitions of the concept of «pedagogical technology» presented in Ukrainian and foreign studies

gives reasons to state the diversity of approaches to its interpretation. While forming students' competence to use pedagogical technologies in non-formal education in the general secondary, out-of-school, and higher education institutions, we understand it as «a complex integrative system that contains many ordered operations and actions that provide pedagogical holistic, meaningful, informative and procedural aspects. They are aimed at the to acquire systematized knowledge and professional skills, as well as, form student's personal qualities, which are set by the goals of education» [5].

At the same time, it is crucial to understand that pedagogical technology helps to increase the efficiency of the educational process due to the design of goals, planning of the educational process, programming of the provider and recipient of education, structuring, etc.

In the course of study, students adjust to the perception of pedagogical technology as follows: a set of basic methods (scientifically based methods) adapted to achieving the goal; a program (a project of a specific pedagogical activity), which is consistently implemented in practice; a set of actions, operations, and procedures that instrumentally ensure obtaining the predicted result [3].

At the same time, to understand the expediency of using certain pedagogical technologies while providing non-formal education, information is provided on the types of educational activities, such as formal, non-formal, and informal. In particular, formal education is received through educational programs following the levels of education, fields of knowledge, and specialties (professions) determined by the law, and implies achievement by the students of the learning outcomes of the corresponding level of education and the acquisition of qualifications recognized by the state [2]. Non-formal education is defined as education that is obtained, as a rule, through educational programs and does not involve the awarding of state-recognized qualifications by education level but may end with the awarding of professional and/or partial educational qualifications [2]. Informal education involves the self-organized acquisition of specific competencies by a person, in particular, during everyday activities related to professional, social, or other activities, family, or leisure [2].

Mastering the pedagogical technologies of providing non-formal education also involves identifying specific ones that could be the most effective in implementing the specified process. For this purpose, there is an introduction to the entire palette of pedagogical technologies known today. They are divided based on the following criteria:

humanistic and personal orientation of the pedagogical process; activation and intensification of the activities of students; effectiveness of management and organization of the educational process; didactic improvement and reconstruction of the material; application of new and latest informational means, etc. [1, 13].

For example, pedagogical technologies based on pedagogical process humanistic-personal orientation give priority to personal relationships, an individual approach, non-rigid democratic leadership, and a bright humanistic orientation of the content. They include, in particular, the pedagogy of cooperation. The use of this pedagogical technology is effective as the basic requirement while providing non-formal education is respect for the individual as the highest value in the system of human relations. The conditions for the implementation of this technology are the following: voluntary non-formal education, independent determination of areas of activity, and optimism in predicting the final result. This technology involves observing the following rules: focus on the student's active position, respect his personality, take into account the individual characteristics and capabilities of everyone, ensure freedom of choice, and support aspirations and actions.

Among the pedagogical technologies of students' activities activation and intensification, while providing non-formal education, game technologies are distinguished. Their basis is a pedagogical game as a type of activity in the conditions of situations aimed at the reproduction and assimilation of social experience. Effective for non-formal education are, for example, didactic art games, during which the creative development of the personality takes place based on various types of arts and game activities. The peculiarity of the use of such pedagogical technology is the multifunctionality and variability of didactic art games. Since one or several types of art (musical, choreographic, visual, dramatic, literary, etc.) can be used during their implementation. Information can be transmitted, for example, about letters and the sounds of the Ukrainian alphabet, numbers, figures, geometric shapes, colors, traditions of the Ukrainian people, etc. In addition, conducting didactic art games creates a positive atmosphere, during which various requests and interests of each individual are realized, and most importantly, creative understanding and reproduction of the world take place. At the same time, the teacher performs the role of the artistic action director. Unlike a dramatic performance, where each role is assigned to a particular performer, all participants create a

collective image in a didactic art game. In the course of the practical implementation of the mentioned pedagogical technology, the providers of educational services follow certain rules. They use a democratic style of communication with the students of education, show tolerance for their unusual and unconventional reactions, direct activities to the realization of the creative potential of each participant of the didactic art game, do not allow negative evaluation, support the wishes of the student's education to creative activity.

Nowadays, technologies of individualization of learning are popular in the educational space. It is a part of a group of technologies for the effective management and organization of the educational process. It is about the so-called tutoring, which provides an opportunity to get non-formal education for schoolchildren, students, and adults. The peculiarity of individual learning technology is that the individual approach and the individual form of providing educational services are prioritized. At the same time, pedagogical activity is designed based on the individual qualities of a person (interests, needs, abilities, intelligence, etc.) [6].

An essential stage in the assimilation of any pedagogical technology for providing informal education is the disclosure of all its main characteristics, which makes it possible to implement it effectively in the future. In particular, pedagogical technology should have the following components: the conceptual component that reflects the design and implementation system; content-procedural, the one in which the goal (general and intermediate goals) is determined; the content of the material, methods, and forms of the teacher's pedagogical activity; activity of a teacher in managing the educational process; a professional component that reflects the dependence of the success of the functioning and reproduction of pedagogical technology on the level of the teacher's pedagogical skill.

The value of mastering the pedagogical technologies of providing non-formal education also lies in the assimilation of the logic of their embodiment by the students. It is primarily about the following sequence of actions: defining the goal and the ability to check the degree of its achievement based on specific criteria or indicators; formulation of intermediate goals of the professional development of an individual through continuity and building up of its potential according to defined indicators and criteria; selection and justification of the content of the educational process following the goal; determination of organizational conditions for providing non-formal education, etc. [1].

Conclusions. In national science and practice, there is a wide range of definitions of the term «pedagogical technology». To study the issue of the use of pedagogical technologies while providing non-formal education, the most expedient, in our opinion, is to understand this concept as a complex integrative system that contains a lot of ordered operations and actions that provide a pedagogical holistic, content, information-subject and procedural aspects aimed at the acquisition of systematized knowledge and professional skills, the formation of personal qualities of students, which are set by the educational goals. Different types of educational activities (formal, non-formal, informal) are distinguished in the educational space. One of the essential components of pedagogical technology usage while providing non-formal education is the choice of the most appropriate technologies. Correctly selected pedagogical technology determines the overall effectiveness of the educational process. The choice of pedagogical technology depends on the students' familiarization with traditional and innovative pedagogical technologies. Examples of groups of pedagogical technologies can be the following: humanistic and personal orientation of the pedagogical process; activation and intensification of the activities of education seekers; effectiveness of management and organization of the educational process; didactic improvement and reconstruction of the material; use of new and latest information tools, etc. The implementation of pedagogical technology depends on its main characteristics, the sequence of implementation, and the determination of the degree of its effectiveness while providing non-formal education.

References:

1. Antonova O. Ye. (2015). Pedahohichni tekhnolohii ta yikh klasyfikatsiia yak naukova problema [Pedagogical technologies and their classification as a scientific issue]. *Suchasni tekhnolohii v osviti [Modern technologies in education]*. Ch.1 Suchasni tekhnolohii navchannia: nauk.-dopom. bibliohr. pokazhch. Vyp. 2. NAPN Ukrainy, DNPB Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho. Kyiv. S. 8–15 [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy pro osvitu [The Law of Ukraine about Education]. (2017). Retrieved from: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
3. Kapeliuk V.V. (2007). Formuvannia osobystosti pidlitka v odnoditnykh simiakh [Formation of a teenager's personality in single-child families]: Dys. ... kand. ped. nauk za spetsialnistiu 13.00.07 – teoriia ta metodyka vykhovannia. Kherson, 203 s. [in Ukrainian].
4. Lozenko A. (2016). Indyvidualizatsiia v umovakh tradytsiinoi tekhnolohii navchannia: problemy i perspektyvy [Individualization in the conditions of

- traditional learning technology: issues and prospects]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka* [Scientific notes of Kirovohrad Volodymyr Vinnichenko State Pedagogical University]. Vyp. 9(3). S.191–194 [in Ukrainian].
5. Ortynskyi V. L. Pedahohika vyshchoi shkoly. Vydy pedahohichnykh tekhnolohii [Pedagogy of high school. Types of pedagogical technologies]. Retrieved from: http://pidruchniki.com/17190512/pedagogika/vidi_pedagogichnih_tehnologiy [in Ukrainian].
  6. Piatakova H. P., Zaiachkivska N. M. (2003). Suchasni pedahohichni tekhnolohii: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv ta mahistrantiv vyshchoi shkoly [Modern pedagogical technologies: a teaching and methodical guide for students and graduate students of higher education]. Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka. 55 s. [in Ukrainian].
  7. Sulaieva N. V. (2014). Neformalna mystetska osvita maibutnikh uchyteliv u khudozhno-tvorchykh kolektyvakh [Non-formal art education of future teachers in artistic and creative groups] (Dys. doktora ped. nauk). Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy, Kyiv [in Ukrainian].
  8. Typolohiia suchasnykh pedahohichnykh tekhnolohii [Typology of modern pedagogical technologies]. Retrieved from: https://obdarovanist.at.ua/MethodSkrunka/seminarske_zanjattja_tipologija_suchasnykh_pedagog.pdf [in Ukrainian].

ІГРОТЕРАПІЯ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ФАСИЛІТАЦІЯ

Ольга ФЕДІЙ,

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри початкової освіти*

*Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

Тетяна ГАЛИНА,

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
за спеціальністю 013 Початкова освіта*

*Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

У статті представлені теоретико-практичні та психолого-педагогічні контенти ігротерапії у роботі з учнями початкових класів. Розглянута педагогічна сутність ігротерапії у її зв'язку з фасилітативною дією на кожну особистість. Доводиться доцільність та ефективність побудови інтерактивного фасилітативного педагогічного процесу з використанням ігротерапевтичних технологій. Підкреслюється виключна роль педагогічного потенціалу ігротерапії у сучасних умовах деструктивного інформаційного середовища.

Ключові слова: педагогічна фасилітація, ігротерапія, технології ігротерапії в освітньому середовищі, творчий потенціал особистості, психологічно комфортне освітнє середовище початкової школи.

The article presents play therapy's theoretical-practical and psychological-pedagogical content in work with elementary school students. The author considers the pedagogical essence of play therapy in its connection with the facilitative effect on each individual. The expediency and effectiveness of building an interactive facilitative pedagogical process using play therapy technology are proven. The unique role of the pedagogical potential of play therapy in current conditions of a destructive information environment is emphasized.

Keywords: pedagogical facilitation, play therapy, play therapy technologies in the educational environment, the creative potential of the individual, psychologically comfortable educational environment of the primary school.

PLAY THERAPY AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FACILITATION

Olha FEDIY, Tetiana HALYNA

Сучасний етап вітчизняної освітньої реформи, що відбувається у найскладніших соціально-політичних, економічних та воєнних умовах протистояння України агресивно-руйнуючій доктрині країни-агресора, відзначений активними пошуками та інноваційними розробками педагогів початкової ланки освіти. Деструктивний вплив на стійкість та життєздатність дітей, які перебувають у постійних стресових умовах війни, потребує від педагога негайних професійних дій-заходів, спрямованих на актуалізацію захисних, збережувальних сил особистості. Йдеться, у першу чергу, про можливість активізації пізнавальних інтересів учнів, формування психологічної стійкості та наполегливості у досягненні особистих успіхів у школі, набуття цілющого досвіду задоволення від навчання, переживання почуття власної захищеності і психологічного комфорту від спілкування з оточуючими людьми: однокласниками, вчителями, батьками, друзями.

На переконання науковців та педагогів-практиків сучасна педагогіка має приймати учня як добровільного і зацікавленого соратника, одnodумця, рівноправного учасника педагогічного процесу, турботливого і відповідального за його результати (Вишневецький, 2006). Ефективне впровадження концептуальних засад сучасної української педагогіки в початкову освіту потребує кардинального переосмислення ролі та функцій учителя, вихователя (Максименко, 2018). Дедалі більшої популярності у цьому напрямку набирає педагогічна фасилітація та вивчення й розробка новітніх технологій використання ефективних, природовідповідних засобів та прийомів організації фасилітативного освітнього середовища, зокрема провідних естетотерапевтичних засобів класичного гатунку – музики, казки, природи, гри тощо (Fedyi & Bohdanova, 2020). Остання має особливий інтегративно-розвивальний та терапевтично-освітній ефект та стає все більш актуальною в умовах обмеженого формату дистанційного, уособленого, віртуального перебування сучасного учня в освітньому просторі школи, що позбавляє його природньої активності та реальної соціальної контактності.

Багатовекторність та мультимодальність педагогічної ігротерапії (Г. Лендрет, В. Екслайн та ін.) нині отримує все більшу актуальність та затребуваність, особливо у роботі педагога з учнями молодшого шкільного віку – найбільш близького до ігрових активностей та сприятливого щодо педагогічно-розвивальних, фасилітативних впливів. Сучасними вченими активно розробляється ідея про те, що дитяча гра здійснює важливий вплив на оптимістичне відчуття дитини у сьогоденні (Landreth, 2005, Axline, 1981).

Мета статті: розглянути філософсько-педагогічну сутність ігротерапії у її зв'язку з фасилітативною дією на особистість кожного учня початкових класів в умовах воєнного та післявоєнного періодів.

Фасилітація (від англ. *facilitation* – допомога, полегшення, сприяння) має недирективний характер організації освітнього простору, позбавлена традиційно-авторитарного стилю поведінки педагога, який змушує учнів виконувати певні інструкції. Педагогічна фасилітація має за мету допомогти учневі в усвідомленні себе як самоцінності, підтримувати прагнення дитини до саморозвитку, самореалізації, активізувати ціннісне ставлення до людей, до життя у цілому. Така педагогічна стратегія буде допоміжне, гуманістичне, діалогічне, суб'єкт-суб'єктне спілкування, естетотерапевтичну атмосферу безумовного прийняття учня, взаєморозуміння та довіри .

Найбільш актуальними у сучасному освітньому процесі стають такі важливі формати фасилітації як *соціальна фасилітація*, що передбачає ефект поліпшення якості виконання простих і добре засвоєних операції при присутності інших людей та *перетворювальний процесинг* – діяльність вчителя-фасилітатора по зміні негативних рис характеру, або звичок, перетворення життєвих проблем під час виконання учнем освітньо-навчальних, розвивальних завдань у школі. Саме такий процесинг є найбільш цінним й популярним в освіті, оскільки дозволяє вчителю запроваджувати систему дитиноцентрованих принципів і технік, що, у свою чергу, дозволятимуть учням впоратися із несприятливими сторонами життя і отримати якомога більше позитивних відчуттів, бажаного, омріяного.

Феномен гри багато віків вивчають філософи, літературознавці, педагоги, психологи, юристи. ООН визнала гру універсальним та невід'ємним правом дитини. У народознавстві

дитинство розуміють як час підготовки до життя та гри. У самому дитячому розумінні «грати» означає «дружити». На жаль, як свідчать дослідження психологів, педагогів, сучасні батьки вважають гру неактуальною та застарілою формою організації дитячої діяльності, мотивують таке ставлення впливом на життя дитини сучасних технологій, темпу та ритму життя. Сьогодні перевага надається «розумним» комп'ютерним іграм, елітним спортивним заняттям, переважно східного спрямування тощо. Грі, зазвичай, відводиться роль розваги та відпочинку, а не важкої, кропіткої, цілющої душу та тіло праці.

У різні часи вчені намагалися пояснити власне бачення естетотерапевтичного контексту гри, як феномену розвитку людини: гра у філософії Платона - джерело задоволення; Аристотель вважав, що в ідеальній державі люди здатні віддаватися найчудовішим іграм; Ж.-Ж. Руссо, наділяв гру унікальним діагностуючим внутрішній стан дитини засобом, видатний вчений вважав, що для того, щоб пізнати та зрозуміти дитину, необхідно поспостерігати за її грою; Ф. Шилер у своїй праці «Листи про естетичне виховання» писав, що гра та краса врівноважують, доповнюють один одного, гра – це вільне, самостійне розкриття усіх сил людини, її сутності (цит. за Fediy, & Bohdanova, 2020).

Серед провідних засад теоретико-методичного базису ігротерапії виділяємо чотири концепції, що становлять принциповий інтерес сучасної психолого-педагогічної фасилітації засобами гри:

По-перше, теорія Л. С. Виготського про культурно-історичний розвиток вищих психічних функцій, яка частково розкриває й дитячі рольові ігри: гра, зазначає Л. С. Виготський, - це джерело розвитку, у ній створюються зони найближчого розвитку (Langford, 2013).

По-друге, теорія соціальної природи рольової гри прихильника та послідовника школи Л. Виготського Д. Ельконіна. Він розглядає гру як «роботу фантазії» та своєрідний «психологічний захист» дитини, яким вона активно користується повсякденному житті. Тобто, естетотерапевтичний, фасилітативний ефект гри: психологічна захищеність, комфортність та можливість творчого прояву через вияв фантазії, - фіксується вченим вже на емпіричному етапі користування дитиною грою (цит. за Zhuravlova & Chebykin, 2021).

Д. Ельконін доводить тезу й про те, що змістовим компонентом будь-якої рольової гри для дитини стають соціальні відносини, як найбільш актуальні у порівнянні з відносинами людьми з предметним середовищем: «Змістом розгорнутої, розвиненої форми рольової гри є не предмет та його вживання або зміна людиною, а відносини між людьми, що здійснюються через дії з предметами; ні людина – предмет, а людина – людина» (цит. за Zhuravlova & Chebykin, 2021). Це положення має принципове значення щодо виявлення терапевтичних можливостей гри-фасилітації, оскільки при психотерапії усуваються проблеми, що виникають у результаті *соціального* формування й самовиявлення особистості.

По-третє, «теорія ролей» Я. Морено («театр імпровізацій»), згідно якої «роль» розширюється до життєвих ролей та охоплює типи поведінки, що виявлені у різних сферах життя. Згідно цього підходу, всі аспекти людської поведінки можна описати з точки зору «прогривання ролей». Саме рольова поведінка дитини відображає її внутрішні психологічні стани та функціональні тенденції (Riva et al; 2020).

По-четверте, концепція гуманістичної ігрової терапії, що центрована на дитині Г. Л. Лендрета, яка є цілісною терапевтичною системою, що будується на переконаності вченого у можливостях та життєздатності дитини. У центрованій на дитині ігровій терапії ключем до корекції та розвитку стають відносини, а не звичайне використання іграшок або інтерпретація поведінки (Landreth, 2005).

Таким чином, сучасна психолого-педагогічна наука володіє достатнім теоретичним базисом щодо визначення фасилітативно-терапевтичного контексту ігрової діяльності. Найбільш наближеними до ідей особистісно орієнтованої педагогічної парадигми формування дитячої особистості є визначення ігротерапії, що дає визнаний авторитет зарубіжної ігротерапії Г. Лендрет: «Ігрова терапія визначається як *динамічна система міжособистісних відносин* між дитиною та терапевтом, який ознайомлений з процедурами ігрової терапії, забезпечує дитину ігровим матеріалом та полегшує побудову безпечних відносин для того, щоб дитина якомога повніше виразила та дослідила власне Я (почуття, думки, переживання та вчинки) за допомогою гри – природного для дитини засобу комунікації» (Landreth, 2005). Ігрова терапія пов'язана з поняттям сумісної діяльності педагога та

вихованця, це активний соціальний процес спільного з дитиною проживання й осмислення будь-якої життєво важливої ситуації, що подана в ігровій формі. Це *процес співтворчості, співпереживання*, у якому дитина та дорослий разом йдуть по дорозі прозріння, відкриттів та перемог .

Таким чином, вчені одностайні в думці, що гра дає дитині унікальну можливість реорганізувати, перетворити власний досвід, власний світ за умов створення педагогом особливої естетотерапевтичної атмосфери у навчально-пізнавальному процесі засобами гри.

Однією з перших ігрову терапію дитини почала використовувати Анна Фрейд у своїй роботі з дітьми, які пережили бомбардування у Лондоні під час Другої світової війни. Донькою видатного психоаналітика було на практиці доведено, що, якщо дитина мала можливість виразити у грі свої хвилювання, вона звільнялася від страхів і уникала розвитку в собі психічної травми.

Адже дітям від природи притаманне прагнення до морального комфорту, піклування про самого себе. Діти надзвичайно життєздатні. Тобто, у порівнянні із дорослою людиною, вони мають здатність виживати навіть у найнесприятливіших, стресогенних умовах.

У виникненні ігрової терапії як способу допомоги дітям виділяють п'ять основних напрямів: психоаналіз, ігрова терапія відреагування, ігрова терапія побудови відносин, недирективна ігрова терапія та ігрова терапія в умовах школи (Landreth, 2005).

Психоаналіз (З. Фрейд, М. Клейн, А. Фрейд, Г. Хаг-Хельмут) у своїй психоаналітичній терапії вважає першим досвідом-ідеєю спостереження за дитячою грою. Психоаналітики використовують гру для встановлення контакту з дитиною і проголошують гру засобом, що робить можливим вільне самовираження дитини. Г. Хаг-Хельмут була першою, яка стверджувала, що саме гра є найвідповідальнішим моментом у психоаналізі.

Ігрова терапія відреагування (Д. Леві), вважає, що гра надає можливість дитині відреагувати негативні переживання, а сам терапевт створює такі обставини, щоб спеціально підібрані іграшки допомогли дитині відтворити той досвід, який викликав у неї реакцію занепокоєння.

Ігрова терапія побудови відносин (Ф. Алєн, Дж. Тафт, О. Ранк) наголошує на необхідності ставлення до дитини як до особистості, яка володіє внутрішньою силою та здатна

конструктивно змінювати власну поведінку. Вважають принципово цінним розвиток відносин «терапевт – клієнт», роблять акцент на тому, що відбувається безпосередньо «тут та зараз».

Недирективна ігрова терапія (К. Роджерс, В. Екслейн) повністю центрована на клієнті та вважає, що не треба скеровувати дитину, або змінювати її: сама поведінка дитини спрямовується прагненням до найбільш повної самореалізації. Ігровий досвід, як вважають представники цього напрямку, сам по собі терапевтичний.

Ігрова терапія в умовах школи (Діммік, Хафф) – це своєрідне доповнення до навчального середовища, вона, на думку представників цього напрямку, необхідна до того часу, доки дитина не навчиться легко та вміло здійснювати вербальне спілкування, зуміє повно та ефективно повідомити про свої почуття іншим, для встановлення контакту між дитиною та психологом У цій терапії бажано використовувати ігрові матеріали (Landreth, 2005).

Усі школи по-різному інтерпретують зміст гри, багато у чому повторюють одна одну: дитина грає у спеціально обладнаній ігровій кімнаті, де є необхідний іграшковий матеріал, психотерапевт присутній у кімнаті та певним чином реагує на дії дитини, він не втручається у гру, не спрямовує її – дитина грає вільно, а в тим створюються усі умови фасилітативного педагогічного процесу.

Принципово важливим є той факт, що всі існуючі школи ігрової терапії вважають, що вільна гра – цілюща для дитини. Ігрова терапія створює та підтримує умови для вільної гри.

Одним з напрямків недирективної ігрової терапії, найбільш наближеної до гуманістичної педагогіки особистісного орієнтування та ідеї фасилітації є розроблений К. Роджерсом та В. Екслейн підхід, спрямований на розуміння та відображення емоційного стану дитини у грі (Rogers & Freiberg, 1994). Прихильником цього підходу є американський вчений, психотерапевт Г. Лендрет. У своїй праці «Ігрова терапія: мистецтво відносин» вчений окреслює сім основних завдань ігрової терапії: встановлення позитивних стосунків з дитиною; прояв широкого спектру почуттів; відпрацювання досвіду реального життя дитини; практична перевірка дитиною обмежень (просторових, предметно-маніпуляційних, морально-етичних тощо); розвиток у дитини позитивного «Я»; розвиток самопізнання; можливість розвитку у дитини самоконтролю (Landreth, 2005).

Значне місце у своїй теорії та практиці Г. Лендрет відводить питанню технології проведення ігрової терапії, у якій головним

завданням психолога, педагога є розуміння дитини, її стану, тому доречними у проведенні терапії в умовах педагогічного процесу є такі «прості правила»:

– почуття педагога стосовно дитини важливіші за знання про неї – тобто, треба спиратися на те, що бачиш, а не на попередню інформацію про дитину;

– необхідно бути чутливим до дитячого світу;

– «ніс черевика повинен прямувати за носом терапевта» – спілкуючись з дитиною необхідно демонструвати усім своїм виглядом свою увагу до дитини, не говорити з нею «через плече»;

– не відповідати на ті запитання, яких дитина вам не задавала тощо (Landreth, 2005).

Особливе значення у проведенні ігрової терапії отримує професійна підготовка терапевта. Тому Г. Лендрет формулює основні закони-правила поведінки дорослого при ігротерапії. Ці принципи мають філософсько-педагогічний характер трактування особливого стану «розуміння дітей серцем», «обережного торкання до їхнього світу» та відображають загальні концептуальні тези гуманістичної особистісно орієнтованої фасилітативної педагогіки:

Я не всезнайко.

Тому я не буду намагатися бути ним.

Я хочу, щоб мене любили.

Тому я буду відкритий дітям, що мене люблять.

Я хочу більше приймати у собі дитину.

Тому я із зацікавленням та прихильністю дозволю дітям освітлювати мій світ.

Я так мало знаю про складні лабіринти дитинства.

Тому я дозволю дітям вчити мене.

Я краще за все засвоюю знання, що їх отримав у результаті власних зусиль.

Тому я об'єднаю власні зусилля із зусиллями дитини.

Іноді мені потрібна схованка.

Тому я дам схованку дітям.

Я люблю, коли мене приймають таким, яким я є насправді.

Тому я буду прагнути співчувати дитині та цінувати її.

Я роблю помилки. Вони свідчать про те, який Я – людяний та схильний помилятися.

Тому я буду терплячим до людської сутності дитини.

Я реагую емоційно та виразно на світ власної реальності.

Тому я намагатимуся послабити свою хватку та увійти у світ дитини.

Приємно відчувати себе володарем та знати відповіді на всі запитання.

Тому мені слід багато працювати над тим, щоб захистити від себе дітей.

Я – це я, і тим повніше, чим у більшій безпеці я себе відчуваю.

Тому я буду послідовним у взаємодії з дітьми.

Я – єдиний, хто здатний прожити моє життя.

Тому я не прагнути до керування життям дитини.

Я навчився майже усьому, що я знаю, на власному досвіді.

Тому я дозволятиму дітям набувати власного досвіду.

Я черпаю надію та волю до життя всередині себе.

Тому я буду визнавати та підтверджувати почуття самоті у дитини.

Я не можу зробити так, щоб страх, біль, розчарування та стреси дитини щезли.

Тому я старатимуся пом'якшити удар.

Я відчуваю страх, коли я беззахисний.

Тому я торкатимуся внутрішнього світу беззахисної дитини із добром, ласкою та ніжністю (Landreth, 2005).

Таким чином, на сьогодні існують достатньо розроблені теорії гри, в основу яких покладені різноманітні концептуальні уявлення про її естетотерапевтичні, фасилітативні можливості щодо розвитку особистості та визнання того факту, що благодійне формування дитячої поведінки у грі здійснюється завдяки багатству відносин, що виникають під впливом ігрової взаємодії партнерів : вчителя та дитини. Ігрова взаємодія, відтак, має стати критерієм фасилітативного впливу на особистість учня у педагогічному процесі початкової школи в умовах критичних деструктивних впливів у воєнний та післявоєнний періоди.

На думку різних авторів у процесі ігротерапії психотерапевту, педагогу можуть відводитися різні ролі: спостерігача, дослідника, партнера по грі, співучасника у грі, керівника-організатора, коментатора. Основні завдання терапевта-педагога у ігровій фасилітативній взаємодії передбачають:

1. Організацію емпатичного, педагогічно-продуктивного спілкування. Воно створює атмосферу психологічного комфорту та задовольняє базисні потреби людини в увазі та повазі до неї за А. Маслоу (Maslow, 1987).

2. Забезпечення переживання учнем почуття власної гідності. Таке відчуття виникає у дитини під час її перевтілення та

старанного виконання ігрових правил при рольовій взаємодії з партнером (іншими учнями, вчителем та ін.).

3. Встановлення обмежень у грі, яке утворює досить зручну та психологічно визначену ситуацію порядку, санкціонованості з боку педагога, узгодженості та очікуваності, яку учні завжди приймають дуже схвально й вільно та сміливо поводять себе у таких умовах.

При визначенні основних функцій педагогічної ігротерапії слід зауважити на такі специфічні для дітей молодшого шкільного віку положення:

- ігротерапія необхідна для корекційно-розвивальної взаємодії педагога з дитиною;

- ігротерапія формує позитивне самосприйняття учнем самого себе;

- ігротерапія сприяє формуванню системи міжособистісних відносин учнів у класі;

- ігротерапія допомагає формуванню довірливих професійних відносин педагогів з батьками тих учнів, що потребують психолого-педагогічної корекції.

У зв'язку з цими положеннями розробка та впровадження методів ігротерапії у психолого-педагогічний процес ЗЗСО має виконувати такі функції:

- формування позитивно-емоційного ставлення дитини до педагога, та розширення можливостей дитини у пізнавальній діяльності, здатності до активної комунікації та самовиховання;

- встановлення різноманітних контактів та взаємодії учнів між собою для подолання закутості, низької самооцінки, фобічних реакцій, неадекватної статево рольової ідентифікації тощо;

- побудови тісного естетотерапевтичного контакту педагога з батьками учнів у різних формах – від просвітництва та консультування до естетотерапевтичних, фасилітативних тренінгів батьківських груп.

Педагогічна ігротерапія може використовуватися в сучасному освітньому процесі з метою зміни ставлення кожного учня до самого себе та до інших (учнів, батьків та педагогів), підвищення самооцінки, покращення психічного самопочуття, соціометричного статусу, емоційного мікросередовища, корекції способів спілкування з іншими людьми та отримання можливості творчого опанування матеріалу у процесі навчально-пізнавальної діяльності.

Проведене нами дослідження теоретико-методологічних та методичних засад ігротерапії терапії в площині психолого-

педагогічного процесу дозволяє зробити такі висновки стосовно стану та можливостей проектування ігротерапевтичних технологій у фасилітативну педагогічну діяльність:

– актуалізація фасилітативних можливостей педагогічної ігротерапії в сучасних воєнних умовах протистояння України передбачає впровадження технологій ігротерапевтичного впливу на особистість за критерієм створення психологічно-комфортних естетизованих умов щодо пізнавальної діяльності та творчої самореалізації дітей та педагогів під час навчально-виховного процесу;

– більшість існуючих наукових шкіл ігротерапії є класичними для психотерапевтичної науки й практики, однак традиційно вони використовуються лише у практиках психотерапії та психокорекції та потребують своєї активної інтеграції в освітній процес сучасної початкової школи з її виховною та дидактичною метою.

Окремого вивчення потребує педагогічний терапевтичний потенціал більшості практик ігротерапії та розробка алгоритму їхнього упровадження у процес професійної підготовки педагогів початкової ланки освіти у контексті формування відповідних загальних та предметних компетентностей молодших школярів в умовах деструктивно-психологічних чинників воєнного та післявоєнного періодів.

Список використаних джерел:

1. Вишневський, О. (2006). *Теоретичні основи сучасної української педагогіки : Посібник для студентів вищих навчальних закладів*. Коло.
2. Максименко, Д. (2018). *Різнокольорове дитинство: ігротерапія, казкотерапія, ізотерапія, музикотерапія : практична психологія*. ЦУЛ.
3. Fediy, O. & Bohdanova, D. (2020). *AESTHETOTHERAPY: «Feeling education» or beauty will save spiritual development of children*. LAP LAMBERT Academic Publishing.
4. Landreth, G. L. (2005). *Innovations in play therapy: Issues, process, and special populations*. Brunner-Routledge.
5. Axline, V.M. (1981). *Play Therapy*. Ballantine books.
6. Langford, P. (2013). *Vygotsky's developmental and educational psychology*. Psychology Press.
7. Zhuravlova, L., & Chebykin, A. (2021). *The development of empathy: Phenomenology, Structure and human nature*. Routledge.
8. Riva, M. A., Grassi, L., & Belingheri, M. (2020). Jacob L. Moreno and psychodrama – psychiatry in history. *The British Journal of Psychiatry*, 217(1), 369–369. <https://doi.org/10.1192/bjp.2020.65> .
9. Rogers, C. R. & Freiberg, H. J. (1994). *Freedom to Learn*. Canada Maxwell Macmillan International.
10. Maslow, A.H. (1987). *Motivation and Personality*. Longman.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Наталія КАРАПУЗОВА,

*кандидат педагогічних наук, професор кафедри початкової освіти
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка;*

Тетяна БІЛАН,

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 013 Початкова освіта
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

У статті висвітлено окремі теоретичні аспекти застосування ігрових технологій у початковій школі. Розглянуто спектр цільових орієнтацій ігрових технологій у процесі навчання математики молодших школярів. Схарактеризовано особливості ігрової діяльності у сучасному освітньому середовищі початкової школи, окреслено педагогічні умови ефективності застосування дидактичних ігор у процесі навчання математичної освітньої галузі.

Ключові слова: початкова школа, ігрові технології навчання, дидактична гра, математична освітня галузь, педагогічні умови, ефективність, навчальний процес.

The article highlights some theoretical aspects of the use of game technologies in primary school. The expediency was determined and the range of target orientations of game technologies in the process of teaching mathematics of junior high school students was considered. A didactic game in the process of learning mathematics is an important means of activating educational and cognitive activities, developing logical thinking and mathematical speech of students. Younger schoolchildren develop the habit of concentrating, thinking independently, and develop the ability to recognize and model processes and situations from everyday life that can be solved using mathematical methods. Features of game activity in the modern educational environment of primary school are characterized. The immaturity and

mobility of the psychophysiological system of a child of primary school age, on the one hand, the intensification of learning, the active introduction of new educational technologies, the teaching of children with special educational needs in inclusive classes, on the other hand, require a review of established approaches to the organization of game activities in mathematics lessons. Pedagogical conditions for the effectiveness of the use of didactic games in the process of learning the mathematical educational field are outlined: taking into account the cognitive features of the education of students of the digital generation in the content of the structural components of didactic games; the use of inter-subject connections, with the aim of focusing didactic games on students' mastery of generalized techniques of cognitive activity; ensuring the functional comfort of younger schoolchildren in the process of game activities.

Keywords: primary school, educational game technologies, didactic game, mathematical educational field, pedagogical conditions, effectiveness, educational process.

MODERN APPROACHES TO THE USE OF GAME TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF TEACHING MATHEMATICS TO PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Natalia KARAPUZOVA, Tetiana BILAN

Концепція Нової української школи ставить за мету всебічний розвиток особистості, яка здатна до творчої та розумової діяльності, формування людських якостей та громадської думки [6].

Ця концепція набуває особливої значущості у початковій освіті, метою якої є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, розвиток самостійності, творчості та допитливості [4].

Для досягнення означеної мети, учителі початкової школи все активніше звертаються до інноваційних способів психолого-педагогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу, зокрема до використання різноманітних ігрових технологій навчання як ігрової форми взаємодії, яка передбачає засвоєння змісту освіти, досягнення бажаних результатів навчання та включає досить широку групу методів і прийомів організації навчального процесу.

Значення технологій гри в навчанні, дидактичні питання застосування ігрових технологій розглядалися у дослідженнях Ш. Амонашвілі, В. Беспалька, Л. Виготського, А. Макаренка, В. Сухомлинського, С. Шацького та ін.

В. Сухомлинський писав: «Гра – це величезне світле вікно, крізь яке в духовний світ дитини вливається живлючий потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра це іскра, яка засвічує вогник допитливості» [13]. Великий педагог вказував, що у процесі ігрової діяльності розвиваються як психічні процеси школяра – мислення, мовлення, пам'ять, увага, так і важливі якості його особистості – ініціативність, наполегливість, зосередженість, організованість.

Важливим аспектам проблеми застосування ігрових технологій у початковій школі присвячені роботи Н. Алєндарь [1], Н. Бондаренко [2], С. Лінкевич [8], О. Савченко [10], І. Толмачової [15] та ін.

Академік О. Савченко наголошує, на важливості поєднання гри з навчальною діяльністю в початкових класах, «коли складний перехід від дошкільного дитинства до школи зумовлює поступову зміну провідних видів діяльності – ігрової на навчальну» [15, с. 305]. Учена зазначає, «щоб керувати ігровою діяльністю, виявити сповна її навчальний і розвивальний потенціал, треба знати її структуру й враховувати індивідуальні та вікові особливості дітей» [15, с. 306].

На тісний зв'язок дидактичної гри з навчально-виховним процесом на уроках математики, вказують наукові праці М. Богдановича, Н. Листопад, Н. Салань, С. Скворцової, О. Онопрієнко та ін. В контексті використання ігрових технологій С. Скворцова зазначає, що для розвитку пізнавальних процесів і корекції таких особливостей дітей цифрового покоління, як погіршення уваги; кліпове мислення; погіршення аналітико-синтетичного мислення; погіршення процесу аналізу явищ; втрата здатності до сприймання об'ємних текстів тощо, у системі навчальних завдань уроку математики потрібно передбачати завдання на розвиток уваги, завдання з логічним навантаженням, завдання сформульовані нестандартно [12, с. 34].

Н. Листопад у своїх працях розкриває особливості і можливості використання ігрових технологій на різних етапах уроку математики та у процесі навчання всіх, передбачених Типовими освітніми програмами, змістових ліній математичної

освітньої галузі. Зокрема, вчена презентує дидактичні ігри, які сприяють формуванню у молодших школярів умінь працювати з даними й застосовувати знання у повсякденному житті [7].

Незважаючи на високий інтерес науковців та вчителів практиків до застосування ігрових технологій у навчально-виховному процесі, проблемі їх змістового наповнення, форм проведення з урахуванням сучасних освітніх тенденцій в організації ігрової діяльності, й відповідно, визначенні педагогічних умов ефективності використання дидактичних ігор у процесі навчання математичної освітньої галузі у початковій школі не приділено достатньої уваги.

Метою статті є розгляд спектру цільових орієнтацій ігрових технологій у процесі навчання математики молодших школярів, окресленні особливостей ігрової діяльності у сучасному освітньому середовищі початкової школи, характеристики педагогічних умов ефективності застосування дидактичних ігор у процесі навчання математичної освітньої галузі.

Метою навчання математики є різнобічний розвиток особистості дитини та її світоглядних орієнтацій засобами математичної діяльності, формування математичної й інших ключових компетентностей, необхідних їй для життя та продовження навчання [9].

Математика має унікальні можливості для реалізації означеної мети та виконання усіх поставлених у Типових освітніх програмах завдань. Її вивчення сприяє розвитку уваги, пам'яті, мовлення, уяви, формує наполегливість, творчий потенціал особистості. Для учня математика починається не з лічби, а з загадки, проблеми. Тільки через подолання труднощів у процесі розв'язування різних завдань у молодшого школяра розвивається здатність розуміти й оцінювати математичні факти й закономірності, формується вміння робити усвідомлений вибір, моделювати процеси та ситуації для вирішення різних проблем. Особливість дитячої пам'яті така, що учень засвоює лише те, що його зацікавило, здивувало, порадувало, водночас, для розвитку математичного мислення, необхідно, щоб він відчував подив, потяг до знань. Забезпечити означені потреби молодших школярів покликані ігрові технології навчання, які спираються на педагогічне керівництво ігровою діяльністю і розглядаються як спосіб досягнення мети освітнього процесу шляхом застосування системи педагогічних прийомів, відповідних меті конкретної

дидактичної гри та спрямованих на задоволення актуальних дитячих потреб і реалізацію особистісного потенціалу учнів.

Зазначимо, що дидактична гра – це форма організації навчання, виховання і розвитку особистості, яка здійснюється учителем на основі цілеспрямовано організованої діяльності учнів за спеціально розробленим ігровим сценарієм, спираючись на максимальну самоорганізацію учнів при моделюванні досвіду оточуючої реальності [11]. У процесі гри у дітей виробляється звичка зосереджуватися, міркувати самостійно, розвивається увага, інтерес до математики. Захоплюючись грою, молодші школярі не помічають, що навчаються: пізнають та запам'ятовують нове, збагачують запас уявлень та понять, формують уміння та навички, орієнтуються у незвичних ситуаціях, розвивають фантазію. Навіть самі пасивні з дітей включаються в гру з великим бажанням, докладають зусиль, щоб не підвести свою команду.

На уроці математики учитель виступає модератором дидактичної гри, керує нею, забезпечує реалізацію її структурних складових: дидактичного завдання, ігрового задуму правил дидактичної гри, ігрової дії, підбиття підсумків гри [9, с. 10].

У науково-методичній літературі запропоновано низку дидактичних умов успішного використання дидактичної гри, зокрема й у процесі навчання молодших школярів математичної освітньої галузі.

Так, О. Савченко називає дидактичними умовами ефективності застосування дидактичних ігор – органічне включення в навчальний процес; захопливі назви; наявність справді ігрових елементів, зокрема зачинів, римування; обов'язковість правил, які не можна порушувати; використання лічилок; емоційне ставлення самого вчителя до ігрових дій [10, с. 309].

У дослідженнях І. Толмачової вказується на наступні умови успішного використання дидактичної гри: органічне включення гри у структуру уроку; посилення її розвивальної спрямованості; вміле керівництво педагогом процесом ігрової діяльності; правильний добір та використання ігрового обладнання; захоплюючі назви; наявність справді ігрових елементів; поступове зростання складності дидактичних ігор із урахуванням індивідуальних та вікових особливостей та рівня навченості учнів і ступеня їх підготовленості; зв'язок дидактичної гри з іншими видами діяльності на уроці [15].

Зазначимо, що дотримання означених ученими дидактичних умов є обов'язковим у процесі використання дидактичних ігор у процесі навчання математики молодших школярів. Однак, сучасні освітні тенденції, а саме: інтенсифікація навчання, переосмислення можливості використання інтеграції в нових умовах навчання; незрілість й рухливість психофізіологічної системи дітей цифрового покоління, активне запровадження нових комп'ютерних освітніх технологій; навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах, запровадження дистанційного навчання, вимагають перегляду усталених підходів до організації ігрової діяльності на уроках математики та потребують дотримання особливих педагогічних умов ефективності застосування дидактичних ігор.

Схарактеризуємо окремі особливості ігрової діяльності у сучасному освітньому середовищі початкової школи.

По-перше, ознакою сучасних методичних систем, які забезпечують досягнення мети, обов'язкових результатів навчання математичної освітньої галузі, є врахування особливостей сучасних учнів – дітей цифрового покоління [13, с. 6]. Тому професійна діяльність сучасного вчителя початкової школи з використання ігрових технологій на уроках математики має спиратися на оптимальну структуру гри, відмову від громіздких правил гри, ретельний попередній відбір дидактичних ігор для активізації сприймання їх учнями, максимальну реалізацію мотиваційної та розвивальної функцій дидактичної гри. Як зазначає С. Скворцова, посилаючись на дослідження психологів, «врахування бажання дітей цифрового покоління завжди бути переможцями, їхньої нездатності відкладати задоволення, небажання виконувати тренувальні вправи має бути врахована в системі навчальних завдань, що повинна забезпечувати учням досягнення успіху в процесі математичної діяльності» [13, с. 12]. Зважаючи на те, що сучасні діти, з одного боку, перенасичені інформацією, а з іншого – відчують постійну потребу в новій інформації, ігрова діяльність має забезпечувати у них відчуття радості від навчання. Планування використання на уроках математики будь-яких дидактичних ігор має базуватися на враховуванні пізнавальних особливостей сучасних дітей та коригуванні певних недоліків.

По-друге, для формування математичної компетентності молодшого школяра необхідне засвоєння ним предметних і міжпредметних знань, формування досвіду використання знань та

способів дій для розв'язування навчальних та життєвих проблем. Оскільки математична компетентність є інтегрованим утворенням, її формування вимагає різних за змістом і прийомів пізнання діяльностей [4]. Відповідно, дидактичною грою мають створюватися умови для формування нового способу мислення, яке виходить за межі математики, тому у її змісті доцільно використовувати сюжети, інформації з інших освітніх галузей. Розв'язуючи міжпредметні пізнавальні завдання у процесі гри, активність учня спрямовується на пошук невідомих зв'язків, або на формуванні нових понять на основі встановлення конкретних міжпредметних зв'язків. У процесі такої ігрової діяльності учні отримують наукові знання в доступній, цікавій для них формі, оволодівають узагальненими прийомами пізнавальної діяльності, що не тільки підвищує рівень пізнавальних можливостей учнів, рівень їх навчальних досягнень, а й скорочує час, необхідний для навчання. Особливо ця позиція актуалізується за умов дистанційного навчання молодших школярів.

По-третє, успішність будь-якої діяльності людини, за свідченням ергономічних досліджень, залежить від її функціонального стану – інтегрованого комплексу особистісних характеристик можливостей і якостей людини, які прямо або опосередковано впливають на виконання її робочих функцій. Функціональний стан відображається у суб'єктивних переживаннях, основних психічних процесах, фізіологічних характеристиках і виявляється через поведінку. Оптимальний функціональний стан, за якого досягається відповідність засобів і умов навчання функціональним можливостям учнів називають функціональним комфортом [5]. Тому ефективність навчання з використанням ігрових технологій залежить від функціонального комфорту всіх учасників навчального процесу. Зокрема, важливо, щоб учитель приділяв максимум уваги, доброзичливості до дітей, щоб своїми зауваженнями не зашкодив проявленій активності та ініціативності учня. Особливу увагу приділяти збудливим та вразливим учням, дітям з особливими освітніми потребами. Не потрібно змушувати нікого долучатися до гри, не допускати осуду дітей у випадку неправильної відповіді когось із учасників тощо. Ергономічним вимогам мають відповідати і дидактичні ігри з використанням комп'ютерних технологій.

Відповідно до окреслених особливостей організації навчального процесу, нами визначено педагогічні умови

ефективності застосування дидактичних ігор у процесі навчання математичної освітньої галузі: врахування пізнавальних особливостей навчання учнів цифрового покоління у змісті структурних складових дидактичних ігор; використання міжпредметних зв'язків, з метою спрямованості дидактичних ігор на оволодіння учнями узагальненими прийомами пізнавальної діяльності; забезпечення функціонального комфорту молодших школярів у процесі ігрової діяльності.

Отже, практика показує, що ігрові технології мають широкі можливості для реалізації мети та завдань математичної змістової лінії у початковій школі. Вони покликані допомогти учителю активізувати та інтенсифікувати навчальну діяльність учнів, забезпечити сприятливий психологічний клімат на уроках математики, підтримати у молодших школярів інтерес до навчання, розвивати їх самостійність, творчість, відповідальність, цілеспрямованість. З огляду на суттєві зміни в освітньому середовищі, для вчителя початкових класів актуалізується проблема осучаснення як усієї структури дидактичної гри так і форм активної взаємодії учасників гри, з метою максимальної реалізації її мотиваційної та розвивальної функцій.

Список використаних джерел:

1. Алendarь Надія. Застосування ігрових технологій на уроках у початкових класах. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/13776/1/%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%8C_21-25.pdf
2. Бондаренко Н. В. Використання ігрових технологій на уроках в початкових класах. URL: <https://vseosvita.ua/library/vikoristanna-igrovih-tehnologij-na-urokah-v-pocatkovih-klasah-166120.html>
3. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B0%D0%BD%D1%96>
4. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою КМУ від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyiosviti>
5. Карапузова Н. Д., Зімниця Є. А., Помогайбо В. М. Основи педагогічної ергономіки : навч. посіб. К : Академвидав, 2012. 192 с.
6. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed>
7. Листопад Наталія. Ігрові технології формування в учнів початкової школи умінь роботи з даними URL: <https://lib.iitta.gov.ua/722863/1.pdf>
8. Лінкевич С. Б. Ігрові технології та інновації в умовах реалізації Нової української школи. URL: https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2019/08/6_%D0%9B%D0%BD%D0%BA%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87_%D0%A1.%D0%91.pdf

9. Навчальні програми для 1-4 класів URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
10. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: підручник. К.: Грамота, 2012. 504 с.
11. Салань Н. Застосування ігрових технологій на уроках математики та інформатики у початковій школі. *Фізико-математична освіта*. Вип. 4. 2016. с.108-111.
12. Скворцова С. Навчання математики учнів – представників цифрового покоління. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Том 3. 2018. № 20.С. 120-124.
13. Скворцова С., Онопрієнко О. Нова українська школа: методика навчання математики у 3-4 класах закладів загальної середньої освіти на засадах інтегративного і компетентнісного підходів : навч.-метод. посіб. Харків: Ранок, 2020. 320 с.
14. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5 т. Київ: Радянська школа, 1977. Т.3. 670 с.
15. Толмачова І. М. Дидактична гра як засіб формування математичної компетентності у молодших школярів. *Сучасна педагогіка: теорія, методика, практика* : матеріали II Міжнародної наук.-практ. конф. м. Хмельницький, 16-17 жовтня 2015 року. Херсон : Гельветика, 2015. С. 81-83.

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ З ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Тетяна БАРБОЛІНА,
*доктор фізико-математичних наук, доцент
декан фізико-математичного факультету
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

У статті проаналізовано різні підходи до визначення поняття інформаційно-комунікаційної компетентності, зокрема інформаційно-комунікаційної компетентності доктора філософії, розглянуто тематику завдань, які забезпечують розвиток цифрових навичок майбутніх докторів філософії з початкової освіти. Перший блок таких завдань орієнтований на удосконалення знань та вмінь з використання офісних технологій, другий спрямований на роботу з хмарними середовищами.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційна компетентність, підготовка доктора філософії, інформаційні технології, хмарні технології, початкова освіта.

The paper deals with various approaches to defining the concept of information and communication competence, in particular the information and communication competence of a doctor of philosophy. The ICT-competence is studied by many domestic and foreign researches, its importance is certificates by Ukrainian laws as well as European acts. Also we discuss the topics of tasks that ensure the development of digital skills of future PhD in primary education. The first block of such tasks involves improving the skills of using office technologies during the preparation of scientific works and methodical materials, presentation of the results of scientific research, processing of numerical data etc. Another block is aimed at working with cloud services such as platforms for design documents, presentations as well as information-analytical technologies, scientometric database.

Keywords: ICT-competence, training PhD, information technologies, cloud technologies, primary education.

FORMATION OF IC-COMPETENCE OF FUTURE PH.D IN PRIMARY EDUCATION

Tetiana BARBOLINA

Активне використання інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах людської діяльності сприяло появі таких понять як інформаційна грамотність, інформаційна культура, інформаційна революція, інформаційні технології. У сучасній ієрархії компетентностей компетентність, пов'язана з ефективним використанням інформаційно-комунікаційних технологій при вирішенні завдань, відноситься до ключових, тобто таких, які мають вплив на різні сфери діяльності людини.

У зв'язку з цим необхідною умовою якісної освіти є формування компетентностей, пов'язаних із використанням інформаційних технологій. Дослідженню зазначеного феномену присвячено, зокрема, роботи О. Андрєєва, П. Андронатія, О. Базелюка, Н. Баловсяк, П. Беспалова, В. Бикова, М. Голованя, В. Горленко, О. Гуменного, Р. Гуревича, Г. Дегтярьової Ю. Жарких, В. Жукової, О. Захар, М. Кадемії, Л. Карпової, А. Кочарян, В. Кухаренка, С. Литвинової, Н. Морзе, К. Морозової, Н. Майєр, О. Нікулочкіної, О. Овчарук, Л. Петренко, Л. Петухової, М. Пригодія, О. Радкевича, О. Спіріна, В. Стрельнікова, С. Тришиної та ін.

Цими та іншими авторами проаналізовано зміст понять інформаційна культура, інформаційна компетентність, інформатична компетентність, інформаційно-комунікаційна компетентність, цифрова компетентність, визначено структуру, критерії сформованості тощо, досліджено особливості формування інформаційної (інформаційно-комунікаційної, інформатичної) компетентності різних категорій: учнів, студентів різних спеціальностей, викладачів, керівників закладів загальної середньої та професійно-технічної освіти та ін.

Інформаційно-комунікаційна (цифрова) компетентність як одна з ключових відображена також у європейських документах: Проект Європейського Союзу «Тьюнінг – гармонізація освітніх структур у Європі» (2006), «Оцінювання та навчання у галузі навичок 21-го століття» (2017), Рамка цифрової компетентності для громадян (2016) [1] тощо. В описі Рамки цифрової компетентності для громадян України [9] цифрова компетентність характеризується як ключова компетентність в умовах четвертої промислової революції.

Стандарт вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти [13] передбачає формування здатності «Здатність застосовувати сучасні методи та інструменти досліджень, цифрові засоби, інструменти, ресурси і технології для провадження досліджень та створення інновацій у сфері початкової освіти, а також в освітній діяльності».

Метою статті є окреслення типології завдань, використання яких сприятиме підвищенню рівня сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх докторів філософії зі спеціальності 013 Початкова освіта.

Поняття інформаційно-комунікаційної компетентності, на думку О. Спіріна, є похідним від поняття інформаційної компетентності і спирається на поняття інформаційно-комунікаційних технологій.

За В. Ю. Биковим ІКТ-навчання – це «комп'ютерно орієнтована складова педагогічної технології, яка відображає деяку формалізовану модель певного компоненту змісту навчання і методики його подання у навчальному процесі, що представлена у цьому процесі педагогічними програмними засобами і передбачає використання комп'ютера, комп'ютерно орієнтованих засобів навчання і комп'ютерних комунікаційних мереж для розв'язування дидактичних завдань або їх фрагментів» [2].

Узагальнене бачення ІКТ-компетентності полягає у здатності особистості застосовувати інформаційні і комунікаційні технології для здійснення інформаційної діяльності, а саме: пошуку необхідної інформації, її оцінювання та вміння структурувати, аналізувати та користуватись нею і, так само, створювати та розповсюджувати у різних сферах своєї діяльності в залежності від ситуації. Набуття необхідних ІКТ компетентностей є складовою стратегії ЄС щодо навчання впродовж життя. Така позиція відповідає місцю та ролі ІКТ у щоденному житті сучасної людини.

О. Овчарук розглядає інформаційно-комунікаційну компетентність як результат різнобічних здатностей людини, що включає такі складові:

– *здатності й уміння*: здобувати інформацію з різних джерел у зрозумілому вигляді; працювати з різними відомостями; критично оцінювати відомості; використовувати у професійній діяльності інформаційно-комунікаційні технології;

– *знання*: особливостей інформаційних потоків у своїй галузі; знання основ ергономіки й інформаційної безпеки; конкретні

навички з використання комп'ютерної техніки; ставлення особистості до застосування ІКТ для відповідальної соціальної взаємодії і поведінки тощо [8].

Компетенції з інформаційно-комунікаційних технологій передбачають здатність:

– застосовувати інформаційно-комунікаційні технології у навчанні і повсякденному житті;

– раціонально використовувати комп'ютер і комп'ютерні засоби у процесі розв'язування задач, пов'язаних з опрацюванням інформації, її пошуком, систематизацією, зберіганням, поданням та передаванням;

– будувати інформаційні моделі й досліджувати їх за допомогою засобів ІКТ;

– давати оцінку процесам й досягнутим результатам технологічної діяльності [6].

Низка наукових праць присвячені особливостям формування ІКТ-компетентності на різних рівнях освіти, для фахівців різного спрямування. Зокрема, у роботах [4, 5, 11, 12, 14] та ін., розглядається інформаційна (інформаційно-комунікаційна) компетентність докторів філософії.

О. Спирін, О. Одуд, погоджуючись із визначенням «ІКТ-компетентність – це підтверджена здатність особистості автономно і відповідально використовувати на практиці ІКТ для задоволення власних індивідуальних потреб і розв'язування суспільно значущих, зокрема професійних, задач у певній предметній галузі або виді діяльності» [10] та враховуючи особливості підготовки на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти, визначають ІК-компетентність доктора філософії як «підтвержену здатність особистості автономно та відповідально застосовувати набуті знання, вміння та навички в області ІКТ для задоволення власних індивідуальних потреб і розв'язування суспільно-значущих, зокрема професійних та дослідницько-інноваційних задач наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження та моніторингу впровадження його результатів» [12].

На думку Я. Топольник, підвищенню ефективності ІК-підтримки наукових досліджень магістрантів та аспірантів в освітній галузі сприяє дотримання принципів інформатизації науково-дослідницької діяльності; наочності, реалізованої засобами візуалізації та мультимедіа; оптимального вибору засобів навчання; інтеграції традиційних методів наукової діяльності та інноваційних технологій; інтерактивності [14].

Під час добору змісту навчального матеріалу та створення структури курсів, спрямованих на підвищення рівня ІК-компетентності докторів філософії з початкової освіти, слід також враховувати можливості працевлаштування випускників освітніх програм як викладачів закладів вищої освіти.

Модель корпоративного стандарту ІКТ-компетентності науково-педагогічних представників подається відповідно до основних видів діяльності викладача, при цьому виділяється три рівні (базовий, поглиблений та професійний). Професійний рівень, зокрема, передбачає розробку стратегій інформатизації освіти на базі університету, постійне оновлення електронного портфоліо, створення й підтримку навчальних ресурсів, координацію чи участь у міжнародних наукових проєктах, участь у масових відкритих онлайн курсах [7].

Розглянемо приклади практичних завдань, які можуть використовуватися під час викладання спеціалізованих курсів, спрямованих на розвиток цифрових навичок здобувачів ступеня доктора філософії зі спеціальності 013 Початкова освіта.

Перший пропонований автором блок завдань передбачає удосконалення навичок використання офісних технологій під час оформлення наукових робіт, підготовки методичних матеріалів, презентування результатів наукових досліджень та навчального матеріалу, обробки числових даних (зокрема, опрацювання результатів педагогічного експерименту з та їх графічне подання).

Підготовка сучасних наукових публікацій вимагає не лише знання й дотримання правил оформлення звітів у сфері науки і техніки, але й уміння опрацьовувати документи складної структури, створювати і застосовувати стилі та шаблони документів. Разом з тим досвід показує, що аспіранти нерідко мають ускладнення щодо використання таких розширених інструментів текстового процесора. Тому доцільним є включення до лабораторних робіт завдань, пов'язаних зі зміною параметрів найвживаніших стилів (стиль основного тексту, заголовків першого та другого рівнів), створення документу на основі шаблону, додавання змісту, автоматичних назв, перехресних посилань тощо.

Під час розгляду питань щодо розробки презентацій наукового та освітнього характеру слід звернути увагу як на технічні аспекти, так і на поради щодо основних правил дизайну сучасних презентацій. Доцільно обговорити вимоги щодо добору дизайну, кольорів, форматування шрифту, правила розміщення

тексту та зображень, можливості додавання схем та діаграм, створення навігації, налаштування анімації. При цьому варто не лише навести загальні рекомендації, а й розглянути приклади вдалих і невдалих презентацій, проаналізувати типові помилки. Полегшенню роботи зі створення презентацій зі стандартними макетами слайдів сприятиме використання інструментів, які забезпечують визначення параметрів форматування для групи слайдів.

Проведення науково-педагогічного дослідження, як правило, передбачає використання педагогічного експерименту як одного з методів дослідження. Таким чином, майбутній доктор філософії повинен бути обізнаний з інструментами обробки отриманих експериментальних даних, графічного подання результатів експерименту.

Актуальним напрямом удосконалення педагогічних систем сучасної вищої освіти є розвиток освітньо-наукового середовища закладів вищої освіти на основі технології хмарних обчислень. Хмарні технології уможливають колективну роботу з додатками, зняття географічних і часових обмежень, підвищення доступності та якості освіти тощо.

За твердженням В. Бикова, М. Шишкіної розвиток освітньо-наукового середовища характеризується підвищенням вимог до якості електронних освітніх ресурсів, поширенням більш гнучких систем, що стає можливим з використанням хмарних технологій [3]. Серед потенційних можливостей хмарних технологій також розширення співпраці навчальних і наукових установ як між собою, так і з виробництвом, поліпшення ефективності наукового пошуку тощо.

Саме тому важливим є включення у підготовку доктора філософії завдань, пов'язаних з використанням хмарних сервісів. Це може бути створення документів, презентацій у хмарних середовищах (наприклад, Google Документи, Google Таблиці, Google Презентації, а також Prezi, Canva, VistaCreate тощо). При цьому варто підкреслити такі переваги, як можливість спільного редагування документу, розглянути можливість надання різних видів доступу, організації віддаленої взаємодії. Інший напрямок полягає в ознайомленні із хмарними інформаційно-аналітичними сервісами (такими як Google Scholar). Модель формування інформаційно-комунікаційної компетентності доктора філософії на основі використання хмарних сервісів Google Scholar та зміст відповідного курсу представлені в [11, 12]. Разом з тим, на нашу

думку, доцільно включати завдання, що передбачають роботу з іншими наукометричними системами.

Наведемо приклад завдання, що передбачає використання різних хмарних технологій:

Провести аналіз наукових профілів дослідників, проблематика досліджень яких стосується початкової освіти, у наукометричних базах даних. Результати представити у спільній презентації за наданим посиланням, де створити слайд і відформатувати його на свій розсуд. Обравши макет слайду «Заголовок і два стовпці», у заголовку зазначити своє прізвище, у лівому стовпці відомості про обраного вами науковця у наукометричній базі Scopus (назва найбільш цитованої статті, рік з найбільшою кількістю цитувань, індекс Гірша), у правому стовпці – відомості за даними системи Google Scholar (рік з найбільшою кількістю цитувань, дані найбільш ранньої публікації, посилання на найбільш цитовану публікацію в різних форматах).

Загалом, проблема використання інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці докторів філософії зі спеціальності 013 Початкова освіта потребує постійного вивчення внаслідок швидкої зміни технологій та можливостей їх застосування як в освітньому процесі закладів вищої освіти, так і під час організації та проведення наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. Update Phase 1: The Conceptual Reference Model. Luxembourg Publication Office of the European Union / R. Vuorikari, Y. Punie, S. Carretero Gomez, G. Van den Brande. EUR 27948 EN, 2016, DOI:10.2791/11517.
2. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія. К. : Атіка, 2008. 684 с.
3. Биков В., Шишкіна М. Хмарні технології як імператив модернізації освітньо-наукового середовища вищого навчального закладу. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2016. № 4. С. 55–70.
4. Гаврілова Л. Г., Кухар К. О. Впровадження курсу «ІКТ в педагогічних дослідженнях» у підготовку докторів філософії з початкової освіти. *Молодий вчений*. 2017. № 9.2 (49.2). С. 25–29.
5. Гаврілова Л., Топольник Я., Зарецька Є. Комп'ютерне тестування в системі моніторингу інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх магістрів і докторів філософії в галузі освіти. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2018. № 8 (2). С. 5–18.
6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: К.І.С., 2004. 112 с.

7. Морзе Н. В., Кочарян А. Б. Модель стандарту ІКТ-компетентності викладачів університету в контексті підвищення якості освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. Т.43, №5. С. 27–39.
8. Овчарук О. В. Розвиток інформаційно-комунікаційних компетентностей учнів засобами ІКТ. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2012. № 6(32). Режим доступу: <https://doi.org/10.33407/itlt.v32i6.757>
9. Опис рамки цифрової компетентності для громадян України. Режим доступу: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifra-oprilyudnyue-ramku-tsifrovoi-kompetentnosti-dlya-gromadyan/OR%20ЦК.pdf
10. Основи стандартизації інформаційно-комунікаційних компетентностей в системі освіти України : [метод. рекомендації] / [Биков В. Ю., Білоус О. В., Богачков Ю. М. та ін.; за заг. ред. В. Ю. Бикова, О. М. Спіріна, О. В. Овчарук]. К. : Атіка, 2010. 88 с.
11. Спірін О. М., Одуд О. А. Зміст навчального матеріалу спецкурсу Хмарні інформаційно-аналітичні технології у науково-дослідному процесі. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2016. № 52, вип. 2. С. 108-120.
12. Спірін О. М., Одуд О. А. Модель формування інформаційно-комунікаційної компетентності доктора філософії на основі використання хмарних сервісів Google Scholar. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2016. Т. 56, № 6. С. 204–218.
13. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти. Наказ Міністерства і науки України від 06.06.2022 року № 525. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/06/07/013-Pochatkova.osvita.dok.filos-525-06.06.2022.pdf>
14. Топольник Я. Принципи формування інформаційно-комунікаційної компетентності майбутніх магістрів та докторів філософії в галузі освіти. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2021. №1(100). С. 44–54.

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ І ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Віктор СТРЕЛЬНИКОВ,

*доктор педагогічних наук, професор кафедри філософії
і економіки освіти Полтавської академії неперервної освіти
імені М. В. Остроградського*

Розглядаються шляхи забезпечення функціонування психологічного механізму управління розвитком інтелекту особи кожного студента у закладі вищої освіти чи слухача у закладі післядипломної освіти. Виокремлено показники розвинутого інтелекту; досліджено вимоги до конструювання психологічного механізму управління розвитком інтелекту особистості; виділено складники перетворення підручника у інтелектуальний самовчитель; виявлено негативні тенденції управління розвитком інтелекту особистості.

Ключові слова: розвиток, інтелект, талант, особистість, студент, заклад вищої освіти, слухач, заклад післядипломної освіти.

Ways to ensure the functioning of the psychological mechanism for managing the development of the intelligence of the personality of each student in a higher education institution or a student in a postgraduate education institution are considered.

The author focuses on the indicators of developed intelligence; the requirements for the construction of a psychological mechanism for managing the development of intellectual talent of the individual in the institution of higher and postgraduate education are studied; the components of the textbook transformation into an intellectual self-teacher are highlighted; negative tendencies of management of development of intellect of the person are revealed.

It is concluded that the level of development of intellectual talent of each student in a higher education institution or a student in a postgraduate education institution is determined by the available mental experience. This experience promotes a reasonable attitude to objective reality. Features of the composition and structure of mental experience determine the specific qualities of intelligence, the nature of intellectual behavior.

The existing level of intelligence of a student in a higher education institution or a student in a postgraduate education institution is the result of their development. Therefore, it is necessary to intensively increase and progressively complicate the mental experience of a student while studying in a higher education institution or a student in a postgraduate education institution. It is the processes in the field of individual mental experience that determine individual intellectual capabilities in the future.

Keywords: development, intelligence, talent, personality, student, institution of higher education, student, institution of postgraduate education.

MANAGEMENT OF THE DEVELOPMENT OF PERSONAL INTELLIGENCE IN INSTITUTIONS OF HIGHER AND POSTGRADUATE EDUCATION

Viktor STRELNIKOV

Перед системою підготовки студента у закладі вищої освіти чи слухача у закладі післядипломної освіти на сучасному етапі гостро стоїть проблема «що саме розвивати у структурі їхнього інтелекту і як це зробити», адже сучасні суспільні й освітні потреби висвітлили в цій проблемі нові грані. Зокрема, виникає запитання: як, навчаючи, гарантувати студенту чи слухачеві курсів можливість вільно і конструктивно професійно й інтелектуально самовдосконалюватись, враховуючи своєрідний склад його розуму? Адже, навіть сам цього не бажаючи, організатор навчання впливає на інтелектуальну поведінку здобувача освіти, створюючи специфічні умови навчального середовища закладу освіти. Фактично він також спрямовує й контролює інтелектуальний розвиток студентів чи слухачів курсів, залучаючи їх до обов'язкових норм людського пізнання. Формуючи й розвиваючи у студента у закладі вищої освіти чи слухача у закладі післядипломної освіти «систему глибоких і міцних знань», «наукові поняття», «здатність вирішувати завдання», «розумові дії з наперед заданими якостями» тощо, організатори навчання визначають межі інтелектуальної свободи їхньої особистості. З іншого боку, якщо здобувачам освіти надати повну свободу дій і право самовільно змінювати зміст навчальних занять, то можна перетворити студента у середовищі закладу вищої освіти чи,

особливо, слухача курсів у середовищі закладу післядипломної освіти в інтелектуального споживача, нездатного напружено і продуктивно інтелектуально працювати.

Тому для побудови механізму розвитку інтелекту здобувача освіти у закладі вищої чи післядипломної освіти важливо визначитися, якою є кінцева мета означеного розвитку. Що має змінитися в особистості здобувача освіти, якщо ця особистість стане більш інтелектуальною, розвиненою? При цьому, власне, має змінитися саме ставлення до оточуючого світу, ціннісні установки й орієнтації здобувача освіти, сприйняття, розуміння й інтерпретація подій і явищ, що відбувається в світі й професійному житті студента у закладі вищої освіти чи слухача у закладі післядипломної освіти.

У наших попередніх розвідках [6-15] ми розділили думки авторів про те, що характеристики ментального досвіду визначають інтелектуальні можливості здобувача освіти (Л. Лебедик [1, с. 55-63; 2, с. 228-231; 3, с. 264-265; 4, с. 296-301; 5, с. 98-102]) і що зміни в складі й будові ментального досвіду мають вигляд психологічної основи інтелектуального розвитку особистості: «чим вищим є рівень інтелектуального розвитку людини, тим більш суб'єктивно збагаченою і в той же час об'єктивованою є її індивідуальна розумова «картина світу»» (М. Холодна [16, с. 312]).

Мета статті – дослідити можливості забезпечення функціонування психологічного механізму управління розвитком інтелекту особистості студента у закладі вищої освіти і слухача у закладі післядипломної освіти. Завданнями статті є: 1) виокремити показники розвинутого інтелекту; 2) дослідити вимоги до конструювання психологічного механізму управління розвитком інтелекту особистості здобувача освіти у закладі вищої і післядипломної освіти; 3) з'ясувати вимоги до перетворення підручника у інтелектуальний самовчитель; 4) виявити негативні тенденції управління розвитком інтелекту особистості здобувача освіти.

Розпочнемо виклад результатів дослідження з *першого завдання* – виокремлення показників розвинутого інтелекту у особистості студента у закладі вищої освіти чи слухача у закладі післядипломної освіти. Цими показниками є характеристики індивідуального розумового бачення (або типу репрезентації дійсності). Виділяються шість показників розвинутого інтелекту здобувача освіти: 1) широта розумового кругозору (на противагу

обмеженому світосприйманню); 2) гнучкість і різноманітність оцінювання подій, що відбуваються (на протипагу «чорно-білому» мисленню); 3) готовність сприйняти незвичайну інформацію (на протипагу догматизму); 4) вміння оцінювати й розуміти те, що відбувається, в термінах майбутнього (наслідків) і минулого (причин) (на протипагу схильності мислити в термінах «тут і тепер»); 5) орієнтація на з'ясування суттєвих, об'єктивно необхідних аспектів того, що відбувається (на протипагу егоцентричній пізнавальній позиції); 6) схильність мислити у категоріях ймовірного в межах ментальної моделі «якби» (на протипагу ігноруванню можливості існування «неможливих подій») [10, с. 239; 11, с. 355].

Головною метою навчання в плані розвитку інтелекту особистості студента у закладі вищої освіти чи слухача у закладі післядипломної освіти є допомога їм у створенні й удосконаленні власного ментального світу. Оскільки означена особистість здобувача освіти вже має необхідні інтелектуальні ресурси, то вона сама має вирішувати – що обдумати, як думати, для чого це робити, що для цього треба.

Щодо *другого завдання* – дослідження вимог до конструювання психологічного механізму управління розвитком інтелекту особистості у закладі вищої і післядипломної освіти, відзначимо, що механізм розвитку інтелекту здобувача освіти має:

а) передбачати таку діяльність організатора навчання, що спрямовується не стільки на трансляцію знань і способів пізнання, скільки на «побудову» з допомогою навчального матеріалу арсеналу суб'єктивних засобів продуктивного інтелектуального ставлення до дійсності (Дж. Рензуллі, Р. Фейерштейн, М. Холодна [16]);

б) враховувати, що кожен здобувач освіти є носієм власного й своєрідного ментального досвіду, тому адресатом педагогічних впливів в умовах системи підготовки студента у закладі вищої освіти чи слухача курсів у закладі післядипломної освіти стають особливості складу і будови індивідуального розумового досвіду студента чи слухача курсів, зокрема їхні когнітивні, метакогнітивні та інтенціональні компоненти;

в) передбачати, що кожен здобувач освіти має свій діапазон можливого нарощування інтелектуальних сил, і завдання організатора навчання полягає в наданні необхідної допомоги студенту чи слухачеві курсів засобами індивідуалізації навчальної і позанавчальної діяльності;

г) передбачати вплив на такі основні показники рівня інтелектуального розвитку особистості здобувача освіти, як компетентність, ініціатива, творчість, саморегуляція, унікальність розуму (КІТСУ), які є новими критеріями ефективності освітнього процесу, поряд зі знаннями, уміннями, навичками (ЗУН) [11, с. 355].

Отже, механізм розвитку інтелекту особистості студента у закладі вищої освіти чи слухача у закладі післядипломної освіти тісно пов'язаний із процесами, що відбуваються в індивідуальному ментальному досвіді здобувача освіти й характеризують перебудову і збагачення ментального досвіду, тобто відбувається розвиток індивідуальних інтелектуальних здібностей.

Виходячи з вищеназваних вимог до конструювання психологічного механізму управління розвитком інтелекту особистості студента у закладі вищої освіти чи слухача у закладі післядипломної освіти, важливо вирішити два головні завдання:

1) по-перше, створити необхідні психолого-педагогічні умови для актуалізації наявного ментального досвіду кожного конкретного студента чи слухача курсів; ураховувати, якими є:

- а) резерви здатності вчитися здобувача освіти;
- б) рівень наукових і вживаних у побуті понять здобувача освіти;
- в) своєрідність інтелектуальної саморегуляції і вихідних інтенцій здобувача освіти;
- г) індивідуальний інтелектуальний темп здобувача освіти;
- д) баланс конвергентних і дивергентних здібностей;
- е) домінуючий пізнавальний стиль;

2) по-друге, створити необхідні психолого-педагогічні умови для ускладнення, збагачення й зростання індивідуального ментального досвіду студента чи слухача курсів у максимально можливих межах; власне:

- а) розвинути вміння здобувача освіти працювати в режимі взаємопереводу різних модальностей досвіду;
- б) розширити репертуар когнітивних схем;
- в) сприяти диференціації й інтеграції системи індивідуальних значень;
- г) сприяти утворенню понятійних психічних структур;
- д) сприяти розвитку основних компонентів метакогнітивного й інтенціонального досвіду здобувача освіти;

е) стимулювати прояви компетентності, ініціативи, творчості, саморегуляції, унікальності розуму (КІТСУ) [11, с. 355-356].

Виконуючи *третє завдання* дослідження, з'ясуємо вимоги до процесу перетворення підручника у інтелектуальний самовчитель для здобувача освіти. Означений процес є одним із шляхів забезпечення функціонування психологічного механізму розвитку інтелекту особистості студента у закладі вищої освіти чи слухача у закладі післядипломної освіти.

Перевагами такого перетворення є:

а) не лише викладач, як організатор навчання, звільняється від додаткового навантаження, а й сам здобувач освіти працює з таким підручником, текст якого відповідає за засвоєння ним навчального матеріалу;

б) інтелектуальним самовчителем формується психологічний механізм особистісного розвитку інтелекту студента у закладі вищої освіти чи слухача у закладі післядипломної освіти;

в) при цьому значно розширюється сфера їхньої навчальної діяльності, адже не лише аудиторна, а й індивідуальна робота з інтелектуальним самовчителем забезпечує необхідний ефект, дає здобувачеві освіти шанс на власне інтелектуальне життя.

Вимогами до процесу перетворення підручника у інтелектуальний самовчитель для здобувача освіти є забезпечення таких умов:

а) текст підручника побудований з урахуванням особливостей професії здобувача освіти;

б) підручник ураховує психологічний механізм розвитку інтелекту особистості студента у закладі вищої освіти чи слухача курсів у закладі післядипломної освіти;

в) підручник спирається на особливості складу і побудови ментального досвіду здобувачів освіти;

г) підручник орієнтований на сучасні критерії інтелектуальної діяльності.

Виконуючи *четверте завдання* дослідження, розглянемо негативні тенденції управління розвитком інтелекту особистості здобувача освіти, адже традиційна практика управління розвитком інтелекту особистості студента у закладі вищої освіти чи слухача у закладі післядипломної освіти зазнає негативного впливу домінуючих педагогічних позицій. Зокрема, така позиція, коли педагоги упевнені, що здобувачі освіти дуже відрізняються за рів-

нем свого інтелекту, який закладений у них, по-перше, умовами навчання в школі, по-друге, генетично, тобто природою. Звідси – деяких студентів чи слухачів курсів учити на основі високих освітніх стандартів немає сенсу, бо від цього однак нічого не вийде.

Отже, великий вплив на управління розвитком інтелекту особистості здобувача освіти у закладі вищої чи післядипломної освіти має установка самого організатора навчання, яка формується під впливом диференційованого навчання. Студенти і слухачі курсів, безумовно, відрізняються за своїми інтелектуальними можливостями. Але ж знання, як і навчальні інтелектуальні навички – це лише верхня частина айсберга, бо механізми розвитку інтелекту особистості студента у закладі вищої освіти чи слухача у закладі післядипломної освіти визначаються не процесами в сфері засвоєння знань та навичок, а процесами, що йдуть у просторі ментального досвіду здобувача освіти. І оцінка рівня розвитку індивідуальних інтелектуальних можливостей здобувача освіти не має зводитись до тестів перевірки знань [11, с. 356].

Кожна особистість здобувача освіти «заповнена» своїм ментальним досвідом, тобто має свій індивідуальний діапазон можливого зростання інтелектуальних сил, пов'язаний із збагаченням і ускладненням його розумового (ментального) досвіду [11, с. 356]. Отже, здобувач освіти об'єктивно потребує створення відповідних умов для розвитку інтелектуальних можливостей. Управління розвитком інтелекту особистості кожного студента у закладі вищої освіти чи слухача курсів у закладі післядипломної освіти має відбуватися із врахуванням їхнього вільного вибору, звичайно, залежно від вже сформованих пізнавальних інтересів, професійних планів і реальних навчальних досягнень.

Рівень розвитку інтелекту особистості кожного здобувача освіти визначається наявним ментальним досвідом, який сприяє його розумному ставленню до об'єктивної реальності. Особливості складу і будови ментального досвіду визначають конкретні якості інтелекту, характер інтелектуальної поведінки.

Наявний рівень інтелекту здобувача освіти є результатом їхнього розвитку, тому головний висновок – необхідним є інтенсивне нарощування і прогресуюче ускладнення ментального досвіду студента під час навчання у закладі вищої освіти чи слухача у закладі післядипломної освіти, адже саме процеси у сфері індивідуального ментального досвіду визначають індивідуальні інтелектуальні можливості тепер і в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Лебедик Л. В. Дев'ять кроків становлення гармонійно розвиненої особистості. *Взаємодія духовного й фізичного виховання в становленні гармонійно розвиненої особистості*. Збірник статей за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (Слов'янськ-Краматорськ, Україна, 18-19 березня 2020 р.); гол. ред. В. М. Пристинський. Слов'янськ, 2020. С. 55–63.
2. Лебедик Л. В. Критерії розвитку інтелектуального обдарування особистості майбутнього фахівця у сфері соціальної роботи. *Обдаровані діти – скарб нації* : матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Київ, 8-11 грудня 2020 року). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020. С. 228–231.
3. Лебедик Л. В. Саморозвиток особистості майбутнього соціального працівника в умовах університету. *Проблеми саморозвитку особистості в сучасному суспільстві*: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 26-27 березня 2021 р. ; НЮУ ім. Ярослава Мудрого. Х.: Друкарня Мадрид, 2021. С. 264–265.
4. Лебедик Л. В. Формування громадянської культури особистості через якість демократичного середовища закладу освіти. *Формування громадянської культури в Новій українській школі: традиційні та інноваційні практики*: збірник матеріалів конференції / За заг. ред. Г. Л. Єфремової, С. М. Луценко, Л. П. Івашини. Суми: РВВ СОІППО, 2020. С. 296–301.
5. Лебедик Л. В., Стрельников В. Ю. Розвиток в особистості пізнавального і професійного інтересів під час вивчення педагогічних дисциплін. *Досягнення сучасної психологічної науки та практики*: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Вінниця, 26 березня 2020 р.): тези доповідей / за заг. ред. проф. О. В. Бацилевої. Вінниця: ДонНУ, 2020. С. 98–102.
6. Стрельников В. Ю. Лекція 2.10. Розвиток інтелектуальних та творчих здібностей учнів. Удосконалення педагогічної майстерності в умовах особистісно зорієнтованої освіти : Модульний посібник / Авторі-упорядники: П. І. Матвієнко, Н. І. Білик, О. О. Новак. – Полтава: ПОППО, 2006. С. 248–268.
7. Стрельников В. Ю. Методики оцінювання інтелекту та критерії творчої особистості. Обдаровані діти і школа. Методика діагностики та педагогічний досвід (Посібник для вчителів і психологів). Полтава: ПОПОПІ, 1998. С. 13–18.
8. Стрельников В. Ю. Методики оцінювання інтелекту та критерії творчої особистості. *Психологічна підтримка творчості учня* / Упоряд. О. Плавник, В. Зоц. К.: Редакції загальнопедагогічних газет, 2003. С. 9–18.
9. Стрельников В. Ю. Моніторинг фахового зростання особистості в системі освіти територіальних громад в умовах децентралізації. Психолого-педагогічний супровід фахового зростання особистості в системі неперервної професійної освіти : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю (Бердянськ,

25-26 листопада 2021) / за ред. І. А. Барбашової, Л. Г. Ярошук. Бердянськ : БДПУ, 2021. С. 427–431.

10. Стрельніков В. Ю. Педагогічні основи забезпечення особистісного і професійного розвитку студентів засобами інноваційних технологій навчання. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2002. Кн. 1. 295 с.
11. Стрельніков В. Ю. Побудова механізму розвитку інтелектуального обдарування особистості майбутнього фахівця зі спеціальної освіти. Обдаровані діти – скарб нації: матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Київ, 8-11 грудня 2020 року). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020. С. 354–357.
12. Стрельніков В. Ю. Розвиток інтелектуальних та творчих здібностей студентів. Методичні рекомендації для слухачів педагогічного факультету МІПК. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2003. 24 с.
13. Стрельніков В. Ю. Розвиток інтелектуальних та творчих здібностей учнів. Удосконалення педагогічної майстерності в умовах особистісно орієнтованої освіти: Модульний посібник / Автори-упорядники: В. Р. Ільченко, П. І. Матвієнко, Н. І. Білик. Полтава: ПОІППО, 2003. С. 137–155.
14. Стрельніков В. Ю. Роль емоційного інтелекту у забезпеченні здоров'я людини. *Постметодика*. 2010. № 6. С. 15–21.
15. Стрельніков В. Ю. Управління розвитком креативності студентів. *Освітній менеджмент: перспективи розвитку та інновації*. Всеукраїнська науково-практична конференція, 23 жовтня 2001 р. Збірник статей. Полтава: ПОІППО, 2001. С. 134–138.
16. Холодная М. А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. М.-Томск : Барс, 1997. 391 с.

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ КРЕАТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

*Леся ЛЕБЕДИК,
доктор педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти
і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка*

Розглядаються можливості управління розвитком креативності особистості майбутнього фахівця в епоху інформаційного суспільства. З'ясовано сутність поняття «креативність»; виокремлено основні якості креативної особистості, розвитком яких слід управляти; досліджено ситуативні і особистісні чинники, що впливають на управління творчою діяльністю; виокремлено педагогічні принципи та рекомендації, дотримання яких зменшує «антитворчий» ефект навчання особистості майбутнього фахівця.

Ключові слова: інформаційне суспільство, управління, розвиток, особистість, креативність, майбутній фахівець.

On the basis of the analysis of foreign researches possibilities of management of development of creativity of the personality of the future expert in an epoch of information society are considered. The article clarifies the essence of the concept of «creativity»; the main qualities of a creative personality, the development of which should be managed, are highlighted; situational and personal factors influencing the management of creative activity are studied; pedagogical principles and recommendations are singled out, the observance of which reduces the «anti-creative» effect of teaching the personality of the future specialist.

It is concluded that it is impossible to teach a future creative specialist. The author believes that due to the «formation» of creative activity in the era of information society to obtain the desired «growth at the pole of the subject» is impossible. Creativity is the ability to be creative, not a characteristic of cognitive processes. Creativity is one of the most profound characteristics of a person. It is impossible to «form» the creative personality of a future specialist, it can only be brought up. Education cannot be anything other than creating conditions for self-

education of the individual. When managing the development of the creative potential of the future specialist, one should take into account: a) the complexity of the structure of creativity, which is determined by the specifics of the creative process; b) the relative independence and specificity of creative opportunities in relation to other personality traits of the future specialist.

Key words: information society, management, development, personality, creativity, future specialist.

MANAGEMENT OF PERSONALITY CREATIVITY DEVELOPMENT

Lesya LEBEDYK

Сучасне інформаційне суспільство є новим етапом в історії земної цивілізації, що ґрунтується на креативності її представників. Головною дійовою особою цього етапу є креативна особистість, яка володіє інформацією, сучасною електронною, комп'ютерною технікою, теле- і відео комунікаціями.

Майбутній фахівець в інформаційному суспільстві має бути готовим до кардинальних професійних змін, пов'язаних зі: а) зміною своєї професійної ролі та відповідальності, вимогою вміти виробляти, зберігати, передавати й поширювати інформацію; б) зміною характеру освіти і виховання, процесу підготовки особистості до життя; в) домінуванням в епоху постіндустріального суспільства інформаційних технологій з їх фундаментальною функцією підсилувати (і навіть замінювати) креативну діяльність людини; г) перетворенням у провідну галузь суспільного виробництва власне креативного й інтелектуального виробництва; д) інтенсивним посиленням ролі засобів масової комунікації і значення інформації як стратегічного ресурсу розвитку цивілізації.

До розбудови інформаційного суспільства, як глобального процесу, прагнуть світове і європейське співтовариство, а, отже, й Україна, адже в ньому будуть: а) вирішені проблеми інформаційної кризи; б) інформаційні технології охоплять усі сфери діяльності людини; в) буде забезпечена можливість (технічна і правова) доступу до будь-якої інформації у будь-якому географічному місці будь-якому члену суспільства; г) найважливішим стратегічним ресурсом суспільства стане інформація, яка займе провідне місце в політиці, суспільстві, економіці, освіті, культурі.

Отже, проблема управління розвитком креативності особистості майбутнього фахівця є надзвичайно актуальною в руслі сучасних тенденцій в епоху інформаційного суспільства, що засвідчують узагальнення, проведені у наших попередніх дослідженнях [1, с. 55-63; 2, с. 228-231; 3, с. 173-178; 4, с. 163-167; 5, с. 98-102; 6, с. 264-265; 7, с. 296-301] і дослідженнях В. Стрельнікова [8; 9, с. 243-250; 10, с. 248-268; 11, с. 13-18; 12, с. 9-18; 13, с. 30-33; 14, с. 427-431; 15; 16, с. 354-357; 17; 18, с. 201-207; 19, с. 137-155; 20, с. 134-138].

Мета статті – на основі аналізу зарубіжних досліджень виявити можливості управління розвитком креативності особистості майбутнього фахівця в епоху інформаційного суспільства. **Завданням** статті є: 1) з'ясування сутності поняття «креативність»; 2) виокремлення основних якостей креативної особистості, які слід розвивати; 3) дослідження ситуативних і особистісних чинників, що впливають на управління творчою діяльністю; 4) виокремлення педагогічних принципів та рекомендацій, дотримання яких може зменшити «антитворчий» ефект навчання особистості фахівця.

Виклад результатів дослідження розпочнемо з *першого завдання* – з'ясування сутності поняття «креативність». У зарубіжних дослідженнях управління розвитком креативності особистості, зокрема у руслі теорії самоактуалізації (А. Адлер, А. Маслоу, К. Роджерс та ін.), креативність розглядається як особистісна якість, природна тенденція людини до самоактуалізації, особистісного балансу і психічного здоров'я. Згідно теорії самоактуалізації, передбачається можливість управління розвитком креативності й іншими позитивними якостями людини.

Так, А. Адлер вбачав креативність особистості у свободі вибору між фінальною метою і альтернативними життєвими стилями. Хоча мету можуть ініціювати спадковість і культурні чинники, вона, у кінцевому підсумку, виникає завдяки креативній силі особистості. Це є проявом самодетермінації та унікальності індивідуальності особистості [15, с. 272; 18, с. 202]. Здебільшого люди у повній мірі свою мету не усвідомлюють. Через аналіз освітнього середовища, ситуації в сім'ї, викладач може допомогти майбутньому фахівцеві визначити його життєву мету як робочу гіпотезу. Так можуть створитися умови для повноцінного функціонування і креативного життя індивідуальності майбутнього фахівця [15, с. 272; 18, с. 202].

А. Маслоу вважав креативність є однією із важливих характеристик самоактуалізації. Він розумів креативність досить широко – як якість, яку можна використати для виконання будь-якого завдання в житті [15, с. 273; 18, с. 203]. На його думку, особистість стає більш інтегрованою й цілісною завдяки самоактуалізації. Вона стає більш відкритою досвіду, гумористичною, досконалою і спонтанною, трансцендентною і незалежною від потреб нижчих рівнів. Самоактуалізуючись, людина розкриває свої креативні можливості, близькі до сутності її буття.

К. Роджерс у своїй концепції актуалізуючої тенденції вважав креативність як таку, що проявляється у пошуку тенденцій до задоволення. Ідеальні умови життя людини, на думку К. Роджерса, створюються завдяки повноцінному функціонуванню особистості: особистість здійснює незалежні вчинки, вільно висловлює свої почуття, є креативною й «гарно» живе. «Гарне життя є процес, а не стан буття. Це напрямок, а не місце призначення» [15, с. 273; 18, с. 203].

Щодо *другого завдання* дослідження відзначимо, що ефективно управління розвитком креативності особистості майбутнього фахівця передбачає акцент на розвитку рис особистості, притаманних креативним людям. Зарубіжні автори, зокрема М. Шикшентмихалій, вважає, що креативні особистості мають одночасно взаємовиключні особливості, серед них такі:

- а) володіють великою фізичною енергією, однак вони часто перебувають у стані спокою і відпочинку;
- б) водночас суворі й довірливі, наївні;
- в) поєднують грайливість і дисципліну, відповідальність і безвідповідальність;
- г) змішують уяву, фантазію і відчуття реальності;
- д) мають особливості як екстравертів, так і інтровертів;
- е) скромні і горді одночасно;
- є) уникають стереотипів щодо статевих ролей;
- ж) демонструють одночасно бунтівний дух і консерватизм;
- з) пристрасно захоплені своєю працею, однак можуть надзвичайно об'єктивно оцінювати її результати;
- к) відкритість і чутливість часто викликає страждання й болі, однак дуже люблять отримувати й задоволення [15, с. 273-274; 18, с. 203].

Дещо інший перелік якостей креативної особистості наводять Т. Амабайл і М. Коллінз: самодисципліна в роботі, здатність відтягнути задоволення, персеверативність (від лат. *perseveratio* – наполегливість, завзятість – пасивний стан, який виникає через інерцію, нав'язливий, стереотипний, в'язкий) у ситуаціях фрустрації, незалежність суджень, високий рівень автономності, терпимість до невизначеності, відсутність статевих стереотипів, інтернальний локус контролю, схильність до ризику, високий рівень самоініціації і прагнення виконувати завдання якнайкраще [15, с. 274; 18, с. 203].

У креативних особистостей часто проявляється дитячість, доведена до інфантилізму. Формула П. Флоренського [цит. за: 15, с. 275]: секрет творчості у збереженні юності, а секрет геніальності у збереженні дитинства на все життя.

Більшість дослідників креативних особистостей прагнули сформулювати головну її якість, яка є в основі здатності до творчості. З усього розмаїття конкретних формулювань виокремлюється головна якість: творча особистість є вільною особистістю, а вільна особистість є особистістю, яка, як зазначав К. Роджерс, здатна бути собою, чути своє «Я» [15, с. 274; 18, с. 203].

Головною якістю творчої особистості у англомовній літературі часто називають почуття самоідентичності. Творча людина має цінувати свою унікальну і неповторну особистість, «не соромитись» її. Здатність творити на очах в інших стосується важливих якостей педагогічних працівників, артистів, музикантів, проповідників. Публічна лекція передбачає імпровізацію, творчий експромт. Тільки за цієї умови слухач (учень, студент) стає співучасником творчого процесу. Він стає здатним не просто засвоювати систему значень, що передаються озвученим текстом, а й вникати у значення та особистісні смисли, які зародились у цьому місці, у цей момент [15, с. 275-276; 18, с. 205].

Чисельні дослідження свідчать про важливу роль підсвідомих процесів у знаходженні творчих рішень. Тому більшість чинників пов'язані з посиленням бар'єрів між свідомістю і підсвідомістю. Так, тривожність і невпевненість в собі змушує людей душити сигнали, що йдуть із підсвідомості, через страх викликати іронію чи насмішку з боку інших людей.

Отже, особистісними рисами, які сприяють творчому мисленню, є: впевненість у своїх силах; домінування емоцій радості і навіть певна агресивність; схильність до ризику;

відсутність страху здатися дивним і незвичайним; відсутність конформізму; добре розвинуте почуття гумору; наявність багатої за змістом підсвідомості (бачить різноманітні за змістом сни, володіє надмірною чутливістю, має феномен синестезії тощо); схильність до фантазування і побудови планів на майбутнє та інше [18, с. 204].

Виконуючи *третє завдання* дослідження, розглянемо чинники, що впливають на творчу діяльність. Виокремимо два їхні види: ситуативні й особистісні.

До *особистісних* відносяться стійкі властивості, риси особистості чи риси характеру людини, які можуть впливати на стан, викликаний тією чи іншою ситуацією. Прикладом такої риси є тривожність. Тривожність як стан, викликаний ситуативними чинниками, оцінюється з допомогою опитувальника Спілберга, а особистісна тривожність – за допомогою опитувальника Тейлор [15, с. 274; 18, с. 204].

Особистісні чинники, які негативно впливають на процес творчості:

- а) конформізм (згода);
- б) невпевненість у собі, яка часто сприяє загальній низькій самооцінці, а також занадто велика самовпевненість;
- в) емоційна пригніченість і стійке домінування негативних емоцій;
- г) уникнення ризикової поведінки;
- д) домінування мотивації уникнення невдачі над мотивацією прагнення до успіху;
- е) висока тривожність як особистісна риса;
- є) сильні механізми особистісного захисту та інші.

Серед чинників, що впливають на розвиток креативності особистості майбутнього фахівця в епоху інформаційного суспільства, одним з найважливіших є рівень його інформаційної культури, критеріями якої можна вважати: уміння формулювати адекватно свою потребу в інформації з професійної діяльності; ефективно здійснювати її пошук; вміння переробляти та генерувати нову потрібну інформацію; уміння адекватно оцінювати і відбирати важливу інформацію; комп'ютерна грамотність.

Ситуативними чинниками, що впливають на творчі можливості особистості майбутнього фахівця негативно, є:

- а) ліміт часу;
- б) стан стресу;
- в) стан підвищеної тривожності;

- г) бажання швидко знайти рішення;
- д) занадто сильна чи занадто слабка мотивація;
- е) наявність фіксованої установки на якийсь конкретний спосіб рішення;
- є) невпевненість у своїх силах, що викликана попередніми невдачами;
- ж) страх; підвищена самоцензура;
- з) спосіб пред'явлення умов задачі, що провокує неправильний шлях вирішення та інші.

Методи стимуляції креативної діяльності особистості розглядалися й у вітчизняній психолого-педагогічній і навіть технічній літературі, зокрема обговорювалася проблема – чи можна навчити творчості? Широко відомі спроби навчити винахідництву. Однак, більшість дослідників справедливо вважають, що ставити так питання не має сенсу, бо креативна діяльність має неалгоритмічний характер. Тобто, якщо навчити креативності неможливо, то цілком можливий непрямий вплив на креативність за рахунок створення умов, які стимулюють чи гальмують творчу діяльність [15, с. 274; 18, с. 203-204].

У четвертому завданні дослідження сформулюємо певні педагогічні принципи і рекомендації, дотримуючись яких можна зменшити «антитворчий» ефект навчання особистості майбутнього фахівця, засвідчивши, що найголовнішою умовою становлення творчих особистостей є відповідна система навчання. Отже, у цій системі:

- а) не придушується інтуїція особистості майбутнього фахівця;
- б) формується у нього упевненість у своїх силах, віра у здатність вирішувати завдання (адже той, хто не вірить у себе, вже приречений на невдачу; виключенням є лише такі майбутні фахівці, які мають патологічно завищену самооцінку, яку викладачу слід швидко виявити);
- в) максимально застосовуються у навчанні позитивні емоції (здивування, радість, симпатія, переживання успіху тощо), адже негативні емоції придушують прояви креативного мислення;
- г) стимулюється прагнення особистості фахівця до самостійного вибору мети креативної діяльності, завдань і засобів їх вирішення;
- д) заохочується схильність до ризикованої поведінки;
- е) не допускається формування конформного мислення, бездумна згода особистості майбутнього фахівця та його орієнтація на думку більшості;

є) розвивається уява і не придушується схильність до фантазування, навіть якщо фантазія межує з «видаванням» за істину;

ж) формується чутливість до протиріч, вміння знаходити і свідомо формулювати їх; протиріччя, навіть формально-логічні, не ототожнюються з помилкою, яку слід виправити; основна роль протиріч у мисленні полягає в здатності цих протиріч бути джерелом нових гіпотез і запитань;

з) використовуються частіше задачі відкритого типу, коли відсутня одна правильна відповідь, яку можна відгадати; швидкість, гнучкість і оригінальність мислення тренуються під час продукування можливих рішень (гіпотез);

к) широко застосовуються проблемні методи навчання, які стимулюють установку на переважно самостійне чи за незначної допомоги викладача відкриття нового знання, що посилює віру особистості майбутнього фахівця в свою здатність до таких відкриттів; знання, одержані з використанням проблемних методів навчання, не гальмують креативність так, як знання, одержані з використанням традиційних методів;

л) застосовується навчання спеціальних евристичних прийомів розв'язання задач різних типів;

м) вирішуються задачі, відповідь на які не знає і викладач, які лише тоді перетворюються в справжні наукові чи професійні проблеми, що збагачує й посилює мотивацію фахівців до творчості; таким чином особливого значення набувають професійні мотиви, мотиви самореалізації, мотиви змагання та інші, для актуалізації яких і для формування внутрішньої мотивації особливого значення набувають особистісне включення викладача у спільну діяльність із майбутніми фахівцями;

н) всіляко заохочується прагнення особистості майбутнього фахівця бути самим собою, вміння відчувати своє «Я» і діяти відповідно до його «порад» (для цього на всіх етапах навчання викладач має не тільки декларувати свою повагу до особистості майбутнього фахівця, а й реально відчувати унікальну, незрівнянну цінність кожної особистості) [15, с. 276-278; 18, с. 205-206].

Зробимо висновок, що в епоху інформаційного суспільства неможливо майбутнього фахівця навчити творчості; «формуючи» його креативну діяльність, неможливо досягти бажаного «приросту на полюсі суб'єкта». З'ясовано, що креативність, як здатність до творчості, не характеризує пізнавальні процеси, а є найбільш

глибокою характеристикою особистості. «Сформувати» креативну особистість майбутнього фахівця неможливо, його можна тільки виховати; виховання креативної особистості є, у свою чергу, створенням умов для її самовиховання. Управляючи розвитком творчого потенціалу особистості майбутнього фахівця, слід зважати на відносну специфічність і самостійність творчих можливостей стосовно інших психічних якостей особистості майбутнього фахівця; складність структури креативності майбутнього фахівця, яка обумовлюється специфікою його творчої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Лебедик Л. В. Дев'ять кроків становлення гармонійно розвиненої особистості. *Взаємодія духовного й фізичного виховання в становленні гармонійно розвиненої особистості*. Збірник статей за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (Слов'янськ-Краматорськ, Україна, 18-19 березня 2020 р.); гол. ред. В. М. Пристинський. Слов'янськ, 2020. С. 55–63.
2. Лебедик Л. В. Критерії розвитку інтелектуального обдарування особистості майбутнього фахівця у сфері соціальної роботи. *Обдаровані діти – скарб нації: матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції* (м. Київ, 8-11 грудня 2020 року). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020. С. 228–231.
3. Лебедик Л. В., Рябовол Л. В. Методологічні аспекти дослідження проблеми управління навчально-творчою діяльністю студентів. Збірник наукових статей магістрів факультету харчових технологій, готельно-ресторанного і туристичного бізнесу ПУЕТ за результатами наукових досліджень 2011-2012 навчального року. Полтава: ПУЕТ, 2012. С. 173–178.
4. Лебедик Л. В., Левченко Т. А. Методологічні підходи до управління творчою діяльністю майбутніх соціальних працівників. *Неперервна освіта як засіб професійного зростання педагога* (м. Тернопіль, 25 лютого 2022 року). Науковий, методичний, інформаційний збірник ТОКІППО / Редколегія: О. М. Петровський, В. С. Мисик, І. М. Вітенко, О. І. Когут, Ю. Ч. Шайнюк, Т. В. Магера, А. Janowski, Ф. І. Полянський, Г. І. Герасимчук, Н. Б. Стрийвус. Тернопіль: ТОКІППО, 2022. С. 163–167.
5. Лебедик Л. В., Стрельніко В. Ю. Розвиток в особистості пізнавального і професійного інтересів під час вивчення педагогічних дисциплін. *Досягнення сучасної психологічної науки та практики* : Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених (м. Вінниця, 26 березня 2020 р.): тези доповідей / за заг. ред. проф. О. В. Бацилевої. Вінниця: ДонНУ, 2020. С. 98–102.
6. Лебедик Л. В. Саморозвиток особистості майбутнього соціального працівника в умовах університету. *Проблеми саморозвитку особистості в сучасному суспільстві*: Матеріали II Міжнародної науково-практичної

- конференції, 26-27 березня 2021 р. ; НЮУ ім. Ярослава Мудрого. Х.: Друкарня Мадрид, 2021. С. 264–265.
7. Лебедик Л. В. Формування громадянської культури особистості через якість демократичного середовища закладу освіти. *Формування громадянської культури в Новій українській школі: традиційні та інноваційні практики*: збірник матеріалів конференції / За заг. ред. Г. Л. Єфремової, С. М. Луценко, Л. П. Іващини. Суми: РВВ СОППО, 2020. С. 296–301.
  8. Стрельников В. Ю. Інноваційні технології навчання у вищій школі, орієнтовані на розвиток особистості студента. Методичні рекомендації для слухачів педагогічного факультету МПК. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2003. 23 с.
  9. Стрельников В. Ю. Критерії технологій навчання, орієнтованих на розвиток особистості. Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. / Кол. авт. К.: Наук.-метод. центр вищої освіти, 2003. Вип. 35. С. 243–250.
  10. Стрельников В. Ю. Лекція 2.10. Розвиток інтелектуальних та творчих здібностей учнів. Удосконалення педагогічної майстерності в умовах особистісно зорієнтованої освіти: Модульний посібник / Автори-упорядники: П. І. Матвієнко, Н. І. Білик, О. О. Новак. Полтава: ПОППО, 2006. С. 248–268.
  11. Стрельников В. Ю. Методики оцінювання інтелекту та критерії творчої особистості. Обдаровані діти і школа. Методика діагностики та педагогічний досвід (Посібник для вчителів і психологів). Полтава: ПОПОП, 1998. С. 13–18.
  12. Стрельников В. Ю. Методики оцінювання інтелекту та критерії творчої особистості. Психологічна підтримка творчості учня / Упоряд. О. Плавник, В. Зоц. К.: Редакції загальнопедагогічних газет, 2003. С. 9–18.
  13. Стрельников В. Ю. Можливості акселеративного навчання для розвитку особистості студента. *Шлях освіти*. 2008. № 2. С. 30–33.
  14. Стрельников В. Ю. Моніторинг фахового зростання особистості в системі освіти територіальних громад в умовах децентралізації. *Психолого-педагогічний супровід фахового зростання особистості в системі неперервної професійної освіти* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю (Бердянськ, 25–26.11.2021) / за ред. І. А. Барбашової, Л. Г. Ярошук. Бердянськ : БДПУ, 2021. С. 427–431.
  15. Стрельников В. Ю. Педагогічні основи забезпечення особистісного і професійного розвитку студентів засобами інноваційних технологій навчання. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2002. Кн. 1. 295 с.
  16. Стрельников В. Ю. Побудова механізму розвитку інтелектуального обдарування особистості майбутнього фахівця зі спеціальної освіти. *Обдаровані діти – скарб нації*: матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Київ, 8-11 грудня 2020 року). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020. С. 354–357.

17. Стрельніков В. Ю. Розвиток інтелектуальних та творчих здібностей студентів. Методичні рекомендації для слухачів педагогічного факультету МППК. Полтава: РВВ ПУСКУ, 2003. 24 с.
18. Стрельніков В. Ю., Лебедик Л. В. Розвиток креативності майбутнього фахівця соціальної роботи в епоху цифрової реальності. *Філософія для дітей: сучасний стан і перспективи розвитку*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 25, 26 травня 2021 р.). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. С. 201–207.
19. Стрельніков В. Ю. Розвиток інтелектуальних та творчих здібностей учнів (матеріали до вивчення міні-модуля «Інтелект і творчість»). Удосконалення педагогічної майстерності в умовах особистісно орієнтованої освіти: Модульний посібник / Автори-упорядники: В. Р. Ільченко, П. І. Матвієнко, Н. І. Білик. Полтава: ПОППО, 2003. С. 137–155.
20. Стрельніков В. Ю. Управління розвитком креативності студентів. *Освітній менеджмент: перспективи розвитку та інновації*. Всеукраїнська науково-практична конференція, 23 жовтня 2001 р. Збірник статей. Полтава: ПОППО, 2001. С. 134–138.

ПОНЯТТЯ МЕДІАКОНТЕНТУ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

*Альона БАРАННИК,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 013 Початкова освіта
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

Науковий керівник: Людмила ПРОЦАЙ,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти
Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка*

У статті визначено поняття «медіаконтент», охарактеризовано наукові підходи до його тлумачення. Проаналізовано думки сучасних педагогів щодо використання медіаконтенту у навчально-виховному процесі початкової школи. Виокремлено психолого-педагогічну характеристику дітей молодшого шкільного віку. Автор доводить використання засобів медіа-освіти у освітньому процесі, його роль у поліпшенні результатів навчальної діяльності. Стаття присвячена можливостям використання медіаконтенту у молодшій школі, визначення медіа-контенту автором наводиться як важлива та невід'ємна частина розвитку сучасного суспільства.

Ключові слова: медіаконтент, медіаосвіта, освітнє середовище, навчальний процес, вчитель, інформаційні джерела, компетентності.

The article defines the concept of «media content», characterizes scientific approaches to its interpretation. The opinions of modern teachers regarding the use of media content in the educational process of primary school were analyzed. The psychological and pedagogical characteristics of children of primary school age are singled out. The author proves the use of media education in the educational process, its role in improving the results of educational activities. The article is devoted to the possibilities of using media content in junior high school, the author defines media content as an important and integral part of the development of modern society.

The article summarizes that media education is aimed at studying the mass-communicative and informational nature of mass media (press, television, radio, cinema, video, etc.) and the principles of their use for actual mastery of the basics of knowledge. By studying the means of media content, students will learn to use digital technologies to search for the necessary historical and social information, its accumulation, verification and ordering; create verbal and visual (graphs, diagrams, films) texts, multimedia presentations and distribute them; detect manipulation of information of social and historical content during the analysis of electronic media messages; identify sources and authors of information, make correct references. It is modern media content that can be an effective tool for developing students' information and digital competence in lessons. Thus, the author concludes that media content, in a broad sense, is a set of various information aimed at the target audience and transmitted through radio, television, press, cinema, video, photography, the Internet, etc. Today, it is the media content that forms the picture of the world of the child and the teacher.

Keywords: media content, media education, educational environment, educational process, teacher, information sources, competences.

THE CONCEPT OF MEDIA CONTENT IN THE MODERN EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Aliona BARANNYK

Сучасний заклад освіти має відповідати усім викликам сьогодення, аби забезпечити суб'єктів необхідною інформацією, знаннями, вміннями та навичками. Проте сьогодні шкільний заклад – це не єдине інформаційне джерело, а вчитель – не завжди беззаперечний авторитет у питаннях достовірності інформації чи у пошуку істини. Сучасний вчитель – це тьютор, людина, яка має навчити вчитися, фільтрувати інформаційну масу у буденному житті, адже у вік постіндустріального суспільства надзвичайно важливо вміти аналізувати інформаційні джерела, влучно використовувати медіаконтент під час навчання. Особливо актуальним є питання використання медіаконтенту у початковій школі, адже у період адаптації до школи загалом дитині варто навчитися користуватися сучасними гаджетами, які з розважальних функцій мають трансформуватися у навчальні.

У 2000-х роках серед науковців-освітян помітно зростає інтерес до понять «медіаосвіта» та «медіаконтент». Питанню медіаграмотності, медіаосвіти приділяли увагу П. Коваленко, Л. Гуменюк, В. Потапова, О. Волощенко. Проблемою впровадження медіаконтенту у навчальний процес займалися такі вчені, як Маршалл Маклюен (Канада), Роберт К'юбі (США), Катлін Тайнер (США), Сесілія фон Файлітзен (Швеція). В Україні це питання висвітлено в роботах таких учених, як В. Іванов, О. Волощенко, Л. Найдьонова, О. Баришполець, Г. Онкович, А. Литвин, Г. Почепцов. Проте, вважаємо недостатньою кількість публікацій, присвячених сутності поняття «медіаконтент» та його впровадження у навчальний процес сучасного освітнього закладу.

Мета статті – проаналізувати сутність поняття «медіаконтент» у сучасному освітньому середовищі.

Відповідно до вимог Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти основне завдання навчання української мови та літератури полягає в формуванні в школярів компетентностей комунікативно доцільно й виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях і сферах спілкування. За Концепцією нової української школи однією з 10 компетентностей є інформаційно-цифрова, яка передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, у публічному просторі та приватному спілкуванні [6, с. 210].

Однією з центральних проблем сьогодення є нетривка зосередженість учнів, кліпове мислення, телефонозалежність. Дитяча свідомість перенасичена інформацією, яку вони дуже часто не вміють сприймати, аналізувати, оброблювати. Сьогодні учні ніби опиняються в інформаційному лабіринті, з якого вчитель має змогу допомогти вийти, при цьому втративши невелику кількість часу, емоційної рівноваги, допомогти залишитись особистістю. Учителю потрібно виконувати роль «поводиря» в цьому засміченому інформацією світі. Особливу увагу потрібно звернути на те, що вчитель не єдине джерело інформації для учнів, а інколи, на жаль, ще й не авторитетне. Перше, що повинен зробити вчитель, – створити атмосферу співробітництва, партнерства, взаємодопомоги, яка сприятиме розвитку всіх 10 компетентностей сучасного учня. Тому актуальним є впровадження медіаосвіти під час уроків, особливо української мови, де важливим є вміння

працювати з інформацією. Беззаперечно, кожен урок, кожна тема, кожний етап вимагають різних педагогічних прийомів, адаптованих до конкретних ситуацій [6, с. 230].

Отже, можемо говорити про такі аспекти інформаційного суспільства, як масова комунікація, масова культура, орієнтація на масового споживача. Постає питання про те, яким є місце загальноосвітньої школи в цьому просторі. Потужною відповіддю на таке питання може стати медіаосвіта. Медіаосвіта як напрям педагогічної думки сформувався ще в другій половині ХХ ст. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні наводить наступне визначення: медіаосвіта – частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, Інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій [1].

Таким чином, медіаосвіта спрямована на вивчення масово-комунікативної й інформаційної природи засобів масової інформації (преси, телебачення, радіо, кіно, відео тощо) та принципів їх використання для актуалізованого оволодіння основами знань. За Л. Задорожньою, основними завдання медіаосвіти є підготовка нового покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття різноманітної інформації, а також до протидії впливові на психіку [3]. Нова редакція навчальної програми з історії для загальноосвітніх навчальних закладів акцентує увагу на необхідності розвивати ряд учнівських компетентностей, серед яких – інформаційно-цифрова. Інформаційно-цифрова компетентність – уміння використовувати цифрові технології для пошуку потрібної історичної та соціальної інформації, її нагромадження, перевірки і впорядкування; створювати вербальні й візуальні (графіки, діаграми, фільми) тексти, мультимедійні презентації та поширювати їх; виявляти маніпуляції інформацією соціального та історичного змісту під час аналізу повідомлень електронних медіа; виявляти джерела й авторів інформації, робити коректні посилання [3]. І саме сучасний медіаконтент може бути ефективним інструментом розвитку інформаційно-цифрової компетентності учнів на уроках історії. Медіаконтент, в широкому розумінні, це сукупність різноманітної інформації, що спрямована на цільову аудиторію, і передається

через радіо, телебачення, пресу, кіно, відео, фотографію, Інтернет тощо. Сьогодні саме медіаконтент формує картину світу людини. Вчитель історії загальноосвітньої школи має можливість користуватися розробками уроків з елементами використання традиційного медіаконтенту, такого як радіовиступи (промови керівників держав, диктаторів, оголошення початку війни, заклики до вступу в армію тощо), агітаційні плакати (радянські та часів нацистської Німеччини), карикатури, фотографії, газети та журнали, документальні (як навчальні, так і розраховані на широкий загал) та художні фільми.

Ураховуючи бурхливий розвиток медіазасобів, у XXI столітті вчителі початкової школи мають володіти відповідними компетенціями щодо професійного використання онлайн-сервісів, електронних платформ у майбутній педагогічній діяльності. Це дозволить модернізувати, удосконалити процес навчання молодших школярів, враховуючи їх інтереси; сформувати у здобувачів освіти критичне мислення, завдяки якому учні покоління зможуть практично підходити до виконання завдання освітнього, наукового, дослідницького характеру. Таким чином, підготовка вчителя до навчального процесу має ґрунтуватися на систематичному використанні медіазасобів, зокрема, освітніх онлайн-інструментів, що сприятимуть розвитку емоційного (уміння мотивувати себе, знаходити нестандартні шляхи для самонавчання, утвердження себе в новому інформаційному просторі); аналітичного (розв'язання освітніх завдань через комплекс освітніх онлайн-ресурсів); творчого (створення нових ситуацій, визначення об'єктів для дослідження); практичного (уміння діяти й приймати виважені рішення виключно через комплекс медіазасобів) інтелекту, а також формуванню медіакомпетентності як важливої індивідуальної риси сучасного вчителя початкової школи [1, с. 89-90]. На нашу думку, цікавим та корисним для учителів початкової школи буде онлайн-сервіс «Kahoot», інтерфейс якого дозволяє створювати освітні ігри та використовувати їх з метою перевірки знань учнів. Беззаперечно, будь-яке навчальне заняття передбачає актуалізацію раніше вивчених знань здобувачів освіти, тому вчитель зможе створювати тематичні завдання та за короткий проміжок часу визначити рівень знань з теми. Не менш корисним у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи стане онлайн-сервіс «Bunsee», мета якого створення мультимедіа презентації з використанням вербального та невербального контексту; залучення учасників освітнього процесу

до спільної роботи над презентацією. Під час використання означеного сервісу в процесі професійної підготовки здобувачі освіти можуть одночасно й на відстані працювати над медіапродуктом, доповнюючи й корегуючи думки інших учасників [9, с. 110-112]. Така форма роботи дозволить сформувати у майбутніх учителів комунікативні навички, уміння працювати в команді, аналізувати медіаконтекст та нестандартно візуалізувати дані в різних формах (таблиці, графіки, діаграми, фотоколажі тощо). Крім того, спільна робота сприятиме досягненню єдиної освітньої мети. В умовах інформатизації та цифровізації освітнього процесу вчитель початкової школи постійно знаходиться на зв'язку, комунікує з колегами, батьками й учнями через мобільні додатки, поштові сервіси, соціальні мережі. Сервіс «Remind» дозволить учителю швидко обмінюватися інформацією, планувати зустрічі та налаштовувати нагадування для здійснення дзвінків, відеозустрічей або передачі повідомлень. Використовуючи зазначений онлайнсервіс під час професійної підготовки, майбутні вчителі зможуть консультиватися з освітніх питань з викладачами; учителями-практиками; одногрупниками; коучами, модераторами семінарів, вебінарів, марафонів, конференцій з питань упровадження онлайн-сервісів у процес навчання молодших школярів; налагоджувати контакти з учителями інших міст та держав з метою вивчення досвіду щодо використання медіазасобів, онлайнсервісів під час педагогічної діяльності [4, с. 42]. Практичну освітню цінність має сервіс «Book Creator», контент якого дозволяє користувачам створювати авторські електронні книги, журнали, портфоліо з подальшим упровадженням їх у професійну та навчальну діяльність. Використовуючи даний сервіс, майбутні фахівці зможуть практикуватися у створенні власних посібників, методичних рекомендацій, зокрема, особливості проведення уроків у початковій школі з використанням медіазасобів [9, с. 50]. Такий практичний досвід роботи з сервісом сприятиме удосконаленню у здобувачів освіти умінь, навичок щодо роботи з семіотикою медіа, медіатекстами, пошуковими системами, що, своєю чергою, уможливить формування медіакомпетентності. Модернізація професійної підготовки учителів початкової школи, упровадження інноваційних технологій навчання, поширення медіазасобів зумовлює формування у здобувачів освіти знань щодо освітніх можливостей онлайн-сервісів, а також умінь, навичок щодо створення майбутніми вчителями авторських медіапродуктів [4, с. 41].

Проаналізувавши все вище зазначене, можемо підсумувати, що упровадження медіаконтенту є невід'ємною частиною сучасного навчального процесу. Зважаючи на ряд обставин, у яких відбувається навчання, молодшому школяреві просто необхідно вміти користуватися продуктами медіа, їх інтерпретувати та аналізувати. Перспектива впровадження медіаконтенту у заклади освіти різних рівнів впливає на процес підготовки учителів початкової школи, змінює формат викладання дисциплін професійно орієнтованого циклу, орієнтує здобувачів освіти нестандартно, інноваційно підходити до реалізації завдань освіти в умовах діджиталізації. Саме тому, систематична робота з медіаконтентом та комплексом відповідних навчальних онлайн-сервісів дозволять учителям опанувати на практичному та теоретичному рівнях засадами інформатизації. Зазначаємо, що реалізація завдань професійної підготовки з використанням онлайн-сервісів має свої переваги: по-перше, вчителі початкової школи визначають функціональні дидактичні можливості освітніх сервісів; по-друге, удосконалюються уміння, навички щодо створення авторських медіапродуктів, які увійдуть до навчально-методичної бази здобувачів освіти й стануть у нагоді для подальшої професійної діяльності; по-третє, формуються особистісні якості майбутніх фахівців, зокрема, критичне мислення, комунікативні навички, удосконалюється професійна позиція щодо впровадження медіазасобів у процес навчання молодших школярів. Своєю чергою, модернізація професійної підготовки учителів початкової школи, утвердження партисипативного стилю викладання, що передбачає систематичне використання медіазасобів, освітніх онлайн-сервісів дозволить сформувати сучасного, креативного, мобільного, а найголовніше, медіакомпетентного фахівця XXI століття, який зможе трансформувати освітню парадигму української держави.

Список використаних джерел:

1. Бешок Т. В. Педагогічні умови застосування медіаосвітніх технологій у професійній підготовці майбутніх учителів : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Ін-т проф.-тех. освіти НАПН України. Київ, 2014. 276 с.
2. Державний стандарт початкової освіти (від 21 лютого 2018 р. № 87). URL: <http://dano.dp.ua/attachments/article/303/>
3. Задорожня Л. (2013). Освіта впродовж життя. Матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Медіаосвіта – пріоритетний напрям в освіті XXI століття: проблеми, досягнення і перспективи», С.4–6.

Взято з http://confhano.at.ua/news/zadorozhnja_1_osvita_vprodovzh_zhittja/2013-10-23-282.

4. Іванов В. Ф., Шкоба О. Я. Медіаосвіта та медіаграмотність: визначення термінів. *Інформаційне суспільство*. 2012. № 16. С. 41–52.
5. Іванов В. Ф., Волошенюк О. В. Медіаграмотність : Підручник для вчителів. К.: Центр вільної преси, Академія Української преси. 2017. С. 319.
6. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / Ред.-упор.: В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк ; за наук. ред. В. В. Різуна. Київ: Центр вільної преси, 2012. 352 с.
7. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
8. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. 2011. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>.
9. Снігур О. М. Формування вмінь використовувати засоби інформаційних технологій у майбутній професійній діяльності вчителя початкової школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Інститут педагогіки АПН України. Київ, 2007. 335 с.
10. Суховірський О. В. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогіки АПН України. Київ, 2005. 303 с.

BILINGUAL EDUCATION OF THE PRIMARY SCHOOL PUPILS IN THE TIMEFRAME OF THEIR FORCED IMMIGRATION CAUSED BY THE WAR IN UKRAINE: REALMS AND CHALLENGES

Daria BOHDANOVA,

*Postgraduate student in Ivan Ziazun Institute of Teacher Education
and Adult Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of
Ukraine, Department of psychology of labor,
specialization «053 Psychology»*

Julia FEDIY,

*Postgraduate student in Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical
University, specialization «013 Primary Education»*

The article is dedicated to the specifics and the role of the bilingual education of primary school pupils in the timeframe of their forced immigration caused by the war in Ukraine. The assessment and evaluation of the current realms in the educational system of the host countries in relation to the newcomers from Ukraine are undertaken. Additional emphasis is put on the challenges faced both by the primary school children, forced to get their education in foreign countries, and the encounters with the educational systems of the host countries.

The importance of bilingual education for primary school pupils in the context of the forced immigration caused by the war in Ukraine has been clarified.

Keywords: bilingual education, refugees, the war in Ukraine, forced immigration, primary school pupils.

Стаття присвячена специфіці та ролі білінгвального навчання учнів початкової школи в умовах їх вимушеної еміграції, спричиненої війною в Україні. Здійснюється оцінка поточних сфер у системі освіти приймаючих країн по відношенню до новоприбулих з України. Додатковий акцент робиться на викликах, з якими стикаються як молодші школярі, змушені здобувати освіту за кордоном, так і зіткненнях з освітніми системами приймаючих країн.

З'ясовано важливість двомовної освіти для учнів початкової школи в контексті вимушеної імміграції, спричиненої війною в Україні.

Ключові слова: двомовне навчання, біженці, війна в Україні, вимушена імміграція, учні початкових класів.

ДВОМОВНЕ НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ПЕРІОД ЇХ ВИМУШЕНОЇ ІМІГРАЦІЇ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ: СФЕРИ ТА ВИКЛИКИ

Дар'я БОГДАНОВА, Юлія ФЕДІЙ

Introduction. While considering the role of the bilingual education of primary school pupils in the timeframe of their immigration caused by the Russian invasion of Ukraine, it is essential to define bilingual education. Experts explain bilingual education as the notion that refers to the schooling of the academic curriculum in the native language and the second language (García Ofelia, & Baker, 2007).

In the case faced by the children of the Ukrainian refugees, it is possible to make a statement that the contemporary situation is unprecedented both for the Ukrainian people and for the educational systems of the host countries, which need to adapt to the current social and psychological realms. Particular emphasis, in this case, is to be put on the unprecedented number and distinctive profile of Ukrainians escaping their country after the start of the Russian invasion, as almost 50% of the recent refugees are represented by children. The schools of the host countries (Poland, Germany, Italy, Spain, the UK, the USA, Canada, and others) face challenges in enhancing the capacity and satisfying the educational and psychological needs of the new refugee pupils. Remarkably, in contrast to the immigrants, who have come earlier to these countries, the refugees, escaping the war, have severe psychological concerns and need a delicate socio-psychological and pedagogical integration into the society and educational system of the host country.

Psychological, pedagogical, and social challenges faced by the Ukrainian refugees in the host countries. The children of Ukrainian refugees had faced with a situation when within the timeframe of several days, they needed to change their life radically: survive physically in the danger of missile attacks and occupation of their cities, get separated from their families, houses, schools, friends; being evacuated to the safe places – in the host countries; find their new dwellings; getting to the new schools and starting their integration into the new classroom, educational system, and definitely, language. The primary issue, in this case, pertains to the fact that these changes are unplanned, sudden, and supplemented by the stress and psychological trauma of war.

The experts in pedagogical science state that this challenge in the educational system needs to be addressed with a holistic approach since it is capable of satisfying the social, learning, and emotional needs of

Ukrainian pupils of primary school age (Wyse et al., 2016). Specifically, while the refugee pupils may stay in their host countries for moderate to extended periods, the education systems will need to advance their capacities in a prompt and effective manner – to integrate the potentially large quantities of Ukrainian refugee pupils in schools. To achieve this purpose, there is a need to ensure synchronized interactions with Ukrainian policymakers and provide sustainable options for the pupils to stay connected with the Ukrainian educational curriculum, home culture, and native language (Sell, 2017).

In turn, the importance of such interactions may be represented from the following perspective. On the one hand, it ensures the proper formation of individuals' self- and national identity that takes its place at the age of primary school (Safina et al., 2021). Furthermore, this national identity of the pupil will shape one's unique moral values, beliefs, and ideals, regardless of one's current country of stay (Gomis Chorro et al., 2017). On the other hand, interactions with the national culture via language are essential in the primary school age since, after the victory, a sufficient number of refugees would wish to return to Ukraine and continue their school education in their home country.

While considering the role of the second language in their education in the host country, it is possible to make a statement that their second language (which they have never been learning before entering this country – such as Polish, Italian, Spanish, German, etc.) becomes a 'language of life and survival.'

The primary argument for this statement pertains to the fact that all information needed to survive and live in the new country is provided in a foreign language, and the educational process is not an exception to this common tendency. The primary school pupils are taught in Polish, German, Spanish, English, etc., due to the following underlying reasons: national regulations of the host country, the lack of educators, who may teach them in Ukrainian, and the absence of classes for Ukrainian pupils only. Therefore, the second language becomes the only channel for getting education-related and organizational information while attending school in a foreign country.

Educational realms and challenges faced by the host countries in the process of teaching the children of Ukrainian refugees the second languages. While taking into account the fact that a significant part of the Ukrainian refugees has come to the European Union (EU) (about 5.3 million Ukrainians have escaped to European Countries after 24.02.2022), the article would be mainly dedicated to the representation

of the situation in the educational systems of EU countries (Frontex, 2022).

In compliance with the law of the EU, newcomer pupils are required to be registered in the host countries' schools within three months. Until recently, there was some flexibility concerning the registration of pupils in the schools of the host country; nonetheless, by the end of 2022, all Ukrainian pupils, who are still outside of Ukraine, will have to attend schools in the countries of their current residence.

One more issue to be taken into account in this context is that the situation with the Ukrainian refugees is unpredictable. Therefore, the prolonged stay of the Ukrainian refugees in the schools of the host countries is expected. Therefore, a set of corresponding language-learning measures has been undertaken to integrate primary school pupils into the educational process in foreign countries. While taking into account the specifics of the age, the primary school pupils were taught foreign languages in traditional lessons and via the organizational forms of games, sports, and entertainment.

The main underlying reason for preference of such learning organization pertains to the age specifics, as these means enable the educators to represent the information in an exciting and engaging manner, and the pupil in such cases is self-motivated for intensified learning of foreign language.

Therefore, the host countries' governments, commonly with international organizations – such as the UN- have elaborated the integration programs for Ukrainian refugee children to develop their knowledge of the host country's language. Remarkably, there were summer camps organized in different European countries where the children of Ukrainian refugees could interact with local pupils in an informal setting and, insofar, develop their subject knowledge.

As an evident example, it is possible to consider the experience of Estonia, which has organized summer camps for Ukrainian and Estonian children from 7 to 14 years, where they could learn the Estonian language, interact with peers, make the cross-cultural exchange, and endorse their physical and emotional well-being (BNS/TBT Staff, 2022).

While considering the challenges faced by the educators of the host countries, teaching the Ukrainian refugees, particularly in the context of their bilingual education, it is essential to note that while a sufficient number of these refugees would potentially return to Ukraine, the educators of the host countries are challenged with the need for development and practical implementation of the flexible pathways and compatible systems in education. Therefore, there is a need to ensure

coordinated interactions with Ukrainian policymakers and advanced approaches to make the education systems of Ukraine and the host country harmonious.

Such an approach would imply providing a set of corresponding options for learning the Ukrainian language, culture, and history alongside the other subjects in the Ukrainian program through Saturday or afternoon classes or online education without overwhelming individual pupils.

In practice, Finland, Estonia, Romania, and Poland have ensured the online availability of the learning material in Ukrainian. As an evident example, it is possible to refer to the fact that the Hub of the New Ukrainian School, which was developed in partnership with Ukraine, Finland, and the EU EdTech sector, integrates curriculum-based support materials, educational resources, and Ukrainian e-learning platforms and tools for the primary school pupils, which are all accessible in Ukrainian and English (SEG, 2022).

In this case, additional attention is paid to the exceptional importance of the flexible recognition of primary school pupil qualifications at all educational levels. Remarkably, the ministries of education should collaborate with accrediting agencies for further establishment of consistent and fair processes for appraising the refugees' credentials and determining further learning needs.

Social and emotional needs of refugee pupils of primary school age in host countries. While considering the social and emotional needs of refugee pupils of primary school age, it is possible to make a statement that these problems might be long-lasting. Consequently, the host countries would be faced with the need for the provision of additional options for psychotherapy either in schools or online. Particular emphasis, in this case, is to be put on the fact that these treatment sessions should be conducted either in the Ukrainian language or with an interpreter. It is essential to note that both the emotional and social support that the children of Ukrainian refugees need may differ because of the severity or type of their personal experiences caused by Russia's invasion.

Additional attention is to be paid to the fact that the counseling and/or other procedures of psychological support are also delivered as an integral part of the «reception», «bridging», or «adaptation» classes that are provided to the primary school pupils in the set of the European countries, such as Denmark, Belgium, Lithuania, France, Spain, and Slovakia and other countries.

Conclusion. To conclude, it is possible to make a statement that in order to maximize the efficiency of bilingual education for primary school pupils (children of Ukrainian refugees), the educational systems of the

host countries propose supplementary activities and additional opportunities in terms of pupils' engagement in social communications both with the host community and within the Ukrainian community. The importance of such support measures may be interpreted from the perspective of possible development of the sense of belonging to the contemporary community and the advanced academic success of the primary school pupils in the educational systems of the host countries.

Therefore, it is possible to make a statement that in the contemporary realms, the bilingual education of primary school pupils, escaping the war in Ukraine, becomes the only way to academic success due to the set of the following underlying reasons: the specifics of the educational systems of the host countries, the legislative regulations regarding the language of teaching, the lack of the educators who can teach the refugees in Ukrainian, and the need for integration into the society of the host country.

References:

1. BNS/TBT Staff. (2022). *State supports organization of integration camps for young people from Estonia, Ukraine*. The Baltic Times. Retrieved December 28, 2022, from https://www.baltictimes.com/state_supports_organization_of_integration_camps_for_young_people_from_estonia_ukraine/
2. Frontex. (2022). *5.3 million Ukrainians have entered EU since the beginning of the invasion*. Frontex. Retrieved December 28, 2022, from <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/5-3-million-ukrainians-have-entered-eu-since-the-beginning-of-invasion-HbXkUz>
1. García Ofelia, & Baker, C. (2007). *Bilingual education*. Multilingual Matters.
2. Gomis Chorro, E., Ángela Morales Fernández, M., & Gilar Corbí, R. (2017). Happiness and values in the formation of personal identity in students of the fifth and sixth grade at Primary School. *Universal Journal of Educational Research*, 5(5), 881–890. <https://doi.org/10.13189/ujer.2017.050520>
3. Safina, G. I., Pushkar, T. O., Yao, L. M., & Emanova, J. G. (2021). The formation of national identity in process of Aesthetic Education of Youth. *Revista on Line De Política e Gestão Educacional*, 600–609. <https://doi.org/10.22633/rpge.v25iesp.1.15000>
4. SEG. (2022). *Resurse educaționale online în ucraineană: învățământul Din Ucraina în condiții adverse*. SchoolEducationGateway. Retrieved December 28, 2022, from <https://www.schooleducationgateway.eu/en/pub/latest/news/online-ed-resources-ua.htm>
5. Sell, K. (2017). *The disciplines of vocal pedagogy: Towards an holistic approach*. Routledge.
6. Wyse, D., Hayward, L., & Pandya, J. Z. (2016). *The sage handbook of curriculum, pedagogy and assessment*. SAGE reference.

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗА ДОПОМОГОЮ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

Валентина БОГУТА,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти Полтавського національного
педагогічного університету імені В. Г. Короленка*

У статті розглянуто проблему формування англomовної компетентності учнів початкової школи загальноосвітніх навчальних закладів засобами соціальної мережі TikTok. Серед проаналізованих шляхів навчання англійської мови обрано соціальну мережу, що одночасно популярна серед молодших школярів та з набором інструментів для формування досліджуваної якості. Відповідно до визначених критеріїв здійснено педагогічний експеримент із поетапним впровадженням тематичного онлайн марафону у синхронному та асинхронному режимі.

Ключові слова: англomовна компетентність, учні початкової школи, загальноосвітній навчальний заклад, соціальна мережа, онлайн марафон, освітній потенціал.

The article examines the problem of forming the English language competence of elementary school students of non-major comprehensive educational institutions using the TikTok social network. The results of the conducted theoretical analysis of the studied definition revealed that foreign language competence in scientific circulation is considered as the ability of a foreign language to ensure effective interaction with the environment through the implementation of communication based on the integration of phonological, lexical-grammatical and sociological knowledge and skills in accordance with various tasks. and communication situations.

We reasonably included interactive learning, game methods, training sessions, Internet platforms and social networks as ways of learning English. Among the analyzed ways of learning English, a social network was chosen, which is both popular among younger schoolchildren and with a set of tools for forming the English language competence of elementary school students.

Inspired by the established criteria, a pedagogical experiment was carried out with the step-by-step implementation of a step-by-step (preparatory, organizational, implementation, final) thematic online marathon in synchronous and asynchronous mode. In order to develop oral communication skills, the marathon included tasks that involve recording thoughts on a topic or a detailed answer to a question; development of writing skills was carried out with the help of programs Storybird, Book Creator, Make Beliefs Comix, Write & Improve; testing for the purpose of revealing the knowledge of elementary school students on a certain topic is advisable to be conducted using Quizlet, Google Forms.

Statistical processing of the obtained experimental data showed an increase in the formation of the studied quality in elementary school students.

Keywords: English-language competence, elementary school pupils, non-specialized educational institution, social network, online marathon, educational potential.

FORMATION OF ANOTHER LANGUAGE COMPETENCE PRIMARY SCHOOL STUDENTS FOR HELP SOCIAL NETWORKS

Valentina BOGOUTA

Нині освіта не може обмежитися лише передачею соціокультурних норм, а передбачає формування у молодого покоління нового світобачення, готовності і здатності жити і працювати в полікультурному світі, орієнтуватися в світовому мовному просторі. Засобом міжкультурного спілкування виступають іноземні мови, володіння якими веде до взаєморозуміння в будь-якому полікультурному та мультілінгвальному просторі. У цьому зв'язку стає очевидною роль іноземної мови як навчального предмета і зміна вимог до неї. В умовах, що створилися, розширення міжнародного співробітництва вимагає від сучасної людини володіння іноземною мовою на принципово новому рівні – як інструментом, що дозволяє не тільки вільно орієнтуватися в глобальному сучасному світі, але і розширювати свій культурний кругозір у процесі залучення до різноманітних джерел інформації, в тому числі і до засобів сучасних інформаційних технологій.

Процес модернізації системи освіти в Україні в умовах інтенсивного розвитку її соціально-економічної співпраці з іншими країнами зумовлює актуалізацію проблем підвищення якості освіти, що передбачає здатність майбутніх випускників шкіл до реалізації власного потенціалу в умовах іншомовного середовища. Іншомовна підготовка стала однією із важливих складових сучасної загальноосвітньої школи, адже мова розглядається як засіб міжособистісної взаємодії в умовах багатонаціонального і полікультурного простору. Процес навчання іноземної мови у загальноосвітньому навчальному закладі має забезпечувати учнів основної школи не тільки відповідним рівнем знань мови, вміннями та навичками використовувати її у різноманітних ситуаціях життєдіяльності, а й сприяти успішній реалізації освітньо-розвиваючого потенціалу цього навчального предмета.

Зазначимо, що у сучасній психолого-педагогічній науці мають місце різні підходи до розуміння іншомовної комунікативної. Вивченню загальних положень та окремих аспектів поняття «іншомовної комунікативної компетентності» присвячені численні праці як зарубіжних, так і вітчизняних вчених (Л. Біркун, Л. Брахман, О. Волобуєва, Р. Джонсон, Г. Китайгородська, С. Козак, С. Мельник, Е. Пассов, С. Савіньон, М. Свейн, Д. Хаймс, Д. Шейлз та інші). У нашому дослідженні ми ґрунтувалися на наукових ідеях Л. Виготського (стратегії формування процесів особистості), О. Леонтьєва (теорія діяльності), І. Зимньої (психологічні аспекти навчання іноземної мови), О. Малиновської (нейролінгвістичні особливості оволодіння мовою) та інших.

Проблемі навчання іноземної мови з використанням інтенсивної методики присвячено чимало робіт. Зокрема, Г. М. Тер-Саакянц досліджувала структуру інтенсивного навчання французької мови; Т. А. Третьякова розробила методику формування комунікативної компетенції у читанні літератури в інтенсивному курсі навчання англійської мови; Н. Ф. Бориско був створений посібник інтенсивного навчання німецької мови; О. Б. Тарнопольський вивчав принцип інтенсифікації навчальної діяльності; В. М. Тітова розробила методику інтенсивного навчання англійської мови в курсі підготовки абітурієнтів для складання вступних іспитів з іноземної до ВНЗ.

Багато питань залишаються мало дослідженими, такими, що потребують більш детального вивчення, зокрема формування

іншомовної компетентності учнів основної школи із використанням сучасних соціальних мереж та онлайн-платформ, тому метою власного дослідження стало теоретично дослідити та експериментально перевірити ефективність використання соціальних мереж під час інтенсивної методики вивчення англійської мови учнями початкової школи загальноосвітнього навчального закладу.

У результаті проведеного теоретичного аналізу досліджуваної дефініції з'ясовано, що іншомовна компетенція у науковому обігу розглядається як здатність використовувати іноземну мову для забезпечення ефективної взаємодії з оточуючим середовищем через реалізацію комунікації на основі інтеграції фонологічних, лексико-граматичних та соціологічних знань та навичок відповідно до різноманітних завдань і ситуацій спілкування.

До шляхів навчання англійської мови нами було обґрунтовано віднесено: інтерактивне навчання як специфічну форму організації пізнавальної діяльності (евристичну бесіду, презентацію, дискусію, «мозковий штурм», «круглий стіл», ділову гру, рольові ігри, тренінги, портфоліо, кейс-метод, виконання вправ у групі та індивідуально, групову роботу з довідковою літературою); ігрові методи (репродуктивні, проблемно-пошукові і творчі); тренінгові заняття, навчання за підручниками (друкованими, електронними) та інтернет платформи та сервіси (Blog, Social networking, Wiki, Bookmarks, social bookmarking, Web-quest тощо).

У контексті вивчення теоретичних засад проблеми було з'ясовано, що дослідження вказують на існування п'яти основних характеристик, які відрізняють соціальну мережу від звичайного вебсайту: 1) орієнтованість на користувачів (користувачі самостійно створюють та наповнюють змістом соціальні мережі); 2) інтерактивність (доступ до чатів та форумів, мережних ігор та додатків, функцій комунікації); 3) можливість створення спільнот (соціальні мережі будуються та розвиваються на основі концепцій громади – за спільністю інтересів першочергово); налагодження соціальних зв'язків (обмін інформацією та подіями з оточуючими); емоційний фактор (соціальна мережа забезпечує користувачів емоційною безпекою, підтримкою та відчуттям близькості з друзями) [1, с. 271-272].

Дослідження реального стану сформованості іншомовної компетентності учнів початкової школи загальноосвітнього

навчального закладу виявило посередній загальний рівень англійської компетентності (34%). Критеріями обґрунтовано були: здатності критично мислити та аналізувати інформацію; розвитку мовної (знання фонетики, лексики та граматики) та мовленнєвої компетентності (за чотирма її видами діяльності); уміння продукувати та втілювати ідеї, зокрема завдяки онлайн інструментам; уміння співпрацювати в команді; загальна залученість учнів до навчання та їх зацікавленість у цьому на уроках англійської мов. Вважаємо за необхідне зазначити, що можливості платформи TikTok у повсякденному житті використовують 89 % респондентів, Instagram вподобали 83%, Facebook – 75,5%, Twitter – 42%, на інші мережі (Pinterest, Likee тощо) – загалом 23%.

З огляду на очевидну значимість соціальної мережі TikTok доцільно охарактеризувати її переваги серед інших можливостей: створення й поширення відеофайлів та онлайн-трансляцій; музичних, танцювальних, комедійних та інших відео тривалістю до 3 хвилин; створення lip-sync до пісень, знімати короткі відеокліпи з можливістю їхнього редагування з вбудованими ефектами, фільтрами та стикерами; велика кількість музичних напрямків, включаючи хіп-хоп, поп-музику або електронну музику; можливість виставити свої акаунти у приватний режим, дозволивши перегляд контенту лише вибраним користувачам, які можуть дозволити всім або лише друзям надсилання їм коментарі або повідомлення, а також «duet» з чи «react» на їхні відеофайли. Функція «duet» дозволяє користувачам створювати нові відео поряд з вже таким, що існує, а функція «react» – розміщувати нове відео у менший фрейм.

Для покращення визначених нами критеріїв формування іншомовної компетентності було впроваджено у освітній процес кейс завдань тематичного онлайн марафону із використанням можливостей соціальної мережі TikTok, який реалізувався як в синхронному режимі (тобто вивчення зазначених тем під час урочної діяльності) та асинхронному режимі (тобто виконання домашнього завдання учнями, об'єднаними у мікрогрупи). Створення завдань, максимально наближених до реальних ситуацій, та залучення учнів до участі в онлайн марафоні допомогло учням початкової школи застосувати набуті знання на практиці в інтерактивній формі. Проведення онлайн марафону в соціальних мережах умовно було розділено на взаємопов'язані етапи, які передбачають як синхронну, так і асинхронну діяльність:

1) пропедевтичний етап (опрацьовуючи певну тему, у якості домашнього завдання вчитель розробляє ряд пов'язаних між собою тематичних завдань, орієнтуючись на поставлену мету);

2) організаційний етап (учитель повідомляє правила участі в онлайн марафоні, розробляє та поширює посилання на створені завдання);

3) етап імплементації (учитель поступово в зазначений термін надає учням доступ до нових завдань у соціальній мережі TikTok, фасилітує роботу учнів, надає зворотний зв'язок; учні у свою чергу працюючи у власному темпі, безпосередньо долучаються до його виконання, розміщуючи під постом із завданням свої роботи);

4) підсумковий етап (учитель підбиває підсумки онлайн марафону, надає зворотний зв'язок учням за результатами їх роботи, коригує алгоритм дій для подальшої освітньої діяльності).

З метою розвитку навичок усного мовлення марафон містив завдання, які передбачають запис роздумів за темою або розгорнуту відповідь на запитання з використанням застосунку Flipgrid або Voki. Розвиток навичок письма здійснювався за допомогою програм Storybird, Book Creator, Make Beliefs Comix, Write & Improve; тестування з метою виявлення знань учнів початкової школи за певною темою доцільно проводити із використанням Quizlet, Google Forms, Learningapps тощо.

Фінальним завданням тематичного онлайн марафону в соціальній мережі TikTok було створення за допомогою застосунку Canva або на звичайному плакаті візуального повідомлення за однією з тем: «Сучасна людина у полікультурному просторі», «Споживання англійської інформації» або «Глобальний мовний світ: комфорт та небезпека», які були доповнені відповідними слоганами і дописами англійською мовою та розміщені в мережі TikTok під відповідною кришміткою. Кожний учитель визначався із загальною кришміткою для всіх учнів, щоб мати можливість знайти виконані домашні завдання в соціальній мережі TikTok. Крім того, щоб забезпечити своїм публікаціям більшу видимість, учні початкової школи могли використовувати різні кришмітки відповідної тематики, які за своєю сутністю є ключовими словами вивченої теми/розділу. Розміщення кришміток під дописом також дозволило збільшити кількість підписників і вподобань, що, своєю чергою, є додатковою мотивацією для учнів виконати завдання.

Порівнюючи та аналізуючи дані контрольного та констатувального етапу експерименту ми зафіксували позитивну

динаміку змін за кожним критерієм. Так, аналізуючи дані щодо сформованості компетентності «здатність критично мислити та аналізувати інформацію», відзначаємо факт збільшення кількості учнів з високим (42%) та достатнім (25%) рівнями, тобто маємо динаміку у 8% та 5% відповідно. Покращився результат учнів початкової школи щодо розвиненості мовної та мовленнєвої компетентності: 59% учнів мають високий рівень сформованості, 28% учнів – достатній, тобто спостерігаємо динаміку у 2% та 8% відповідно. Дані щодо компетентності «уміння продукувати та втілювати ідеї» засвідчують збільшення кількості учнів із високим (61%) та достатнім (26%) рівнями. Компетентність «уміння співпрацювати в команді» також зазнала позитивних змін: дані щодо високого рівня збільшились на 2%, дані щодо достатнього рівня залишились без змін (43%), однак беручи до уваги зменшення кількості учнів з низьким та середнім рівнями, можна констатувати загальну позитивну динаміку. Удвічі покращились результати щодо сформованості компетентності «загальна залученість до діяльності на уроці англійської мови»: спостерігаємо стрімке збільшення (53%) кількості учнів, які проявили активність та залученість до вивчення теми та виконання домашніх завдань.

Отримані результати можна пояснити новизною діяльності учнів на уроках англійської мови та активним використанням інструментів (тобто соціальних мереж), які є частиною реалій та мотивацією для сучасних учнів початкової школи. Окрім іншого, для подальшої діяльності ми також врахували той факт, що в соціальній мережі TikTok є можливість прикріпляти 10 світлин до одного допису, тому розглядаємо розширення варіантів домашнього завдання учням та використання такої форми роботи, як розробка коміксів за визначеною темою за допомогою застосунку Make Beliefs Comix.

Також відзначимо, що учні початкової школи, які брали участь у експериментальній роботі визнали, що використання соціальних мереж сприяє вивченню як лексико-граматичного матеріалу за темою уроку, так і покращує розуміння діяльності і впливу соціальних медіа на життя сучасних підлітків, поширення дописів також допомагає просуванню їхнього профілю, що є додатковою мотивацією, як уже було зазначено.

З'ясувалося, що поєднання інтерактивних форм та методів роботи під час тематичного онлайн марафону в соціальних

мережах, зокрема TikTok, сприяє формуванню й активізації словникового запасу учнів відпрацюванню граматичних структур та покращенню вимови; розвитку швидкості мови, комунікації та співпраці; розвитку навичок письма (при коментуванні дописів та/або відеозаписів інших учасників марафону, дискутуванні й обговоренні ідей); виявленню прогалин у знаннях та вміннях учнів; формуванню вміння виконувати поставлені завдання в обмежений період часу, виокремлюючи ключові аспекти роботи; формуванню креативного та критичного мислення; розширенню світогляду та обізнаності з певного предмета вивчення; закладенню основ інфомедійної та технологічної грамотності; формуванню звички навчатися на практиці.

Отже, статистичний аналіз отриманих даних засвідчив ефективність використання соціальних мереж та ІКТ технологій у формуванні іншомовної компетентності, а саме активізації словникового запасу учнів початкової школи, відпрацюванню граматичних структур та покращенню вимови; розвитку швидкості мови, комунікації та співпраці; розвитку навичок письма (при коментуванні дописів та/або відеозаписів інших учасників марафону, дискутуванні й обговоренні ідей); виявленню прогалин у знаннях та вміннях учнів початкової школи; формуванню вміння виконувати поставлені завдання в обмежений період часу, виокремлюючи ключові аспекти роботи; формуванню креативного та критичного мислення; розширенню світогляду та обізнаності з певного предмета вивчення; закладенню основ інфомедійної та технологічної грамотності; формуванню звички навчатися на практиці.

Список використаних джерел:

1. V. K. Grover, «Social Media as an Educational Tool: *Opportunities and Challenges*», *International Journal of Innovative Research and Studies*, vol. 3, Iss. 2, pp. 269-282, 2014. [in English].

РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Наталія ВЛАСЕНКО,

*кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти Полтавського національного
педагогічного університету імені В. Г. Короленка;*

Світлана СОЛОВЕЙ,

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 013 Початкова освіта
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

У статті обґрунтована актуальність дослідження розвитку екологічної свідомості дітей молодшого шкільного віку, здатних гармонійно співіснувати з природою, раціонально використовувати та відтворювати її багатства. Розкрито методи розвитку екологічної свідомості. Висвітлені педагогічні умови розвитку екологічної свідомості дітей молодшого шкільного віку. Розглянуто інтеграцію екологічної освіти в освітній процес початкової школи.

Ключові слова: екологічна свідомість, екологічна освіта, діти молодшого шкільного віку.

The article substantiates the relevance of the study of the development of environmental consciousness of children of primary school age, able to harmoniously coexist with nature, rationally use and reproduce its wealth. The methods of development of environmental awareness are disclosed. The pedagogical conditions for the development of environmental consciousness of children of primary school age are highlighted. The integration of environmental education into the educational process of primary school is considered.

Keywords: environmental awareness, environmental education, children of primary school age.

DEVELOPMENT OF ENVIRONMENTAL AWARENESS OF CHILDREN OF YOUNGER SCHOOL AGE

Nataliia VLASENKO, Svetlana SOLOVEI

Сьогодні, все більшого значення набуває екологічна освіта та виховання підростаючого покоління, реалізація яких у вищій школі здійснюється на основі Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Закону України «Про вищу освіту», Концепція «Нова українська школа», Державний стандарт початкової освіти тощо. У Концепції екологічної освіти та виховання стратегічним завданням визнано формування екологічної культури особистості як форми регуляції взаємодії людини з природою. Тому вдосконалення навчально-виховної роботи, спрямованої на формування екологічної свідомості майбутніх учителів, здатних якісно забезпечити ефективний розвиток екосвідомості дітей молодшого шкільного віку, є пріоритетом вищої педагогічної школи.

У час якісних освітніх змін в Україні, здатність раціонально мислити є конкурентною перевагою нації, оскільки зниження наукового і технологічного розвитку зменшує шанси на соціальний і економічний добробут. Однією з особливостей Нової української школи є впровадження у навчальний процес початкової школи інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Потрібно зазначити, що у плані розвитку екологічної свідомості молодшого школяра на уроках «Я досліджую світ» велика роль належить вчителю. Тому проблема розвитку екологічної свідомості студентів – майбутніх педагогів та учнів – майбутнє підростаючого покоління, набуває особливого значення в теорії та методиці професійної освіти [1; 4-5; 9].

Екологічна освіта і виховання є об'єктом дослідження багатьох учених. Основні підходи, принципи, мету та педагогічні умови ефективної екологічної освіти та виховання учнів і студентів розкрито у працях С. В. Алексєєва, С. М. Глазачева, А. Н. Захлебного, І. Д. Зверева, І. Т. Суравегіної, С. В. Шмалєй. Питання теорії і практики формування відповідального ставлення до природи та формування екосвідомості дітей молодшого шкільного віку відображені у працях О. В. Вознюка, Н. Ж. Дагбаєвої, О. П. Коваленко, В. В. Савельєвої, А. П. Сидельковського. Екологічна підготовка майбутнього вчителя розглядалася

С. В. Алексєєвим, О. А. Бідою, Г. В. Ковальчук, Н. С. Назаровою, О. С. Сластьоніною, С. В. Совгірою та ін. [2; 6; 10].

Аналіз наукового фонду з проблеми формування екосвідомості дітей молодшого шкільного віку особистості дозволяє виділити провідні напрямки її дослідження, а саме:

– вивчення специфіки екологічної свідомості, її відносної самостійності серед інших форм суспільної свідомості;

– визначення ролі зазначеного феномену в оптимізації взаємовідносин суспільства і природи;

– дослідження сутності, структури та типологічної диференціації екосвідомості;

– виявлення рівнів відображення екосвідомістю суспільного буття, зв'язку досліджуваного явища з екологічною діяльністю;

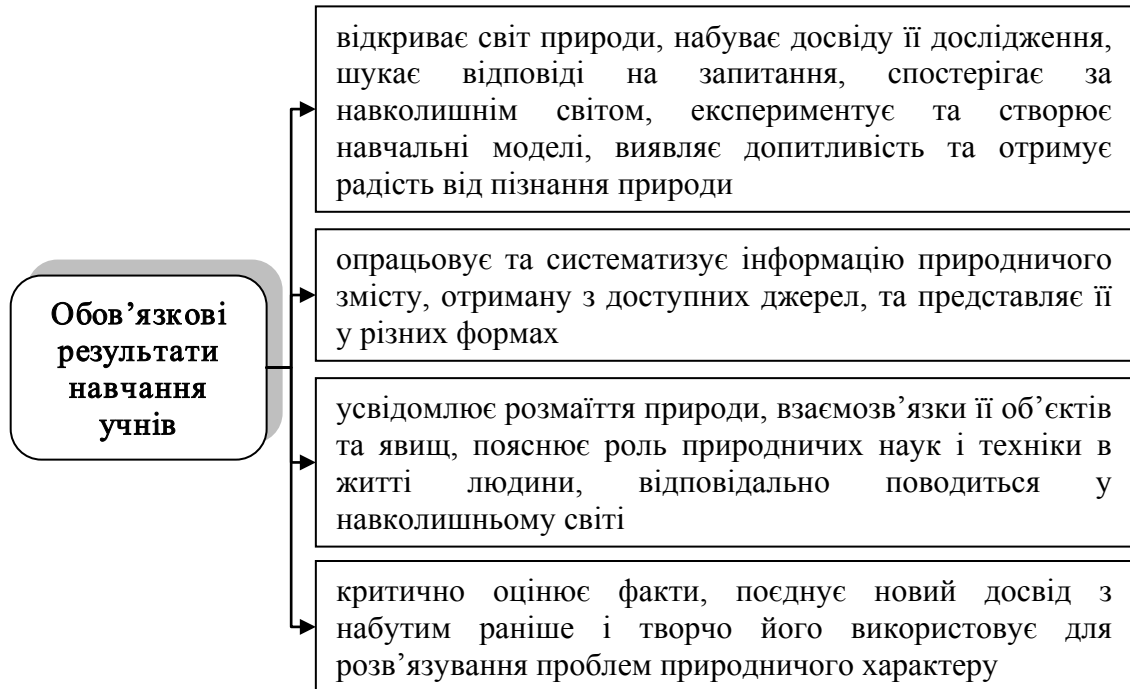
– особливості, умови та шляхи формування і розвитку екологічної свідомості дітей [3].

На сучасному етапі досліджено загальні тенденції розвитку екологічної свідомості молодшого школяра. Водночас ряд аспектів у цьому напрямку вимагає поглибленого вивчення, теоретичного осмислення, пошуку нових продуктивних шляхів, умов і засобів активізації процесу розвитку екосвідомості, що дозволяють зробити його більш успішним, цілеспрямованим та ефективним. Проте традиційні підходи до розвитку екологічної свідомості молодших школярів в умовах освітнього процесу початкової школи потребують змін та застосування інноваційних методів.

Згідно з Державним стандартом початкової освіти [4], який був затверджений постановою Кабінету Міністрів України 21 лютого 2018 р. формування екологічної компетентності є однією з цілей природничої освітньої галузі, за допомогою оволодіння знань, досвіду та засобів діяльності, розкриття хисту, що забезпечить вдалу взаємодію з довкіллям, а також становлення осередку екологічного світогляду та критичного мислення, формування відповідальної поведінки учнів, яка не завдасть шкоди природі та забезпечить стабільний розвиток суспільства. Даним документом визначаються обов'язкові результати навчання учнів (*рис. 1*).

Екологічна свідомість – це здатність усвідомлювати нерозривний зв'язок кожної окремої людини і всього людства загалом з цілісністю і відносною незмінністю природного середовища існування людини, усвідомлення необхідності використання цього розуміння у практичній діяльності, вміння і

звичка діяти стосовно природи, не порушуючи зв'язок і колообіг природного середовища, сприяти їхньому поліпшенню для життя нинішнього і майбутніх поколінь людей [2; 6].

Рис. 1. Результати навчання учнів згідно Державного стандарту початкової освіти

Встановлено, що до складу екологічної свідомості входить три структурні компоненти: когнітивний, чуттєво-емоційний, поведінковий. Кожен компонент забезпечує формування в учнів початкових класів системи умінь, на основі яких відбувається усвідомлення молодшими школярами природи як особливого утворення та місця людини у системі відносин «людина – природа»; можливість проводити цілеспрямовані системні спостереження за об'єктами і явищами природи, а також досліджень, у ході яких учні вивчають істотні ознаки, властивості та способи взаємодії між об'єктами та явищами природи; уміння виділяти істотні ознаки, класифікувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, виконувати навчальні дії за певним планом. Ефективне формування екологічної свідомості можливе за умови психологічної включеності людини у світ природи, суб'єктивного характеру сприйняття природних об'єктів, прагнення до непрагматичної взаємодії зі світом навколишньої природи [2; 6-7].

Аналізуючи свій досвід опираючись на роботи науковців, слід виділити головні методи, зазначивши їх суть та результат, що сприяють розвитку екологічної свідомості молодших школярів, згрупувавши їх, враховуючи задачі, що потрібно виконати:

1. Формування суб'єктного ставлення до природи:

– *метод екологічної ідентифікації* полягає в педагогічній актуалізації особистої причетності людини до того чи іншого природного об'єкта, ситуацій, обставин, в яких він перебуває. Результат: стимулює процес психологічного моделювання стану природних об'єктів, сприяє кращому розумінню цього стану, що поглиблює уявлення школярів про даний об'єкт;

– *метод екологічної емпатії* має на меті педагогічну актуалізацію співпереживання людини за стан природного об'єкта, а також співчуття йому. Результат: стимулює проекцію особистих станів на природні об'єкти через ототожнення з ними (співпереживання), а також переживання особистих емоцій та почуттів з приводу стану природних об'єктів (співчуття). Таким чином, формується суб'єктивізація природних об'єктів;

– *метод екологічної рефлексії* полягає в педагогічній актуалізації самоаналізу, осмисленні людиною своїх дій та вчинків щодо їх екологічної доцільності. Результат: стимулює усвідомлення того, як поведінка людини може «виглядати» з погляду тих природних об'єктів, яких вона стосується;

– *метод екологічної експектації* передбачає педагогічну актуалізацію емоційно насичених очікувань майбутніх контактів школярів з природою. Результат: дозволяє стимулювати суб'єктифікацію природних об'єктів ще до безпосереднього контакту з ними.

2. Формування екологічних уявлень:

– *метод екологічної лабіалізації* полягає в цілеспрямованій корекційній дії на певні взаємозв'язки в образі світу особистості. Результат: виникає психологічний дискомфорт, зумовлений розумінням неефективності усталених стратегій індивідуальної екологічної діяльності;

– *метод екологічних асоціацій* полягає у педагогічній актуалізації асоціативних зв'язків між різними психічними образами у контексті розглядуваних проблем. Результат: спрямований на збагачення та поглиблення уявлень особистості про навколишній світ;

– *метод репрезентацій природних об'єктів* полягає у формуванні мислеобразів шляхом мистецтва. Результат: формування екологічних уявлень;

– *метод екологічно-емоційного впливу* спрямований на розвиток етичних взаємин і почуттів, формування в особистості

екологічно прийнятних стереотипів поведінки й діяльності в довкілля. Результат: формування і розвитку у дітей почуття поваги до природи і розкриття її універсальної цінності для свого здоров'ям.

3. Формування екологічно цілеспрямованих стратегій та технологій екологічної діяльності:

– *метод екологічної турботи* направлений на вияви співучасті, підтримки, опіки природних об'єктів. Результат: сприяє підвищенню екологічної компетентності учнів;

– *метод екологічних експектацій* полягає в педагогічній актуалізації емоційно насичених очікувань майбутніх контактів особистості зі світом природи. Результат: стимулюють підвищення екологічної компетентності учнів;

– *метод ритуалізації екологічної діяльності* полягає в педагогічній організації традицій і ритуалів, пов'язаних з діяльністю, спрямованою на світ природи. Результат: дозволяє виробити мотивацію екологічної активності особистості, регулювати стратегії екологічної діяльності, а також стимулювати удосконалення технологій цієї діяльності;

– *метод екологічної турботи, піклування* полягає в педагогічній актуалізації екологічної активності особистості, спрямованої на надання допомоги і сприяння благу природних об'єктів. Результат: стимулює прояви співучасті, підтримки, опіки, тобто діяльної участі в життєвих ситуаціях природних об'єктів [8].

Нетрадиційні методи екологічної освіти та виховання, що спонукають до розвитку екосвідомості, засновані на вивченні етнографічних особливостей природних об'єктів у сполученні з дослідженнями взаємозв'язків між об'єктами живої природи та з довкіллям. Дітей молодшого шкільного віку доцільно долучати у весняний і осінній період до суспільно-корисної праці природоохоронного характеру (насадження дерев, квітів, догляду за ними), роботи на навчально-дослідних ділянках. Така діяльність сприятиме кращому засвоєнню отриманих знань, формуванню практичних умінь та навиків природоохоронної роботи та сприятиме формуванню в них самостійності.

Ціннісне ставлення до природи формується у процесі розвитку екологічної свідомості, що виявляється у таких ознаках:

– усвідомлення функцій природи в житті людини, самоцінності природи;

- почуття особистої причетності до збереження природних багатств, відповідальності за них;
- здатність особистості гармонійно співіснувати з природою;
- поводитися компетентно, екологічно безпечно;
- критична оцінка споживацько-утилітарного ставлення до природи, яке призводить до порушення природної рівноваги, появи екологічної кризи;
- вміння протистояти проявам такого ставлення доступними способами;
- активна участь у практичних природоохоронних заходах;
- здійснення природоохоронної діяльності з власної ініціативи;
- посилене екологічне просвітництво та інші [11].

У системі початкової ланки освіти визначено такі провідні ознаки природоохоронної діяльності, як: спрямованість вчителів на формування пізнавальних навичок, умінь самостійно створювати індивідуальний план інтелектуального розвитку учня; вміння орієнтуватися в інформаційному просторі; узагальнювати отримані з різних джерел знання та інтегрувати їх у практичну сферу. Характерна особливість використання природоохоронної діяльності у початковій школі – це активне керівництво вчителя на засадах консультанта самостійною роботою учнів.

У процесі поведеної роботи нами було з'ясовано, що ефективність впровадження природоохоронної діяльності як засобу розвитку екологічної свідомості молодших школярів буде дійсною за таких умов:

- розширення учителями тематики завдань, яка буде близькою за змістом до інтегрованого курсу «Я досліджую світ» та матиме екологічний характер;
- вибору проблеми завдань, задля забезпечення мотивації та включення учнів до самостійної роботи, а також буде присутня в області пізнавальних інтересів дитини та її вікових особливостей;
- використання інформаційних, дослідницьких та практико-зорієнтованих групових (не більше п'яти осіб) міні-проектів з використанням міжпредметної інтеграції, тривалість виконання яких доцільно обмежити 1-2 тижнями в режимі урочно-позаурочних занять;
- проведення екскурсій, прогулянок-спостережень, природоохоронних акцій, виставок творчих робіт учнів щодо використання вторинної сировини як одного із аспектів збереження

природних ресурсів, систематичної роботи з різними джерелами інформації як напрому, що забезпечуватиме усвідомлене розуміння молодшими школярами необхідності бережливого ставлення до природи;

– проведення презентації продуктів природоохоронної діяльності із залученням громадськості – запрошенням учнів інших класів, батьків, колег вчителів та керівництва школи.

Педагогічні засади розвитку екологічної свідомості, які обов'язково включають в себе, організацію природоохоронної діяльності учнів, мають ґрунтуватися на принципах безперервності, міждисциплінарності, комплексності, відповідальності, екоетики, естетичного задоволення.

Розвиток екологічної свідомості має активізовуватись з ранньому віку, оскільки молодші школярі дуже чутливі, тому цей вік є продуктивним для формування у них відповідального ставлення до оточуючого середовища та екологічно доцільної поведінки. Краще засвоєння екологічного змісту освіти дітьми молодшого шкільного віку, враховуючи особливості даного вікового періоду, повинно реалізовуватись шляхом пізнавальної діяльності, використовуючи активні методи пізнання. Найефективніше використовувати інтерактивні методи навчання чи екологічні ігри. Спрямовуючи життєдіяльність та форми екологічної поведінки дітей молодшого шкільного віку у довікллі, здійснюється розвиток екологічної свідомості.

Список використаних джерел:

1. Андрусенко І. В. Формування екологічної грамотності молодших школярів в інтегрованому курсі «Я досліджую світ»: методичні рекомендації. Київ: Педагогічна думка, 2020. 75 с.
2. Власенко Н. О. Екосвідомість молодших школярів. *Інноваційні педагогічні рішення у початковій освіті*: Зб. наук. праць [за заг. ред. / О. А. Федій, відпов. ред. Ю. Г. Павленко] / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава: Видавець Шевченко Р. В., 2018. С. 45–54.
3. Вороненко Т. Екологічні знання як компонент екологічної освіти і виховання. *Рідна школа*. 2012. № 3. С. 21–24.
4. Державний стандарт початкової освіти Нової української школи. URL: <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novuj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/>
5. Інтегрований курс «Я досліджую світ». Навчання на основі запитів. URL: <https://edera.gitbook.io/glossary/metodikivkladannya-u-1-klasi/worldю>.
6. Лисянська Т. М., Белоусова Н. М. Поняття «екологічної свідомості» у сучасному психологічному просторі. *Psychological journal*. Vol. 6 Is. 7. 2020. С. 114–123.

7. Львовчкіна А. М. Основи екологічної психології: Навч. посібник. К.: МАУП, 2004. 136 с.
8. Можаровська Т. В. Психологічні особливості формування та розвитку екологічної особистості засобами екологічної освіти. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. BUDAPEST, 2014. II(14), Issue: 27, 2014. P. 95–98.
9. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
10. Падалка Р. Г. Психологічні особливості розвитку екологічної свідомості молодшого школяра: Автореф. ... канд. пед. наук: 19.00.07. К.: 2018. 22 с.
11. Руденок А. І. Форми та методи розвитку екологічної свідомості у молодших школярів. *Український психолого-педагогічний науковий збірник*. № 15 (15) грудень 2018. С. 146–152.

МОДЕЛЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Наталія ГІБАЛОВА,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

Дарина ОЛЕКСІЄНКО,

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 013 Початкова освіта
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

У статті представлено модель підготовки майбутніх вчителів початкової школи до використання інтерактивних технологій у професійній діяльності. Обґрунтовано, що формування готовності майбутніх учителів до використання інтерактивних технологій у процесі фахової підготовки, здійснюване на основі представленої моделі і покликане забезпечити підвищення рівня готовності студентів до застосування інтерактивних технологій у професійній діяльності. Розроблена модель формування готовності майбутніх учителів початкової школи до використання інтерактивних технологій (розкриває цілісність цільового, змістового, та результативного компонентів) буде ефективною за дотриманням сукупності педагогічних умов. Уточнено сутність, структуру, рівні готовності майбутніх учителів до використання інтерактивних технологій, а також критерії (мотиваційний, когнітивний, операційний) та показники їх оцінювання.

Ключові слова: модель, підготовка учителів початкової школи, інтерактивні технології, педагогічні умови, формування готовності, критерії готовності.

The article presents a model of preparation of future primary school teachers for the use of interactive technologies in professional activities. It is substantiated that the formation of readiness of future teachers to use interactive technologies in the process of professional

training, carried out on the basis of the presented model and designed to increase the level of readiness of students to use interactive technologies in professional activities. The developed model of formation of readiness of future primary school teachers to use interactive technologies will be effective on observance of set of pedagogical conditions. The essence, structure, levels of readiness of future teachers for the use of interactive technologies, as well as criteria and indicators of their evaluation are specified.

Keywords: model, training of primary school teachers, interactive technologies, pedagogical conditions, formation of readiness, readiness criteria.

MODEL OF IMPLEMENTATION OF TRAINING OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER FOR USE OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES IN PROFESSIONAL ACTIVITY

Nataliia GIBALOVA, Darina OLEKSIENKO

В умовах трансформації сучасної освіти, підвищуються вимоги до професійної підготовки педагогів, особливо учителів початкової школи. Реформування системи підготовки майбутніх учителів початкових класів забезпечується низкою базових нормативно-правових документів, з-поміж яких основними є Закони України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2018 р.), Національній рамці кваліфікацій (2011 р., зі змінами від 20.07.2020 р.), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Концепції «Нова українська школа» (2018 р.).

У сучасних умовах реалізація концепції Нової української школи вимагає вдосконалення системи професійної підготовки вчителів початкових класів, створення сучасних стандартів вищої освіти, перегляду структури програм навчальних дисциплін, оновлення змісту підручників, дидактичних і методичних матеріалів, пошуку нетрадиційних форм і методів організації освітнього процесу тощо. Відтак, актуалізується проблема готовності вчителів до впровадження інноваційних методик навчання, зокрема інтерактивних технологій, які дозволяють докорінно змінити методологію, надати нові якості організації та здійсненню освітнього процесу в початковій школі.

Інтерактивна технологія відповідає потребам сучасної освітньої ситуації у пошуку та впровадженні нових форм

навчальних взаємодій між учасниками процесу навчання і є потужним інструментом у арсеналі педагогічних технологій.

Ключові проблеми професійної підготовки майбутніх учителів у закладах вищої освіти висвітлено у працях Б. Андрієвського, В. Бондаря, С. Гончаренка, О. Комар, В. Кременя, В. Кузя, С. Сисоєвої, С. Совгир, М. Фіцули та ін.

Теоретичні та практичні аспекти інтерактивних технологій навчання розроблені в роботах В.Беспалько, М.Виноградової, Д. Джонсона, Р. Джонсона, О. Єльнікової, В. Мартинюк, О.Пехоти, Л. Пироженко, О. Пометун, Г. Селевко, М. Скрипник та інших вітчизняних і зарубіжних учених. Серед сучасних досліджень, присвячених підготовці майбутніх учителів початкової школи до використання інтерактивних технологій учня варто відмітити дисертаційні роботи О. Комар [3] та Н. Руденко [4].

Актуальність зазначеної проблеми визначається наявними суперечностями між: новими вимогами сучасного суспільства до особистісних і професійних якостей вчителів початкової школи та рівнем їх фахової підготовки у ЗВО; необхідністю модернізації підготовки майбутніх учителів початкової школи у закладах вищої освіти та відсутністю відповідного науково-методичного супроводу для ефективного формування готовності майбутніх учителів до використання інтерактивних технологій на уроках математики.

Мета статті полягає в представленні та обґрунтуванні моделі підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання інтерактивних технологій у професійній діяльності.

Основною ідеєю при моделюванні процесу формування у майбутніх учителів початкових класів готовності до застосування інтерактивних технологій є розробка такої структурно-функціональної моделі, яка б дозволила підвищити ефективність цього процесу, привести його у відповідність до суспільних вимог й очікувань від реалізації положень, закладених у проекті Нової української школи.

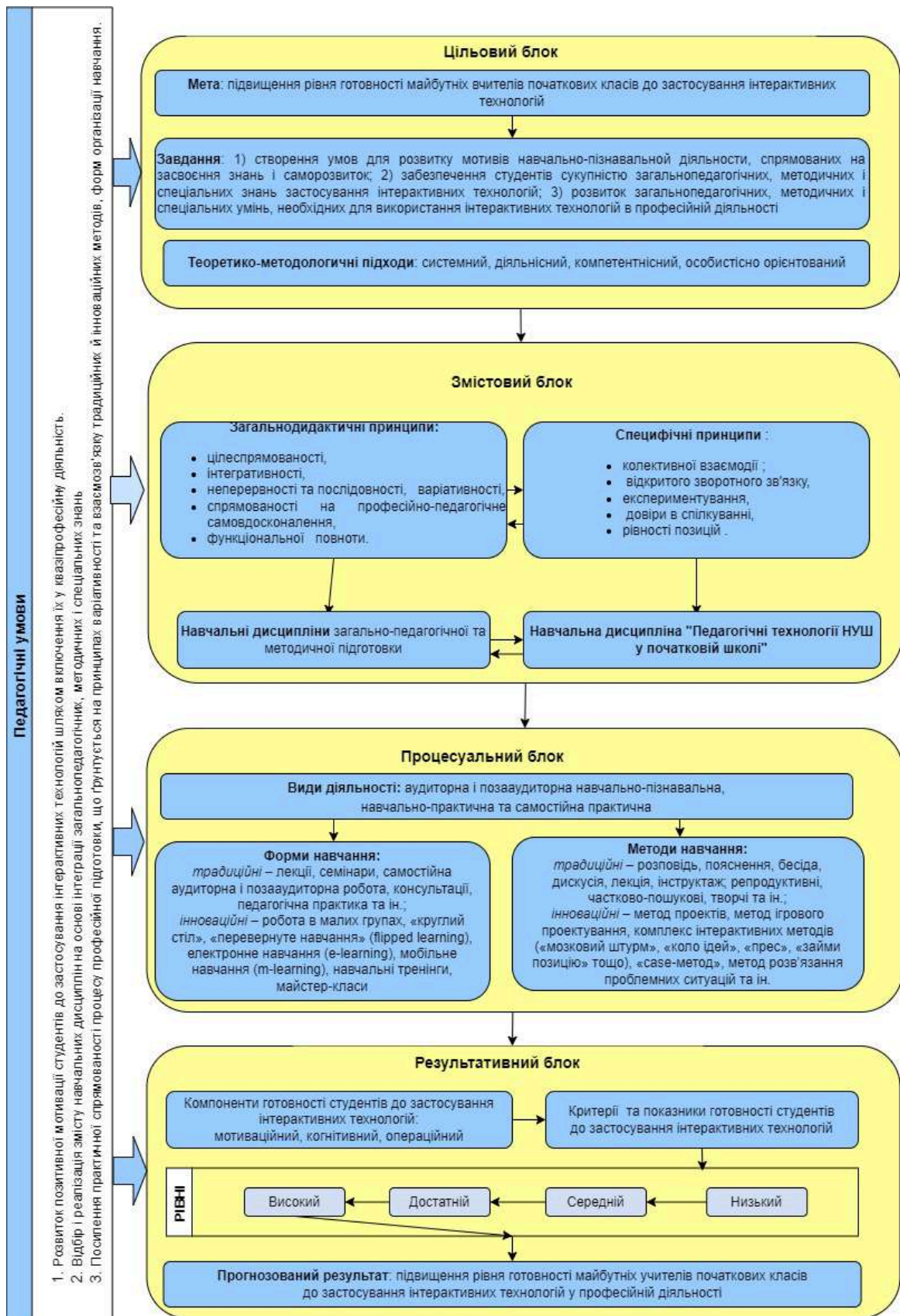
Склад структурно-функціональної моделі залежить від мети дослідження та дозволяє простежити різні сторони і характеристики об'єкта дослідження. Об'єктом моделювання нами визначено процес формування готовності до застосування інтерактивних технологій, який здійснюється в межах загальної системи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів [2].

Метою створення структурно-функціональної моделі формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтерактивних технологій у професійній діяльності є розробка схематичної конструкції, яка упередметнює абстраговану структуру та реальний проєктований процес і результат. Таким чином, для того, щоб уявити досліджуваний процес у динаміці, нами була побудована й обґрунтована в авторському варіанті структурно-функціональна модель, що дозволила відобразити: мету, теоретико-методологічні засади, структурні блоки (цільовий, змістовий, процесуальний, результативний), які завдяки впливу відповідних педагогічних умов, використанню навчально-методичного інструментарію уможливають отримання прогнозованого результату – високого рівня готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтерактивних технологій у професійній діяльності (*рис. 1*).

Структурно-функціональна модель формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтерактивних технологій побудована з урахуванням того, що, з одного боку, вона сама є доволі складною системою, з іншого – окремим компонентом більш широкої системи професійної підготовки вчителів за спеціальністю 013 «Початкова освіта». Тому, спроектовані структурно-функціональні блоки процесу формування у студентів готовності до застосування інтерактивних технологій спрямовані як на розвиток загальноосвітніх компонентів змісту, так і формування професійно-орієнтованих видів діяльності.

Авторська структурно-функціональна модель готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтерактивних технологій у професійній діяльності містить такі *блоки*: цільовий, змістовий, процесуальний та результативний. Розглянемо їх докладніше.

Цільовий блок характеризує соціальне замовлення, мету, завдання, теоретико-методологічні підходи досліджуваного процесу. Соціальне замовлення на підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів містить вимоги суспільства до формування у студентів високого рівня професійної компетентності, що відображає різнобічний характер діяльності цієї категорії педагогічних працівників.

Рис. 1. Структурно-функціональна модель підготовки майбутніх учителів початкових класів до використання інтерактивних технологій

Це замовлення суспільства визначає мету і завдання освітнього процесу, які реалізуються відповідно до Стандартів вищої освіти України (галузь знань – 01 «Освіта/Педагогіка»; спеціальність – 013 «Початкова освіта»).

Мета процесу формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтерактивних технологій впливає із загальної мети професійної підготовки майбутніх учителів як її органічна складова. З урахуванням цього, метою досліджуваного процесу виступає підвищення рівня готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування навчально-ігрових технологій у професійній діяльності.

Конкретизація мети процесу формування у майбутніх учителів початкових класів готовності до застосування інтерактивних технологій дозволила визначити такі його завдання:

1) створення умов для розвитку мотивів навчально-пізнавальної діяльності, спрямованих на засвоєння знань, формування умінь і саморозвиток;

2) забезпечення студентів сукупністю загальнопедагогічних, методичних і спеціальних знань з розробки інтерактивних технологій;

3) розвиток загальнопедагогічних, методичних і спеціальних умінь, необхідних для досягнення якості та результатів педагогічної діяльності з активізації навчання молодших школярів.

Отже, призначенням цільового блоку є теоретико-методологічне обґрунтування та визначення кінцевого результату здійснюваної педагогічної взаємодії з формування готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтерактивних технологій.

Змістовий блок досліджуваного процесу відображає його зміст, який визначається з урахуванням принципів, що становлять основу діяльності викладача та студентів у системі професійної підготовки.

Зміст загально-педагогічних принципів, що складають основу професійної підготовки майбутніх учителів, детально розкривається в працях відомих учених – педагогів: В. Бондар, М. Данилова, П. Підкасистого, М. Скаткіна, В. Сластьоніна та інших. Узагальнюючи результати теоретичних розвідок з цього питання, нами виділені принципи, що складають загальнодидактичне підґрунтя процесу формування у майбутніх учителів початкових класів готовності до застосування

інтерактивних технологій, зокрема: *цілеспрямованості, інтегративності, неперервності та послідовності, варіативності, спрямованості на професійно-педагогічне самовдосконалення, функціональної повноти* [1].

Зміст досліджуваного процесу визначається з урахуванням його мети, завдань, принципів і може бути представлений трьома змістовими блоками: загальнопедагогічним, методичним і спеціальним. У кожному з цих змістових блоків присутня діяльність, спрямована на формування всіх виокремлених нами компонентів готовності майбутніх учителів початкових класів до застосування інтерактивних технологій – мотиваційного, когнітивного, операційного.

Стосовно навчання, форма характеризує зовнішній аспект процесу засвоєння знань і формування вмінь, розкриває зовнішній бік організації навчально-пізнавальної діяльності, який регламентується встановленим порядком і режимом. Учені розрізняють форми навчання та форми навчальної діяльності студентів на заняттях. Останні – стосуються головним чином характеру діяльності та поділяються на індивідуальні, групові, фронтальні. У педагогічних вищих навчальних закладах з успіхом використовуються різноманітні традиційні й інноваційні форми організації навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Результативний блок структурно-функціональної моделі передбачав встановлення конкретних результатів реалізації досліджуваного процесу, тобто переходу на більш високий рівень готовності студентів до застосування інтерактивних технологій у професійній діяльності як інтегративної характеристики, що містить мотиваційний, когнітивний та операційний компоненти.

Взаємозв'язок структурних блоків моделі формування готовності студентів до застосування інтерактивних технологій забезпечив її стійкість. Запропоновані блоки цілком відображають цілісний характер досліджуваного процесу, що дає підставу розглядати їх як необхідні та достатні й такі, що забезпечують діалектичний взаємозв'язок і логіку процесу формування готовності студентів до застосування інтерактивних технологій.

Отже, формування готовності майбутніх учителів до використання інтерактивних технологій у процесі фахової підготовки, здійснюване на основі представленої моделі і покликане забезпечити підвищення рівня готовності студентів до застосування інтерактивних технологій у професійній діяльності.

Наголосимо, що розроблена нами модель формування готовності майбутніх учителів початкової школи до використання інтерактивних технологій буде ефективною за дотриманням сукупності обґрунтованих вище педагогічних умов.

Список використаних джерел:

1. Ігнатенко І. Інтерактивне навчання як тенденційна характеристика процесу модернізації шкільної історичної освіти на початку ХХІ ст. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки»*. Випуск №1. 2021. С. 84–89.
2. Коваль Л. В. Система професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування загальнонавчальних технологій: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: [спец.] 13.00.04 «Теорія та методика проф. освіти» / Коваль Людмила Вікторівна ; Ін-т педагогіки АПН України. Київ, 2010. 40 с.
3. Комар О. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивної технології: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2011. 512 с.
4. Руденко Н. Інтерактивне навчання на уроках математики в початковій школі. *Початкова школа*, 2015. № 12. С. 45–48.

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ

Анна ДОВГАЛЬ,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 013 Початкова освіта
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка
Науковий керівник: Людмила ПРОЦАЙ,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти
Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка

У статті досліджується формування цифрової грамотності учнів початкових класів на уроках інформатики; висвітлюються головні задачі цифровізації в освіті; виділяються головні проблеми, які постають перед освітянами у процесі опанування інноваційних технологій та способи вирішення цих проблем.

Ключові слова: цифрова грамотність, компетентності, цифровізація, інформаційна етика, інформатика.

According to the «New Ukrainian School» Concept, information and digital competence includes confident and critical use of information and communication technologies to create, search, process and exchange information at the workplace, in public space and in private communication; information and media literacy, algorithmic thinking, basics of programming, working with databases, literacy within the Internet and cyber security; understanding of information ethics. Therefore, the formation of students' digital literacy is a complex process, which consists, first of all, of the continuous improvement of the skills of each teacher and the improvement of the technical base of the educational institution, and then of the mastering of information and digital literacy by the students of the younger grades.

Keywords: digital literacy, competences, digitalization, information ethics, informatics.

FORMATION OF DIGITAL LITERACY OF PRIMARY GRADE STUDENTS IN COMPUTER SCIENCE LESSONS

Anna DOVGAL

В епоху комп'ютеризації суспільства кожному педагогу має бути зрозуміло, що комп'ютер та подібні йому пристрої є найважливішими інструментами його професійної діяльності, які можуть полегшити вирішення цілої низки професійних завдань. Саме тому навчання цифровій грамотності вважається необхідним у 21 столітті. Це, у свою чергу, вимагає модернізації сучасної освіти, що призвело до виокремлення інформаційно-цифрової грамотності як однієї з ключових компетентностей нової української школи. Одночасно з цим, впровадження цифрових технологій в освітній процес вимагає створення та ефективного функціонування інформаційно-освітнього середовища навчальних закладів, яке формує сприятливі умови для створення інформаційно-цифрової грамотності всіх учасників навчального процесу.

Перш ніж здійснювати впровадження інформаційно-цифрової грамотності в навчальний процес учнів, необхідно бути впевненим, що кожен сучасний педагог:

- має здатність до опанування новітніх технологій своєї професійної діяльності;
- може адаптовуватись до сучасних змін законодавства та вимог на ринку праці;
- має достатній рівень самостійності в роботі та прийнятті рішень;
- може вільно опанувати новітні технології в процесі науково-технічного прогресу та автоматизації виробничих процесів [1, с. 18].

Згідно з Концепцією «Нова українська школа», інформаційно-цифрова компетентність охоплює впевнене та критичне використання інформаційних і комунікаційних технологій для створення, пошуку, опрацювання та обміну інформацією на робочому місці, в публічному просторі і в приватному спілкуванні; інформаційна та медіа-грамотність, алгоритмічне мислення, основи програмування, робота з базами даних, грамотність у межах Інтернету та кібербезпеки; розуміння інформаційної етики (авторське право, інтелектуальна власність тощо) [2, с. 11].

Головні задачі процесу цифровізації в освіті:

1. Покращення якості професійної підготовки фахівців на основі використання інформаційних технологій у навчальному процесі.

2. Впровадження активних методів навчання, збільшення творчої та інтелектуальної складової здобувачів освіти.

3. Інтеграція різних типів навчальної діяльності.

4. Пристосування технологій навчання відповідно до індивідуальних особливостей учнів.

5. Розроблення нових технологій навчання для активізації пізнавальної діяльності, збільшення мотивації на основі засобів інформаційно-комунікаційних технологій та методики їх використання у професійній діяльності.

6. Забезпечення безперервності та послідовності навчання.

7. Розроблення навчально-методичних матеріалів для дистанційного навчання.

8. Покращення та розроблення програмно-методичного забезпечення освітнього процесу [1, с. 18].

Відповідно до Закону України «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації» основні напрямки цифровізації в освіті являють собою:

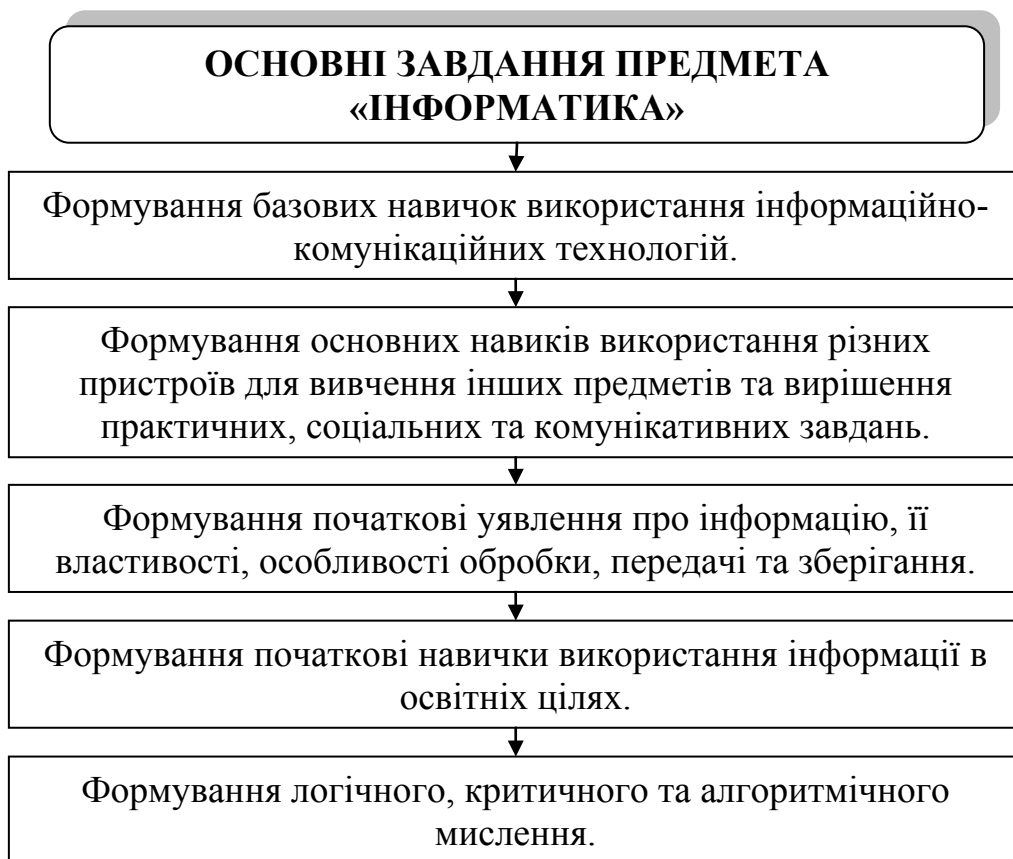
– розробка освітніх ресурсів та цифрових платформ з підтримкою мультимедійного та інтерактивного контенту для спільного доступу учнів та навчальних закладів, включаючи інструменти для автоматизації ключових процесів у роботі навчальних закладів;

– розробка та використання інноваційних мультимедійних та комп'ютерних засобів навчання та обладнання для формування цифрових навчальних середовищ (мультимедійних класів, класів змішаного навчання, інклюзивних класів тощо);

– забезпечення високошвидкісним доступом до мережі Інтернет учнів в аудиторіях навчальних закладів усіх рівнів;

– розвиток дистанційного навчання з застосуванням когнітивних та мультимедійних технологій [3].

Зміст предмета «Інформатика» в початковій школі представляє собою стислий і скорочений виклад основних понять інформаційно-комунікаційних технологій, сформованих відповідно до здібностей і особливостей дітей молодшого шкільного віку. На *рис. 1* графічно відображено перелік основних завдань в процесі вивчення учнями початкових класів предмету «Інформатика» [4, с. 14].

Рис. 1. Завдання навчального предмету «Інформатика» в учнів початкових класів

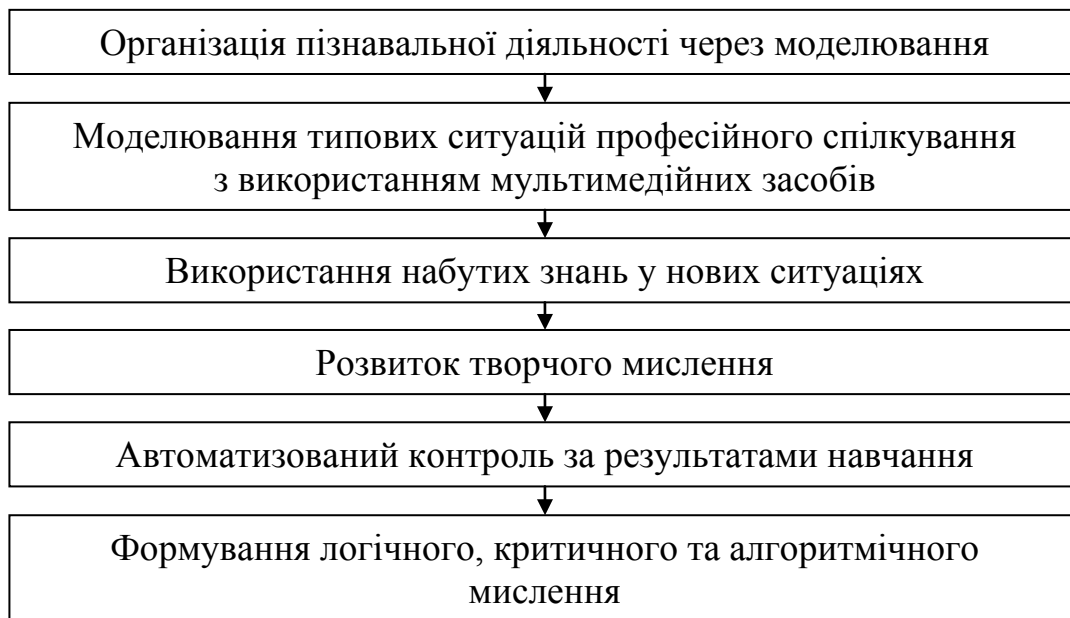
В меті викладання уроку «Інформатика» закладено ознайомлення учнів з інформаційно-комунікаційними технологіями, формування та покращення їх цифрової грамотності, а також формування у дітей ключових навичок для реалізації їх творчого потенціалу та вдалого процесу соціалізації в соціумі.

Вивчення вступного курсу «Інформатика» сприяє формуванню та зростання базових компетентностей молодших школярів.

Після засвоєння змісту курсу «Інформатика» учні повинні бути здатними продемонструвати такі компоненти курсу та ключові компетентності:

- розуміння основних понять, що описують їхні інформаційні потреби;
- використання різноманітних джерел для задоволення своїх інформаційних потреб;
- використання різноманітних способів опрацювання інформації;

- знаходження шляхів розв’язання широкого кола навчальних і життєвих завдань та проблем;
  - співпраця в групах для розв’язання навчальних завдань;
  - прагнення до продуктивної діяльності [4, с. 16].
- На *рис. 2* відображено основні переваги застосування інформаційних технологій у освітньому процесі [1, с. 54].

Рис. 2. Переваги інформаційних технологій

Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес зобов’язує до розвитку інформаційної грамотності вчителів, популяризація новітніх методик застосування комп’ютерних технологій. Вчителі та учні потребують особливої поваги до розвитку інформаційно-комунікаційних навичок.

Саме викладач встановлює якою якістю, якими обсягами і для якої мети використовуються інформаційно-комунікаційні технології в освітньому процесі. Іншими словами, саме викладач являється одним з найактивніших учасників процесу утворення спільного освітнього інформаційного простору певної школи.

Проте у процесі впровадження комп’ютеризації освітньої діяльності є певні проблеми, зокрема:

- відсутність готовності викладачів до частого застосування комп’ютерних технологій в освітньому процесі;
- різноманітність рівня кваліфікації викладачів у використанні комп’ютерних технологій;
- недосконалість у забезпеченні навчального закладу необхідною технікою та рівнем її якості.

Для вирішення наведених вище проблем запропоновано здійснити такі кроки:

1. Покращити модель інформаційно-освітньої системи навчального закладу.

2. Уможливити активне застосування модернізованих інформаційних технологій у навчальному процесі.

3. Забезпечити викладачів можливістю освоєння новітніх інформаційних технологій.

4. Надати доступ до навчальних ресурсів та обмінювання інформацією для участі в проектах та налагодження зв'язків між учасниками освітнього процесу.

5. Проводити курси підвищення кваліфікації викладачів.

6. Надати можливість створення та видання навчально-методичних матеріалів в електронному вигляді.

Отже, формування цифрової грамотності учнів – це комплексний процес, який складається, для початку, з постійного підвищення навиків окремо кожного з викладачів та покращення технічної бази навчального закладу, а потім уже і з освоєння інформаційно-цифрової грамотності самими учнями молодших класів.

Інтеграція сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в навчальний процес дозволяє створити сприятливі базові умови для розвитку інформаційно-цифрової грамотності, яка є значущою складовою росту інноваційної особистості всіх членів навчального процесу.

Виходячи із зазначеного вище, можна зробити висновок, що шлях до формування цифрової грамотності в учнів молодших класів має низку переваг, але, одночасно з цим, потребує певних кроків з боку навчального закладу в цілому та кожного викладача особисто. Опанування учнями молодших класів цифрової грамотності має вплив на їх усвідомлене використання комп'ютерних технологій на початковому етапі, покращення їх навчання в подальші роки, а також впливає на удосконалення освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю., Козяр М. М. Інформаційно-комунікаційні технології в професійній освіті майбутніх фахівців ; за ред. член-кор. НАПН України Гуревича Р. С. Львів : Вид-во «СПОЛОМ» 2012. 502 с. URL: http://ito.vspu.net/repozitariy/Kademiia/stati/15last/7_15zIKT.pdf

2. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
3. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Закон України від 17.01.2018 № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>
4. Саган О. В. Методика навчання інформатики в початкових класах. ІНФОРМАТИКА В ШКОЛІ. 2017. № 8 (104), серпень. 111 с. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/5188>

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСОБИ ДИСТАНЦІЙНОГО ЗГУРТУВАННЯ УЧНІВСЬКОГО КОЛЕКТИВУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ВИМУШЕНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ САМОІЗОЛЯЦІЇ

Ірина ЖАБСЬКА,

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 013 Початкова освіта
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

Розкрито особливості й узагальнено методичні засоби, спрямовані на згуртування учнівського колективу в початковій школі в умовах реалізації дистанційної форми навчання та вимушеної соціальної самоізоляції. Визначено важливість згуртування учнів під час дистанційної освіти, схарактеризовано специфіку роботи з дітьми, які були змушені переїхати з регіонів проведення бойових дій.

Ключові слова: учнівський колектив, згуртованість, дистанційне навчання, соціальна самоізоляція, початкова школа.

Features and methodological tools aimed at uniting the pupils at primary school within the implementation of distance learning and forced social self-isolation are revealed. The importance of uniting pupils during distance education is determined, the specifics of working with children who were forced to move from the regions of hostilities are characterized.

Key words: class collective, cohesion, distance learning, social self-isolation, primary school.

PEDAGOGICAL TOOLS FOR DISTANT COLLECTING OF STUDENTS IN PRIMARY SCHOOL UNDER CONDITIONS OF FORCED SOCIAL SELF-ISOLATION

Iryna ZHABSKA

У зв'язку з останніми суспільно-політичними подіями, зокрема, спочатку через запровадження 11 березня 2020 року Кабінетом Міністрів України карантину з метою запобігання

поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, а потім і через повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року, освітні заклади змушені організовувати навчально-виховний процес віддалено, за допомогою технологій дистанційного навчання, що зумовлює вимушену соціальну самоізоляцію учнів. У цих умовах актуалізуються педагогічні теоретичні й методичні аспекти згуртування учнівського колективу, що потребують подальшого ґрунтовного вивчення [3, 4].

Метою роботи обрано висвітлення особливостей і узагальнення наявних методичних засобів, спрямованих на згуртування учнівського колективу в початковій школі в умовах реалізації дистанційної форми навчання.

Загальнотеоретичні аспекти проблеми групової згуртованості досліджували Г. Андреєва, О. Донцов, Дж. Картрайт, А. Кірпічник, К. Левін, А. та Б. Лотт, Дж. Морено, Ю. Неймер, А. Петровський, К. Сішор, Л. Фестінгер та ін. Питання покращення згуртованості на різних етапах розвитку колективу достатньо широко представлені в психологічних і педагогічних джерелах [2]. Дослідження феномена *групової згуртованості* базуються на розумінні групи як системи, яка створена міжособистісними відносинами, що мають емоційну основу. Так, американський соціальний психолог Дж. Морено наголошує, що згуртованість прямо пов'язана з рівнем розвитку міжособистісних відносин, заснованих на взаємній симпатії. Американський психолог Л. Фестінгер аналізував згуртованість на основі частоти та міцності комунікативних зв'язків, що виявляються в групі. Існує ціла низка експериментальних робіт із виявлення *групової згуртованості* або *групового єдності*. З них важливо згадати дослідження А. Бейвеласа, в яких особливе значення надається характеру групових цілей. Науковець наголошує, що операціональна мета групи – це побудова оптимальної системи комунікацій, а символічні цілі колективу відповідають індивідуальним намірам його членів. Згуртованість залежить від реалізації і того, й іншого характеру цілей [2, 4].

Сьогодні, коли дітям знову доводиться переживати вимушену соціальну самоізоляцію й навчатися дистанційно, важливо постійно наголошувати й надавати їм відчуття того, що вони не самі, переконувати й донести думку, що всі вони разом є однією цілісною спільнотою, важливою як для кожної окремої особистості, так і для колективу в цілому.

При очному навчанні діти мали змогу кожного дня бачитися і спілкуватися безпосередньо; наразі вони можуть відчувати себе

ізолюваними, сумувати за вчителями, однокласниками. Водночас, правильно організовані педагогами онлайн-заняття дають можливість учням початкової школи повноцінно спілкуватись і відчувати, що клас – це єдина команда, яка має можливість цілеспрямовано працювати над досягненням запланованих результатів, адаптуючись при цьому до будь-яких умов. Окрім цього, потрібно розуміти, що під час війни та зумовленої нею міграції в класах з'являється багато новачків зі складу переселенців, які були вимушені виїхати із районів проведення бойових дій. Тому під час здійснення дистанційного навчання в умовах сьогодення одним із головних завдань учителів початкової школи є надання дітям відчуття безпеки в новостворених онлайн-класах, до яких доєдналося багато учнів, які так чи інакше стикнулися з жахами війни. Тільки фахово попереджуючи та долаючи дитячу тривожність і невпевненість, педагог може повноцінно забезпечити якісне підґрунтя для плідного навчання [1-4].

Аналіз науково-педагогічних джерел [1-4] дозволив виокремити й узагальнити ефективні методичні засоби, спрямовані на згуртування учнівського колективу в початковій школі в умовах реалізації дистанційної форми навчання. Розглянемо вправи й ігри для знайомства та результативного згуртування учнів початкових класів під час дистанційного навчання.

«Правда, або ...». Учитель дає завдання написати на аркушах паперу А 4 великі цифри 1, 2, 3 (для того, щоб їх було добре видно з екранів гаджетів). Потім слід озвучити інструкцію: «Необхідно, щоб кожен із вас поділився трьома фактами про себе, один із яких має бути неправдивим. Можна говорити про їжу, домашніх улюбленців, подорожі, вподобання, членів родини». Після того, як буде озвучено ці факти, інші учасники показують на екрані номер того твердження, яке вважають неправдивим. Той, хто розповідав факти про себе, називає тих учнів, які відгадали [4, 6].

«Це про мене». Учитель повідомляє фразу, яка містить уподобання, наприклад: «Я вважаю, що Привид Києва крутіший, ніж Залізна людина», або «Я більше люблю ромашки, ніж троянди». Ті учні, які згодні з твердженням, підіймають руки і говорять: «Це про мене!» Ця вправа дає відчуття спільності в поглядах дітей і сприяє згуртованості колективу [4, 6].

«Компліменти». Суть гри в тому, що учні обмінюються компліментами. Розпочати можна з учня, якого діти бачать у лівому верхньому віконечку монітора комп'ютера, по черзі

передаючи компліменти дітям, які знаходяться у віконечку справа. Ключову фразу можна використовувати таку: «Мені подобається в тобі те, що ти ...». Компліментами можуть бути: риси характеру (доброта, сміливість, чесність, кмітливість, працьовитість), якості, риси дитини (ділишся з усіма смаколиками; з тобою весело, цікаво; ти завжди готовий прийти на допомогу), зовнішність (маєш красиве волосся; в тебе гарні очі; ти класно одягаєшся / виглядаєш). Гра буде завершена тоді, коли останній учень скаже комплімент тому, хто говорив перший. Така активність добре підходить для спільної гри дітей і дорослих, її можна практикувати і в родині. Вона згуртовує та робить відносини в колективі теплішими [4, 6].

«Імітатор». Учитель називає предмет чи тварину, а учням необхідно одночасно імітувати притаманні їм звуки. Наприклад: чайник, що кипить; машина, що гальмує; пылосос; задоволений кіт [1, 3, 4].

«Кумедні питання». Учитель дає можливість кожному учневі написати одне цікаве запитання, яке б йому хотілося поставити однокласникам. Питання учень повинен відправити в месенджер чи на пошту вчителю, щоб інші не бачили. Учитель формулює перелік цих питань і кожен день починає з одного з них. Учні в такий спосіб по черзі коротко відповідають на питання. Така вправа дуже заохочує дітей, бо всі зі захопленням чекають, коли ж, нарешті, дадуть відповідь на їхні запитання [2, 4, 5].

Отже, згуртованість класу – необхідна передумова і складник навчально-виховного процесу в умовах вимушеної соціальної самоізоляції. Згуртованість забезпечує не тільки приємні спогади зі школи, а й продуктивність колективного навчання, адже діти найкраще навчаються, якщо відчувають себе в безпеці й довіряють оточенню, що дуже важливо в умовах сьогодення. Підібрані вправи допоможуть дітям краще адаптуватися до нових умов та стати з класом одним цілим.

Перспектива подальших досліджень за темою може бути направлена на визначення, теоретичне опрацювання й методичну розробку педагогічних умов запобігання й усунення відчуття ізоляваності учнів початкової школи від суспільства.

Список використаних джерел:

1. Бучківська Г. В. В. О. Сухомлинський про вплив дитячого колективу на особистість. *Педагогічний дискурс*. 2013. № 15. С. 97–101.

2. Подружити дітей під час воєнної дистанційки: 16 ігор для онлайн уроків. Електронний ресурс. URL: <https://osvitoria.media/experience/podruzhyty-ditej-pid-chas-voennoyi-dystantsijky-16-igor-dlya-onlajn-urokiv>.
3. Практична педагогіка. 99 схем і таблиць. Автори-укладачі Н. П. Наволокова, В. М. Андрєєва. Х. : Вид. група «Основа». 2008. 117 с.
4. Проблема ефективності групової діяльності та феномен «групової згуртованості». Електронний ресурс. URL: https://stud.com.ua/25106/psihologiya/problema_efektivnosti_grupovoyi_diyalnosti_fenomen_grupovoyi_zgurtovanosti.
5. Сосновенко Н. Згуртованість педагогічного колективу навчального закладу – запорука його успішної діяльності. *Практика управління дошкільним закладом*. 2011. № 4. С. 24–32.
6. Теорія і практика формування дитячого колективу. Авт.-укладачі О. В. Кулаченко, І. В. Молодушкіна. Х. : Вид. група «Основа». 2012. 125 с.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Ірина ЗАДОРЖНЯ,

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 013 Початкова освіта*

*Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

Наталія ВЛАСЕНКО,

*кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти Полтавського національного
педагогічного університету імені В. Г. Короленка*

У даній статті обґрунтована актуальність дослідження особливостей організації екологічної діяльності молодших школярів в процесі вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Розкрито поняття екологічної діяльності. Розглянуто основні форми і методи організації екологічної діяльності молодших школярів в процесі вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Здійснено вивчення особливостей організації екологічної діяльності молодших школярів в на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Ключові слова: екологічна діяльність, екологічна освіта, молодші школярі, інтегрований курс «Я досліджую світ».

This article substantiates the relevance of the study of the peculiarities of the organization of environmental activities of younger schoolchildren in the process of studying the integrated course «I explore the world». The concept of environmental activity is revealed. The main forms and methods of organizing environmental activities of junior high school students in the process of studying the integrated course «I explore the world» are considered. A study of the peculiarities of the organization of environmental activities of younger schoolchildren in the lessons of the integrated course «I explore the world» was carried out.

Keywords: environmental activity, environmental education, younger students, integrated course «I explore the world».

FEATURES OF THE ORGANIZATION OF ENVIRONMENTAL ACTIVITIES OF YOUNGER SCHOOL STUDENTS IN THE STUDY PROCESS OF THE INTEGRATED COURSE «I EXPLORE THE WORLD»

Iryna ZADAROZHNYA, Nataliia VLASENKO

В Україні для здійснення екологічної освіти є відповідна правова й нормативна база, зокрема: Конституція України, Закон України «Про освіту», Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», Концепція екологічної освіти України тощо, у яких окреслюються умови модернізації системи вищої освіти – взаємозв'язок академічних знань і практичних умінь, розвиток багаторівневої системи підготовки вчителя, варіативності й модульності освітніх програм, указується на обов'язковість викладання екологічних знань у всіх закладах дошкільної, середньої та вищої освіти. Ці законодавчі акти стали ключовими в розвитку неперервної екологічної освіти в Україні, оскільки були визначені її концептуальні положення, цілі, зміст і методи [7].

Окремі риси і складові екологічної компетентності визначені у «Концепції екологічної освіти України» «Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді», концепції НУШ. Так, відповідно до Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87, метою природничої освітньої галузі є формування компетентностей в галузі природничих наук, техніки і технологій, екологічної та інших ключових компетентностей шляхом опанування знань, умінь і способів діяльності, розвитку здібностей, які забезпечують успішну взаємодію з природою, формування основи наукового світогляду і критичного мислення, становлення відповідальної, безпечної і природоохоронної поведінки здобувачів освіти у навколишньому світі на основі усвідомлення принципів сталого розвитку. Однією із ключових компетентностей, є екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, розуміючи важливість збереження природи для сталого розвитку суспільства [3; 6-7].

Із прийняттям Державного стандарту початкової освіти на екологічну освіту покладаються значні надії щодо виховання нової генерації людей з екологовідповідним мисленням, високою екологічною культурою, екологоцентричним підходом до створення умов для взаємин між людиною і природою. Це зумовило необхідність формування в учнів початкових класів екологічно доцільного способу життя, вироблення екологічних умінь, що є складником природознавчої компетентності.

Компетентнісний підхід вважається ключовою інноваційною ідеєю сучасної освіти. Одним із важливих завдань реалізації екологічної компетентності стало розроблення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» для учнів початкової школи, спрямованого на формування соціально активної позиції, прагнення діяти для збереження довкілля і досягнення стабільного розвитку суспільства, позитивного сприйняття майбутнього. Курс має на меті формування в учнів екологічно активної позиції, прагнення діяти для збереження довкілля і досягнення стабільного розвитку суспільства, знань про сталий спосіб життя, формуванні сталих, екологічно доцільних звичок, позитивного сприйняття майбутнього. Отже, формування екологічної компетентності – обов'язкова умова підготовки до розв'язання сучасних екологічних проблем, починаючи з початкової ланки. Стан шкільної екологічної освіти, визначає забезпечення засвоєння знань про довкілля, формування екологічно доцільних навичок поведінки в ньому, ошадливе ставлення до природи, що закладено в новому інтегрованому курсі «Я досліджую світ» [1; 3; 5].

Розвитку загальних положень екологічної освіти й окремим аспектам цієї проблеми стосовно початкової школи присвячено низку психолого-педагогічних праць. Так, А. Захлебний, В. Дерев'янку, Н. Пустовіт, С. Глазачев та інших дали методологічне трактування ряду принципів положень екологічної освіти, зробили значний внесок у розробку її мети, завдань і принципів, визначили шляхи реалізації її змісту. У розвитку теорії та практики екологічного виховання учнів початкової школи значна роль належить працям Є. Гріньової, Т. Тарасової, С. Білоус, В. Мелашта інших учених, які розробили загальні підходи до відбору змісту, форм і методів екологічної діяльності в початковій школі. Систематизація знань екологічного змісту, їх адаптація до умов початкової школи здійснена А. Плешаковим, Г. Ковальчук, Л. Нарочною тощо. Питанню формування екологічної діяльності в учнів початкових класів у сучасній літературі приділяється значна

увага. Зокрема, це наукові пошуки Т. Байбари, Н. Бібік, Л. Печко, С. Жупаніна, Г. Марочко, Л. Шаповал та ін. [1-2; 10].

На сучасному етапі відбувається підвищення вимог до випускників вищих педагогічних навчальних закладів освіти, інтенсивно ведеться пошук і розробка оптимального змісту, форм і методів підготовки педагогічних кадрів, готових до екологічної діяльності, яка забезпечує реалізацію одного з принципів педагогіки – зв'язок процесу навчання із життям.

Екологічна діяльність – діяльність спрямована на збереження чистоти екосистем та різноманітності біосвіту. У цілому, екологічна діяльність може бути будь-якою діяльністю, що покращує чистоту середовища, таким чином запобігаючи екологічній кризі планети і здійснюючи позитивні зміни. Екологічна діяльність включає в себе всі види діяльності, що пов'язані з природними цінностями, або способами людського існування, яке не приносить шкоду природі, наприклад, шляхом переробки або збереження електроенергії. За Пустовітом Н. А., екологічна діяльність допомагає розвитку особистості учня, гарантує збереження його психічного здоров'я [1; 8]. Долинський Б. Т. переконаний, що екологічна діяльність молодших школярів сприяє збереженню психічного здоров'я та формуванню навичок та вмій, що сприяють збереженню здоров'я [4].

Педагогічне значення екологічної діяльності молодших школярів полягає в наступному [4; 11]:

- учні залучаються до громадсько-корисних робіт, що відповідає їхнім силам, здібностям та можливостям враховуючи вікові особливості, наприклад виконують доручення громадських об'єднань, наукових організацій, господарських підрозділів інформативного, дослідницького характеру;

- діти набувають та закріплюють навички дослідницької, природоохоронної та пошукової роботи;

- у них формуються почуття суспільної відповідальності та колективізму;

- зібраний фактичний матеріал в процесі екологічної діяльності ефективно використовується на уроках (освітня, виховна, розвивальна функція навчання) та в позаурочний час (виховна робота).

На уроках даний матеріал можна використовувати при складанні різноманітних таблиць, схем, макетів, муляжів, діаграм, таблиць, що унаочнює процес пізнання та розробці роздаткового матеріалу (зразки натурних предметів, карти, листівки, бюлетені, копії статей, цитати з книжок і витяги з документів тощо).

У позаурочний час зібраний фактичний матеріал можна використовувати у виховній роботі, а саме:

- при проведенні конкурсів, змагань, вікторин, олімпіад;
- в організації зустрічей з екологами чи представниками екологічних організацій;
- випуск стінгазет, екологічних альманахів тощо.

Екологічна діяльність допомагає молодшим школярам уточнити деталі вже відомих явищ і подій, виявити нові факти, аргументи, відомості; а педагогам – краще пізнати своїх учнів, розкрити їх індивідуальність, унікальність, різносторонність інтересів, захоплень, допомогти їм обрати майбутню професію з урахуванням всіх їхніх здібностей.

Рева Ю. вважає [9], що працюючи з екологічним матеріалом, педагоги розширюють свій світогляд, отримують нові знання, тим самим удосконалюють свою педагогічну та методичну майстерності. В школах з'являються нові цікаві форми пізнавально-пошукової активності дітей. Однак на думку автора, екологічне виховання не завжди є систематичним та не у всіх навчальних закладах стало складовою частиною навчання.

В процесі екологічної діяльності формується екологічно мотивована поведінка, яку ми визначаємо як систему дій і вчинків, зумовлену усвідомленням моральних норм поведінки в природному довкіллі, і вона може проявлятися не тільки в спеціально організованій екологічній діяльності та сформованій екокомпетентності, а й виходити за її межі, тобто виявлятися у різних видах діяльності дитини (ігровій, трудовій, навчальній). Зазначено, що «екологічна компетентність» – це здатність особистості до ситуативної діяльності в соціальному та природному середовищі, за якої набуті екологічні знання, навички, досвід і цінності актуалізуються в умінні приймати рішення, виконувати відповідні дії, нести відповідальність за прийняті рішення, усвідомлюючи їх наслідки для довкілля [10; 12].

Аналіз психолого-педагогічних понять дозволив визначити екологічно мотивовану діяльність як систему дій і вчинків людини, зумовлену: усвідомленням моральних норм поведінки в природному довкіллі; ціннісним ставленням до природи; пізнавальними, естетичними потребами у сфері природи; самоконтролем та адекватною самооцінкою тощо. Екологічно мотивована діяльність дитини – це такі дії та вчинки, які свідчать про здатність прийняти на себе відповідальність за стан природного довкілля в межах середовища життєдіяльності й вікових

можливостей. Причому під екологічними мотивами розуміємо – спонукання до діяльності, які виходять із визначення самоцінності природи й усвідомлення необхідності бережного поводження в природному довкіллі, що спрямовують дитину на надання у разі потреби допомоги, уникання нерозумного використання природних ресурсів, намагання вплинути на інших людей, стримуючи негативні впливи на природу.

Екологічна освіта в її сучасному вигляді може відігравати особливу універсальну роль, оскільки вона є інтегративною – жодна інша галузь освіти не здатна виконувати інтеграційну функцію через вузький обсяг і специфіку предмета. І лише екологічна освіта, спираючись на природничо-гуманітарний зміст, створює синкретичне знання, яке відображає єдність і цілісність світу, тонкий, тісний і непорушний взаємозв'язок між його матеріальною та ідеальною (духовною) складовими.

Зауважимо, що при переведенні теоретичних знань молодших школярів у розряд особистих переживань власного досвіду, для формування переконань доцільно проводити такі практично-орієнтовані види екологічної діяльності молодших школярів:

- догляд за квітами в шкільних кабінетах та клумбами на подвір'ї школи;
- весняне озеленення шкільного подвір'я деревами та кущами;
- збір макулатури, пластику, скляної тари;
- сортування побутових відходів;
- збір лікарської сировини (трави, плоди, квіт);
- робота учнів щодо спасіння водойм;
- виготовлення виробів з природного матеріалу;
- повторне використання речей;
- створення виробів із викидних матеріалів;
- проведення конкурсів віршів та малюнків на екологічну тематику;
- проведення тематичних зустрічей, вечорів, вебінарів, конференцій з питань охорони природи;
- робота учнівських лекторіїв старшокласників з охорони природи для учнів молодших класів;
- виготовлення годівниць;
- спостереження за компонентами природи під час екскурсій, прогулянок, подорожей;
- зустрічі з інспекторами природоохоронних відомств;
- бесіди з мешканцями прилеглих вулиць проти його забруднення;

- участь у зібраннях, присвячених охороні природи;
- поїздки на підприємства-забруднювачі;
- віртуальні та реальні подорожі до природно-заповідних об'єктів, еколого-природничих центрів, ботанічних садів, екопарків, зоопарків, заповідників, заказників тощо.

До основних ідей організації екологічної діяльності молодших школярів у процесі вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ»:

- доцільно організовувати екологічну діяльність учнів з використанням і поєднанням традиційних та інноваційних форм, активних та інтерактивних методів та ефективні заходів екологічного виховання, які базуються на ситуаційному моделюванні ситуації, обговоренні дискусійних питань із безперервним і послідовним викладом матеріалу;

- доцільно використовувати індивідуальні та групові форми навчання, що дають змогу залучити всіх учнів у навчальний процес, основною функцією якого є самостійне навчання під керівництвом викладача;

- нестандартні уроки, екологічні ігри та позакласна екологічні заходи є особливо ефективними в навчально-виховному процесі дітей молодшого шкільного віку.

З точки зору екологічної діяльності учнів важливий локальний (регіональний) принцип, оскільки він дозволяє пояснити складні екологічні поняття, висвітлити екологічно обґрунтовані мотиви поведінки молодших школярів. По-перше, пізнавальний принцип дає змогу розвивати зміст наукових дисциплін на основі широкого залучення місцевого навчального матеріалу на змістовому рівні та діяльності, завдяки чому молодший школяр не лише вивчає природу, екологію та культуру, а також безпосередньо спілкується з найближчим природним і соціальним середовищем; по-друге, обґрунтовує організацію дослідницької та екологічної діяльності молодих школярів у соціальному та природному середовищі країни; дає змогу педагогам усвідомити розвивальну та виховну функції безпосереднього спілкування молодших школярів із довкіллям.

Екологічна діяльність молодших школярів є вагомим засобом виховання особистості, що сприяє формуванню екологічної свідомості, розвитку пошуково-пізнавальної активності дітей у процесі вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ»; збереженню психічного, фізичного, соціального, морального, духовного здоров'я учнів; вона не лише розширює вже існуючі знання про природу, а й спонукає отриманню нових в поєднанні з

практичним досвідом розсудливого, обачного та бережливого ставлення до природного середовища.

Список використаних джерел:

1. Андрусенко І. В. Організація екологічної діяльності молодших школярів засобами інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Development of modern technologies and scientific potential of the world: coll. of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» with materials of the International scientific-practical conf., London, July 29, 2019. London : NGO «European Scientific Platform», 2019. V.4. С. 55–57.
2. Власенко Н. О. Сучасні тенденції екологічної освіти при підготовці майбутніх учителів початкової школи. Інноваційні педагогічні рішення у початковій освіті: зб. наук. праць [за заг. ред. / О. А. Федій, відп. ред. Ю. Г. Павленко] / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава: ПП Шевченко, 2019. С. 50–59.
3. Державний стандарт початкової освіти Нової української школи. URL: <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/>
4. Долинський Б. Т. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності: монографія. Одеса : Черкасов, 2010. 265 с.
5. Інтегрований курс «Я досліджую світ». Навчання на основі запитів. URL: <https://edera.gitbook.io/glossary/metodikivikladannya-u-1-klasi/worldju>.
6. Нова українська школа: poradnik dla vchytela / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
7. Про концепцію екологічної освіти в Україні. Електронний ресурс: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text>
8. Пустовіт Н. А. Співпраця школи, науки і громадськості у сфері екологічного виховання. *Вісник Житомирського державного педагогічного університету ім. І. Франка*. Житомир : 2003. Вип. 12. С. 202–205.
9. Рева Ю. Розвиток особистості дитини через екологічний фактор. *Рідна школа*. 2012. №2. С.44–46.
10. Сасенко Ю. О. Підготовка майбутніх вчителів початкових класів до екологічного виховання учнів у процесі вивчення фахових дисциплін. Автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.04 К.: 2021. 20 с.
11. Фіцула М. М. Педагогіка. К. : Вид. центр. «Академія», 2002. 528 с.
12. Suchara-Olech, A., (2020). *Koncepcja edukacji ekologicznej w przedszkolu I nauczaniu początkowym*, w: *Przyszłość - Szkoła – Twórczość*, Słupsk, 2006, 145 s.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ НУШ

Галина КІТ,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського*

У статті показано нові вимоги до педагога Нової української школи, серед яких вагоме місце займає готовність і здатність займатися активною самоосвітньою діяльністю. Звідси самоосвітня діяльність має бути належно представлена у професійній підготовці фахівців. Показані можливості освітнього процесу ЗВО для підготовки майбутніх учителів початкової школи до свідомої і цілеспрямованої самоосвітньої діяльності.

Ключові слова: самоосвіта, самоосвітня діяльність, майбутні вчителі початкових класів, Нова українська школа, освітній процес у ЗВО.

The article shows new requirements for the teacher of the New Ukrainian School, among which a significant place is occupied by the readiness and ability to engage in active self-education activities. Hence, according to the author, self-education, self-education as an important component of the teacher's professional activity should be properly represented among the main elements of the learning process in higher education institutions.

The main directions of implementation of the educational process of higher education institutions are classroom work with students (lectures, practical classes, round tables, discussions, etc.); organization of their scientific activity (participation in scientific and practical conferences, competitions of scientific works, publication of scientific achievements), pedagogical practice in educational institutions, extracurricular activities. The possibilities of these areas of work for the preparation of future teachers for conscious and purposeful self-education activities are shown.

The orientation of the educational hub of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University as a multifunctional digital educational space to increase self-awareness, personal motivation and

self-improvement of all participants in the educational process is outlined.

Keywords: self-education, self-education activity, future primary school teachers, New Ukrainian school, educational process in higher education institutions.

TRAINING OF FUTURE TEACHERS TO SELF-EDUCATION ACTIVITIES IN THE CONDITIONS OF NEW UKRAINIAN SCHOOL

Halyna KIT

Підготовка вчителя-професіонала, який готовий реалізовувати ідеї Нової української школи, – стратегічне завдання системи професійної педагогічної освіти. Сьогодні пропонує нові умови праці, а звідси висуває і нові вимоги до педагога, зокрема і у сфері початкової освіти. Щоб якісно виконувати покладені на нього обов'язки, вчитель початкових класів, зважаючи на унормовані положення професійного стандарту [4], має акумулювати широкий спектр наявних загальнокультурних, професійних та спеціальних здібностей, швидко реагувати на нові соціальні виклики, глибоко усвідомлювати і демонструвати готовність діяти у відповідності із сучасною парадигмою освіти, яка базується на компетентнісному підході. Заміна формально-інформаційного підходу в освітньому просторі на компетентнісний зумовлює трансформацію пріоритетної мети освіти, яка передбачає не просто здобуття знань у процесі навчання, а формування здатності фахівця реалізувати їх в конкретних практичних ситуаціях. Необхідність працювати в умовах модернізації освіти, реалізовувати освітні стандарти нового покоління, забезпечувати функціонування педагогіки партнерства, що передбачає оновлення системи відносин між усіма учасниками освітнього процесу, проявляти високу соціально-професійну мобільність – це лише частковий перелік сучасних функціональних вимог до педагога. Однак і цього достатньо, щоб наголосити на необхідності не тільки вдосконалення професійної підготовки вчителів, а й стимулювання їх до активної самоосвітньої діяльності.

Природнім станом вчителя Нової української школи є постійне прагнення до самовдосконалення, що відповідає сучасним тенденціям безперервності освіти, освіти упродовж життя [3],

пошук нового, висока відповідальність за хід і результати своєї праці. Сприяття задоволенню цих професійних намірів фахівця мають і освітні заклади, в яких вони працюють, і педагогічна наука в цілому.

Проблеми професійно-педагогічного становлення вчителя початкових класів широко висвітлені в працях В. Бондаря, М. Вашуленка, П. Гусака, Н. Кичук, О. Комар, Н. Лазаренко, О. Матвієнко, О. Савченко, Г. Тарасенко, О. Федій, І. Шапошнікової і багатьох інших учених. Проблема самоосвіти, організації самоосвітньої діяльності розглядалась такими ученими, як В. Бондаренко, О. Бурлука, Н. Сидорчук та ін., професійної самоосвіти майбутнього вчителя початкових класів – В. Буряк, І. Наумченко, Г. Сухобська.

Аналіз праць вищезазначених науковців дає підстави стверджувати, що саме самоосвітня діяльність педагога забезпечує його індивідуальні потреби у постійному розширенні та поглибленні знань, оновленні індивідуального соціального досвіду, ознайомленні з новими тенденціями в розвитку педагогічної науки й освітньої практики, визначенні траєкторії особистісного саморозвитку. Учитель як суб'єкт самоосвіти має оптимально, на науковій основі керувати процесом самоосвіти, починаючи від планування до реалізації задумів і самоконтролю отриманих результатів. Свідома, цілеспрямована і систематична самоосвітня діяльність вчителя початкових класів зумовлена і специфікою його роботи, оскільки він є учителем-класоводом, який навчає учнів практично з усіх предметів, тому має володіти не лише сучасними знаннями з анатомії, фізіології, психології, педагогіки, проблем виховання і розвитку молодших школярів, а й фундаментальними знаннями з різних наукових галузей, новітніми методиками викладання широкого кола навчальних дисциплін.

Отже, самоосвітня діяльність є важливою складовою професійної діяльності педагога, запорукою її успішного функціонування. Щоб самоосвіта стала невід'ємним атрибутом професійного життя вчителя, вона має стати одним з основних елементів процесу навчання у ЗВО, орієнтувати майбутніх педагогів на формування їх професійної гнучкості та мобільності, здатності адаптуватися до мінливих умов та змісту професійної діяльності, створювати умови для самореалізації особистості. Звідси освітній процес у закладі вищої освіти має розглядатися як один з основних елементів у системі підготовки майбутніх вчителів

початкових класів до свідомої самоосвіти. Основними напрямками реалізації освітнього процесу ЗВО є аудиторна робота зі студентами, організація їх наукової діяльності, педагогічна практика в закладах освіти, позааудиторна діяльність. Всі вони можуть і мають бути використані для підготовки майбутніх педагогів до свідомої і цілеспрямованої самоосвітньої діяльності.

Основними формами аудиторної навчальної діяльності студентів є: навчальні заняття (лекційні, практичні, лабораторні), самотійна робота, виконання творчих індивідуальних завдань тощо. Якщо самотійна робота, виконання індивідуальних завдань не викликають сумніву щодо високої питомої ваги самоосвітньої діяльності, то практичні і лабораторні заняття, а особливо лекції, які організуються і упорядковуються ззовні (їх організаторами виступають викладачі), нібито відводять студентам дещо пасивну роль, що водночас обмежує і можливості їх самоосвіти. Це є проявом знанневоцентричної парадигми в освіті, яка утруднює використання викладачем новітніх освітніх технологій, що стимулюють становлення суб'єктності студентів, розвиток їх пізнавальної самотійності. Однак знанневоцентричну парадигму витісняє парадигма гуманістична, яка відкидає розуміння людини як пасивної істоти, а в освітньому просторі сучасного ЗВО передбачає утвердження позиції студента як суб'єкта власної стратегії життя (що цілком відповідає засадничим вимогам нової української школи), дає йому змогу як суб'єкту діяльності брати активну участь в освітньому процесі, навіть виступати в ролі його організатора чи співорганізатора.

Лекція як основна форма навчання у закладі вищої освіти виконує широкий спектр функцій, в тому числі готує майбутніх учителів початкових класів до самоосвіти й саморозвитку. Забезпечуючи початкове засвоєння теоретичного матеріалу, лекційні заняття виступають потужним мотиватором студентів до самоосвіти, спрямовуючи їх до свідомої самоосвітньої діяльності. Основна дидактична мета лекції – забезпечення теоретичної бази для подальшої самотійної роботи по засвоєнню навчального матеріалу. Лекції розвивають пізнавальний інтерес майбутніх учителів початкових класів, розширюють їх науковий кругозір. Вони націлюють слухача на свідому активність, спонукають до діяльності, вчинку, стимулюють до самотійного здобуття знань. Викладачами ЗВО використовуються різні види лекцій, їх формат урізноманітнюється, все більше уваги приділяється унаочненню,

презентаціям, впровадженню ІКТ. Досвідчені лектори, оперуючи сучасною інформацією під час лекції, спрямовують студентів до першоджерел цієї інформації, таким чином знову ж таки залучають їх до самоосвіти. Відбувається і трансформація лекційної форми навчання від класичної інформаційної до проблемної (лекція-діалог, лекція-візуалізація, лекція-дискусія або бінарна лекція, лекція-прес-конференція тощо), що відображає зміни характеру та форми взаємодії викладача та студентів як рівноправних суб'єктів у процесі навчання.

Потужний імпульс до самоосвіти дають практичні і лабораторні заняття, оскільки в ході їх проведення активізується самостійна та самоосвітня діяльність студентів. Високий рівень активності та самостійності майбутніх учителів зумовлений індивідуальним форматом практично спрямованих видів роботи, які застосовуються на таких заняттях. Варто зазначити, що упродовж навчання студенти мають не лише оволодіти відповідною сумою знань, а й (і це головне) навчитися самостійно опановувати знання, оволодіти вміннями застосовувати теоретичні знання на практиці в контексті майбутньої професійної діяльності. Звідси практикоорієнтовані заняття відіграють важливу роль як у мотивації, так і в безпосередній підготовці майбутніх учителів початкової школи до самостійного навчання.

Практичні заняття у ЗВО включають семінари, лабораторні заняття, практикуми, ігрові заняття (ділові та рольові ігри), круглі столи, дискусії та ін. Вибір типу заняття залежить від його мети, змісту, який відображає сутність обраної теми, рівня підготовки студентів, професійної компетентності та майстерності викладачів, але вони завжди потребують серйозної самостійної роботи студентів. Домінування на практичних заняттях самостійної роботи як початкової й активної форми самоосвітньої діяльності вважаємо перевагою практичних занять.

Цілепокладання заняття має включати забезпечення мотивації студентів до самоосвітньої діяльності, активного пошуку джерел інформації, самостійного визначення додаткових фактів та даних, знаходження оригінальних способів розв'язання піднятих проблем. Підсумовуючи проведене заняття, викладачі мають відзначити студентів, які проявляють найбільшу пізнавальну активність, опрацьовують більше різноманітних наукових джерел, діляться цікавою інформацією з іншими студентами, надають їм практичні поради, намічають подальші кроки щодо власної та колективної

самоосвітньої діяльності. В цілому, чітко сплановані і належно організовані практичні заняття, які передбачають безпосереднє залучення студентів до їх підготовки та проведення, активізують мисленнєву діяльність студентів, розвивають їх пізнавальну активність і самостійність.

Підвищенню загальнонаукового рівня майбутніх педагогів, активізації їх самоосвітньої діяльності, росту наукової компетентності сприяє участь у різних формах науково-дослідної роботи, адже бути успішним у розв'язанні суспільно важливих педагогічних завдань може лише учитель-професіонал, що володіє потужним дослідницьким потенціалом. Головним атрибутом сучасної школи є «творчий педагог-дослідник з неординарним мисленням, що безупинно прагне професійного самовдосконалення, розв'язуючи нагальні проблеми освіти і виховання» [1, с. 147]. Звідси заклади вищої освіти мають цілеспрямовано і системно формувати у майбутніх педагогів здатність переосмислювати власний досвід, аналізувати реалії й спрямовувати свою діяльність на перспективні дії, вести постійний творчий пошук, самостійно здобувати інформацію, тобто прилучати їх до дослідництва, яке забезпечує практичне розв'язання вчительським корпусом найважливіших проблем навчання і виховання, які висуваються життям. Науково-дослідна підготовка студентів має здійснюватись відповідно до викликів інформаційного суспільства і змін, що відбуваються в соціально-економічній, духовній і гуманітарній сферах, інтеграції вищої освіти України в європейський і світовий освітній простір. Формування вчителя нового типу мислення, з високим рівнем методологічної та дослідницької культури має стати відповіддю на потреби загальноосвітніх закладів у конкурентоспроможних, компетентних фахівцях, вмотивованих на постійне професійне й особистісне вдосконалення, підготовлених до ефективної педагогічної роботи на рівні світових стандартів.

Заявлені стратегічні орієнтири призводять до употужнення ролі навчально-дослідницької та науково-дослідницької роботи студентів в освітньому процесі, які розглядаються як важливі чинники професійного становлення майбутніх педагогів. Даний підхід передбачає розвиток у студентів готовності до інноваційної та дослідницької діяльності, потреби до постійного наукового пошуку, вміння проводити психолого-педагогічну діагностику з метою вдосконалення навчання й виховання дітей, підвищення

рівня власної професійної компетентності, готовності до подальшого самовдосконалення.

Залучення студентів до науково-дослідного процесу в університеті, починаючи з виконання пошуково-дослідницьких завдань в ході вивчення психолого-педагогічних дисциплін і закінчуючи участю у науково-практичних конференціях, опублікуванні результатів своїх наукових здобутків, презентації своїх досягнень на наукових конкурсах, допомагає їм в оволодінні сучасними методами пошуку, обробки та використання інформації, визначенні власної педагогічної позиції та формуванні вміння відстоювати й захищати її.

У співпраці з викладачами розвивається інтерес до самостійного набуття знань за допомогою систематичної роботи з навчальною, науковою, довідковою літературою, яка необхідна для вирішення поточних навчально-пізнавальних проблем. Це підвищує ефективність процесу самоосвіти та раціональної організації розумової праці.

Важливим фактором активізації самоосвітньої діяльності є використання дослідницьких, пізнавальних та прикладних завдань у ході педагогічної практики. Дослідницьку складову педагогічної практики важко переоцінити. У ході практики майбутні педагоги виконують як планові завдання, так і ті, необхідність виконання яких виникає спонтанно, як відповідь на потреби освітнього процесу, в якому вони безпосередньо задіяні. Щоб максимально ефективно розв'язати педагогічну проблему, студенту, як правило, треба звернутись до педагогічної теорії, на її основі проаналізувати певні факти, зробити правильні висновки, які і забезпечать успішність конкретного етапу педагогічної діяльності. Такий алгоритм дій студента у ході практики, що забезпечує її ефективність, відображає його активне включення в самоосвітню діяльність, доводить вагомий вплив самоосвіти на ефективність дій майбутнього вчителя у ході педагогічної практики.

Сприятиме професійному самовдосконаленню майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики, на думку І. Небитової, і дотримання спеціально створених умов (стимулювання позитивної мотивації студентів до професійного зростання та його науково-педагогічний супровід, актуалізація ціннісно-сміслових аспектів самоосвіти, конструювання майбутніми педагогами на рефлексивній основі індивідуальної самоосвітньої програми) [2].

Залучати студентів до різних видів самостійних робіт дозволяють і позааудиторні заняття. Практика організації позааудиторної роботи свідчить про те, що більшість її форм орієнтована на суттєвий зміст самостійної підготовки. Проведенню виставок студентських творчих робіт, пізнавальних ігор, конкурсів, вікторин передують цілеспрямована і здебільшого тривала підготовча робота, наповнена індивідуальною та колективною творчістю, співпрацею викладачів і студентів. До прикладу, у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського склалася система змістовних, цікавих для студентів, професійно орієнтованих заходів, які розширюють кругозір майбутнього педагога, поглиблюють знання з окремих галузей, спрямовують на пошук необхідної інформації. Серед них історико-краєзнавчі наукові конференції та конкурси («Вінниччина: історія та сьогодення», «Вінниччина і славетні сторінки історії»), літературно-мистецький конкурс «Шевченкова весна», конкурс словесної творчості імені Михайла Стельмаха, круглий стіл «Традиції святкування дня учителя в Україні та світі», благодійний ярмарок «Ми – справжні українці», студентський флеш-моб «На Чорнобиль журавлі летіли», День Матері «Україна – матінка моя», виставки студентських творчих робіт («І тихо ступає життя у полин, і лине чорнобильський дзвін...», «Поки б'ються серця людей, звучатиме і голос Тараса Шевченка», «Візерунки витинанки», «Традиційна лялька в українській національній культурі» та ін.), студентський осінній бал, Конкурс новорічної казки.

Більшість із цих заходів проводяться традиційно, стимулюючи у студентів творчу активність в самоосвіті, забезпечуючи умови для динамічного поновлення освоєних знань і умінь самоосвітньої діяльності. Різноманітність форм позааудиторної роботи дозволяє практично усім студентам долучитись до їх підготовки і проведення з урахуванням їх індивідуальних потреб та інтересів, проявити свої творчі здібності, презентувати результати своєї самоосвітньої діяльності.

Позааудиторна робота створює унікальні умови для виконання студентами як формальних нормативних навчальних завдань, так і завдань неформального характеру, які часто плануються і розробляються викладачами разом із студентами. Прикладом такої роботи може слугувати реалізований під егідою кафедри мистецьких дисциплін дошкільної і початкової освіти

мистецький проєкт «МОЯ ВІННИЦЯ». Це унікальна книга, усі сторінки якої вишиті хрестиком. Гортаючи сторінки, можна побачити герб Вінниці, поезію про Місто над Бугом, фасад найстарішого корпусу педагогічного університету, музично-драматичний театр, собор, вежу, монумент-літак, арку біля входу в парк, блакитний трамвай тощо. Безперечно, створенню книги передувала величезна підготовча робота по збору, упорядкуванні інформації, трансформації її у мистецьку площину. Результатом реалізації наступного мистецького проєкту стало встановлення нового рекорду України, а саме: презентація найбільшого вишитого стрічками ГЕРБА міста Вінниця на полотні подвійним хрестиком (зафіксовані результати: висота герба 6 метрів, ширина 4 метри, площа 24 м², використано понад 2500 метрів стрічки). Все це вимагало актуалізації творчого потенціалу майбутніх педагогів, сприяло реалізації їхнього прагнення до самореалізації, самовдосконалення.

У ході планування та проведення позааудиторної діяльності розвиваються активність та пізнавальна самостійність студентів, їх суб'єктність як учасників і співорганізаторів освітнього процесу, відповідальність за доручену справу, комунікативні та організаторські здібності. Активний пошук необхідної інформації, матеріалів, дизайнерських рішень для виконання поставлених цільових індивідуальних завдань навчально-пізнавального, пошуково-дослідницького характеру тренує навички організації самостійної роботи.

Набуття таких важливих професійних компетенцій, як вміння навчатись та розвиватись упродовж життя, віднаходити необхідну інформацію, освоювати нові технології, ефективно співпрацювати тощо, потребує оновлених форм діяльності, сучасних інформаційно-освітніх просторів. Одним із них можна вважати освітній Хаб «NotBox» Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Це середовище для «спеціальної» спільної діяльності, що здійснюється у сучасному технологічно орієнтованому світі інформаційно-комунікаційних технологій, оскільки може функціонувати як у реальному, так і у віртуальному просторі. Освітній Хаб є багатофункціональним цифровим освітнім простором з організаційно-педагогічними умовами для співпраці учасників освітнього процесу, однак усі напрями його діяльності сфокусовані на професійне та особистісне самовдосконалення усіх, хто долучається до його цільової

аудиторії. Свідоме прийняття студентами рішень щодо участі в заходах Хабу є кроком до підвищення самосвідомості, особистої мотивації та самовдосконалення. Проведення у хабі семінарів («Формувальне оцінювання як фактор особистісного розвитку молодших школярів»), «Інструменти діагностики творчих умінь учнів молодшого шкільного віку»), майстер-класів («Арт-терапевтичні технології у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами»), «Інструменти сучасного уроку», «Формування дизайнерського мислення молодших школярів»), тренінгів («Перфоманс педагогічних технологій», «Театралізована діяльність: мистецтво, «школа почуттів» і досвід») стають для майбутніх учителів початкової школи потужним поштовхом до самоосвіти, самоосвітньої діяльності, самовдосконалення, саморозвитку, роботи над собою, освоєнням професії.

Таким чином, педагогічно продумана організація освітнього процесу у ЗВО стимулює майбутнього вчителя до самовдосконалення на основі розвитку інтелектуальної, вольової та емоційної сфер особистості, забезпечує його включення в активну спільну творчу діяльність з викладачами, працівниками наукових та освітніх центрів, вчителями-практиками, студентами, що сприяє успішному формуванню інтересу до самоосвіти, здатності успішно займатися самоосвітньою діяльністю.

Список використаних джерел:

1. Кіт Галина. Дослідництво – запорука успіху педагогічної праці. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 78(1). Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. С. 147–151.
2. Небитова І. А. Педагогічні умови професійного зростання майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики : Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 2020. 278 с.
3. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/252/> (дата звернення: 12.01.2021).
4. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». НАКАЗ № 2736 від 23 грудня 2020 року. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/787/78704/Nakaz_2736_3_.pdf (дата звернення: 15.01.2021).

ФЕНОЛОГІЧНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЯК МЕТОД ПІЗНАННЯ НАВКОЛИШНЬОГО СВІТУ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

Яна МАКАРЕНКО,

*кандидат біологічних наук, старший викладач
кафедри початкової освіти Полтавського національного
педагогічного університету імені В. Г. Короленка*

У статті обґрунтовано важливість фенологічних спостережень як методу пізнання навколишнього світу молодшими школярами. Запропоновано визначення основних понять і класифікацій спостережень, розкрито методіку їхнього проведення у початковій школі. Зазначено основні напрями організації фенологічних спостережень у процесі ознайомлення учнів з природним довкіллям. Розроблено систему роботи щодо організації фенологічних спостережень.

Ключові слова: початкова школа, спостережливість, сезонні зміни, пори року.

The article substantiates the importance of phenological observations as a method of learning about the surrounding world by younger schoolchildren. The definition of the main concepts and classifications of observations is proposed, the methodology of their implementation in primary school is revealed. The main directions of organizing phenological observations in the process of familiarizing studies with the natural environment are indicated. A work system for the organization of phenological observations has been developed.

Key words: primary school, observation, seasonal changes, seasons.

PHENOLOGICAL OBSERVATIONS AS A METHOD OF LEARNING THE ENVIRONMENTAL WORLD BY YOUNGER SCHOOL STUDENTS

Yana MAKARENKO

Пізнання навколишнього світу розпочинається з накопичення чуттєвого досвіду, фактичного матеріалу, який осмислюється з метою засвоєння системи знань, адекватної навколишній природі з

її зв'язками і залежностями. Одним з методів забезпечення наочно-чуттєвої основи засвоєння є спостереження. Спостереження – це цілеспрямоване, планомірне сприймання об'єктів навколишньої дійсності, яке, підпорядковане конкретно – визначеним цілям й вимагає вольових зусиль [1].

Дослідження педагогів і психологів виявили, що цілеспрямовані спостереження сприяють розвитку пізнавальних здібностей (спостережливості, допитливості, самостійності), нагромадженню чуттєвого досвіду і його осмисленню, виключають можливість утворення формальних знань. Використання порівнянь підвищує інтерес і розвиває таку якість особливості як спостережливість, забезпечує більш активне, міцне і свідоме засвоєння знань [3].

При вивченні інтегрованого курсу «Я досліджую світ» особлива роль відводиться спостереженням учнів, які набувають якісно нових ознак і включають елементи наукових досліджень, пошукової та проектної діяльності. Спостереження та власні дослідження відіграють важливе значення для емоційно-стетичного сприйняття природи молодшими школярами.

Особливу увагу слід приділити фенологічним спостереженням, які посідають провідне місце в навчально-виховному процесі з природознавства. Сезонні явища природи вивчає наука фенологія. Вона реєструє і визначає різні періодичні явища, які відбуваються у живій і неживій природі, пов'язані зі змінами пір року. Спостерігаються ознаки весни, літа, осені, зими, випадання першого снігу, пробудження рослин, початок цвітіння, дозрівання плодів і ягід, приліт та відліт птахів тощо. Спостереження за рослинами називають фітофенологічними, а над тваринами – зоофенологічними.

Фенологічні спостереження – це такі дослідження, які зазвичай передбачають аналіз спостережень явищ природи, які пов'язані з періодичними (сезонними) змінами кліматичних умов протягом всього року.

Фенологічні спостереження прості, не потребують складного обладнання і цілком доступні кожному, їх можна вести як в одnodенних, так і в багатоденних походах. Та найцінніші результати фенологічних спостережень тоді, коли є можливість тривалий час спостерігати за тими самими об'єктами протягом року. Зібрані в таких екскурсіях відомості разом з даними про метеорологічні явища дають змогу судити про особливості місцевого клімату й погоди [4].

Здійснення фенологічних спостережень сприяє вдосконаленню навичок оволодіння знаннями, набуттю естетичного досвіду, духовному розвитку дітей. Саме в молодшому шкільному віці вони проявляють природний пізнавальний інтерес до всього, зокрема й до довкілля. У цей період дітям властиве цілісне сприйняття світу, яке забезпечує системність знань і становить основу екологічного світогляду [3].

За дидактичною метою спостереження поділяють на первинні, повторні й заключні [5]. Первинні спостереження формують цілісне враження про об'єкт, створюють перше уявлення про його найбільш характерні властивості. При повторних спостереженнях перші враження доповнюються; уточнення, поглиблення та закріплення знань про досліджувані об'єкти. Заключні спостереження спрямовані на узагальнення даних попередніх спостережень, окреслення перспектив.

За тривалістю фенологічні спостереження бувають короткочасними та довготривалими. Епізодичні, короткотривалі спостереження за явищами природи найчастіше проводяться в повсякденному житті, наприклад, спостереження за наближенням грози, за веселкою, дощем, снігом. Епізодичні спостереження на заняттях пов'язані, наприклад, із розгляданням у групі рослини, тварини, явища природи, стають компонентами довготривалих спостережень. Тривалі, систематичні спостереження – це спостереження за розвитком рослин, тварин, за поступовими сезонними змінами в житті рослин, тварин [2].

Фенологічні спостереження доцільно проводити якомога частіше, особливо навесні, найкраще – у першій половині дня, у той час, коли більшість рослин цвіте і тварини найбільш активні. У рослин і тварин цікаво спостерігати за явищами, які чітко розрізняють пори року, окремі періоди та фази. Так, у рослин це розпускання бруньок, першого листа, поява пуп'янків суцвіть, цвітіння дозрівання насіння і плодів, початок осіннього забарвлення листків, початок і кінець листопада; у птахів – приліт, відкладання яєць, поява пташенят і вихід їх з гнізда.

Періодичність фенологічних спостережень залежить від пори року, характеру місцевості, погоди. Фенологічні явища залежать від стану погоди, а тому фенологічні спостереження бажано поєднувати з метеорологічними.

Фенологічні спостереження можуть стати початковим етапом в дослідницькій роботі школярів, допоможуть глибше зрозуміти

закономірності та взаємозв'язки в природі, особливо, зважаючи на те, що ці дослідження не вимагають спеціальних приладів та обладнання. В процесі дослідницької діяльності школярі набувають певних умінь та навичок: спостерігати за явищами і об'єктами природи; встановлювати зв'язок між організмами та їхнім середовищем існування; аналізувати погоду своєї місцевості; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки в природі; описувати та аналізувати отримані дані спостережень та інтерпретувати їх, створювати презентації [7].

Рекомендується спостерігати за невеликою кількістю рослин і тварин, характерних для однієї місцевості, але обов'язково спостерігати за їх розвитком протягом весни, літа та осені. Меншу цінність мають уривчасті, епізодичні спостереження навіть великої кількості природних об'єктів.

Навесні спостерігаємо за: збільшенням дня, зменшенням ночі, підвищенням температури, таненням снігу, льодоходом, розлив річки; першими ознаками весни: набухання бруньок, поява листків, цвітіння дерев, кущів, цвітіння трав'янистих рослин, цвітіння ранньоквітучих рослин; сокорухом у берези, клена; цвітінням калюжниці; появою травневих хрущів; цвітінням нарцисів; початком цвітіння вільхи, берези і тополі; цвітінням тюльпанів; початком цвітіння абрикос, смородини, бузини, вишні, бузку, яблуні, конюшини; висів кукурудзи, буряків; садіння помідор, цвітіння помідор, зав'язування плодів; появою перших метеликів, комах; прильотом ластівок.

Влітку спостерігаємо за: цвітінням дерев, кущів, трав'янистих рослин; прильотом комах до квітів, і до яких; досяганням плодів у плодкових дерев; досяганням насіння у трав'янистих рослин; виведенням пташенят у птахів; вильотом пташенят із гнізд; розвитком рослин на науково дослідній; спостерігаємо за дикоростучими лікарськими рослинами.

Восени спостерігаємо за: зменшенням дня, збільшенням ночі; закінченням цвітіння квіткових рослин; зменшенням комах в повітрі; зміною забарвлення листя, листопадом; відльотом перелітних птахів, прильотом зимуючих птахів.

Взимку спостерігаємо за: зміною температури повітря, снігопадом; глибиною снігового покриву; слідами тварин та птахів на снігу; спостерігаємо за птахами, які поселились ближче до осель.

Спостерігаючи за метеорологічними явищами ми спостерігаємо за: появою перших проталин; зникненням

суцільного снігового покриву; повним звільнення полів від снігу; зникненням снігу в лісі; останнім заморозком весною і перший восени; першою появою снігового покриву; появою стійкого снігового покриву.

Метою організації фенологічних спостережень учнів є ознайомлення їх зі змінами чи перетвореннями предметів і явищ природи; формування уявлень про зміни, які відбуваються в природі за відповідний проміжок часу (пори року). Здійснення таких спостережень потребує від учнів розвиненої спостережливості; розумових процесів (аналізу, синтезу, порівняння, абстрагування, узагальнення); встановлення причинно-наслідкових зв'язків між причинами змін і перетворень у предметах або явищах природи. Геращенко, Лимар

Л. Фесюкова та О. Григор'єва [8] у структурі фенологічного спостереження виділяють:

- об'єкт спостереження;
- мотивацію спостереження та його планування;
- результат спостереження, який має бути зафіксованим у певній форм.

Велике значення для спостережень має вибір конкретних об'єктів. Вони повинні бути знайомі молодшим школярам, цікавими й доступними для сприймання. Якщо це рослини своєї місцевості, то вибирають ті, які гарно квітнуть, дають плоди, використовуються людиною в різних цілях, мають красивий вигляд крони, ростуть у такому місці, де їх можна бачити здалеку і підійти до них близько. Важче зробити вибір серед тварин (птахів, звірів, комах та ін.), потрібно, щоб вчитель сам добре знав фауну своєї місцевості: тварин, які живуть тут, місця, в яких вони найчастіше зустрічаються.

План фенологічного спостереження складається на основі тих конкретних завдань, які повинен послідовно вирішувати учень у процесі спостереження. Його складання та дотримання в процесі фенологічного спостереження дитиною забезпечує чітку послідовність її діяльності, зменшення спонтанності та випадковості.

Результати спостережень заносять до спеціального фенологічного журналу (щоденника) у такому порядку: дата настання сезонних явищ у житті рослин або тварин, місце спостереження, метеорологічні відомості (погода, температура повітря, опади та інші атмосферні явища), гідрологічні умови

(розлив, замерзання і скресання річки), характер і температура ґрунту, фенологічні явища; зазначають прізвище, ім'я та по батькові спостерігача.

У короткій характеристиці в щоденнику вказують: а) географічне положення ділянки, що спостерігається (широта, довгота, висота над рівнем моря та інші відомості, які допоможуть точно визначити її місцезнаходження); б) рельєф місця спостереження; в) загальний характер навколишньої місцевості (гориста, горбиста, порізана ярами, рівна, заболочена тощо); г) характер ґрунтів ділянки, що спостерігається; ґ) характер підстильної поверхні; д) захищеність місця спостереження від вітру; е) характер рослинності; є) вплив діяльності людини [4].

Організовуючи спостереження учнів, учителям потрібно дотримуватися таких основних вимог:

- спостереження повинні бути спланованими, мотивованими та відповідати віку учнів;

- перед початком спостереження потрібно зацікавити учнів, створити навчальну ситуацію, поставити їм проблемне чи творче завдання;

- розглянути і проаналізувати предмети і явища, за якими учні будуть спостерігати;

- для фіксування спостережень, на допомогу учням, потрібно розробити систему логічних завдань, схем, таблиць та графіків;

- спостереження необхідно аналізувати, перевіряти та демонструвати результати.

Представлений вище алгоритм спостережень сприяє виробленню в учнів умінь:

- логічно і послідовно виконувати етапи спостережень;

- розкривати причинно-наслідкові зв'язки явищ і процесів;

- аналізувати, порівнювати та узагальнювати;

- систематизувати і класифікувати;

- знаходити необхідну інформацію;

- використовувати набутий досвід у різноманітних навчальних та соціальних ситуаціях;

- оволодіти нормами естетичного, етичного та морального ставлення людини до природи [6].

З метою врахування вікових особливостей молодших школярів і специфіки природничого матеріалу доцільно використовувати різноманітні форми й прийоми організації фенологічних спостережень. Залежно від способу організації

діяльності дітей Л. Фесюкова та О. Григор'єва виділяють фронтальні, групові й індивідуальні форми роботи. До першої підгрупи належать колективні (фронтальні) заняття, екскурсії, прогулянки на пришкольній майданчик, свята в природі та пізнавальні розваги-змагання, уроки милування природою, екологічні акції (подорожі екологічними стежками, вікторини тощо)

У процесі ознайомлення молодших школярів з фенологічними змінами в природі можна використати спостереження за змінами погоди; спостереження за об'єктами живої та неживої природи; узагальнені бесіди; сюжетно-рольові й дидактичні ігри [3].

Розуміння основних принципів організації фенологічних спостережень у початковій школі, дозволяє врахувати принцип наступності навчального процесу, позитивно впливає на способи керування навчально-пізнавальною діяльністю учнів, закладають основу досвіду взаємодії з природними довкіллям. Сезонний принцип структурування матеріалу найкраще впливає на становлення особистості в цілому, оскільки сприяє розвитку мислення, мовлення, емоційної сфери [2].

Пропонуємо розроблену нами систему роботи щодо ведення фенологічних спостережень у початковій школі, яка включає:

1. Уточнення і поглиблення знань про рослини, тварин і природні явища відповідно до принципу сезонності.
2. Проведення фенологічних спостережень: сезонні зміни водойм, ґрунтів, рослин, тварин, праці людей.
3. Записування всіх спостережень учнями в індивідуальних «Щоденниках спостережень» та в класний календар природи.
4. Використання різноманітних форм й прийомів організації фенологічних спостережень.

Ця система роботи щодо проведення фенологічних спостережень сприяє формуванню уявлень і понять про навколишній світ і на цій основі розвивати логічне мислення, усне і писемне мовлення молодших школярів. Вона допоможе формуванню основ наукового світосприймання, переконати дітей у постійній зміні і розвитку природних явищ, їх взаємозв'язку і закономірності того, що відбувається в природі. А також дозволить формувати одну з важливих якостей особистості – спостережливість, яка пов'язана з вихованням стійкої уваги, розвитком пам'яті, допитливості, вміннями встановлювати зв'язки між різними природними явищами.

Список використаних джерел:

1. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах: Навчальний посібник. К.: Веселка, 1998. 338 с.
2. Борисенко Н. М., Семашкіна Г. М. Пропедевтика формування природознавчої компетентності молодших школярів у процесі фенологічних спостережень. *Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки*. Вип. 65. Херсон. 2014. С. 80–85. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2014_65_16.
3. Геращенко Є. М., Лимар Ю. М. Фенологічні спостереження як засіб формування природознавчої компетентності молодших школярів. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 13. Т. 2. 2019. С. 82–85.
4. Гільберт Т. Г., Тарнавська С. С, Павич Н. М. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1-2 кл. закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу: навч.-метод. посіб. К.: Генеза. 2019. 256 с.
5. Горобаха Н. М. Методика ознайомлення дітей з природою : хрестоматія. Київ. 2012. 432 с.
6. Кукалець М. В., Кукалець М. М., Бабейчик А. А. Підготовка спеціалістів з початкової освіти до формування природознавчої компетентності учнів початкових класів засобами самостійних спостережень. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*. Вип. 2. 2014. С. 95–101. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prpg_2014_2_15
7. Фенологічні спостереження в рамках програми GLOBE. Режим доступу: <https://nenc.gov.ua/globe/wp-content/uploads/2017/09/GLOBE-%D0%A4%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F.pdf>
8. Фесюкова Л. Б., Григор'єва О. О. Пори року. Комплексні заняття. Харків. 2007. 208 с.

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ОПТИМІЗМУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Тетяна МІРОШНІЧЕНКО,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти Полтавського національного
педагогічного університету імені В. Г. Короленка

У статті висвітлено роль педагогічного оптимізму в професійній діяльності вчителя початкових класів. Представлено особистісні якості педагога-оптиміста, що стають професійно значущими передумовами створення сприятливих суб'єкт-суб'єктних відносин в освітньому процесі початкової школи на засадах гуманістичної педагогіки. Схарактеризовано шляхи реалізації педагогічного оптимізму в початковій школі: віра вчителя в потенційні можливості дитини, забезпечення емоційно сприятливого клімату в класі, створення на уроці ситуації успіху, виконання вчителем ролі фасилітатора.

Ключові слова: оптимізм, педагогічний оптимізм, віра, емоційно сприятлива атмосфера, вчитель-фасилітатор, створення ситуації успіху, творчий розвиток молодшого школяра.

The article highlights the role of pedagogical optimism in the professional activity of a primary school teacher. The personal qualities of an optimistic teacher are presented, which become professionally significant prerequisites for creating favorable subject-subject relations in the educational process of primary school based on humanistic pedagogy. The ways of implementing pedagogical optimism in primary school are characterized: the teacher's faith in the child's potential, ensuring an emotionally favorable climate in the classroom, creating a situation of success in the lesson, the teacher's role as a facilitator.

Key words: optimism, pedagogical optimism, faith, emotionally favorable atmosphere, teacher-facilitator, creating a situation of success, creative development of a junior high school student.

WAYS OF IMPLEMENTATION OF PEDAGOGICAL OPTIMISM IN PRIMARY SCHOOL

Tetiana MIROSHNICHENKO

Проблема реалізації та продукування вчителем життєтворчого оптимізму в професійній діяльності набуває особливої актуальності в умовах воєнного часу. Кожен день є певною мірою випробуванням для всіх учасників освітнього процесу (вчителя, учнів, їх батьків) на емоційну стійкість, психологічну витривалість, духовну міцність та непохитність ВІРИ в перемогу добра над злом, світла над темрявою. Сьогодні на вчителя початкових класів покладена надзвичайно важлива й, водночас, неймовірно важка місія – бути джерелом натхнення, любові, оптимізму. Незважаючи на теперішній складний період в житті кожного українця, справжній учитель прагне створити емоційно сприятливу атмосферу навіть в укриттях, бомбосховищах під час повітряних тривог. Разом з дітьми вчителі співають патріотичні пісні, грають в ігри, проводять веселі руханки, іншими словами – тримають свій освітній фронт. Духовна незламність та невичерпний оптимізм вчителя – є запорукою морально-духовного розвитку особистості молодших школярів, розвитку в них відчуття життєрадісного шкільного життя, а надто під час війни.

На важливості реалізації вчителем принципу педагогічного оптимізму наголошував видатний педагог-гуманіст В. Сухомлинський, який зазначав, що «вихователь, буває, сам не розуміючи, що коїть, підрубє коріння оптимізму... Оптимізм – це ніби чарівне кольорове скло, крізь яке навколишній світ здається дитині великим чудом. Дитина не просто бачить і розуміє, вона емоційно оцінює, вона любить, захоплюється, дивується, ненавидить, прагне стати на захист добра проти зла...» [10, с. 256].

На нашу думку, принцип педагогічного оптимізму має бути основоположним вихідним положенням гуманістичної особистісно орієнтованої педагогіки. У науковій літературі принцип педагогічного оптимізму (лат. *optimus* – найкращий) трактується як «принцип, що ґрунтується на радості, завдяки чому розкривається творчий та інтелектуальний потенціал дитини [9].

П. Вітебська наголошує на комплексність поняття педагогічного оптимізму, яке включає в себе як особистісні, так і суто професійні властивості, що стає підґрунтям для формування

образу сучасного вчителя [4]. Ми цілком погоджуємося з дослідницею, що важливими є людські якості сучасного вчителя, які стають професійно значимими передумовами створення сприятливих відносин в освітньому процесі та підґрунтям для формування педагогічного оптимізму педагога (рис. 1). Серед них: людяність, доброта, терплячість, порядність, відповідальність, справедливість, обов'язковість, об'єктивність, щедрість, повага до людей, висока моральність, оптимізм, емоційна врівноваженість, потреба спілкування, інтерес до життя вихованців, доброзичливість, самокритичність, чуйність, спрямованість, свідомість, почуття обов'язку, дисциплінованості, вміння працювати з дітьми, самокритичність, здатність до саморозвитку, почуття гумору тощо [4]. Відтак, педагогічний оптимізм відіграє важливу роль у процесі створення образу сучасного вчителя і виступає одним з елементів мотивації всієї діяльності та поведінки сучасного вчителя, забезпечує збіг його поглядів, життєвих позицій та орієнтацій, перспектив та цілей, завдань та інтересів з цілями, завданнями та інтересами суспільства.

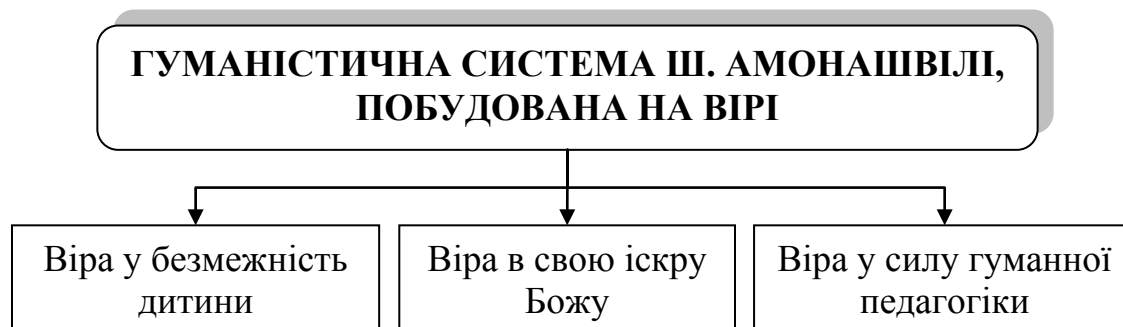

Рис. 1. Особистісні якості педагога-оптиміста (П. Вітебська)

Одним із шляхів реалізації оптимізму в педагогічній діяльності вчителя початкових класів є віра в потенційні можливості дитини, в її унікальність та неповторність, віра в перемогу добра над злом.

Гуманна педагогіка Шалви Амонашвілі заснована на Вірі. Видатний педагог-гуманіст будує педагогічну систему на трьох заповідях педагогіки (рис. 2) [1]:

1. Віра у безмежність дитини.
2. Віра в свою іскру Божу.
3. Віра у силу гуманної педагогіки.

Рис. 2. Педагогічна система Ш. Амонашвілі, побудована на Вірі

Заслуговують на увагу визначені Ш. Амонашвілі основні принципи педагогічної взаємодії учителя й учнів, а саме:

1. Любити кожну дитину.
2. Розуміти і приймати її такою, якою вона є.
3. Озброїтись оптимізмом по відношенню до будь-якої дитини [1].

Одним із положень гуманістичної педагогіки є твердження про те, що кожен день в школі, кожен урок повинен бути організованим як подарунок дітям, взаємодія з учителем має вселяти в них радість пізнання, оптимізм, захоплення. Вважаємо, що вчителеві початкових класів слід опиратися на позитивні якості дитини, підкреслювати її сильні сторони, підтримувати у навчальних досягненнях.

Слід зазначити, що оптимістична спрямованість учителя на навчальні успіхи учнів потребує використання продуктивних методів й прийомів виховання. Цікавою технікою оптимістичного проєктування є метод позитивного «розміщення», запропонована видатним педагогом А. Макаренком. Він пропонував розділити лист паперу на дві частини. Потім в одній колонці записати позитивні риси характеру особистості вихованця, його переваги, кращі сторони характеру, в іншій – недоліки, негативні характеристики особистості. Половину листка з негативними рисами відірвати й викинути, а іншу половину зберегти і постійно тримати перед очима, фокусуючись лише на позитиві, на сильних сторонах вихованця. Цей метод дозволяв А. Макаренку сформувати в учителя підхід до кожної дитини на основі «оптимістичної гіпотези», тобто з установкою на те, що завтра дитина буде кращою, ніж учора [7, с. 47].

Створення емоційно сприятливого клімату в класі є важливою умовою реалізації педагогічного оптимізму вчителя в роботі з молодшими школярами. Сприятлива емоційно психологічна атмосфера в класному колективі сприяє кращому засвоєнню учнем навчального матеріалу, гармонійному розвитку його особистості. І навпаки, нездоровий психологічний клімат гальмує розвиток дитячого колективу і особистості в ньому, так як пов'язаний з переживанням негативних емоцій.

Аналіз психолого-педагогічної літератури та досвід педагогічної діяльності дозволив визначити найбільш характерні ознаки сприятливої емоційної атмосфери в класі, а саме:

– життєрадісний оптимістичний тон взаємин між усіма учнями, їх відносини будуються на принципах співпраці, взаємодопомоги, доброзичливості;

– атмосфера співтворчості, у відносинах переважають схвалення і підтримка, критика на адресу однокласників висловлюється з добрими побажаннями;

– в учнівському колективі цінуються такі риси особистості як відповідальність, чесність, працелюбність, справедливість, безкорисливість;

– наявність емпатії до інших; учні активні, виконують корисну для всіх справу і домагаються високих показників у навчальній діяльності;

– успіхи чи невдачі окремих учнів класу викликають загальне співпереживання або радість; всередині класу відсутні угруповання.

Одним зі шляхів реалізації педагогічного оптимізму, на нашу думку, є *створення ситуації успіху*. Кожен педагог має організовувати навчально-пізнавальну діяльність учнів таким чином, щоб вони відчували силу успіху, що надихає. Адже саме невдачі у навчанні призводять до того, що школяр починає втрачати інтерес до навчальної діяльності, віру в себе, в свої сили та можливості. Цілком погоджуємося з думкою І. Беґа про те, що найголовніше завдання вчителя – дати дітям відчути радість праці, щастя успіху в навчанні, збудити в їхніх серцях почуття власної гідності, бо успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил дитини, що породжує енергію для боротьби з труднощами, бажання вчитися [2].

Створення ситуації успіху в початковій школі має певний алгоритм:

1. Позбавлення страху – допомагає перебороти невпевненість у власних силах («Люди вчаться на своїх помилках і знаходять інші шляхи розв'язання проблем»).

2. Авансування успішного результату – допомагає вчителю висловити тверду переконаність у тому, що його учень обов'язково впорається з поставленим завданням. Це, в свою чергу, переконує дитину у її власних силах і можливостях («У тебе обов'язково все вийде», «Я навіть не сумніваюсь у позитивному результаті»).

3. Прихований інструктаж дитини про способи і форми здійснення діяльності – допомагає дитині уникнути поразки. Досягається шляхом побажання («Можливо краще почати з...», «Виконуючи роботу, не забудь про...»).

4. Мотивація показує дитині заради кого, чого здійснюється діяльність, кому буде добре після її виконання («Без твоєї допомоги твоїм друзям не впоратись...»).

5. Персональна винятковість – визначає важливість зусиль дитини в діяльності, що здійснюється або здійснюватиметься («Тільки ти міг би...», «Тільки тобі я можу доручити»).

6. Мобілізація активності або педагогічне виконання спонукає до виконання конкретних дій («Ми дуже хочемо розпочати роботу...», «Так хочеться швидше побачити...»).

7. Високе оцінювання деталей допомагає емоційно пережити не результат в цілому, а успішне виконання якоїсь окремої деталі («Найбільше мені сподобалось у твоїй роботі...») [6, с. 29].

У реалізації педагогічного оптимізму важливим є виконання вчителем *ролі фасилітатора*. Сам термін «фасилітація» походить від англійського дієслова «facilitate» – «полегшувати, сприяти, допомагати, просувати».

У психолого-педагогічну теорію і практику термін «фасилітація» ввів американський психотерапевт і педагог К. Роджерс, раніше розвинувши його в недирективній, клієнто- або людиноцентрованій (person-centered) психотерапії [8]. Під фасилітацією навчання К. Роджерс розуміє тип навчання, при якому педагог-фасилітатор, займаючи партнерську позицію, сприяє розвитку учня і може сам навчитися жити [8, с. 225]. З одного боку особистість формується завдяки впливу освіти, а з іншого, особистість, яка розвивається, впливає на освітні структури і сприяє їх вдосконаленню та гнучкості. Спираючись на гуманістичні погляди Карла Роджерса, зауважимо, що педагогічна фасилітація спрямована на саморозвиток і самореалізацією усіх

учасників педагогічної взаємодії. Відповідно, особистість учня приймає особистість педагога і, навпаки, для збагачення власного внутрішнього світу і, завдяки цьому, розвивається потенціал особистості.

У науковому доробку О. Галіцян педагогічна фасилітація розглядається «як вид педагогічної діяльності вчителя, яка має за мету допомагати дитині в усвідомленні себе як самоцінності, підтримувати її прагнення до саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення», «як інтегроване, професійно-значуще, особистісне утворення, котре детермінується педагогічною емпатією учителя, його професійно-педагогічною усталеністю та комунікативною компетентністю» [5]. На думку дослідниці Т. Сорочан «педагогічна фасилітація» може розглядатись як «тип педагогічної взаємодії», пов'язаної зі створенням сприятливих умов для саморозвитку та самореалізації іншого суб'єкта [9].

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що основними характеристиками педагога-фасилітатора є:

- виробляє вміння ставити й вирішувати освітні завдання, якісно їх вирішувати;
- створює атмосферу абсолютного позитивного сприймання;
- володіє методикою суб'єкт-суб'єктної взаємодії, емпатією;
- вміє використовувати непрогнозовану ситуацію, готовий відмовитися від конспекту, працювати творчо, креативно;
- вміє створити на уроці невимушену атмосферу, за власним бажанням, в умовах фасилітації та співпраці;
- залучає та сприяє розкриттю творчого потенціалу учасників та учнівського колективу загалом;
- забезпечує Сократичний діалог (грамотні роздуми, судження, що ведуть до рефлексивної поведінки).

Таким чином, вчитель-фасилітатор має включати як особистісні риси та характеристики (спрямованість, установки, відносини, мотиви та цінності), так і їх професійне втілення у діяльності та спілкуванні (індивідуальний стиль діяльності, комунікативна компетентність та ін.)

Таким чином, визначені нами шляхи реалізації педагогічного оптимізму в початковій школі (віра в потенційні можливості дитини, створення емоційно сприятливого клімату в класі, забезпечення ситуації успіху, роль фасилітатора тощо) є необхідними й важливими не тільки для досягнення основних педагогічних цілей вчителя початкових класів, а й для розвитку його професіоналізму, педагогічної майстерності.

Список використаних джерел:

1. Амонашвили Ш. А. Психологические основы педагогики сотрудничества: Книга для учителя. Киев: Освита, 1991. 111 с.
2. Бех І. Д. Педагогіка успіху: виховні втрати та їх подолання. *Педагогіка і психологія*. 2004. №4. С. 5–15.
3. Васянович Г. П. Педагогічна етика. К. : Академвидав, 2011. 248 с.
4. Вітебська П. В. Педагогічний оптимізм як важливий елемент формування образу особистості сучасного вчителя. *Науковий вісник Донбасу*. 2011. №2. Режим доступу: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN14/11vpvosv.pdf>
5. Галіцан О. А. Формування педагогічної фасилітації майбутніх учителів у процесі навчання у вищому навчальному закладі. *Наукові праці. Серія: Педагогіка, психологія і соціологія*. Вип. 5(155). Частина I. Донецьк: ДВНЗ «ДонНТУ», 2009. С. 223–227.
6. Ковальова В. І. Творча майстерня. Становлення та розвиток творчої особистості молодшого школяра. Х. : Вид. група «Основа», 2010. 191 с.
7. Макаренко А. С. Педагогічна поема. Вибрані твори : у 2-х т. Т. 2 К., 1950. 700 с.
8. Роджерс К. Р., Фрейберг Дж. Свобода учиться. М.: *Смысл*, 2002. 527 с.
9. Сорочан Т. М. Фасилітація. Нова функція післядипломної педагогічної освіти *Освіта на Луганщині*. 2014. №2 (21). С. 8–11.
10. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. К. : Рад. школа, 1977. Т. 4. 638 с.
11. Ушинський К. Д. Избранные педагогические сочинения. Педагогика. М.: 1974. 569 с.

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МУЛЬТИПЛІКАЦІЇ

Юлія ПАВЛЕНКО,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти*

*Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

Представлено результати наукового дослідження проблеми використання засобів мультиплікації задля формування ціннісних орієнтацій дітей молодшого шкільного віку, формування у них уявлень про такі загальнолюдські цінності, як: «добро», «щедрість», «доброзичливість», «толерантність», «щедрість», «порядність», «дружба», «справедливість».

Ключові слова: моральне виховання, ціннісні орієнтації, початкова освіта, молодші школярі, мультиплікація.

The results of a scientific study of the problem of using the means of multiplication for the formation of value orientations of children of primary school age, the formation of their ideas about such universal human values as: «goodness», «generosity», «benevolence», «tolerance», «generosity», «decency» are presented», «friendship», «justice».

On the basis of theoretical analysis, generalization of psychological and pedagogical literature and the results of research and experimental work, the author is convinced that the influence of multiplication on the consciousness and behavior of younger schoolchildren is significant.

The following main criteria for the selection of cartoons as a means of moral education have been defined: the quality of the video image (brightness of the images, color harmony, etc.), the quality of the sound recording (vocabulary that corresponds to the norms of the literary language, the emotional coloring of the characters' speech, etc.), simplicity and accessibility of the plot; expressiveness of characters; the presence of moral issues in the film.

The results of the experimental and research work revealed the dynamics of the formation of value orientations in primary school children by means of animated cartoons in the experimental group, which allows us to assert the effectiveness of the proposed work.

Keywords: moral education, value orientations, primary education, younger schoolchildren, animation.

FORMATION OF VALUE ORIENTATIONS OF CHILDREN OF YOUNGER SCHOOL AGE BY THE MEANS OF MULTIPLICATION

Yulia PAVLENKO

Інформаційна революція та глобалізація світу зробили сприйняття дійсності молодшими школярами в значній мірі залежними від того, як його подають медіа, тому в епоху становлення цифрових та інтерактивних технологій комунікації актуальним для розвитку підростаючого покоління є набуття системи знань і практичних умінь для орієнтації в інформаційних потоках сьогодення: пошуку, засвоєння, застосування інформації, зокрема, медіаінформації; адекватного сприймання, критичного осмислення, звільнення від непотрібних впливів, творчого інтерпретування різноформатної медіа продукції.

В державі розпочато застосування «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні». Головна ідея Концепції полягає в сприянні становленню ефективної системи медіаосвіти в Україні для забезпечення загальної підготовки дітей та молоді до безпечної та ефективної взаємодії з сучасною медіасистемою.

Одним з основних засобів медіаосвіти молодших школярів є мультиплікація. Тема мультиплікації та її використання в освітньому процесі початкової школи знайшла своє відображення у працях Л. Бірюкова, А. Бурухіна, О. Волошенюк, О. Ганик, В. Кушнір, Л. Лебедева, О. Мокрогуз, Л. Назарова, І. Пижик, М. Сітцевої, Р. Силко, П. Скляра, Р. Сопівник, І. Старагіної, Л. Фесюкова, Ю. Хомської та інших науковців.

Психологічна природа учня 6-11 років вимагає наочності та активності навчальній діяльності. При цьому в реальному освітньому процесі можна часто спостерігати як на уроках у початковій школі школярі читають традиційні тексти з підручника, розглядають статичні ілюстрації. У розпорядженні вчителя не

завжди є діючі моделі процесів і явищ, що вивчаються, й не завжди видається можливою організація практичних дослідів.

Поміж звичними малюнками та реальними моделями займають своє особливе місце й віртуальні – ілюзійні моделі, тобто моделі створені засобами мультимедіа, що дозволяє передавати інформацію в різних форматах – одночасне поєднання текстів, зображень, аудіо, відео, анімації.

Вчені наголошують, що використання мультиплікаційних засобів навчання робить уроки динамічними, яскравими, набагато результативнішими, різноманітними за жанрами. Такі уроки розвивають у дітей креативне мислення, навчають по-іншому сприймати матеріал, що вивчається, повніше й точніше висловлювати свої думки, проявляти свої індивідуальні можливості, долати певні труднощі в навчальній діяльності, самостійно будувати творчий процес, а це і є сходинки до формування життєвих компетентностей особистості.

О. Лущинська доречно наголошує, що «від способу використання мультфільму залежить не лише рівень розвитку дитини, задоволення чи мотивації, але й наслідки після перегляду. Неконтрольований перегляд руйнує та спотворює сприйняття дитиною реальності, оточення та стилів поведінки. Водночас правильно організований та прокоментований сеанс перегляду вдало підібраної мультиплікації сприяє активізації навчально-пізнавальної активності молодших школярів. З огляду на це, питання правильного та доцільного використання розумних і якісних мультфільмів сьогодні набуває особливої актуальності. Адже дитина, сприймаючи інформацію у вигляді образів, під впливом побаченого може формувати власну модель поведінки» [1, с. 191].

Сучасна дитина, починаючи з віку двох, а інколи і з одного року, ознайомлюється з дещо новим способом пізнання світу – мультфільмами. Особливо привабливими для неї є ті жанри, які найбільш яскраві та цікаві для батьків, у більшості випадків, а не для дітей. Адже, підбираючи «меню перегляду», батьки, перш за все звертають увагу на яскравість, якість, сучасність, ну і, так званий, розвивальний аспект. За словами М. Сітцевої, «у буденній свідомості мультиплікації сприймаються як невід’ємний складник дитинства, засіб розважання та розвитку підростаючої особистості» [3].

Мультфільм, мультиплікація, анімація, мультиплікаційне кіно – це вид кіномистецтва, твори якого створюються шляхом зйомки

послідовних фаз руху мальованих або об'ємних об'єктів. Серед мультиплікаційних фільмів виокремлюють лялькові, мальовані, пластилінові, комп'ютерні. Першим мультфільмом в Україні був «Солом'яний бичок», створений В. Левандовським мальований мультфільм. Сьогодні найбільш популярними є комп'ютерні мультфільми (наприклад, «Фіксіки» та ін.).

В. Сухомлинський слушно акцентував увагу на тому, що «у малюків своє бачення світу, своя мова художніх зображувальних засобів» [5]. Мультиплікація є особливим жанром екранних мистецтв, де аудіовізуальний ряд підлаштований саме для дитячого сприйняття.

Як зазначає Р. Силко, «мультиплікація – це універсальна та інтернаціональна мова спілкування дітей та дорослих усього світу. Мультиплікація є дуже близькою до світу дитинства, бо в ній завжди присутня гра, злет фантазії й немає нічого неможливого. Мультиплікація є універсальним багатогранним засобом розвитку дитини у сучасному візуально насиченому світі. Виразні засоби мультиплікації є найбільш природними для дитячого віку стимуляторами творчої активності та розкнутості мислення [2, с. 188].

За словами Ю. Хомської, «проблематика сприйняття мультфільмів дітьми полягає у тому, що маленьким глядачам не вистачає ані художнього, ані життєвого досвіду, щоб сприйняти сюжетну лінію мультфільму. Діти не бачать тих прихованих смислів, які зазвичай містяться у словах і діях героїв» [6]. Тому, обираючи мультфільм, слід враховувати принципи дії мультиплікації на свідомість дітей. Переглядаючи будь-який мультфільм, дитина отримує різноманітну інформацію, що є не лише навчальною чи практичною.

Проте, порівнюючи почуття та емоції після перегляду мультиплікації дорослими та дітьми, слід зазначити, що дорослі сприймають сюжет, а діти деталі. За дослідженнями О. Луцинської серед батьків та дітей, обравши за основу серію «День кіно» з усім відомого мультфільму «Маша та ведмідь». На підставі аналізу його результатів констатуємо, що 75% батьків запам'ятали веселі моменти порівняння відомих фрагментів із кіно, ще 15% особливо вразив фрагмент на кораблі, 10% не змогли згадати про що, пам'ятаючи лише окремі уривки. Водночас діти звернули увагу на те, що можна створити власне кіно, якщо щось не вдається написати чи намалювати, можна взяти чистий аркуш, а старий

викинути на підлогу, якщо сумно – слід переглядати мультфільми та ін. І це не все, адже це лише загальна картина сприйнятого [1].

У процесі перегляду виділяють три принципи впливу на свідомість та поведінку дітей: інформатизації, імітації, ідентифікації. Характеризуючи їх, варто розпочати з принципу інформатизації. Під час перегляду мультфільму дитина зустрічається не просто з новим знанням, як про це думають батьки, а з цілим потоком нового та непізнаного, за розуміння та сприйняття якого відповідає вона сама. Так, в одному з найпопулярніших мультфільмів «Маша і ведмідь» (серія «День варення») головна героїня демонструє чудеса молекулярної кухні (вміння приготувати варення із шишок), дозвіл користування плитою, що є небезпечним, та безліч інших моментів.

На початку проведеного дослідження було зроблено припущення, що мультиплікація виявляється одним із ефективних засобів формування ціннісних орієнтацій дітей молодшого шкільного віку, формування і розорення у них уявлень про такі загальнолюдські цінності, як: «добро», «щедрість», «доброзичливість», «толерантність», «щедрість», «порядність», «дружба», «справедливість».

Основою для науково-дослідницької діяльності з використання засобів мультиплікації задля формування у дітей молодшого шкільного віку ціннісних орієнтацій стали наукові праці І. Старигіної, О. Волошенюк, О. Мокрогуз, О. Ганик [4]. Автори підкреслюють, що при побудові навчально-виховної роботи на основі анімаційного мистецтва потрібно приділити особливу увагу розвитку критичного мислення, художньо-естетичного сприйняття, вербального і візуального усвідомленого осмислення отриманої аудіовізуальної інформації. Це все реалізується при умові організованого перегляду мультиплікаційних фільмів та поетапного активного обговорення мультфільмів.

При цьому сприйнятті мультиплікаційних фільмів і активна робота зі сприйнятою специфічною інформацією, вираженою в мультиплікаційних образах, сприяє встановленню асоціацій з власним досвідом молодшого школяра, активізації процесів співпереживання побаченим персонажам, узагальненню побаченого і перенесенню ціннісних орієнтацій у реальне життя (на основі методу аналогії).

У ході педагогічного експерименту хід обговорення мультиплікаційного фільму, як частини уроку чи позаурочного заходу вибудовували за такою схемою:

- перегляд;
- відбір епізодів, які мають яскраву педагогічну (виховну) забарвленість;
- аналіз цих епізодів, обговорення;
- виявлення ідеї, концепції, авторського задуму;
- морально-етична оцінка подій явищ, персонажів;
- висновки і узагальнення.

Формування ціннісних орієнтацій дітей молодшого шкільного віку засобами мультиплікації в умовах навчання в школі передбачає такі етапи:

- підготовчий;
- основний (формуально-ціннісний);
- рефлексивний.

На підготовчому етапі відбувалася підготовка розвивального середовища для перегляду мультфільмів і підбір самих анімаційних фільмів у взаємозв'язку з тематичними тижнями НУШ. Так, в експериментальному класі була організована так звана мультзала. У класній кімнаті був облаштований осередок (у вигляді стенду), де знаходилася добірка плакатів і малюнків, ілюстрацій до мультфільмів. Це дозволило більш усвідомлено працювати з мультиплікаційними образами. Набір персонажів мультиків постійно поповнювався, їх створювали діти, а також роздруковував учитель.

У ході експерименту було вирішено завдання ознайомлення дітей молодшого шкільного віку з історією мультиплікації, з видами мультфільмів (мальований, пластиліновий, ляльковий, комп'ютерний) та з власне мультиплікаційними фільмами. Крім перегляду використовували також метод розповіді вчителя на уроках та в позаурочний час. В процесі розповідей також демонстрували презентації, на уроках мистецтва реалізували прийом «рухомі малюнки».

Потрібно відмітити досить високу активність молодших школярів на підготовчому етапі й зацікавленість таким видом діяльності.

Експериментальна робота реалізувалася щотижня (2-3 рази) на різних уроках (переважно «Я досліджую світ», «Українська мова», «Мистецтво», рідше – «Математика»), а також в позаурочній діяльності.

Основний (формульовано-ціннісний) етап містив роботу безпосередньо з мультфільмами. Це відбувалося також за визначеною структурою:

- підготовча бесіда;
- перегляд;
- обговорення морально-етичних ситуацій;
- визначення й характеристика головних героїв/ситуацій, та їх моральних характеристик;
- творча робота на основі мультфільму (ігрова діяльність, театралізовані дії, образотворення, малювання, словесне малювання);
- підведення підсумків.

У ході спостережень за діяльністю учнів експериментальної групи було очевидним: хоч, зазвичай, перегляд мультфільмів сприймається дітьми як відпочинок та приємне проведення часу. Але організований учителем перегляд і аналіз мультиплікаційних матеріалів на уроці дозволяє зробити процес вивчення нового навчального змісту інтенсивним та цікавим, сприяє активізації пізнавальної діяльності молодших школярів, а також формує у них певні компетентності, має розвивальний і виховний ефект.

Так, наприклад, на початку формульованої роботи, на уроці української мови, переглядали серію «Осінь» з мультсеріалу «Лунтик». Після того учні писали твір на тему «Восени». Перегляд мультфільму викликав неприховану радість у дітей. По-перше, для них було незвичайним перегляд мультфільму під час уроку. По-друге, дітям дуже сподобалася, що вчитель брав участь в перегляді – такій улюбленій для них справі. З'ясувавши колективно інформацію (на основі переглянутої серії) для написання твору учні з великим натхненням впералися з роботою.

Звісно, не кожен мультиплікаційний фільм може бути продемонстрований під час освітнього процесу. Вибір фільмів потрібно робити виходячи з вікових особливостей учнів та з змістової та методичної відповідності змісту мультфільмів.

Нинішня мультіндустрія пропонує широкий вибір різних фільмів як українського, так і зарубіжного виробництва. На наш погляд, найбільш відповідним вище викладеним вимогам є українські мультфільми, адже вони:

- вчать доброти, щирості, працьовитості, поступливості, дружелюбності та співпереживанню; герої мультфільмів вчать не здаватися, боротися зі злом і справлятися з усіма труднощами (наприклад, мультфільм «Котигорошко»);

– розвивають психічні процеси дитини (уяву, пам'ять, мислення);

– розширюють кругозір молодших школярів (наприклад, «Уроки тітоньки сови»);

– сприяють поповненню словникового запасу, вчать говорити грамотно, красиво формулювати свої думки, оскільки, в мультиплікаційних персонажів діти переймають манери поведінки, їхнє вміння взаємодіяти з навколишнім світом;

– розвивають креативність дітей (під час перегляду яскравих, неординарних картинок працює фантазія, нестандартне мислення і це може стати початком творчості дитини).

У ході активної фази експериментальної роботи часто після перегляду мультфільму діти уявляли себе на місці мультиплікаційних героїв. Використання прийому персоніфікації, коли діти міркували, як би вони самі вчинили на місці героїв спостерігалася помітна активізація пізнавальної діяльності і поведінки дітей в цілому. Учні надавали волю уяві та «польоту фантазії» й часто вигадували надзвичайно цікаві версії поведінки і вирішення ситуації.

У ході формувального етапу експерименту також мали місце неадекватні емоційні реакції дітей на побачене у мультфільмі. Так, іноді сумні фрагменти сприймалися зі сміхом, а веселі – іноді викликали роздратування або нейтральний вияв емоцій.

На нашу думку, це пов'язано з не сформованістю вмінь розуміння істинного сенсу фрагменту та нездатністю співвіднести окрему частину мультфільму з його загальною ідеєю.

За нашим припущенням, це відбувалося через невміння дітей зрозуміти істинний сенс і зміст побаченого, співвіднести конкретний фрагмент з контекстом усього твору.

Відтак, надзвичайно важливо після перегляду організувати обговорення побаченого, з'ясувати пікантні (сумні, веселі, нестандартні) ситуації відображені в ньому. Не менш важливо реалізувати творчі завдання на основі фрагменту мультфільму, що дає дитині змогу якнайкраще проявити себе.

Як підсумок роботи над переглядом мультфільму, стала робота організована у формі бесіди. При цьому запитання ставив як учитель, так і самі учні. При цьому застосовували фронтальну, групову та індивідуальну роботу.

Рефлексивний етап роботи з мультиплікаційним матеріалом в урочній та позаурочній роботі в початковій школі реалізував такі

задачі: формування ціннісних орієнтацій дітей, збагачення їх почуттів, емоційної та поведінкової сфери.

На цьому етапі використовувався переважно прийом аналізу почуттєвого й емоційного стану молодшого школяра, перенесення на себе почуттів мультперсонажів, співпереживання їм, зіставлення вчинків мультиплікаційних героїв із власним життєвим досвідом.

Відмітимо, що іноді дітям було важко співвіднести свою поведінку із вчинками мультяшного героя, а так логічно уявити і зрозуміти його емоції, переживання.

З метою перевірки ефективності апробації розробленої методики формування ціннісних орієнтацій дітей молодшого шкільного віку засобами мультиплікації здійснено вступний і підсумковий зрізи (на початку і по завершенню формувальної роботи).

Відтак, у молодших школярів експериментальної групи, порівняно з учнями контрольної групи, відстежується більш високі показники сформованості ціннісних орієнтацій. Учні експериментальної групи значно розширили та закріпили уявлення про цінності у житті людини, зіставляти їх із учинками персонажів мультиплікаційних фільмів, а також спостерігати їх у власному житті і поведінці.

Зауважимо, що робота над мультфільмом на уроці і в позаурочній діяльності завжди у ході експерименту викликала інтерес і захоплення у молодших школярів, що позитивно впливає на навчання і виховання загалом. Водночас, молодші школярі контрольної групи з труднощами характеризували поведінку героїв анімаційного фільму та називали їхні моральні якості.

Тому, зазначимо, плануючи урок, вчитель початкової школи має пам'ятати, що використання засобів мультиплікації на уроці повинно бути доцільним і мати міру. Обов'язковою має бути відповідність мультиплікаційних фільмів тематиці уроку та позаурочних заходів. Перегляд мультфільму має органічно влитися в структуру уроку і жодною мірою не відтіснити інші його етапи. Не варто зловживати демонстрацією мультиплікаційних фільмів, оскільки урок – форма освітнього процесу, головною задачею якого є освітня.

Як результат проведеного дослідження, можемо констатувати, що в експериментальній групі зафіксована позитивна динаміка формування ціннісних орієнтацій дітей молодшого шкільного віку засобами мультиплікації, що доводить ефективність розробленої й апробованої методики.

Список використаних джерел:

1. Луцинська О. Мультиплікації як один із засобів впливу на свідомість та поведінку молодших школярів. *Гірська школа Українських Карпат*. 2016. № 15. С. 190–193. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/gasuk_2016_15_48.
2. Силко Р. М. Мульти-терапія як технологія виховання дітей. Активна мульти-терапія. *Вісник. Серія : Педагогічні науки*. 2014. №120. С. 188–190.
3. Сітцева М. Роль мультиплікації у розвитку дитини в умовах інформаційного суспільства. URL: <http://www.inforum.in.ua/conferences/12/2/12>.
4. Старагіна І. П. Нова українська школа: методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з предметів мовно-літературної галузі в початковій школі : навч.-метод. посіб. / за редакцією О. В. Волошенюк, В. Ф. Іванова. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2020. 58 с.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. Київ : Рад. шк., 1976. Т. 3. 670 с.
6. Хомська Ю. Вплив мультиплікаційних фільмів на формування гендерних стереотипів у дітей молодшого шкільного. URL: <http://naub.oa.edu.ua/2014/vplyv-mulyplikatsijnyh-filmiv-na-formuvannya-hendernyh-stereotypiv-u-ditej-molodshoho-shkilnoho-viku/>.

PECULIARITIES OF PHD STUDENTS' FOREIGN LANGUAGE TRAINING WITHIN EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC PROGRAM «PRIMARY EDUCATION»

Olha PALEKHA,

Candidate of Pedagogical Sciences (Phd), Associate Professor at the Department of Primary Education, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

The article analyzes the peculiarities of foreign language training of students of the third level of higher education within the educational and scientific program «Primary Education». The author reveals the specifics of postgraduate students' preparation for the international English-language certification, which is implemented in the process of studying the educational component «Practical Course in English-Language International Certification». It is noted that the educational discipline is aimed at mastering the strategies and algorithms of passing international exams TOEFL, IELTS, CAE by future Doctors of Philosophy. An essential aspect of teaching the educational component «Practical Course in English-Language International Certification» is the formation of PhD applicants' soft skills.

Keywords: international English language certification, Doctor of Philosophy degree applicants, educational and scientific program «Primary Education», foreign language training, levels of English language proficiency.

У статті проаналізовані особливості іншомовної підготовки здобувачів третього рівня вищої освіти за освітньо-науковою програмою «Початкова освіта». Автор розкриває специфіку підготовки до міжнародної англійської сертифікації аспірантів, яка реалізується у процесі вивчення освітньої компоненти «Практикум з підготовки до міжнародної англійської сертифікації». Зазначається, що навчальна дисципліна спрямована на оволодіння майбутніми докторами філософії стратегіями та алгоритмами складання міжнародних екзаменів TOEFL, IELTS, CAE. Важливим аспектом викладання освітньої компоненти «Практикум з підготовки до міжнародної англійської сертифікації» є формування м'яких навичок у здобувачів ступеня доктор філософії.

Ключові слова: міжнародна англomовна сертифікація, здобувачі рівня доктор філософії, освітньо-наукова програма «Початкова освіта», іншомовна підготовка, рівні володіння англійською мовою.

ОСОБЛИВОСТІ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ СТУПЕНЯ ДОКТОР ФІЛОСОФІЇ ЗА ОСВІТНЬО-НАУКОВОЮ ПРОГРАМОЮ «ПОЧАТКОВА ОСВІТА»

Ольга ПАЛЕХА

Introduction. In the course of study at Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University, the postgraduate student is obliged to fulfill all the requirements of the educational and scientific program, in particular, to acquire in-depth knowledge of the specialty Primary education, in which the postgraduate student conducts research, to master general academic (philosophical) competencies, to acquire universal skills of a researcher, to acquire language competencies that are necessary to present and discuss the results of their scientific work in a foreign language in oral and written form, as well as to fully understand foreign-language scientific texts in the relevant specialty.

In N. Dukhanina's opinion, the training of Ph.D. applicants cannot be implemented without proper attention to the issues of language education and training in intercultural communication. The analysis of scientific literature and the study of the experience of foreign language training of postgraduate students indicate that there is a need for further development of theoretical and practical aspects of foreign language education of postgraduate students, which will contribute to the effective mastery of a foreign language as a means of intercultural, professional communication in various fields of scientific activity [1].

Current research. The importance of foreign language training for postgraduate students explains the interest in this issue of both Ukrainian and foreign researchers. Thus, the problems of foreign language education of postgraduate students are reflected in the works of modern scientists who researched: historical, theoretical-methodological, and practical issues of foreign language teaching at non-linguistic universities – H. Buianova, A. Kinderknecht, O. Peunova, T. Popova, M. Fedotova, O. Yaroslavova; peculiarities of the organization of postgraduate students' independent learning in the

process of learning a foreign language – A. Kinderknecht, L. Peleh, N. Shumakova; teaching academic writing – S. Kozhushko, I. Korotkina, T. Popova, O. Tarnopolskyi, L. Yagenich; theories of linguistic personality and intercultural communication – V. Krasnykh, Yu. Karaulov, V. Telia.

The purpose of the paper is to analyze the peculiarities Ph.D. students' foreign language training within the educational and scientific program «Primary Education».

Presenting the main findings. Today, foreign language training at Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University is carried out at all educational and qualification levels, which are characterized by the specificity of goals, tasks, content, methods, and conditions of the study. The main goal of teaching a foreign language is to achieve a level of practical command of the language, which allows postgraduate students to use it in professional activities, and scientific work and ensures the communicative independence of the scientist in the spheres of professional and academic communication in oral and written forms [2].

In our opinion, it is necessary not only to improve the foreign language training of postgraduate students but also to prepare them for international English language certification. This is due to the fact that a mandatory requirement for participation in academic mobility or international grants is the presence of international certificates that confirm the level of foreign language proficiency. The educational component «Practical Course in English-Language International Certification» ensures the preparation of postgraduate students for successful completion of international exams. It acquaints postgraduate students majoring in Primary education with the features of international English-language certification, and types of international exams to confirm the level of foreign language proficiency (A1-C2).

The purpose of its study is the formation and development of English-language communicative competence of Ph.D. degree applicants and their mastering of strategies for passing an international exam and obtaining an international certificate confirming their level of English language proficiency [3].

The expected learning outcomes of studying «Practical Course in English-Language International Certification» are as follows:

– mastery of the basic concepts and categories of the phonetic, lexical, and grammatical systems of the English language, using them in oral and written speech;

– mastery of all types of reading (learning, familiarization, review, search), which involve different degrees of understanding what is read and understanding the content of texts of various genres;

– the ability to present the information received in English in writing with correct spelling and punctuation within the limits of the lexical and grammatical material provided by the syllabus using all forms of speech;

– the ability to listen to standard English speech in the forms of monologue and dialogue;

– the ability to produce monologic and dialogic statements, to enter into contact with the interlocutor, to maintain and complete the conversation, using adequate speech formulas and rules of speech etiquette;

– mastery of the algorithm of actions for passing an international exam and obtaining an international certificate to confirm the level of English language proficiency [3].

The content of the educational discipline ensures the formation of general and professional competencies of a future Doctor of Philosophy majoring in Primary education and the achievement of program learning outcomes. In particular, the following general competencies are formed:

– the ability to solve complex problems in the field of primary education and at the border of specialties based on a systematic scientific worldview and a general cultural outlook in compliance with the principles of professional ethics and academic integrity;

– the ability to work in an international context, to present and discuss the results of one's scientific work in a foreign language in oral and written forms, to understand foreign language scientific texts from the specialty 013 Primary education [2].

Postgraduate students' professional competence is displayed in the ability to converge formal and non-formal education in the conditions of institutions of general secondary, professional pre-higher, higher and extra-curricular education.

The program result of mastering the content of the educational discipline «Practical Course in English-Language International Certification» is the formation of the following skills:

– to solve complex problems of professional activity, science, and/or innovation in the field of primary education and at the border of specialties, create advanced conceptual and methodological knowledge, and implement innovations;

– to freely present and discuss with specialists and non-specialists the results of research, scientific and applied problems of primary education in national and foreign languages, and publish the results of research in scientific publications in leading international scientific publications;

– to apply modern approaches to the organization of educational activities of junior high school students and students of higher education in the field of formal, non-formal, and informal education [2].

The prerequisite for studying the educational component «Practical Course in English-Language International Certification» is that the postgraduate student must speak a foreign language at the level of the pan-European standard B2, demonstrate the skills and ability to freely master oral and written professional, general scientific discourses; communicate on scientific and academic topics and general/everyday topics.

6 ECTS credits are assigned to the study of the academic discipline and it involves the study of the following topics: «System of international English-language certification», «Types of international English language proficiency: structure, requirements, evaluation criteria», «CAE exam preparation strategy», «IELTS exam preparation strategy», «TOEFL exam preparation strategy». Within these topics, postgraduate students learn the following: what are the Common European Recommendations for Language Education (CEFR), their theoretical basis and practical application; which levels of foreign language proficiency are distinguished: separation criteria and requirements for each level; what are the international tests for English language proficiency: structure, requirements, assessment criteria; how to improve English language skills and feel free in an English-speaking environment; how to successfully pass an international exam in English. In addition, special attention is paid to the formation of soft skills of **postgraduate students. In particular:**

– the ability to be critical and self-critical;
– the ability to learn and master modern knowledge;
– the ability to find, process, and analyze information from various sources;

– the ability to identify, pose and solve problems in communication in a foreign language;

- the ability to work in groups, pairs, and autonomously;
- the ability to communicate in a foreign (English) language;
- the ability to abstract thinking, analysis, and synthesis;

- the ability to apply knowledge in practical situations;
- the ability to use knowledge about language as a special sign system, its nature, functions, and levels in professional activities [3].

The training material of the discipline contains two training modules and involves the following types of work: practical training, lectures, consultations, current (interim) and final testing, the performance of original tests and tasks of international exams; preparation of an oral presentation in a foreign language on the topic and tasks of the research (using PowerPoint); writing an article or scientific proposal in a foreign language on the subject of research or applying for a scientific grant; a written review in a foreign language of a reading book or a series of articles on the topic of the dissertation; preparation of a minimum terminological dictionary.

The syllabus of the educational discipline envisages the use of the following methods: teaching methods according to the nature of the educational and cognitive activity of graduate students: explanatory-illustrative, reproductive, problem-based presentation of educational material, partially search (heuristic), research; communicative method of teaching English [3].

Conclusions. According to modern requirements, education at the third (educational and scientific) level involves not only the preparation and defense of a dissertation, mastering the methodological and philosophical foundations of a certain scientific field, but also the further development of foreign language scientific and professional communicative competence, which has a positive effect on the development of a creative personality capable of to self-development and self-improvement through research on the material of foreign literature. Having considered the given material, we can conclude that the effectiveness of foreign language training for higher education holders of the degree of Doctor of Philosophy depends on a high level of motivation to learn a foreign language, active educational and cognitive activities, effectively organized independent work, and the use of the latest teaching methods and technologies.

References:

1. Dukhanina N. M. (2018). Osoblyvosti navchannia inozemnykh mov здобувачив вищої освіти ступеня доктора філософії (PhD) [*Peculiarities of teaching foreign languages for higher education applicants of the degree of Doctor of Philosophy (PhD)*]. *Young Scientist*. № 4 (56). P. 489-492 [in Ukrainian].

2. *Osvitno-naukova prohrama «Pochatkova osvita» dlia zdobuvachiv tretoho rivnia vyshchoi osvity spetsialnosti 013 Pochatkova osvita [Educational and scientific program «Primary Education» for applicants of the third level of higher education, specialty 013 Primary Education].* (2022). PNPУ: Poltava. 21 s. Retrieved from: <https://drive.google.com/file/d/1OxyadBHZSfaqrNDWVS3E2jkQaak-GNv/view> [in Ukrainian].
3. Palekha O. M. (2022). Sylabus navchalnoi dystsmpliny «Praktykum z pidhotovky do mizhnarodnoi anhlomovnoi sertyfikatsii» dlia zdobuvachiv tretoho rivnia vyshchoi osvity spetsialnosti 013 Pochatkova osvita [Syllabus of the educational discipline «Practical Course in English-Language International Certification» for applicants of the third level of higher education, specialty 013 Primary education]. PNPУ: Poltava. 6 s. [in Ukrainian].

СТВОРЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Євгенія ПОЧИНОК,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти Полтавського національного
педагогічного університету імені В. Г. Короленка*

Статтю присвячено проблемі створення здоров'язбережувального середовища початкової школи задля розвитку духовно, психічно, фізично та соціально здорової особистості молодшого школяра. Акцентовано увагу на комплексній реалізації оздоровчої функції початкової школи, соціально-педагогічній значущості даної проблеми. Виявлені особливості організації і структури здоров'язбережувального освітнього середовища. Визначено сутність поняття «здоров'язбережувальне середовище початкової школи». Виокремлено складники здоров'язбережувального середовища початкової школи: предметно-просторовий, змістовно-дидактичний, суб'єктно-соціальний та організаційно-технологічний компоненти.

CREATING A HEALTH SAVING ENVIRONMENT OF PRIMARY SCHOOL AS A SOCIO-PEDAGOGICAL PROBLEM

Yevgenia POCHINOK

The article is devoted to the problem of creating a health saving environment of an elementary school for the development of a spiritually, mentally, physically, and socially healthy personality of a junior high school student. The peculiarities of the organization and structure of the health saving educational environment are revealed. The health saving environment of an elementary school is defined as a system of pedagogical, ergonomic, cultural and social conditions that ensure the effectiveness of the educational process in situations of psychophysiological, spiritual, intellectual comfort and personal

development of its subjects. The components of the health saving environment of an elementary school are singled out: subject-spatial, content-didactic, subject-social, and organizational-technological components. As a result of the study, it was concluded that this problem requires a complex socio-pedagogical approach, which includes the efforts of both the education and health care systems and requires the close attention of all those interested in this: teachers, doctors, parents, representatives of the public. However, the exclusive responsibility in health-related activities is assigned to the educational system, which should and has all the opportunities to create a health-oriented educational process.

Імперативом сучасної української системи освіти є виховання підростаючого покоління в дусі відповідального ставлення до свого здоров'я та здоров'я оточуючих як до найвищої й універсальної людської цінності, створення відповідних умов для розвитку фізично здорової, емоційно врівноваженої та соціально адаптованої особистості школяра. Реалізація ідей у вирішенні питання охорони здоров'я дітей та молоді, становленні та поширенні здорового способу життя окреслена в низці державних документів, зокрема в законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), Концепції «Нова українська школа» (2016 р.), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013 р.), Концепції неперервної валеологічної освіти в Україні (2005 р.), Концепції Загальнодержавної програми «Здоров'я 2020: український вимір» (2011 р.), Національній стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» (2016 р.).

Заклад загальної середньої освіти залишається єдиним соціальним інститутом, де діти здобувають середню освіту, але, на жаль, школа неповною мірою виконує функцію збереження здоров'я та фізичного розвитку дітей. Тенденція погіршення самопочуття школярів підтверджують дані медичної статистики МОЗ України. Так, вступаючи до школи, 85% дітей мають ті чи інші порушення соматичного та психічного характеру, а за період навчання з 1 по 9 класи кількість здорових школярів зменшується в 4 рази. Значна частина захворювань дітей має дидактогенний характер, тобто викликана або спровокована школою.

Теоретичний аналіз та педагогічна практика дає змогу переконатись у прямій залежності ступеня здоров'я школярів від

обсягу й характеру навантаження, рівня рухової активності, методики організації освітнього процесу, рівня матеріально-технічного забезпечення тощо. Статична (малорухлива) діяльність, порушення режимів дня і харчування, деструкція в ціннісній свідомості, модернізаційні освітні процеси НУШ без урахування науково обґрунтованих вимог до їхньої організації, інформаційні перевантаження у закритому просторі (особливо у період карантину), залежність від «віртуального комп'ютерного» середовища разом з іншими дидактогенними чинниками (дидактичні неврози, стреси, стомлення) призводить до функціональних та, як наслідок, патологічних порушень в організмі дитини.

Епізодичне й безсистемне впровадження оздоровчого супроводу навчання не забезпечує бажаного результату, тому перспективним є створення оптимальних здоров'язбережувальних умов для індивідуального розвитку кожної дитини.

В контексті реалізації основних концептуальних засад реформування початкової освіти, особливої значущості набуває проблема формування базових життєвих компетентностей особистості, у тому числі й набуття ціннісного індивідуального здоров'язбереження молодших школярів. Ключовим в даному аспекті є створення здоров'язбережувального простору як одного із домінуючих чинників успішної адаптації молодших школярів до умов навчальної діяльності.

За даними поглибленого дослідження стану здоров'я школярів та чинників зовнішнього середовища, що на нього впливають, проведеного в останні роки фахівцями Українського Інституту стратегічних досліджень МОЗ України, виявлено значене погіршення здоров'я учнів за період їхнього навчання в школі. З'ясовано, що «за час навчання у молодшій школі більш поширеними стали хвороби органів дихання, на друге місце виходили – ендокринопатія, на третє – розлади психіки та поведінки, четверту позицію займали хвороби ока та його придаткового апарату» [10, с. 57]. Збільшення обсягу навчального навантаження у поєднанні з малою руховою активністю молодших школярів, скорочення сну та зменшення часу перебування на свіжому повітрі, призводить не тільки до перевтоми дітей та виснаження їх адаптаційних можливостей, але й до нервовості, яка в комплексі сприяє функціональним порушенням та хронічним захворюванням.

Серед причин означеної ситуації погіршення здоров'я молодших школярів у процесі освітньої діяльності, науковці виокремлюють низький рівень культури здоров'я вчителів та учнів, невідповідність методик та технологій навчання віковим особливостям дітей, невиконання елементарних фізіологічних та гігієнічних вимог до організації навчального процесу, часткове руйнування служб шкільного лікарського контролю тощо. Розв'язання стратегічних завдань сучасної початкової освіти, спонукає педагогів-практиків та науковців до реалізації ідеї здоров'язбереження в освітньому процесі, та, зокрема, організації здоров'язбережувального освітнього середовища початкової школи.

У літературі існує багато визначень поняття «здоров'я». Н. Коцур стверджує, що здоров'я – це природний стан організму, який характеризується врівноваженістю його з навколишнім середовищем і відсутністю яких-небудь хворобливих станів [3, с. 39]. Урівноваженість організму із зовнішнім середовищем науковець розуміє як ступінь його пристосованості, адаптованості до умов біологічного та соціального середовища, дієздатності.

Такий підхід до здоров'я особливо важливий щодо молодших школярів, адже збалансованість із зовнішнім середовищем забезпечує своєчасний ріст і розвиток дитячого організму. Це дає змогу учням відвідувати шкільні заклади та отримувати знання, уміння й навички, які відповідають їхньому віку, без будь-яких ознак дезадаптації.

Характеристика здоров'я учнів більш складна у порівнянні з характеристикою здоров'я дорослого населення. Вона включає рівень фізичного, розумового, функціонального розвитку в різні вікові періоди, фізичну та психологічну адаптацію до мінливих умов зовнішнього середовища, рівень неспецифічної резистентності та імунного захисту. Слушною є думка С. Няньковського, який стверджує, що «здоров'я учнів слід розглядати як відповідний біологічному віку стан життєдіяльності, гармонійної єдності фізичних та інтелектуальних характеристик, що зумовлені генетичними факторами і впливом зовнішнього середовища, формуванням адаптаційно-пристосувальних реакцій у процесі росту» [5, с. 93].

Довідкова література здоров'язбереження тлумачить як єдність медико-гігієнічних, валеолого-педагогічних заходів, спрямованих на збереження і поліпшення здоров'я дітей та зростання їх освіченості [7, с. 84]. Під здоров'язбереженням в

освітньому процесі розуміється комплекс дій та заходів учасників взаємодії в початковій школі з метою цілісного розв'язання проблеми збереження і зміцнення фізичного, духовного та соціального здоров'я учнів, формування їх здоров'язбережувальної компетентності [6].

Науковцями й педагогами-практиками узагальнено та експериментально доведено різноманітні шляхи розв'язання завдань здоров'язбереження у початковій школі, зокрема формування навичок здорового способу життя та здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів (О. Ващенко, Б. Долинський, Н. Коваль); застосування здоров'язбережувальних технологій навчання (О. Ващенко, Л. Романенко, Н. Макаренко, С. Дудко, В. Єфімова), валеологізація та валеологічне виховання дітей молодшого шкільного віку (Т. Бойченко, Л. Дихан), педагогічний супровід здоров'язбережувального навчання і виховання учнів (Є. Менчинська, Н. Міллер, Л. Румянцева). Особливої уваги заслуговує створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, оскільки «застосування середовищної взаємодії забезпечить цілісний підхід у вирішенні комплексу завдань здоров'язбереження майбутніх поколінь: формування ціннісних здоров'язбережувальних орієнтацій та досвіду учнів на інших суб'єктів освітньої взаємодії; створення комфортної психоемоційної атмосфери освітнього процесу, що забезпечує позитивний освітній результат; сприятиме використанню в педагогічній практиці сучасних технологій збереження та зміцнення здоров'я; забезпечить участь усіх суб'єктів взаємодії (учнів, учителів, батьків, громадськості та ін.) в організації та розширенні простору можливостей здоров'язбережувальної діяльності» [6, с. 17].

Джерело цінних думок про специфіку формування шкільного освітнього середовища для збереження здоров'я учнів початкової школи знаходимо у працях А. Цимбалару. Учена стверджує, що особливої уваги дослідників потребує здоров'язбережувальна і розвивальна спрямованість шкільного середовища і, водночас, створення можливостей для впливу дитини на нього у процесі освоєння [9, с. 44].

Проаналізуємо існуючі в науковій літературі підходи до трактування поняття «здоров'язбережувальне середовище»: наявне та віртуальне оточення школяра, в якому створюються педагогічні, соціальні, культурні, гігієнічні, психологічні умови, які відповідають віковим і психофізіологічним особливостям учнів і

сприяють його фізичному і особистісному розвитку [8, с. 81]; педагогічно організована система умов, що впливають на цілеспрямовану взаємодію суб'єктів початкової освіти і забезпечують ефективність освітнього процесу на основі формування пріоритетного ставлення до здоров'я як найбільшої життєвої цінності, функціонування здоров'язбережувальних методів, технологій та засобів з метою розвитку здоров'язбережувальної компетентності його суб'єктів [6, с. 21]; середовище, у якому створюються такі умови, за яких дитина може усвідомити цінність свого здоров'я, оволодіти способами його збереження і навчитися способів саморегуляції, що дозволить їй зберегти здоров'я [2, с. 53].

Проведений категоріальний аналіз дав нам можливість зробити висновок, що проаналізовані поняття широко використовуються у педагогічній теорії та практиці, вони презентують сутність основних процесів, пов'язаних зі збереженням, зміцненням і формуванням здоров'я й здорового способу життя учасників освітнього процесу. Різні підходи до трактування поняття «здоров'язбережувальне середовище» переважно фокусуються через категорію «умови», які характеризуються сукупністю та системністю. Результатом взаємодії суб'єктів середовища є гармонійне збереження та зміцнення фізичного, духовного та соціального компонентів здоров'я особистості.

Аналіз комплексу наукових джерел у рамках дослідження дає нам можливість визначити **здоров'язбережувальне середовище початкової школи** як систему педагогічних, ергономічних, культурних та соціальних умов, що забезпечують ефективність освітнього процесу в ситуаціях психофізіологічного, духовного, інтелектуального комфорту та особистісного розвитку його суб'єктів.

На основі даних логіко-теоретичного аналізу відзначимо, що наукові розвідки відомих педагогів і психологів пропонують різні функціонально-просторові структури здоров'язбережувального середовища, зокрема науковці виокремлюють:

- психодидактичний, соціальний або комунікативний, просторово-предметний компоненти (Т. Водолазська);
- соціальний, просторово-предметний, психодидактичний компоненти середовища (В. Ясвін);

- програмно-змістовий, суб’єктно-соціальний, технологічно-ресурсний, просторово-предметний (Т. Осадченко);
- просторово-предметний, соціальний і діяльнісний (технологічний) компоненти (А. Цимбалару);
- предметно-просторовий, технологічно-інструментальний, функціонально-результативний (О. Єжова, В. Кириченко, В. Оржеховська, Т. Федорченко);
- предметно-просторовий, організаційно-методичний, комунікативно-технологічний компоненти (Ж. Шараффуліна та С. Уланова);
- мотиваційно-ціннісний, організаційний, діяльнісний і контрольо-оцінний компоненти (Н. Анікеєва).

Зіставно-порівняльний аналіз науково-педагогічної літератури дав можливість нам представити структуру здоров’язбережувального середовища початкової школи (рис. 1).

Рис. 1. Структура здоров’язбережувального середовища початкової школи

Очевидно, що ці складники можна виокремити в будь-якому освітньому середовищі, проте в контексті здоров’язбереження вони набувають своєї специфіки, зокрема в аспекті проектування освітнього процесу початкової школи, визначення його змісту, ресурсного забезпечення тощо. Охарактеризуємо складники здоров’язбережувального освітнього середовища початкової школи.

Змістово-дидактичний компонент здоров’язбережувального середовища забезпечує відповідність цілей

навчання, його змісту та методів віковим та психологічним особливостям здобувачів освіти, тобто включає нормативно-методичне забезпечення, що регламентує освітню діяльність та взаємодію суб'єктів освітнього процесу на засадах здоров'язбереження.

Суголосні із твердженням Т. Осадченко, яка вважає, що підґрунтям проектування означеного компоненту є Державний стандарт початкової освіти, інваріантний та варіативний складник змісту загальної середньої освіти, навчальні програми та плани виховної, профілактичної та медико-діагностичної роботи початкової школи тощо [6]. Варто наголосити на змісті матеріалу навчальних предметів, які розкривають сутність основних компонентів здоров'я і здорового способу життя і які сприяють формуванню цінностей, ідеалів здоров'я й розуміння певних способів його досягнення.

Суб'єктно-соціальний компонент, відповідно до вікових психологічних особливостей молодших школярів, забезпечує його персоналізацію та відтворює суб'єкт-суб'єкту взаємодію, протікання комунікативних процесів та згуртованість колективу в досліджуваній ланці освіти.

Нам імпонує думка з О. Лінник, яка вважає, що суб'єкт-суб'єктна взаємодія в освітньому середовищі є рівноправним взаємообміном навчальними смислами між суб'єктами педагогічного процесу, що відбувається у спільній навчальній діяльності та опосередковуються міжособистісними стосунками... Це найвищий рівень педагогічної взаємодії, що характеризується співробітництвом учителя та учнів, партнерськими стосунками та рефлексивним типом управлінської діяльності [4, с. 83-84]. Створення здоров'язбережувального середовища є складним і багатоаспектним процесом, що потребує мобілізації ресурсів усього колективу ЗЗСО. Отже, суб'єктами здоров'язбережувального освітнього середовища початкової школи є учні, вчителі, батьки, медичний персонал та педагогічні працівники (психолог, соціальний педагог).

Предметно-просторовий компонент є штучно створеним оточенням суб'єктів освітнього процесу початкової школи, що включає шкільну територію, архітектурні особливості освітнього закладу, навчальні приміщення та освітні осередки (що відповідають санітарно-гігієнічним нормам та естетичним рекомендаціям) з відповідним дидактичним та матеріально-

технічним забезпеченням (що відповідає педагогіко-ергономічним рекомендаціям).

Дослідницею Т. Водолазською встановлено, що «... вивчення можливостей просторово-предметного компонента освітнього середовища не часто потрапляє у поле зору педагогів і психологів... Педагоги рідко розглядають територію школи чи класу як ресурс підвищення результативності навчання, ігноруючи факт просторового розміщення учнів і вплив предметів на успішність у навчальній діяльності») [1, с. 38]. Окремого значення надаємо організації так званих навчальних центрів (осередків) у Новій українській школі, що повинні сприяти не лише індивідуалізації навчального процесу, а й забезпечувати освітні потреби та інтереси дітей, сприяти збереженню їх психічного та фізичного здоров'я, розвитку особистості кожного школяра.

Здоров'язбережувальне середовища сучасної НУШ не обмежується лише оформленням комфортних інтер'єрів чи оздобленням засобів навчання, а включає оптимізацію всього дидактичного інструментарія педагога, проникаючи у внутрішній світ особистості школяра, враховуючи його прагнення, інтереси, нахили, інтелектуальні та психофізіологічні можливості. Таким чином, останнім є **організаційно-технологічний компонент**, що відтворює систему оздоровчих форм, методів, технологій, засобів та їх ресурсного забезпечення, а також оптимізацію режимів праці і відпочинку (розклад уроків, перерв, монотонність та напруженість праці), систему моніторингу здоров'я суб'єктів освітнього процесу тощо.

Реалізація оздоровчої функції шкільної освіти передбачає не лише активізацію механізму нарощування здоров'я, підвищення резервів адаптації, але й цільову орієнтацію учасників педагогічного процесу на здоров'я як пріоритетну цінність і основний результат діяльності. Серед нових соціальних функцій освіти варто відзначити соціально-терапевтичну, яка покликана суттєво підвищити рівень готовності особистості випускника до успішної життєдіяльності в складних умовах соціального середовища, попередити нервово-психічні та соматичні захворювання чи виникнення залежності від психотропних речовин шляхом оздоровлення психіки школяра, розвитку його особистісних якостей, необхідних для гармонізації суспільних відносин і збереження здоров'я.

Вирішення питання збереження здоров'я молодших школярів полягає, перш за все, у педагогічному усвідомленні соціального

здоров'язбереження в освітньому процесі. Означена проблема потребує комплексного соціально-педагогічного підходу, що включає зусилля як системи освіти, так і охорони здоров'я і потребує пильної уваги всіх зацікавлених у цьому: учителів, адміністрації, батьків, медичних працівників, представників громадськості. Однак, виняткова відповідальність в оздоровчій діяльності відводиться освітній системі, яка повинна й має всі можливості для створення здоров'яорієнтованого освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Водолазська Т. В. Просторово-предметне середовище початкової школи та його вплив на якість навчання. *Постметодика*. 2012. № 2(105). С. 22–38.
2. Карюк Н. В., Ярошук Л. І. Моделювання здоров'язбережувального освітнього середовища закладу освіти як основи розвитку соціально активної особистості. *Педагогічний пошук*. 2020. № 1. С. 50–56
3. Коцур Н. І. Основи педіатрії і гігієни дітей раннього та дошкільного віку. Черновці, 2004. С. 39–40.
4. Ліннік О. О. Взаємодія суб'єктів педагогічного процесу в освітньо-професійному середовищі ВНЗ. *Сборник научных трудов Sworld* : матеріали Междунар. науч.-практ. конф. «Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании». Вып. 4, Том 26. Одесса : Куприенко, 2012. С. 82–90.
5. Няньковський С. Л. Формування здоров'я дітей і профілактика його порушень на підставі комп'ютерного моніторингу. Львів: Аверс, 1997. С. 192–195.
6. Осадченко Т. М. Підготовка майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2017. 251 с.
7. Педагогический словарь : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений; под ред. В. И. Загвязинского, А. Ф. Закировой. Москва : Академия, 2008. 352 с.
8. Сливка Л. Організація здоров'язберігаючого середовища молодшого школяра: теоретичні й практичні аспекти. *Гірська школа українських Карпат*. 2014. № 11. С. 44–47.
9. Цимбалару А. Д. Нова українська школа: освітній простір учня початкової школи: навчально-методичний посібник. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2020. 160 с.
10. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідеміологічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2013 рік ; за ред. О. С. Мусія. Київ, 2014. 438 с.

ПОТЕНЦІАЛ СУЧАСНИХ ІНТЕРНЕТ-ЗАСТОСУНКІВ В ПРОЦЕСІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

Людмила ПРОЦАЙ,

*кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри початкової освіти Полтавського національного
педагогічного університету імені В. Г. Короленка*

Тетяна ЛАВРИК,

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 013 Початкова освіта
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

У статті обґрунтовано можливості інтернет-сервісів в процесі організації дистанційного навчання у початкової школи. Авторами проаналізовано стан впровадження дистанційної форми навчання в сучасній освіті. Розкрито значення понять базових режимів роботи в контексті дистанційної освіти. Автори охарактеризували сучасні інтернет-застосунки, які спрямовані на забезпечення ефективної взаємодії усіх учасників освітнього процесу.

Ключові слова: дистанційне навчання, асинхронне навчання, синхронне навчання, інтернет-застосунки, початкова школа.

The article substantiates the possibilities of Internet services in the process of organizing distance learning in primary school. The authors analyzed the state of implementation of distance education in modern education. The meaning of the concepts of basic modes of work in the context of distance education is revealed.

The authors define that the asynchronous mode of learning is the interaction of the participants of the educational process during which the participants interact with each other with a time delay, and the synchronous mode is the interaction of the subjects of distance learning, during which all the participants are simultaneously in the web environment. The authors characterized modern Internet applications aimed at ensuring effective interaction of all participants in the educational process.

Keywords: distance education, asynchronous learning, synchronous learning, internet applications, primary school.

THE POTENTIAL OF MODERN INTERNET APPLICATIONS IN THE DISTANCE EDUCATION PROCESS OF YOUNGER SCHOOL STUDENTS

Lyudmila PROTSAY, Tetiana LAVRYK

Сьогодні вимагає внесення значних корективів в освіту. В першу чергу це стосується теми дистанційного навчання, адже зараз вона постає все дедалі гостріше. Враховуючи часті карантинні обмеження, безліч країн, і Україна не виключення, вже вкотре вимушено переходять на дистанційну освіту. Сучасні педагоги зіткнулися із труднощами в освоєнні нової форми навчання, яку ще не так давно вважали лише допоміжною.

Нині освітяни не мають одностайної думки щодо дистанційного навчання, для одних така форма освіти це перевага і великі можливості, які передбачають необмежену кількість ресурсів для педагогічної діяльності. Інші ж вбачають лише негативні фактори, пов'язані із браком живого спілкування та загальними проблемами з мережею.

Аналіз публікацій до теми дослідження дає змогу стверджувати, що питаннями трактування дефініції «дистанційне навчання», розкриттям значення та практичного досвіду використання даної форми освітньої діяльності цікавилися (М. Гром'як, О. Карабін); ретроспективний аналіз становлення сучасної дистанційної освіти у своїх працях представив (І. Замулін); основні переваги та недоліки дистанційного навчання розглянуто в напрацюваннях (Н. Гроссу); проблемам організації дистанційного навчання на предметних уроках присвячено роботи (О. Безкоровайної, А. Лотоцької, О. Турко); особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи із застосуванням дистанційного навчання цікавили (Л. Приходько, Л. Ройко, О. Муковіз, В. Кілочок); питання використання хмарних технологій та інтернет-застосунків досліджували (І. Войтович, Н. Остапчук, С. Петренко, Н. Гаценко, Г. Філь, В. Корвегіна).

Мета статті – теоретично обґрунтувати можливості інтернет-сервісів в процесі організації дистанційної освітньої діяльності учнів початкової школи. Відповідно до мети статті визначено такі завдання:

1. Зробити аналіз стану впровадження дистанційного навчання в сучасній освіті.

2. Розтлумачити основні терміни теми дослідження.
3. Обґрунтувати види режимів роботи дистанційної освіти.
4. Охарактеризувати сучасні інтернет-застосунки, спрямовані на забезпечення ефективної взаємодії вчителів, учнів початкових класів, та їх батьків в процесі організації дистанційної освіти.

Реалії нашого часу ставлять перед освітою проблему підготовки вчителів до володіння інноваційними освітніми технологіями та розвитку в них умінь використання в навчальній діяльності електронного контенту [12, с. 217]. Зокрема це стосується фахівців початкової ланки освіти, які покликані забезпечити організацію навчальної діяльності учнів, допомагати їм в технічних питаннях. Адже для молодших школярів важлива постійна присутність дорослих (учителів та батьків), які будуть скеровувати діяльність дітей принаймні на початкових етапах засвоєння загальних прийомів роботи.

Основні труднощі цього процесу пов'язані з тим, що педагогічні працівники недостатньо ознайомлені з усіма можливостями сучасних засобів дистанційної освіти, формами (режимами) та методами роботи, які вона передбачає.

Вважаємо за необхідне розкрити значення понять базових режимів роботи в контексті дистанційної освіти. Згідно Положення про дистанційне навчання виділяють:

– асинхронний режим, що являє собою взаємодію між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої учасники взаємодіють між собою із затримкою в часі, застосовуючи при цьому електронну пошту, форум, соціальні мережі тощо [9, с. 1];

– синхронний режим – взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання, в ході якої всі учасники одночасно перебувають у веб-середовищі дистанційного навчання (чат, аудіо-, відеоконференції, соціальні мережі тощо) [9, с. 2].

Вибір певного режиму передбачає використання того чи іншого інтернет-застосунку. Тож, маємо на меті, охарактеризувати деякі з них, відкрити їх основні можливості, враховуючи режим роботи в ході дистанційного навчання.

За асинхронного режиму, навчання базується на використанні хмарних технологій, адже вони дозволяють педагогам створювати, зберігати і структурувати потужні масиви інформації та забезпечувати доступ до них здобувачам освіти, організовувати спільну проектну діяльність [10, с. 73].

Серед відомих сервісів варто виділити сервіси Google (Gmail-пошта, Google-Диск, Google Classroom, Google Calendar, Google

Docs, Google-Forms). Слід додати, що вони є доступними і безкоштовними для користувачів Google-аккаунту. Кириленко В. стверджує, що в освітній діяльності гарно зарекомендували себе Learning Apps та Youtube [5, с. 9].

Маємо на меті розкрити основний освітній потенціал деяких інтернет-застосунків, що використовуються за взаємодії із затримкою в часі в контексті початкової освіти. Серед них виділяємо наступні:

– Сервіс Gmail-пошта може використовуватися вчителями як засіб поширення інформації (посилань, завдань), а також як середовище для обміну повідомленнями.

– Google Docs – це набір інструментів для створення текстових документів, таблиць і презентацій. Фахівці початкової школи можуть використовувати застосунок з метою забезпечення самостійних робіт, виконання учнями диференційованих завдань. Позитивною якістю Google Docs є те, що він передбачає надання спільного доступу до документів, що допомагає організувати групову діяльність молодших школярів.

– Google-Диск є своєрідним хмарним сховищем, що передбачає синхронізацію даних та файлів.

– Google Calendar дозволяє ефективно планувати освітню діяльність педагога, прикріплювати розклади контрольних, самостійних робіт, дати захисту навчальних проєктів, інформувати батьків про збори та індивідуальні консультації учнів. Також, застосунок використовується для планування відеоконференцій в Google Meet, що значно полегшує організацію навчальної роботи.

– Google-Forms – сервіс для створення тестових завдань, опитувальників, анкет. Він має ряд корисних функцій пов'язаних з автоматизацією перевірки тестів, можливістю додавати допоміжний матеріал до деяких завдань (посилання, відео, зображення тощо), вибором готових шаблонів, збором електронних адрес школярів, додаванням завдань різних типів. Застосунок дозволяє переглядати тест у тому вигляді, в якому його бачитимуть користувачі – учні чи батьки. Це значно полегшує процес перевірки та редагування тесту. Google-Forms містить статистику загального розподілу балів та окремих запитань, а також передбачає перегляд результатів діяльності окремого учня.

– Google Classroom – сервіс для створення окремих класів учнів, де вчителі можуть розміщувати матеріали і завдання до навчальних тем.

Колектив авторів Г. Філь, Н. Гаценко, В. Корвегіна стверджують, що дана навчальна платформа дозволяє використовувати низку інтегрованих інструментів пакету Google Suite (Gmail-пошта, Google Drive, Google-Forms) [12, с. 218].

Застосунок зручний у використанні та має низку переваг: дозволяє розміщувати оголошення в потік новин; має функцію створення навчальних завдань з часовим обмеженням і додавання інших викладачів; передбачає прикріплення допоміжних матеріалів (документів, відео, презентацій, зображень, посилань); має готові шаблони для роботи (зокрема для додавання матеріалу, завдань, тестів тощо); передбачає функцію коментування завдань та виконаних робіт. Мобільний додаток має засоби для онлайн-перевірки.

Цей сервіс містить електронний журнал успішності класу. Використовуючи Gmail-пошту, вчитель автоматично зможе надіслати оцінку та перевірену роботу учневі.

В ході дистанційного навчання набули популярності сервіси Zoom, Google Meet та Skype, які дозволяють організовувати конференції задля забезпечення синхронного режиму навчання. Основними характеристиками до загальних характеристик цих сервісів можна віднести: кількість учасників; тривалість онлайн-трансляції; функцію демонстрації екрану.

За твердженнями Т. Грицюк, максимальна кількість учасників у Zoom та Google Meet – 100 осіб, а в застосунку Skype лише 50. Тривалість відеоконференції на сервісах також різна. Zoom пропонує 40 хв., Google Meet – 60. Максимального значення тривалості конференції на Skype взагалі не існує. Демонстрацію екрану в Skype може проводити лише один користувач, в Zoom дозвіл надається декільком особам. Функція демонстрації екрану в Google Meet наявна, і має додаткові можливості (редагування в режимі реального часу) [4, с. 182].

Сучасні реалії життя, пов'язані з карантинними обмеженнями, дали великий поштовх розвитку дистанційного навчання, а також допомогли визначити рівень конкурентоспроможності освітян. Це в свою чергу, зумовило виникнення проблеми підготовки фахівців початкової школи до діяльності в площині дистанційної освіти. Ми дотримуємося думки, що основними завданнями цього процесу має стати ознайомлення вчителів початкових класів (дійсних і майбутніх) з можливими режимами роботи (асинхронним та синхронним), і потенціалом сучасних інтернет-застосунків.

Перспективи майбутніх наукових розвідок вбачаємо у дослідженні можливостей використання Class Dojo та Ding Talk в організації освітньої діяльності початкової школи.

Список використаних джерел:

1. Войтович І. С., Сергієнко В. П., Гнедко Н. М., Музичук К. П. та ін. Хмарні технології в навчальних закладах : монографія. К. : РВВ НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. 286 с.
2. Воротинцева О. Поєднання синхронного та асинхронного режимів дистанційного навчання в умовах карантину на прикладі Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти. *Стратегічні напрямки розвитку науки: фактори впливу та взаємодії*. Т.3. Суми, 2020. С. 69–73. URL: <https://ojs.ukrlgos.in.ua/index.php/mcnd/article/download/3049/2951>
3. Вороникова І. П. Умови формування цифрової компетентності вчителя у післядипломній освіті. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету: збірник наукових праць*. 2019. №6. С. 110–118. URL: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2019.6.101118>
4. Грицюк Т. В. Хмарні технології як ефективний засіб у формуванні екологічної культури. С. 182–184. URL: <http://elar.ippo.edu.te.ua:8080/bitstream/123456789/5652/1/zbirnik-182-184.pdf>
5. Кириленко В. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи засобами хмарних сервісів у закладах вищої освіти. URL: http://library.vspu.net/bitstream/handle/123456789/6670/%d0%9a%d0%b8%d1%80%d0%b8%d0%bb%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%92.%d0%92._%d1%84%d0%b0%d1%85%d0%be%d0%b2%d0%b0.docx.pdf?sequence=1&isAllowed=y
6. Кучерак І. В. Інформаційні виклики в роботі сучасного педагога: виклики НУШ. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія: «Педагогічні науки». URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/3845>
7. Лотоцька А., Пасічник О. Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації. 2020. С. 36. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>
8. Муковіз О. П. Основи дистанційного навчання у початковій освіті : навч.-метод. посіб. Умань : Візаві, 2018. 128 с.
9. Положення про дистанційне навчання (2013). URL: <https://zdpl.site/wp-content/uploads/2020/08/polozhennya-pro-distanczine-navchannya.pdf>
10. Тарадай Т. Застосування платформи google на уроках інформатики початкової школи. *Інновації в початковій освіті: проблеми, перспективи, відповіді на виклики сьогодення* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 23-24 травня 2018 р.) ; Полт. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2018. С. 71–74. URI: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/10451>

11. Турко О. В. Підготовка майбутніх фахівців початкової та дошкільної освіти: стратегії реформування : колективна монографія / за ред. В. М. Чайки, О. І. Янкович. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2019. С. 118–126.
12. Філь Г., Гаценко Н., Корвегіна В. Аспекти використання хмарних технологій Google Classroom в сучасному освітньому середовищі. *Modern science: problems and innovations*. Abstract of VII integrational scientific and practical conference, Stockholm, 20-22 september, 2020. С. 217–221.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО» ДО РОБОТИ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

*Маргарита РАГУЛІНА,
асистент кафедри музики Полтавського національного
педагогічного університету імені В. Г. Короленка*

У статті висвітлюються окремі аспекти підготовки майбутніх учителів інтегрованого курсу «Мистецтво» до роботи з учнями початкових класів закладу загальної середньої освіти. Наголошується на тому, що в системі вищої освіти така підготовка здійснюється в межах спеціальностей 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво), 014.12 Середня освіта (Образотворче мистецтво), 014 Середня освіта (Хореографія). Акцентується увага на важливості розробки та упровадження в закладах вищої педагогічної освіти освітньо-професійної програми Середня освіта (Мистецтво) реалізація якої дозволила б готувати висококваліфікованих учителів інтегрованого курсу «Мистецтво».

Ключові слова: молодші школярі, учитель, інтегрований курс «Мистецтво», професійна підготовка, загальна мистецька освіта.

The article highlights certain aspects of the preparation future teachers of the integrated course «Art» to work with primary school students of general secondary education. It is emphasized that in the system of higher education such preparation is carried out within specialties 014.13 Secondary education (Musical arts), 014.12 Secondary education (Fine arts), and 014 Secondary education (Choreography). Attention is focused on the importance of the developing and implementing in institutions of higher pedagogical education the educational and professional program Secondary Education (Art), the realization of which would allow preparing highly qualified teachers of the integrated course «Art». In the conditions of current changes, the problem of organizing the educational process of preparation teachers of the integrated course «Art» is urgent. Such tendency to the professional preparation of future teachers of Art has to become one of the decisive ones on the way to the formation of a qualified specialist and a comprehensively developed personality. The

issue of the high-level professional preparation of the teacher of the integrated course «Art» remains unresolved. One of the ways to solve the problem is the development and introduction into the educational process of institutions of higher pedagogical education of the educational and professional program, the content of which would meet all the requirements for the formation of a highly qualified teacher of the integrated course «Art».

Keywords: younger students, teacher, integrated course «Art», professional preparation, general art educational.

PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF THE INTEGRATED COURSE «ART» TO WORK WITH YOUNGER SCHOOL STUDENTS.

Marharyta RAHULINA

На сучасному етапі реформування системи загальної мистецької освіти молодших школярів спостерігається явище поєднання різних мистецьких дисциплін (музичне мистецтво, образотворче мистецтво, хореографія), які упродовж тривалого часу викладалися окремо, в одну навчальну дисципліну – «Мистецтво». Перебудова традиційної системи викладання художньо-естетичних дисциплін у початковій школі спонукає до перегляду закладами вищої педагогічної освіти підходів до формування компетентного учителя інтегрованого курсу «Мистецтво». І якщо система підготовки учителів за окремими напрямками мистецтва є традиційною, постійно вдосконалюваною та випрацьованою, то питання формування фахових компетентностей у викладачів інтегрованого курсу «Мистецтво» до сьогодні залишаються дискусійними. Зокрема, йдеться про підготовку фахівців, які були б спроможні на однаково високому рівні надавати загальну музичну і образотворчу мистецьку освіту та передавати свої знання, вміння й навички в царині мистецтва учням загальноосвітніх шкіл.

Вітчизняними науковцями й практиками здійснено ґрунтовні дослідження з проблем формування професійної компетентності майбутнього вчителя музичного (Г. Падалка, Є. Проворова, О. Ростовський, О. Щолокова), образотворчого (С. Коновець, М. Пічкур, Г. Сотська, Т. Стрітьєвич, В. Щербина), хореографічного (Л. Андрощук, Л. Роговик, І. Радченко, О. Філімонова) мистецтва та

власне учителів інтегрованого курсу «Мистецтво» (О. Гайдамака, О. Калініченко, Л. Масол, В. Рогозіна та ін.).

Мета статті – окреслити аспекти підготовки майбутніх вчителів інтегрованого курсу «Мистецтво».

Умовою якісної реалізації завдань мистецької освітньої галузі, наголошеною в листі Міністерства освіти і науки України від 22.09.2021 р. №1/9-482, є дотримання інтегрованого підходу у навчанні, що може розглядатися у декількох значеннях: у вузькому – через узгодження програмового змісту в межах галузі між різними навчальними предметами; у широкому – через узгодження предметів мистецької освітньої галузі зі змістом інших освітніх галузей. Методика викладання мистецтва в початковій школі будується як на засадах інтеграції, так і на компетентнісному підході. Формування мистецької культури учнів – це основа уроку мистецтва [2, с. 34]. Зазначимо, що для виконання цієї умови необхідна відповідна фахова підготовка майбутніх учителів інтегрованого курсу «Мистецтво». Вона має відбуватися з урахуванням того, що в перспективі фахівці повинні працювати над досягненням мети мистецької освітньої галузі, сформульованої в Державному стандарті: «цілісний розвиток успішної особистості учня в процесі освоєння мистецьких надбань людства; усвідомлення власної національної ідентичності в міжкультурній комунікації; формування компетентностей, необхідних для художньо-творчого самовираження; розкриття креативного потенціалу, залучення до культурних процесів в Україні» [1, с. 12].

Майбутні учителі інтегрованого курсу «Мистецтво», виплекані в умовах закладу вищої педагогічної освіти, мають бути спрямовані на роботу з молодим поколінням та на «виховання естетичного ставлення до явищ дійсності та особистісно-ціннісне ставлення до мистецтва в процесі перцептивно-аналітичної та художньо-практичної діяльності, стимулювання творчого потенціалу особистості, розвиток загальних та спеціальних здібностей, якостей та компетентностей, художньо-образного мислення, потреби та здатності до художньо-творчої самореалізації та духовного самовдосконалення» [3, с. 41]. Сьогодення вітчизняної вищої освіти у царині фахової підготовки учителів мистецтва вирізняється принципом монопредметності. Зокрема, у переважній більшості в закладах вищої освіти (Волинському, Дніпропетровському, Житомирському, Кіровоградському, Криворізькому, Луганському, Переяслав-Хмельницькому,

Південноукраїнському, Полтавському, Прикарпатському, Тернопільському, Уманському, Харківському, та інших університетах) нині готують окремо майбутніх учителів музичного, образотворчого мистецтва та учителів хореографії. У окремих вітчизняних ЗВО (Ізмаїльському, Миколаївському, Полтавському, Прикарпатському, Чернівецькому) останнім часом створені освітні програми, реалізація яких передбачає, що на основі монопредметної підготовки учителя музичного, чи образотворчого мистецтва, буде здійснено підготовку учителя інтегрованого курсу «Мистецтво».

Зауважимо, що у додатку до Листа МОН України від 22.09.2021 №1/9-482 «Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2021/2022 навчальному році» зазначається: «Зміст мистецької освітньої галузі (в початковій школі) може реалізовуватися як через інтегрований курс «Мистецтво», так і через окремі предмети за видами мистецтва: образотворче мистецтво і музичне мистецтво [2, с. 34]. Водночас, економічний стан у державі спонукає очільників закладів загальної середньої освіти до економії коштів, у тому числі, й за рахунок викладання однієї навчальної дисципліни. Тому актуальність підготовки фахівців, які б викладали інтегрований курс «Мистецтво», тільки зростає.

Підготовка учителів за освітньо-професійною програмою Середня освіта (Мистецтво) передбачає формування загальних та фахових компетентностей, необхідних їм у повсякденному житті та подальшій професійній діяльності. На відміну від підготовки учителів монотематичних спеціальностей така підготовка потребує додаткових резервів для нарощування мистецьких знань та уявлень, підвищення їх художньої складності, гнучкості, духовно-світоглядної та емоційно-естетичної насиченості.

Інтегрований курс «Мистецтво» містить такі компоненти: музичне мистецтво, образотворче мистецтво, хореографія, театр, екранне мистецтво, циркове мистецтво. Домінуючими при цьому залишаються музичне та образотворче мистецтво. З огляду на це, у процесі підготовки учителя інтегрованого курсу має акцентуватися увага на формуванні компетентностей щодо залучення учнів початкової школи до музичної діяльності. Адже музика є найбільш наближеною до людської мови, а точніше, до мовної інтонації – в якій внутрішній стан людини, її емоційні

переживання, ставлення до світу виявляються за допомогою зміни висоти і напрямку руху. Музика – мистецтво, що зацікавлює і захоплює дітей різноманітністю (йдеться про шість видів музичної діяльності: спів, слухання музики, нотна грамота, музично-ритмічні рухи, гра на музичних інструментах, музично-творча діяльність). Урок музики, у свою чергу – це художній твір, який будується за законами загальної драматургії (експозиція, зав'язка дії, розвиток, кульмінація, розв'язка) та потребує учителя-майстра, який здатен захопити молодшого школяра та сприяти розвитку його музичності.

Не менш важливим є й підготовка майбутнього учителя до залучення дітей до образотворчої діяльності, яка пов'язана з самовираженням, є яскравою, самобутньою, неповторною та різноманітною (живопис, графіка, скульптура, архітектура тощо). За умов інтеграції навчального матеріалу музичне та образотворче мистецтво зберігають відносну автономність, адже кожному з них присвячено окремі блоки, де реалізуються дидактичні завдання, притаманні опануванню мови саме цього виду мистецтва. Наприклад, під час сприймання та інтерпретації музики учні мають усвідомити такі основні поняття музичного мистецтва, як мелодія, ритм, лад, темп, тембр, динаміка, регістр, з образотворчого мистецтва – засоби виразності графіки (крапка, лінія, пляма, штрих), живопису (теплі й холодні основні та похідні кольори й відтінки), форма й розмір предметів, розташування зображень на аркуші (формат, композиція, лінія горизонту, плановість). Учитель інтегрованого курсу має на високому рівні володіти обома видами мистецької діяльності й водночас бути компетентним для надання учням інформації щодо хореографічної діяльності. Зауважимо, що на інтегрованому уроці хореографія вирізняється своєю імпровізаційністю, ескізністю, відсутністю важливих для уроків хореографії стандартів і правил, які вимагають багаторазового повторення за зразком і шліфування техніки. Разом із тим, учитель, який за період навчання у ЗВО не виформував у себе компетентності щодо хореографічної теорії й практики не може викладати такий важливий складник інтегрованого курсу «Мистецтво». Така ж ситуація з театральним чи екранним мистецтвом, які так само потребують спеціальної підготовки.

Тому майбутні вчителі інтегрованого курсу «Мистецтво» повинні володіти ґрунтовними знаннями у сфері вищеназваних видів мистецтва, добре розумітися на їх стилях та жанрах, володіти

художньо-естетичними поняттями та усвідомлено користуватися відповідною термінологією, опанувати сучасні форми, методи, підходи, підвищувати рівень комунікативних вмінь та володіння діалогічними методами навчання, знатися на творчості відомих вітчизняних і зарубіжних митців, оволодіти здатністю сприймати, розуміти і відтворювати твори мистецтва, інтерпретувати їх художньо-образний зміст (висловлювати власне естетичне ставлення), оволодіти вміннями і навичками з практичної художньої діяльності, усвідомлювати специфіку та важливість предмету, оволодіти методами та прийомами організації художньо-творчої діяльності на уроці мистецтва та методикою викладання, засвоїти методи навчання основам хореографії, прийомами стимулювання хореографічної діяльності, розширювати знання сучасних тенденцій мистецької освіти, сутності основних механізмів функціонування і реалізації інтегрованого навчання, способів реалізації інтегрованого підходу в навчання молодших школярів мистецтву.

Однак студенти, які вступають на ОПП Середня освіта (Музичне мистецтво) вирізняються високим рівнем розвитку музичності й володіють грою принаймні на одному музичному інструменті. Вони, як правило, не мають нахилів, здібностей до образотворчої діяльності та за визначену кількість кредитів, відведених на ОК образотворчого змісту, з досить великими труднощами опановують різноманітні художні техніки і хореографічні завдання. Здобувачам освіти, які обрали фах учителя образотворчого мистецтва, складно за відведену кількість кредитів на ОК з музичним та хореографічним змістом оволодіти музичним інструментом, голосовим апаратом, а також хореографічною діяльністю настільки, щоб на достатньому рівні демонструвати учням загальноосвітньої школи вокальні, інструментальні чи хореографічні зразки (за окремими винятками).

Планування навчальної діяльності студентів закладів вищої педагогічної освіти, які в майбутньому викладатимуть інтегрований курс «Мистецтво», потребує суттєвих змін. На шляху удосконалення процесу професійної підготовки учителя зазначеної дисципліни є розробка освітньо-професійної програми «Середня освіта (Мистецтво)» та уведення до змісту фахової підготовки майбутніх учителів освітні компоненти, які б дозволяли формувати компетентності для якісного викладання всіх складників інтегрованого курсу (музичне, образотворче, хореографічне,

театральне, екранне та циркове мистецтва). Для прикладу, окрім дисциплін загальної та психолого-педагогічної підготовки доречними будуть такі освітні компоненти як: історія мистецтва, основний музичний інструмент, постановка голосу, живопис, рисунок, народний та естрадний танець, екранні мистецтва, театральне мистецтво, методика викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» тощо. Це дасть змогу підготувати фахівців, які будуть компетентними в наданні учням початкової школи освітніх послуг у царині мистецтва.

В умовах сучасних змін проблема організації освітнього процесу підготовки вчителів інтегрованого курсу «Мистецтво» є актуальною. Така тенденція у фаховій підготовці майбутніх учителів мистецтва має стати однією з вирішальних на шляху до формування кваліфікованого фахівця та всебічно розвиненої особистості. Питання професійної підготовки високого рівня учителя інтегрованого курсу «Мистецтво» залишається не вирішеним. Одним із шляхів розв'язання проблеми є розробка та впровадження в освітній процес закладів вищої педагогічної освіти освітньо-професійної програми, зміст якої б відповідав усім вимогам до формування висококваліфікованого учителя інтегрованого курсу «Мистецтва».

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт базової середньої освіти: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. (2020). Взято з <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-rovnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
2. Лист Міністерства освіти і науки України від 22.09.2021 р. №1/9-482 «Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2021/2022 навчальному році». (2021). Взято з <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-pro-vikladannya-navchalnih-predmetiv-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20212022-navchalnomu-roci>
3. Масол Л. М., Гайдамака О. В., Белкіна Е. В., Калініченко О. В., Руденко І. В. Методика навчання мистецтва у початковій школі : посібник для вчителів. Х. : Видавництво «Ранок» , 2006. 256 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ МИСТЕЦТВА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Анастасія РАДЧЕНКО

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво)
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

У статті представлено важлива роль викладання учителя інтегрованого курсу мистецтва у початковій школі. Характеристика завдань, методики, застосування у практичній діяльності під час освітнього процесу. Особливості підготовки та проведення занять з елементами введення інтеграції (1-4 клас).

Ключові слова: Інтеграція предметів естетичного циклу, НУШ, уроки-вистави, урок-гра, музичні інсценізації, емоційно-почуттєва сфера.

The article presents the important role of the teacher in teaching an integrated art course in elementary school. Characteristics of tasks, methods, application in practical activities during the educational process. Peculiarities of preparing and conducting classes with elements of integration introduction (grades 1-4).

Keywords: Integration of subjects of the aesthetic cycle, NUS, lessons-performances, lesson-game, musical stagings, emotional-sensual sphere.

FEATURES OF INTEGRATED TEACHING ART COURSE IN ELEMENTARY SCHOOL

Anastasia RADCHENKO

На початку 21 століття освіта перетворилася на глобальний фактор розвитку людства. Першочерговим завданням є формування погляду учнів на світ як єдине взаємопов'язане ціле; створення умов для пошуку розв'язання проблем. Це зумовлює пошук нових форм і методів викладання шкільних предметів.

Сьогодні перед школою стоїть завдання розвитку особистості, творчих здібностей школярів, тому і навчання

повинно бути не лише повідомленням нового матеріалу, а швидше виявленням досвіду учнів, їх позицій стосовно тієї чи іншої проблеми. Освітній процес має бути інформативно-розвивальним. У наш час потрібно знайти місце у навчально-виховному процесі предметам естетичного циклу. На нашу думку, одним з оптимальних засобів розв'язання цієї проблеми є інтеграція предметів естетичного циклу.

Нова українська школа (НУШ), об'єднавши зусилля учителів початкових класів, музичного і образотворчого мистецтва, прагне на практиці вирішити ці проблеми. Найбільш оптимальним видом інтеграції, є вивчення однієї теми з точки зору декількох предметів, тому такий урок доцільно провести двом або трьом учителям. Перший учитель розпочинає подачу матеріалу, наступний продовжує вже з точки зору свого предмету. Матеріал подається зі своїми певними прийомами, формами, методами проведення. Результатом роботи на уроці повинно бути досягнення поставленої мети. Отже, у свідомості учнів формується кінцеве уявлення про предмет, подію, тощо .

На інтегрованих уроках учні, слухаючи розповідь учителя, постійно співпрацюють з ним, вступають в діалог. Висловлюють свою думку. Учителі прагнуть розвивати критичне мислення школярів, поважати думку інших, аргументовано відстоювати її, направляти у вірний напрямок. Такі інтегровані уроки добре вчать дітей орієнтуватися у світі творчості, синтезувати знання про різні види мистецтва, спрямовують на розвиток самостійності, ініціативності, створюють умови для подальшого самовдосконалення. У сучасному соціуму розвиток особистості учня є важливою проблемою. Предмети художньо-естетичного циклу: музика, образотворче мистецтво, література, художня культура розвивають почуття гармонії, ритму, звуку, кольору, фантазії, тощо [1; 3].

Музичне мистецтво – це джерело розвитку особистості дитини, зростання духовних, морально-естетичних і творчих цінностей учнів. Навчатися музиці – означає розуміти її через інтонацію, інші види мистецтва: метод цілісної композиції, «партитура запитань», різноманітність і поліфонізм форм практичної роботи. У початковій школі доречно посилити акцент на розвиток емоційно-естетичної чутливості сприймання навколишнього світу, власна творча практика дитини повинна бути основною у роботі з сприйняття музики [2].

Своєю метою при спілкуванні з дітьми ми бачимо пошук сенсу життя та себе у ньому. У цьому віці особливої уваги потребує поглиблення власного характеру сприймання та самостійного мислення. Вчитель повинен добре знати індивідуально-психологічні особливості дітей з якими працює. Доречно використовувати різноманітні форми проведення уроків: уроки-вистави. Ця форма проведення подобається і запам'ятовується учням, дає змогу проявити акторські здібності, вміння імпровізувати, учень обирає роль, виготовляє костюм. Вчитель виступає у ролі режисера, психолога, співрозмовника, порадики. Прикладом таких уроків може бути урок у 2 класі – інсценізація опери М. Ковалю «Вовк і семеро козенят», тощо. Урок-гра, наприклад, допомагає закріпити навчальний матеріал, сприяє розширенню знань з музичного мистецтва, розвиває творчі здібності учнів. На практиці використовуються уроки-ігри: «Відгадай, мелодію!», «Два рояля», «Сім нот», «Співаємо караоке». Також доречно використовувати ігрові моменти при розучуванні пісень. Це музичні інсценівки. Наприклад, пісенька «По гриби» («Через міст перейти треба нам малята, по гриби в лісі назбирати»). Діти у формі гри із застосування інсценізації краще запам'ятовують слова пісні, вільно і впевнено імпровізують, орієнтуються у нестандартних ситуаціях.

У 3-4 класах використані цикли пізнавальних ігор: «Це треба знати!», «Що? Де? Коли?». Діти пізнають нову інформацію, збагачують набутий багаж знань. Творчі завдання – це здатність дітей проникнути у музичне мистецтво. Тут бажано використати репродукції картин, малюнки самих учнів, картки із творчими завданнями, художні фотографії. Для більшої зацікавленості школярів, залучення їх до активної співпраці, у своїй роботі, застосовані такі форми роботи: проведення естетичних класних годин (для 1-4 класів): «Барвінкові очі дитинства», години мистецтва у групах продовженого дня: «Незгасаючі зірки Полтавщини», «Рідкісні народні інструменти», музичні свята, естетичний курс для батьків: «Звітні концерти», «Батьківська конференція».

У процесі навчання учні формують свій художній смак, розвивають всі види музичного слуху, пам'яті, набувають музичних знань, вокально-хорових навичок і вмінь.

Логічна послідовність усіх компонентів уроку забезпечує систематичний музично-хоровий розвиток учнів. Урок повинен

бути цілісним, неподільним на частини процесом музикування, цікавим, захоплюючим, який має свою «драматургію», свою логіку, свій розвиток, свою емоційну лінію [3; 4].

Для зацікавлення можна ввести у заняття елемент гри, імпровізації, стимулюючи учнів до створення коротких сценок, діалогів, ігор. Але з розрахунком на те, щоб це не було нецікавим елементом уроку, а було навпаки пізнавально, і дітям хотілося продовжити вивчення на наступному уроці. Наприклад, розпитую про домашні і позашкільні справи, про родину, друзів (діти, як правило, люблять поділитися новинами, своїми якимось цікавими справами), цим самим відбувається зближення, колективізм класу, групи дітей. Це значною мірою впливає на стосунки дітей і учителя, повагу до нього, розуміння, підтримку, якщо цього вимагають якісь обставини.

Світ мистецтва, в тому числі і музичного, надзвичайно багатий, складний і різноманітний. Він має надзвичайний вплив на емоційну та інтелектуальну сферу людини. Відтак, мистецтво виступає джерелом цілісного виховання духовного світу особистості, цінних світоглядних орієнтацій, художньо-творчого розвитку, а не лише засобом художнього чи естетичного виховання.

Виходячи з цього, можна користуватися програмами, зміст яких спрямований на формування у свідомості учнів цілісної картини культурного простору, особистісно-чіткого ставлення до мистецтва, розуміння специфіки художньо-образної мови різних його видів, на розвиток емоційно-почуттєвої сфери, асоціативно-образного мислення, якостей творчої особистості та потреби у художньо-творчій діяльності.

І останнє, на чому б я хотіла зауважити: що саме перше, початкове ставлення здобувачів освіти до мистецтва прекрасного, духовного багатства кожної людини залежить від учителя, який би предмет він не викладав. Кінцевою метою діяльності учителя є формування в учнів системи естетичних цінностей, виховання потреби у духовному самовдосконаленню, самоосвіті, поглибленню і зміцненню набутих знань, збереженню і переданню нащадкам досвіду і неоцінених скарбів людства. Потрібно пам'ятати про наступне покоління, якому жити і творити своє майбутнє у такий непростий час, тому ми повинні передати учням всі свої знання, навчити їх мудрості, любові і поваги до оточуючих себе людей.

Отже, майбутнє в руках учителів, тому потрібно прививати все хороше і добре дітям зі школи. У цьому, на нашу думку, і є найголовніше завдання учителя перед батьками, суспільством, державою в цілому.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Інтеграція як освітня перспектива. *Початкова школа*. 2002. № 5. С. 5–6.
2. Луцик Д. Проблема інтеграції навчально-виховного процесу в початкових класах, шляхи її розв'язання. *Шляхи інтеграції навчально-виховної роботи в початкових класах*: Мат. Всеукр. наук.-практ. конф. Дрогобич, 1996. С. 5–8.
3. Мистецтво : особливості викладання в початковій школі : навчально-методичний посібник / автор-уклад. В. П. Мартинова. Харків : Друкарня Мадрид, 2019. 111 с.
4. Пометун О., Пироженко С. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібн. К.: А. С. К. 2004. 192 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ЕСТЕТОТЕРАПІЇ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Оксана РУБАН,

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 013 Початкова освіта*

*Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

Науковий керівник: Ольга ФЕДІЙ,

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри початкової освіти*

*Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

Автором обґрунтовано необхідність застосування засобів естетотерапії у навчально-виховному процесі початкової школи. Доведено освітньо-виховний потенціал засобів естетотерапії у контексті освітньої взаємодії в початковій школі. У статті представлено перспективні позитивні трансформації особистісного розвитку молодших школярів (вирішення проблем тривожності, гіперактивності, страху, сором'язливості). Розкрито причини необхідності використання засобів естетотерапії у початковій ланці освіти як ключового інструменту психотерапевтичного впливу на свідомість, інтелект та психіку молодших школярів. Доведено роль естетотерапії у підвищенні навчально-виховного процесу в початковій школі та особистісного розвитку молодших школярів. Визначено пріоритетні напрями подальших науково-педагогічних розвідок щодо обґрунтування концепції естетотерапевтичної компетентності майбутнього вчителя початкової ланки освіти.

Ключові слова: естетотерапія, засоби естетотерапії, молодші школярі, навчання, вчитель початкової школи.

The author justified the necessity of using means of aesthetotherapy in the educational process of elementary school. The educational and upbringing potential of aesthetotherapy's means in the context of educational interaction in elementary school was proven. The article presented prospective positive transformations of the personal development of the younger schoolchildren (solving their problems of

anxiety, hyperactivity, fear, shyness, etc.). The reasons for the need to use aesthetotherapy in the elementary educational level as a key of psychotherapeutic influence on the consciousness, intelligence and psyche of younger schoolchildren are revealed. The role of aesthetotherapy in improving the educational process in elementary school and the personal development of younger schoolchildren has been proven. The priority areas of further scientific and pedagogical investigations regarding the substantiation of the concept of aesthetotherapeutic competence of the future teacher of the elementary level of education have been determined.

Keywords: aesthetotherapy, means of aesthetotherapy, younger schoolchildren, teacher of elementary school.

THE FEATURES OF USING MEANS OF AESTHETOTHERAPY IN ELEMENTARY SCHOOL

Oksana RUBAN

Ідеї освіти XXI століття сьогодні спрямовані на виховання гуманістичної та вільної людини, яка має свої вподобання, індивідуальні особливості, які цінуються соціумом. Проте сучасний освітній процес ускладнений неконтрольованими чинниками різних напрямків (інформаційним, суспільно-політичним, економічним). Сучасні події, у яких ми перебуваємо доводять це, адже навчально-виховний процес ускладнений епідемією коронавірусу, військовою агресією російської армії, іншими природними та суспільно-політичними катаклізмами. У такий непростий час, дітям різного віку надзвичайно важливо мати підтримку вчителів, які навчають не лише предметним компетентностям, а й стають вірним другом, психологом, дороговказом у навчально-виховному процесі. Своєрідною протидією такому негативу є естетотерапевтична освіченість сучасного педагога, що будується на засадах філософії, етики, естетики, психології, психотерапії та особистісно орієнтованої освітньої парадигми. Саме за допомогою засобів естетотерапії вчитель може знайти «ключик» до кожного учня, розкрити його індивідуальні особливості, спрямувати таланти та уподобання, які позитивно впливають на їх особистісний розвиток та динаміку навчально-виховного процесу початкової ланки освіти вцілому.

Використання засобів естетотерапії стало об'єктом низки досліджень сучасних вчених, чільне місце серед яких посідають

праці О. Вознесенської [1], Т. Мірошніченко [3], О. Федій [4; 5] та ін. Так, О. Федій [4; 5] вивчаючи питання естетотерапії як наукової парадигми та психолого-педагогічної технології, наголошує на важливості підготовки майбутнього педагога до її використання, визначає особливості методики використання засобів естетотерапії у різних сферах освітньої взаємодії. О. Вознесенська [1] використовуючи термін «арт-терапія», актуалізує важливість арттерапевтичних технологій у навчальному процесі, які, на її думку сприяють психосоціальному відновленню підростаючої особистості. Т. Мірошніченко [3] у своєму дослідженні аналізує психолого-педагогічний потенціал засобів естетотерапії, зазначаючи їх потужну дидактико-виховну дію. Проте, незважаючи на наявність комплексних, систематизованих праць науковців, проблема їх імплементації в реальні умови едукативного простору школи І ступеня досі залишається відкритою.

Мета статті – здійснити аналіз психолого-педагогічних особливостей використання засобів естетотерапії у навчально-виховному процесі початкової школи.

Естетотерапевтична концепція формування й розвитку гармонійної особистості ґрунтується на ідеї гуманної особистісно орієнтованої педагогіки та адаптації найбільш широкого спектру психотерапевтичних технологій (арт-терапія, природотерапія, терапія спілкуванням, казкотерапія, пісочна терапія тощо) до проблем молодшого шкільного віку та тих негативних соціальних новоутворень, що їх відчуває сучасний учень в умовах інформаційного середовища [5].

Естетотерапія – це напрямок, який неодмінно сподобається всім учасникам навчально-виховного процесу. Її методи допоможуть школяреві визначити та сформувати необхідні навчальні та життєві компетентності в легкій невимушеній ігровій формі. Головною перевагою даного методу є його безумовна спрямованість збалансувати емоційний стан учня та допомогти йому усвідомити краще себе, свої слабкі і сильні сторони, зрозуміти співбесідника тощо.

Сьогодні естетотерапія популярна психотерапевтична техніка, що дозволяє використовувати мистецтво, гру, природу, спілкування задля вивчення та корекції емоційно-чуттєвої сфери особистості. Вона активно використовується для роботи з дітьми як з дидактично-виховною, так і з соціально-коригувальною, психо-привентивною та ін. метою [5].

В контексті нашого дослідження, актуальності набуває проблема використання педагогічного потенціалу широкого спектру естетотерапевтичних засобів впливу на молодшого школяра з метою гармонізації особистості, профілактики та корекції емоційно-поведінкових розладів, розвитку творчого потенціалу та ін.

З цією метою, зробимо невеликий екскурс до історичних коренів естетотерапевтичної науки. Перші кроки до використання засобів естетотерапії були зроблені ще за часів Давньої Греції (філософами та мислителями Аристотелем, Піфагором, Платоном, Демокритом та ін.). Ще в ті часи, до навчального процесу було інтегровано елементи арт-терапії, музикотерапії, бібліотерапії, танцювальної терапії тощо. Так, Платон надавав особливого значення музичному мистецтві у оздоровленні психіки людини; Аристотель розробив вчення про катарсис – очищення душі індивіда під час сприймання творів мистецтва; Демокрит вказував на лікувальну дію звучання музичних інструментів [4].

У психотерапевтичній енциклопедії Б. Карвасарського [2] згадувався, що естетотерапія спочатку сприймалася з медичної точки зору, і визначалася як «розділ медицини, який вивчає вплив естетичних факторів на здоров'я людини» [2]. Нині, в науковій літературі [3-5] знаходимо твердження про те, що головним лейтмотивом естетотерапевтичної парадигми в освіті є створення емоційно комфортної атмосфери, що актуалізує індивідуально-творчий потенціал школярів. Окрім того, важливими функціями естетотерапії, у світлі сучасних соціально-політичної ситуації, що склалася в Україні, є:

- нейтралізація впливу негативних чинників оточуючого середовища на формування і розвиток гармонійної особистості;
- надання психолого-педагогічної допомоги молодшим школярам у подоланні стресових ситуацій;
- створення умов для самореалізації учнів, їх сутнісних сил у різних видах діяльності;
- розвиток інтелектуальної та духовно-особистісної сфери учнів;
- гармонізація взаємовідносин між учасниками педагогічного процесу [5].

В естетотерапевтичній концепції побудови педагогічного процесу важливим моментом є двобічність цього процесу, яка має торкатись усіх учасників психолого-педагогічного процесу (вчителя та учнів).

Педагогічна ефективність використання засобів естетотерапії у освітньому середовищі початкової школи полягає в естетизації та гармонізації педагогічно-корекційного середовища; сприянні розвитку комунікативності; розвитку творчої уяви та фантазії; релаксації психологічного тону; розвитку емоційної сфери; розвитку почуття колективізму; розвитку естетичних потреб тощо [4]. Засоби естетотерапії, на думку, О. Федій, спрямовані на розширення і збагачення спектра доступних людині переживань та формування такого світогляду, який допомагає їй бути здоровою та щасливою. Через ці засоби активізуються захисний механізм перетворення негативних почуттів болю, гніву, страху, агресії у їх вираження в соціально прийнятній формі у процесі творчості [5].

Учителю школи I ступеня вкрай важливо, залучати використання інноваційних естетотерапевтичних технологій, спрямованих не тільки на засвоєння учнями знань і вмінь, характерне для традиційного навчання, а щонайперше – на всебічний особистісний розвиток учнів та їхню творчу самореалізацію, що характерно для інтегративної освіти. Погоджуємось з Т. Мірошніченко, що «естетотерапія допомагає «включити» особливий спосіб бачення подій навколишнього світу – здатність бачити ціле, одночасно сприймаючи частини всередині цілого, пов'язані між собою і з цілим; здатність сприймати і відчувати те, що знаходиться безпосередньо перед вами, чи не розсіюючи увагу і не звертаючись до словесних понять; здатність сприймати світ таким, яким він є насправді» [3]. Дійсно, естетотерапія – це не просто технологія, рекомендована до використання, це система бачення і розуміння, школа, що навчає людину будь-якого віку сприймати навколишнє та передавати його красу в світ. У цьому сенсі вчитель початкових класів є тим терапевтом, який не лише лікує душу свого учня-вихованця, а й забарвлює її, вчить любити прекрасне, навчатися у прекрасному, відтворювати це під час навчально-виховного процесу [2, с. 281].

Здатність мистецтва, краси викликати емоції переважно позитивного характеру і стає основою для естетотерапії, коли ці емоції викликаються навмисно, з метою упорядкування та регуляції психічного тону. Естетотерапія як галузь психолого-педагогічних знань спрямована на досягнення основних навчально-виховних цілей навчального процесу шляхом використання різноманітних засобів і методів терапевтичного впливу з метою активізації емоційно-чуттєвої сфери учасників освітнього процесу

та створення психологічно комфортних умов для їх творчого розвитку та самореалізації. Передбачає вплив творів різних видів мистецтва на органи дихання, слуху, на голос та пластику, координацію рухів учнів з метою розвитку здорової особистості. Здоров'я – це одна із важливих умов підвищення якості освіти у школі. Від здоров'я людини, вміння керувати своїми емоціями залежить успішність в усіх сферах життєдіяльності [3, с. 39].

Важливо зазначити, що емоційний стан молодших школярів тісно пов'язаний з пізнавальною сферою та позначається на результатах їх навчальної діяльності. Використання засобів естетотерапії на уроках в початковій школі спрямоване саме на активізацію позитивних емоцій учнів з метою розвитку пізнавального інтересу, бажання здобувати самостійно знання, і головне – формування позитивної навчальної мотивації [4, с. 41-42].

О. Федій виокремлює три групи видів естетотерапії, які умовно можна розподілити за сферою їх походження (мистецтво, соціум, природа). До мистецьких технологій естетотерапії відносять арт-терапію, вокало- та музикотерапію, драматерапію, казкотерапію, фототерапію, хореотерапію та ін. До природних естетотерапевтичних технологій належать пісочна терапія, акватерапія, аеротерапія, ароматерапія, рослинотерапія, петтерапія, стоунтерапія тощо. Основними соціальними мидами естетотерапевтичної активності є ігротерапія, логотерапія, сміхотерапія, групова психотерапія, терапія спілкуванням, холдтерапія та ін. В контексті упровадження зазначених технологій естетотерапії актуалізується роль вчителя початкової школи, який регулює освітній процес, формує погляди і переконання школярів, здійснює педагогічну підтримку всебічного розвитку учнів та сприяє захисту їхніх прав і свобод.

Важливим аспектом також є інтеграція навчальних предметів у зміст естетотерапевтичної взаємодії, що має значні детермінанти впливу на процеси регуляції і саморегуляції психофізіологічного стану учнів. На нашу думку, головне завдання естетотерапевтичної діяльності вчителя початкової школи полягає у попередженні можливих проблем молодшого школяра, здійсненні превентивної (попереджувальної) функції у різних обставинах в умовах освітнього процесу [1, с. 40].

Таким чином, естетотерапія як мультиінтегративна психолого-педагогічна технологія дозволяє використовувати мистецтво, гру, природу, казку тощо для вивчення емоційної сфери

молодших школярів, виявлення та усунення стресових факторів, формування адекватної самооцінки, прагнення та мотивації до навчання та ін. Використання засобів естетотерапії в умовах едукативної кооперації в початковій школі допоможуть усім суб'єктам знайти спільну мову, зрозуміти себе, навчитися проявляти свою індивідуальність та підвищувати результативність освітнього процесу. В цьому сенсі основні засоби та види естетотерапії виступають незамінними помічниками у процесі когнітивного, емоційного, фізичного та творчого розвитку молодших школярів. До подальших напрямів дослідження відносимо обґрунтування концепції естетотерапевтичної компетентності майбутнього вчителя початкової ланки освіти.

Список використаних джерел:

1. Вознесенська О. Л. Арт-терапія як засіб психосоціального відновлення особистості. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*: зб. наук. праць КНУ імені Тараса Шевченка. К., 2015. Вип. 3 (29). С. 40–47.
2. Психотерапевтическая энциклопедия. Под ред. Карвасарского Б. Д. СПб.: Питер, 1999. 752 с.
3. Мірошніченко Т. В. Психолого-педагогічний потенціал засобів естетотерапії у роботі з молодшими школярами. *Педагогіка та психологія*: зб. наук. пр. Х., 2015. Вип. 50 (280). С. 280–290.
4. Федій О. А. Естетотерапія: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007. 256 с.
5. Федій О. Естетотерапія мистецькими засобами у професійній підготовці педагога. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти*. 2011. Вип. 11. С. 124–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_014_2011_11_35.

ПОЗИТИВНИЙ ТА НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ МИСТЕЦТВА ЯПОНСЬКОЇ АНІМАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ДИТЯЧОМУ ТА ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Юлія СТИРКІНА,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

Стаття присвячена позитивному та негативному впливу японської анімації на формування особистості дітей та підлітків. Автор стверджує, що негативний вплив аніме не настільки потужний, як позитивний. У статті також зазначається, що батьки повинні контролювати вікове обмеження для перегляду аніме-фільмів їхніми дітьми

Ключові слова: позитивний і негативний вплив японської анімації, формування особистості дітей і підлітків, аніме.

The article is devoted to positive and negative influence of Japanese animation on the formation of personality of children and adolescents. The author states that the negative influence of anime is not so powerful as the positive one. Thus, we can say that children can indeed watch anime without undue caution, but parents should pay attention to the content of the anime and especially its age restrictions. Psychologists still advise to adhere to the age requirements set by the producers of anime: often the main character of the anime is a high school student, but the audience is marked as 18+. Anime helps children and adolescents to be brave, kind, to overcome difficulties, to cope with different life situations, to communicate with mates etc. activate passive vocabulary in oral speech, as well as keep abreast of events, read news on foreign sites, be able to talk about them in the media and social networks, conduct dialogues with native English speakers on modern topics. The article also notes that parents should control the age limit of anime movies their children watch.

Keywords: positive and negative influence of Japanese animation, the formation of personality of children and adolescents, anime.

POSITIVE AND NEGATIVE INFLUENCE OF JAPANESE ANIMATION ON THE FORMATION OF PERSONALITY OF CHILDREN AND ADOLESCENTS

Yuliia STYRKINA

Аніме – це мистецтво мультиплікації, розвинуте у Японії, в якому графіка та зміст повністю відрізняються від американських та європейських. Так само, як фільми про Гаррі Поттера засновані на книгах, деякі аніме засновані на мангах, японських коміксах. Батьки завжди висловлювали занепокоєння з приводу того, що їхні діти надто захоплюються переглядом аніме-фільмів. Однак дослідження стверджують, що аніме-фільми можна використовувати навіть як хороший навчальний інструмент для дітей, оскільки багато аніме-фільмів можуть мотивувати дітей стати успішними в житті та навчити їх важливості наполегливої праці, деякі манги та аніме виявляють у них творчу сторону та дають змогу мислити нестандартно в реальних життєвих ситуаціях. Тому в статті ми спробуємо розглянути як негативний, так і позитивний вплив аніме на формування особистості дитини. Тема позитивного та негативного впливу мистецтва японської анімації на формування особистості у дитячому та підлітковому віці досить детально вивчена в дослідженнях зарубіжних психологів, але мало уваги приділяється фактору впливу сучасної анімації на формування та розвиток особистості у дослідженнях вітчизняних фахівців. Інтенсивний технічний та інформаційний розвиток суспільства дає можливість припустити, що мистецтво сучасної японської анімації в цілому позитивно впливає на психіку молодшого школяра.

Вплив анімації на розвиток психічної та емоційно-вольової сфери досліджували А. І. Допіра, А. Дрозд, Н. Северенчук, Л. Чорна, І. І. Шульга.

Метою даної статті є вивчення позитивного та негативного впливу мистецтва японської анімації на формування особистості у дитячому та підлітковому віці.

По-перше, з анімації дитина може дізнатися більше про нові сфери у навчанні, оскільки навчальне життя – це фаза, коли вони починають пізнавати нове та досліджувати нові ідеї. Ці фільми навчають учнів тим деталям шкільного життя, яким їх не навчить шкільна програма, але корисним для них у певний момент їхнього

життя. Наприклад, вони можуть дізнатися про психічні розлади, такі як посттравматичний стресовий стрес, якщо вони дивляться «Шкільний ефір» і «Нарколепсія», якщо дивляться «Маленькі розбійники». Багато елементів, які проєктуються в деяких аніме-фільмах, можуть здатися не цікавими зараз, але будуть цінними або корисними пізніше в житті.

Після перегляду аніме також можна засвоїти реальні життєві уроки: завчасне віртуальне моделювання реальних життєвих ситуацій надає учням здатність приймати правильні рішення, коли ці життєві ситуації дійсно застануть їх зненацька. Знання того, як герої долали життєві труднощі, допомагає дітям та підліткам мислити нестандартно, рятувати найгірші та найскладніші ситуації та ставати успішними. Навіть комедійні серіали виявляються корисними, якщо помітити у них елементи уроків реального життя. Аніме-серіали, включаючи «My Hero Academia», «A Silent Voice» і «Orange», є популярними саме з точки зору засвоєння уроків реального життя. Ці серіали дають змогу дітям та підліткам навчитися поважати своїх батьків і бути вдячними, уникати знущань над іншими, а головне – позбутися своєї зарозумілості.

Сучасне інтернет-суспільство стає свідком того, що багато дітей та підлітків перетворюються на інтровертів. Однак аніме-фільми помітно впливають на посилення їх соціальної взаємодії, і вони починають вести себе більш соціально. Діти працюючих батьків можуть уникнути нудьги та депресії від самотності у вільний час, переглядаючи аніме-фільми. Це не тільки знімає відчуття самотності, але й дає їм відчуття щастя. Вони також можуть підключитися до інших студентів, які дивляться аніме, і таким чином знайти нових друзів.

Цінностям стосунків в аніме теж приділяється багато уваги, що надзвичайно важливо, тому що в сучасному світі вони почали втрачати свою цінність. Багато хороших аніме-фільмів передбачають важливість стосунків, і інколи саме любов до аніме переконає дітей та підлітків зберігати такі цінності у своєму житті.

Однією з найважливіших переваг перегляду аніме-фільмів є навчання збереження моральних цінностей у житті. Такі серіали, як «Наікуші», навчають важливості командної роботи для досягнення успіху та тому, чому вона має вирішальне значення для досягнення успіху. «DBZ» – це популярна серія, яка надихає вийти за межі, піднятися вгору, продовжувати тренуватися, ставити цілі та виконувати достатньо важкої роботи, реалізуючи мрії. Аніме-

серіал «Нова гра» навчає та надихає дітей та підлітків на те, як боротися за досягнення того, чого вони хочуть у житті, і подолати труднощі, пов'язані з початком роботи. Вони також вивчають інші людські цінності, такі як справедливість, щедрість, чесність, мужність, терпіння.

Поліпшення інтересу до культури та мови: досить часто діти і підлітки найменше цікавляться культурою країни, оскільки віддають перевагу ігровим елементам. Як не дивно, аніме-фільми є хорошим варіантом для них, щоб дізнатися більше про японську культуру в розважальній формі. Поступово вони починають проявляти інтерес до того, щоб дізнатися більше про культуру та пов'язані з нею сфери. Навіть якщо рівень розуміння є низьким, наявність певного уявлення про культуру все ж може допомогти дітям стати ближче до культури.

Аніме покращує креативність і критичне мислення: ця форма нарративу може підвищити їхню творчість, і учні можуть почати досліджувати свою творчу сторону разом із досягненням успіху в навчанні. Це покращує їх навички малювання, що допомагає їм почати вивчати області анімації та архітектури. Ті, які посправжньому натхненні, навіть починають створювати власні аніме-персонажі та розробляють власні манги. Насправді, це хороша альтернатива для дитячих історій, оскільки це форма творчого розповіді. Тому перегляд аніме – це не завжди веселощі, це - можливості навчання. Окрім цих переваг, перегляд аніме може навчити студентів важливості правильного спілкування.

Як і будь-яка інша сфера, перегляд аніме може мати певні негативи, якщо діти схильні копіювати лише ненависть. Батьки повинні стежити за типами аніме, які дивляться діти, і допомагати їм вибирати відповідні. Якщо вони зроблять перегляд аніме з освітніми цінностями частиною своєї щоденної рутини, їм буде легше спрямувати формування особистості з самого дитинства, тому що аніме вчить важливості наполегливої праці, допомагає зрозуміти різні типи людей, дає уроки впевненості в собі, спонукає до особистісного росту, підказує, як впоратися з труднощами, доводить важливість планування та стратегії, розповідає, наскільки важливо не сприймати себе занадто серйозно і навіть знайомить з основами економіки та бізнесу та бізнесу. Психологічні ефекти аніме можна порівняти з ефектами від інших видів мистецтв, оскільки воно суттєво впливає на формування моралі та етики, особистісний розвиток, емоційний інтелект, розуміння дружби,

формує мотивацію до життя, вчить дякувати, бути відвертим, щиро та віддано любити.

Навпаки, окремі дослідники цього стилю анімації (здебільшого з Росії) вказують на ефект спотворення соціальних цінностей унаслідок перегляду аніме, за чим споглядається бажання шляхом заборони виховати у дитині покірну і слухняну особистість, яка не зможе самостійно мислити і діяти. У їх дослідженнях вказується на те, що реальність, яка показана в аніме, вельми приваблива для дітей і підлітків і, відповідно, їм не хочеться повертатися в реальне життя. Нібито надто захоплений і тривалий перегляд таких мультфільмів породжує у дітей ескапізм – тобто відхід від реальності. На цьому тлі дитина намагається свідомо піти від спілкування з однолітками, відмежовується від них, відстає у навчанні. Натомість все відбувається зовсім навпаки: завдяки моделюванню складних життєвих ситуацій у аніме підлітки починають краще адаптуватися, спілкуватися із сучасниками, легше сприймають різних людей, легше знаходять з ними спільну мову.

Також окремі дослідники нарікають на те, що стрес для дитячого мозку викликає занадто швидка зміна кадрів і постійна зміна сюжету, оскільки нервова система дитини при цьому знаходиться в постійній напрузі. Навіть після закінчення мультфільму їй важко прийти до свого попереднього стану. Зазначимо на це, що, на жаль, дитину не можна вберегти від життєвих стресів, навіть якщо вона живе у забезпеченій родині та розвинутому суспільстві, що довели нещодавні події російсько-української війни. Тому краще буде, якщо завдяки моделюванню на екрані життєвих ситуацій дитина проживе їх у свідомості і буде морально підготована до розуміння того, що світ не є цілком безпечним місцем для життя, що поряд у будь-який момент може опинитися зло, якому потрібно опиратися, а не толерувати його.

Використання аніме у навчальному процесі початкової та середньої школи може стати чудовим способом для учнів дізнатися про японську культуру та історію. Учні можуть дивитися аніме-серіали та розуміти японську культуру за допомогою візуальних образів. Дія багатьох аніме-серіалів відбувається в наш час. Це дозволяє учням побачити, як різні люди в Японії відзначають певні свята. Вони можуть дізнатися про японське Різдво, японський Новий рік та персонажів театру кабукі, а також побачити, як змінилася культура з роками. Деякі аніме-шоу демонструють

святкування фестивалів. Хоча події засновані на сьогоднішні, вони показують історичні події, які відбулися в Японії багато років тому.

Навчальні програми з використанням аніме можуть надати цінну інформацію про японську культуру та історію, познайомити із звичайними життєвими ситуаціями та мовою у веселій та розважальній формі. Персонажі аніме також чудово підходять для навчання соціальним проблемам, і не лише японського суспільства. Наприклад, у «Євангеліоні» головний персонаж – це громадянин, який висловлює соціальні проблеми як член суспільства. Герой аніме часто буває соціально ізольованим, тому аніме не обов'язково має бути позитивним, але може бути позитивною силою в навчальному процесі, якщо учні зрозуміють, як належно реагувати на певне явище/

Поширена помилка полягає в тому, що аніме тільки для дітей – аніме використовується в освіті для викладання широкого спектру предметів, включаючи історію, мовне мистецтво, візуальне мистецтво. Багато з найкращих аніме-серіалів – для дорослих, вони також підходять для класних кімнат різного віку, від дитячого садка до середньої школи. І, якщо ви хочете навчити своїх учнів цінності людських стосунків, вам обов'язково потрібно знати про виховні властивості аніме та манги. Діти цікавляться всім і навчаються набагато швидше, ніж дорослі. Але не всі діти від природи допитливі і мають однаковий стиль навчання, тому потрібно знайти спосіб залучити до вивчення нового предмета навіть саму соціально дезадаптовану дитину, надитину-інтроверта. Аніме вже давно захоплює глядачів як спосіб дослідити японську культуру. У фільмах Хаяо Міядзакі глядачі відчують фантастичний світ у традиційній японській лазні. Персонажі аніме взято з японського фольклору, включаючи містичних тварин. Аніме також можна використовувати для навчання про реальні події, включаючи війну на Тихому океані та бомбардування Японії під час Другої світової війни.

«Освіта» – це слово, яке найбільше асоціюється зі школою, коледжем, дипломами, науковцями тощо. Але мистецтво японської анімації теж може багато чого запропонувати, коли справа доходить до навчання чогось нового, іншого, корисного чи навіть академічного: все залежить від того, що ви дивитеся, і що вас цікавить. По-перше, японське аніме, як і будь-який інший вид мистецтва, впливає на зняття психологічного тиску на молодь.

Оскільки темпи розвитку суспільства продовжують прискорюватися, багато молодих людей у сучасному суспільстві стикаються з дедалі більшим тиском. Через сюрреалістичні сюжети аніме психологічний тиск знімається. По-друге, японське аніме може виховувати сильну волю молодих людей, які не будуть боятися невдач, а будуть налаштовані ним опиратися. У японському спортивному аніме є багато героїв, які ведуть наполегливу боротьбу і ніколи не відмовляються від своєї волі. Розказані історії – це історії успіху майстрів. По-третє, постійне якісне покращення японської анімації у різних аспектах: форма, колір, зображення, тематика. У багатьох японських аніме не бракує командної роботи між головними героями. Завдяки розумінню важливості цих робіт молоді люди навчилися мати справу з соціальними відносинами та співпрацювати з іншими, що має дуже позитивний вплив на формування обізнаності молодіжного колективу. По-четверте, японське аніме розширює сферу навчання молодих людей позакласними знаннями та виховує здібності до мислення молодих людей. Завдяки перегляду японського аніме молоді люди також глибше розуміють японську культуру.

Таким чином, можемо констатувати, що діти дійсно можуть без зайвих застережень дивитися аніме, але батькам слід звертати увагу на зміст аніме та особливо на його вікові обмеження. Психологи радять все ж таки дотримуватися вікових цензів, встановлених виробниками аніме: часто головним героєм аніме є учень або учениця старшої школи, але аудиторія позначена як 18+.

Японський жанр аніме, без сумніву, має вплив на дитячу ще не сформовану психіку, але негативізм цього впливу сильно перебільшується, навпаки, перегляд аніме може бути корисним для формування цілеспрямованої, активної, гармонійної особистості, може виховувати сферу емоційного інтелекту, допомагає формувати дружні стосунки з оточуючи світом, приходити до адекватного бачення себе у світі.

Список використаних джерел:

1. Северенчук Н. Вплив анімаційних фільмів на розвиток психічних процесів. *Психолог*. 2007. № 4. С. 17–21.
2. Чорна Л. Вплив сучасного телебачення на внутрішній світ і поведінку дитини. *Психолог*. 2007. № 4. С. 22–25.
3. Carnagey, N. L., & Anderson, C. A. (2005). The effects of reward and punishment in violent video games on aggressive affect, cognition, and behavior. *Psychological science*, 16(11), 882-889.

4. Cejoco, K. (2013, July 14). Anime addiction: Its causes and effects to students. Retrieved from <http://cejocokimberly.blogspot.com/2013/07/blogpost-3-anime-addiction-its-causes.html> China bans attack on titan, other popular japanese anime from web. (2015, June 9). *The Japan Times*. Retrieved from <http://www.japantimes.co.jp/news/2015/06/09/national/>
5. Ramasubramanian, S., & Kornfield, S. (2012). Japanese anime heroines as role models for us youth: Wishful identification, parasocial interaction, and intercultural entertainment effects. *Journal of International and Intercultural Communication*, 5(3), 189-207.

МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ВИРАЗНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Світлана ФЕДОТОВА,

*кандидат філологічних наук, доцент
кафедри методик дошкільної та початкової освіти
факультету педагогіки, психології та мистецтв*

*Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

У статті розглянуто методичні прийоми, що спрямовані на формування в учнів початкової школи правильного розуміння смислу твору та навички виразного читання (робота над логічними наголосами, темпом, відповідними рухами, жестами, позою тіла) та запропоновано необхідні тренувальні вправи.

Виразне читання – це поєднання міміки, інтонації, голосових характеристик, а також жестів, рухів, пози тіла. Учні початкової школи часто імітують жести дорослої людини, учителя, тому їх жести штучні, нещирі. Відповідні вправи допоможуть дітям випрацювати вміння вільно володіти жестом, рухами, правильно підбирати позу тіла. Жест, рухи, поза тіла стануть природними, щирими лише тоді, коли дитина осягне смисл вірша, зрозуміє його емоційний потенціал.

Ключові слова: учні початкової школи, логічний наголос, темп вірша, жест, рухи, поза тіла.

The article considers some methodological techniques, aimed at the primary school students' correct understanding of the literary work sense and the expressive reading skills formation (logical stresses, tempo, corresponding movements, gestures, and body posture work) and suggests necessary training exercises. Priority of a modern primary school work is the development and up-bringing of a creative child, who feels and understands sensitively a poetic word, the sense and emotional potential of a literary work (a poem, a fairy-tale or a short story), controls and accurately transfers their own emotions and understands other people's feelings, has empathy; who is able to freely and skillfully control their body, posture, movements and gestures. The educational programme for the primary school provides for the development of the

students' creative abilities: expressive reading of a poem, fairy-tales telling, using elements of staging, dramatization, participating in theatrical and game activities. To develop primary school students' expressive speech, it is important to work at the logical stress. The effective exercises for the logical stress mastering by the children are the techniques: logical stress «Tug», / a simulation exercise/, «Question – Answer»/, an analytical exercise/. Working at the poem tempo is also efficient, as children should understand that a literary work tempo is the characteristics of events, poetic characters' actions. The article suggests some exercises for observing a poem tempo, tempo changes, tempo functions in the semantic structure of a poem. Expressive reading is the combination of facial expressions, intonation, voice characteristics, as well as of gestures, movements, and body posture. Primary school students often imitate gestures of an adult, an educator, that is why their gestures are not natural or sincere. The appropriate exercises will help children to develop a skill of mastering gestures and movements freely, and to choose a body posture correctly. Gesture, movements, body posture will become natural and sincere only when a child comprehends the sense of a poem and understands its emotional potential.

Keywords: the primary school students, logical stress, tempo of a poem, gesture, movements, body posture.

METHODOLOGY OF THE PRIMARY SCHOOL STUDENTS' EXPRESSIVE SPEECH DEVELOPMENT

Svitlana FEDOTOVA

Сучасна початкова освіта спрямована на розвиток і виховання дитини творчої, яка тонко відчуває і розуміє поетичне слово, емоційний потенціал твору (вірша, казки, оповідання), володіє і точно передає власні емоції та розуміє почуття інших людей, наділеної емпатією, вміє вільно і вправно керувати своїм тілом, позою, рухами, жестами.

Освітня програма для учнів початкової школи передбачає розвиток творчих можливостей вихованців: виразне читання віршів, читання казок, використання елементів інсценізацій, драматизацій, участь у театральній-ігровій діяльності [2].

У науково-методичній літературі розглянуто різні аспекти опрацювання вірша: психологічні основи становлення й розвитку мовлення (О. О. Леонт'єв, М. І. Жинкін, П. Я. Гальперін,

Б. Г. Ананьєв), процес сприймання віршованих творів (Л. С. Виготський, Б. С. Мейлах, П. Я. Якобсон).

Методичні дослідження визначають такі напрями: навчання читання віршованого твору (О. В. Джежелей, Л. В. Живицька); традиційні та інноваційні прийоми з віршем (А. Богуш, Л. Варзацька, Л. В. Живицька, О. Савченко, Л. Фесюкова, Д. Родарі та ін.).

Мета статті – проаналізувати методичні прийоми, що спрямовані на формування у початківців правильного розуміння смислу твору (робота над логічними наголосами, темпом, відповідними рухами, жестами).

Для формування навички виразного мовлення (читання) у початківців важливою є робота над логічним наголосом. Науковці сформулювали правила виділення логічних наголосів: логічний наголос падає на

- слова, що когось або щось уперше називають;
- слова, що передають зіставлення чи протиставлення;
- слова, що означають перелік;
- слова, що стоять наприкінці речення [1, с. 198-205].

Звісно, ці правила учню початкової школи незрозумілі. Як показує практика, учень читає вірш або без логічних наголосів (вимовляє всі слова на одному рівні), або невиправдано вигукує певні слова. Дотримання правильного логічного наголосу при читанні вірша допоможе учню зрозуміти і засвоїти смисл твору, його емоційний потенціал і точно передати смисл та відтворити певну емоцію. Ефективною вправою для засвоєння дітьми логічного наголосу буде прийом «Буксир» логічного наголосу», /імітаційна вправа/. Суть її така: діти, уважно послушайте, як я читаю, наприклад, вірш Ліни Костенко «Бузиновий цар», повторюйте рядки разом зі мною (одночасний «Буксир»).

Ліна Костенко

Бузиновий цар

У садочку-зеленочку

Ходить вишня у віночку.

Хтось їй грає на дуду,

Подивлюся я піду.

Баба каже: – Не ходи!

Темні поночі сади.

Більш ефективною у роботі з відпрацювання правильного логічного наголосу буде вправа аналітичного характеру «Питання – відповідь». **Завдання:** діти, я буду повторювати одне й те саме

речення (уривок з вірша Ліни Костенко «Бузиновий цар») і ставити вам різні питання. Слухайте уважно, щоб правильно відповісти на кожне питання. Свої відповіді починайте зі слова «так» [2, с. 10].

1. У садочку-зеленочку ходить вишня у віночку? (Так. У садочку-зеленочку).

2. У садочку-зеленочку ходить вишня у віночку? (Так. Ходить).

3. У садочку-зеленочку ходить вишня у віночку? (Так. Вишня).

4. У садочку-зеленочку ходить вишня у віночку? (Так. У віночку).

Хтось їй грає на дуду?

1. Хтось їй грає на дуду? (Так. Хтось).

2. Хтось їй грає на дуду? (Так. Їй).

3. Хтось їй грає на дуду? (Так. Грає).

4. Хтось їй грає на дуду, ? (Так. На дуду).

Подивлюся я піду?

1. Подивлюся я піду? (Так. Подивлюся).

2. Подивлюся я піду? (Так. Я).

3. Подивлюся я піду? (Так. Піду).

Питання до вірша Ліни Костенко «Зимові горобці».

1. Ріка заснула в берегах? (Так. Ріка).

2. Ріка заснула в берегах? (Так. Заснула).

3. Ріка заснула в берегах? (Так. В берегах).

Наступним етапом у роботі над логічними наголосами буде така вправа: діти, я буду ставити різні питання до змісту віршів, а ви відповідайте. Не забувайте голосом підкреслювати слово, без якого не вийде відповіді.

Питання до вірша Дмитра Павличка «Стежка».

«Стежка з головою вкрилася травною?»

1. Хто вкрилася з головою? (**Стежка** /з головою вкрилася/).

2. Чим вкрилася? (/Вкрилася/ **травною**).

3. Як вкрилася? (**З головою** /вкрилася травною/).

Питання до вірша Дмитра Павличка «Осінь».

«А над полем нитка дзвонить, як струна?»

1. Що дзвонить? (**Нитка** /дзвонить/).

2. Де дзвонить? (**Над полем** /дзвонить/).

3. Як дзвонить? (**Як струна** /дзвонить/).

Виконуючи такі вправи, діти навчаться виокремлювати слово, на яке падає сильний логічний наголос, та почують на слух, який варіант звучить найкраще.

Робота над темпом вірша дуже важлива, адже діти повинні зрозуміти, що темп твору є характеристикою подій, дій поетичних персонажів.

Вправа 1. Послухайте уважно у моєму виконанні вірш Ліни Костенко «Баба Віхола». Які рядки я читала швидко, а які читала повільно. Чому я так читала? Які слова із твору, вам підказали, як потрібно читати вірш /повільно чи швидко/.

Баба Віхола, сива Віхола
На металній метлі приїхала.
В двері стукала, селом вешталась:
– Люди добрії, дайте решето!

Читали швидко. Бо баба Віхола «прилетіла» на мітлі. Селом «вешталась», тобто «бігала швидко». (Значення слова «вешталась» слід пояснити дітям).

Ой просію ж я біле борошно,
Бо в полях іще дуже порожньо.
Сині пальчики – мерзне житечко.
Нема решета, дайте ситечко!

Цю частинку читали повільніше, бо у ній передаються почуття, а не дії: Віхола жаліє житечко, що мерзне, у нього «сині пальчики», тобто тоненькі молоді паростки. Паростки, звісно, зеленого кольору, але такі вони слабенькі, що, здається, замерзли і посиніли від холоду, як діти.

Подем їхала, в землю дихала
Баба Віхола, сива Віхола.

Цю частинку читали швидко, адже у вірші є слово «їхала» /Віхола/.

Вправа 2. Послухайте уважно у моєму виконанні вірш Якова Щоголіва «Завірюха». Які рядки я читала швидко, а які читала повільно. Чому я так читала? Які слова із твору, вам підказали, як потрібно читати вірш.

Яків Щоголів
Завірюха
Звечоріло; ніч заходе,
Місяць з хмари не виходе;
Ані зіроньки не мріє,
Тільки сніг кругом біліє.

Читали повільно, з почуттям тривоги. Бо все в природі завмерло в очікуванні якоїсь біди.

В рядках «Місяць з хмари не виходе; Ані зіроньки не мріє» описуються ознаки наближення негоди.

Ось схопилась хуртовина,
Закурилася долина,
І кипить мороз у полі
На просторі та на волі.

Читали швидко, бо хуртовина «схопилась», тобто швидко почалася. Мороз «кипить» – це слово означає сильний мороз.

Виразне читання – це поєднання міміки, інтонації, голосових характеристик, а також жестів. Учні початкової школи часто копіюють, імітують жести дорослої людини, учителя, тому їх жести штучні, нещирі. Відповідні вправи допоможуть дітям випрацювати вміння вільно володіти жестом. Жест стане природним, щирим лише тоді, коли дитина осягне смисл вірша, зрозуміє його емоційний потенціал.

Вправа №1. Уважно послушайте вірш-страшилку у моєму виконанні. Давайте разом спробуємо підібрати голосові характеристики, рухи, жести, міміку, які відповідають змісту вірша.

З народного
Іде, іде дід, дід
Іде, іде дід, дід
Несе, несе міх, міх.

***Голос:** низький, грубий (Хто розповідає вірш? Розповідає доросла людина, яка хоче жартома налякати дитину. Отже потрібно відтворити голос дорослої людини, яка оповідає про діда старого, великого, сильного, що несе важкий міх).*

***Жести:** тупати ногами, руками показати, що несеш важкий міх.*

***Поза:** зігнута, адже міх важкий, потрібно передати фізичне напруження.*

Отакий дідище,
Отакий страшище!

***Голос:** низький, грубий (дід великий – «дідище»), слово «страшище» вимовляти «страшним», неприємним голосом.*

***Звуконис:** розтягнути звук [о], щоб підкреслити розміри діда.*

***Жести:** руками показати, який дід великий.*

***Міміка:** при вимові слова «страшище» на обличчі створити маску «страшну».*

Отакий ногатий,
Отакий рукатий,

Голос: низький, грубий (у діда величезні ноги і руки, він «ногатий» і «рукатий»).

Звуконис: розтягнути звук [о], щоб підкреслити розміри діда, він «ногатий» і «рукатий»).

Жести: руками показати, які великі ноги і руки у діда.

Отакий носатий,
Такий бородатий!

Голос: низький, грубий, слово «носатий» вимовити «у ніс» /рінофонія/, щоб підкреслити розміри носу.

Жести: однією рукою показати великий ніс, двома руками показати величезну бороду.

Отакий дідище,
Отакий страшище!

Голос: низький, грубий (дід великий – «дідище»), слово «страшище» вимовляти «страшним», неприємним голосом.

Звуконис: розтягнути звук [о], щоб підкреслити розміри діда «дідище», «страшище».

– А я – не боюсь!

Голос: високий, дзвінкий, дитячий (Хто вимовляє ці слова? Ці слова вигукує дитина,

Яка не перелякалась, а навпаки розвеселилася, розсміялася, яка вихваляється своєю сміливістю.

Отже потрібно відтворити голос дитини, сміливої, веселої, відчайдушної.

Жести: ці слова підкреслити сильними синхронними рухами обох рук, розвести їх у різні боки.

Міміка: при вимові цих слів дитина сміється, отже міміка «весела» /брови підняті, очі широко розкриті і блищать від сміху, куточки вуст підняті вгору, цій міміці відповідає усміхнена «маска-підказка».

Вправа №2.

1. За допомогою жестів передайте стан замислення, сумніву (або прохання тиші) (палець до вуст).

2. За допомогою жестів передайте стан подиву, вагання, здивування, нерозуміння (підняті плечі, розведені руки).

3. За допомогою жестів передайте стан переляку (сплеск долонями, хресне знамення).

4. За допомогою жестів передайте стан гніву (тупання ногами).

5. За допомогою жестів передайте стан радості (танцювати, обнімати іншого).

Вправа №3.

За допомогою жестів, міміки, необхідних рухів покажіть вікові стани людини: «старість», «молодість».

Підготовча робота: Спочатку уважно поспостерігайте за молодими та старими людьми. Перелічіть ознаки цих вікових станів, що ви помітили.

Ознаки старості: стан тяжко хворого, важко сісти, важко встати хода хистка, невпевнена, голова похнюплена, похилена; бажання – дістатися до ліжка до стільця і сісти або полежати.

Ознаки молодості: сила, бадьорість, голова піднята, хода швидка, впевнена, погляд веселий.

Вправа №4.

Виконайте етюд.

Уявіть, що ви крижана бурулька, яка висить під стріхою. Зимовий ранок. Сильний мороз. Бурулька спочатку холодна, застигла, вона ще не прокинулася. З появою сонця бурулька починає танути.

Засобами пантоміміки передайте її стан, почуття та зміни у її настроях.

Вправа №5.

Виконайте етюд.

Уявіть, що ви брунька на дереві. Весна. Тепло. Сонце пригріває. Брунька починає «ворушитися» і згодом вона розпускається.

Засобами пантоміміки передайте стан, почуття та зміни у настроях бруньки.

Вправа №6.

Виконайте етюд.

Уявіть, що ви кленовий листочок. Осінь. Холодний похмурий ранок. Вітру немає. Листочок повільно відривається від галузочки і падає, він кружляється плавно, а потім обережно торкається землі. Повіяв легенький вітерець. Листочок ледь поворухнувся, немов би зробив слабку спробу знову піднятися і полетіти за вітром, але швидко впав знесилений.

Засобами пантоміміки передайте стан, почуття та зміни у настроях кленового листочка.

Отже, методичні прийоми (вправи), що спрямовані на осягнення дитиною-дошкільником ролі логічного наголосу, на формування уміння відчувати і точно відтворювати смисл тексту, правильно підкреслювати найголовніші слова у реченні, у рядку вірша, на оволодіння відповідними мімікою, жестами, рухами, голосовими та інтонаційними характеристиками допоможуть дошкільникам опанувати необхідними навичками виразного мовлення /читання/.

Систематична робота з розвитку виразного мовлення із застосуванням відповідних методичних прийомів сформує у вихованців початкової школи необхідні навички виразного читання поетичних творів.

Список використаних джерел:

1. Бабіч Н. Д. Основи культури мовлення. Львів: Світ, 1990. С. 198–205.
2. Державний стандарт початкової освіти (2018 р.). Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. №87. *Початкове навчання та виховання*. 2018. №28-29. С.41 – 45.
3. Живицкая Л. В. На уроке и после урока. Дидактический материал по русскому языку: пособие для учителя начальных классов. Кировоград, 2002. 164 с.

ЕСТЕТОТЕРАПІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ З ОБМЕЖЕНИМИ ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Анна ФРОЛОВА,

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 013 Початкова освіта
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

Науковий керівник: Ольга ФЕДІЙ,

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри початкової освіти
Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка*

У статті досліджуються засоби естетотерапії, їх вплив на формування особистості з обмеженими функціональними можливостями, з огляду на необхідність організації інклюзивного освітнього простору з метою забезпечення соціалізації та повноцінного розвитку особистості з особливими потребами. Ключове завдання автора – аналіз особливостей та перспектив естетотерапевтичного навчання, визначення його ефективності у досягненні зазначеної мети.

Ключові слова: естетотерапія, інклюзія, соціалізація, комунікативні навички, корекція розвитку, самовираження.

The need to create an accessible educational space for learning, taking into account the needs of people with inclusion, actualized the issue of using esthetic therapy tools in the educational sphere today. The purpose of the study is to analyze the features and prospects of using esthetic therapy areas of study in the context of researching the effectiveness of esthetic therapy as a means of socialization, which determines the full-fledged development of a person with limited functional capabilities. The author examines the work of the Ukrainian scientific community on this topic, based on which he determines the areas of esthetic therapy that have proven their effectiveness and are common for use by teachers, among which art therapy, music therapy, play therapy, and theatrical and dramatic therapeutic activities are

highlighted. The specified means play an important role in ensuring an inclusive approach to the provision of educational services, since their use in the educational process is a necessity due to the need to increase the efficiency of such services and the challenges of the current inclusive space in terms of deepening the tolerization of education as a process that will contribute to the better integration of children with special needs in society. In addition, the author draws attention to the importance of involving children with limited functional capabilities to participate in various social events, where they can interact more with the environment and develop their communication skills. In the future, the author considers it relevant to continue scientific research on the search for effective tools for the implementation of inclusive approaches and means of esthetic therapy in the practical activities of domestic educational institutions.

Keywords: esthetic therapy, inclusion, socialization, communication skills, developmental correction, self-expression.

ESTETHERAPY AS AN EFFECTIVE MEANS OF SOCIALIZATION OF PERSONALITY WITH LIMITED FUNCTIONAL CAPABILITIES

Anna FROLOVA

Отримання якісної та доступної освіти незалежно від фізичних та розумових меж є актуальним питанням сьогодення через потребу у розширенні можливостей традиційного навчання, так як сучасний стан розвитку суспільства вимагає високий рівень професіоналізму від викладачів у контексті володіння навичками використання естетотерапевтичних технологій для якісного забезпечення потреб осіб з обмеженими функціональними можливостями, які можна здобути лише шляхом формування інклюзивної компетентності викладачів і здобувачів освіти.

Це видається можливим завдяки активному впровадженню у навчальний процес засобів естетотерапії, які не є новелою для освітньої сфери, проте особливої актуальності набули в умовах підвищення інтересу до інклюзії та формування інклюзивних класів у вітчизняних закладах освіти. Застосування естетотерапевтичних підходів має бути пріоритетним напрямком реформування сучасної освіти, оскільки сьогодні спостерігається тенденція до збільшення рівня зацікавленості в більш якісному

забезпеченні потреб інклюзивних учнів, що сприятиме їх соціалізації та розвитку комунікативних навичок для повноцінного залучення у суспільне життя.

З огляду на зазначене, впровадження інноваційних підходів у вигляді застосування в навчальному процесі різноманітних напрямків естетотерапії є необхідністю, що зумовлена потребою у підвищенні ефективності надання освітніх послуг та викликами нинішнього інклюзивного простору у аспекті поглиблення толеризації навчання як процесу, що буде сприяти кращій інтеграції дітей з особливими потребами в суспільство. Саме тому дана тематика викликає науковий інтерес і потребує аналізу ефективності застосування естетотерапії як засобу соціалізації в контексті здобуття інклюзивної освіти з метою визначення перспектив її подальшого використання.

Дослідженню особливостей реалізації естетотерапевтичної концепції в освітньому процесі з огляду на інклюзивні виклики сьогодення присвятили свої праці багато вітчизняних науковців, оскільки естетотерапія є інструментом соціалізації та адаптації учнів з обмеженими функціональними можливостями у суспільне життя, що зумовлює їх інтерес до навчання й особистісний розвиток завдяки освітньо-виховному впливу мистецьких засобів.

Так, дуже ґрунтовні наукові дослідження щодо естетотерапевтичної діяльності має О. Федій, яка фактично є основоположницею засад вітчизняної естетотерапії. Вона наголошує на тому, що впровадження естетотерапії в сучасний освітній простору здатне «відновити природну гармонію сучасної людини (дитини) з навколишнім середовищем, надати їй можливості щодо подальшого індивідуально-творчого саморозвитку» [1, с. 7].

Арт-терапію як один з напрямків естетотерапії розглядає В. Білан, акцентуючи увагу на тому, як цей метод впливає на інтеграцію в сучасне суспільство дітей із порушеннями психофізичного розвитку [4]. Також особливості арт-терапевтичних технологій розглядає А. Брусановська [3].

Важливе значення має і наукова праця К. Зінченко-Любченко щодо ролі театральної діяльності у подоланні комунікативної дезадаптації серед інклюзивних школярів [6].

Д. Пінчук виокремлює важливість інноваційних художньо-педагогічних технологій на уроках музичного мистецтва для становлення особистості школяра і його активної участі в соціокультурному житті [5].

Крім того, актуальною у контексті даного дослідження видається наукова стаття О.Рассказової про поєднання інклюзивного і анімаційного підходів до соціалізації дітей з особливими потребами [7].

Метою даної статті є аналіз особливостей та перспектив використання естетотерапевтичних напрямків навчання у контексті дослідження ефективності естетотерапії як засобу соціалізації, що обумовлює повноцінний розвиток особистості з обмеженими функціональними можливостями.

Застосування прогресивних та інклюзивних форм організації навчального процесу є основним напрямком реформування освіти сьогодення. Для досягнення цих цілей доречним видається звернення до естетотерапії як науки, покликаної стимулювати розвиток осіб з обмеженими функціональними можливостями для їх комфортного перебування у соціумі. На думку О.Федій, естетотерапія являє собою цілеспрямований стабілізуючий вплив на емоційно-чуттєву сферу дитини з метою створення для неї психологічного комфорту та розкриття творчого потенціалу особистості [2, с. 40].

Дійсно, поєднання естетичного та терапевтичного підходу дуже важливі для освітньо-виховного процесу дітей з особливими потребами, адже вони спрямовані на гармонізацію їх відносин з самими собою та зі своїм оточенням відповідно. Через мистецтво, спорт, спілкування, гру чи казку реалізується соціальна потреба у спілкуванні, що особливо важливо для формування особистостей з обмеженими функціональними можливостями, оскільки засвоєння знань, розвиток комунікаційних навичок відбувається, насамперед, у процесі спілкування з вчителем та іншими суб'єктами освітньої взаємодії.

Крім того, саме естетотерапія здатна реалізувати інклюзивний підхід до навчання, оскільки дає реальну можливість надання особам з обмеженими функціональними можливостями бути залученими в різні соціальні відносини, у тому числі й в освітню діяльність, яка є одним із засобів реабілітації і адаптації до життя в соціумі.

Так, інклюзивний підхід у організації навчання допомагає дитині з особливими потребами стати повноцінним членом соціуму, комунікувати з однолітками на рівних, що у більш глобальному сенсі сприяє подоланню соціальної нерівності, розвитку толерантності у вітчизняних освітніх закладах і в цілому підсилює значення гуманізму в людських взаємовідносинах.

Слід зазначити, що напрямок інклюзивної освіти в Україні лише починає набирати обертів, оскільки наше суспільство ще вчиться робити цей простір доступним для кожного, саме тому актуально говорити про потребу у формуванні відкритого для дітей з обмеженими функціональними можливостями соціального і навчального простору, де немає місця почуттю ізольованості та неповноцінності, а процвітають повага і взаємодопомога, що спонукає до пошуку ефективних шляхів впровадження засобів естетотерапії у навчальний процес вітчизняних закладів освіти.

Враховуючи вищезазначене, доречним вбачається розгляд певних напрямків естетотерапії, головною метою яких є забезпечення комфорту, культурних, естетичних та психологічних потреб для інклюзивних учнів, тому аналіз їх застосування буде корисним для визначення ступеня ефективності естетотерапії як засобу соціалізації особистостей з обмеженими функціональними можливостями.

Найбільш поширеним зараз є напрямок арт-терапії, можливості якої дедалі більше використовуються в педагогічній роботі з дітьми з особливими потребами, оскільки терапія такими мистецькими засобами як казка, музика чи образотворче мистецтво може якісно впливати на корекцію розвитку особистості з обмеженими функціональними можливостями, адже творче самовираження є одним з кроків до подолання психологічних проблем, подальшого зміцнення самооцінки, а отже і соціалізації.

Так, А. Брусановська відзначає, що терапія образотворчим мистецтвом дає позитивні результати в роботі з дітьми з різними проблемами – затримкою психічного розвитку, мовними труднощами, порушенням слуху, розумовою відсталістю, при аутизмі, де вербальний контакт утруднений. У багатьох випадках малюнок терапія виконує психотерапевтичну функцію, допомагаючи дитині впоратися зі своїми психологічними проблемами [3, с. 21].

Підтверджує позитивний вплив арт-терапії і В. Білан, яка вказує, що арт-терапія є ефективним методом оздоровлення, гармонізації, викликає в дітей позитивні емоції, розширює їхній словниковий запас, формує навички спілкування, збагачує когнітивну сферу відповідними поняттями і знаннями [4, с. 27].

Ще одним ефективним засобом естетотерапії виступає музикотерапія. Музично-терапевтична діяльність надає можливість пізнавати себе, творчо самовиражатися через прослуховування

різних мелодій або безпосередньо гру на музичних інструментах, що безумовно сприяє подоланню внутрішньої дисгармонії і викликає бажання ділитися своїми творчими успіхами, відповідно соціалізуватися.

Робота над музичними проектами, як відзначає Д. Пінчук, розвиває у школярів критичне мислення, формує готовність та здатність до самостійного опанування культурних духовних цінностей, активну, самостійну та ініціативну позицію в навчанні, здатність до естетичних переживань і співпереживань [5, с. 202].

Вагому роль у корекції розвитку осіб з обмеженими функціональними можливостями також відіграє ігротерапія, завдяки якій викладачам вдається забезпечити набагато краще засвоєння інформації, підвищення рівня комунікабельності через використання ігор, адже в результаті школярі активніше самовиражаються, спілкуються з однолітками, перебуваючи в емоційно-комфортному середовищі, і при цьому не втрачають бажання навчатися, генерувати ідеї та творити. Крім того, ігри допомагають виховувати навички адекватної групової поведінки.

Варто відзначити, що в умовах пандемії COVID-19 нового щаблю розвитку досягнула онлайн-освіта, в умовах якої дуже важливо використовувати інтерактивні засоби ігротерапії, тому доречним видається застосування різноманітних додатків, які спрощують вивчення певної теми, оскільки містять елементи гейміфікації як вікторини та ігри для перевірки рівня знань і оцінки показників успішності. Наприклад, простими, але водночас ефективними для навчання вважаються додатки Quizlet Go та Kahoot!.

Слід додати і про важливість театральнo-драматичної діяльності як засобу естетотерапії, що здатний допомогти дитині з обмеженими функціональними можливостями навчитися працювати в групі, розпізнавати емоції людей, скоригувати мовленнєві порушення тощо. Наприклад, у своїй праці К. Зелінська-Любченко відзначає, що у процесі театрального дійства створюється специфічна ігрова атмосфера, яка дозволяє спроектувати реальний соціальний досвід дітей в уявну ігрову ситуацію, що розширює соціальні можливості розумово відсталих молодших школярів і сприяє засвоєнню прийнятних форм спілкування [6, с. 228].

Крім того, розвиток комунікативних навичок, який так необхідний для кращої соціалізації дітей з особливими потребами

досягається через участь в різноманітних соціальних заходах, де діти відчують себе бажаними і важливими у суспільстві, коли результати їх участі визнаються і схвалюються оточенням.

На думку О. Рассказової, такі заходи реалізуються на основі впровадження в освітній процес елементів анімаційної діяльності. Так, зокрема важливими в умовах інклюзивної освіти є різноманітні масові організаційні форми, як-от: виставка тематичних малюнків, благодійні акції, концерти, екскурсії, походи; конкурси соціальних та творчих проєктів для дітей [7, с. 119].

Отже, основним наслідком застосування засобів естетотерапії в навчальному процесі є підвищення рівня ефективності інтеграції осіб з обмеженими функціональними можливостями у соціум. Поглиблення цього процесу видається можливим у подальшому завдяки спрямуванню фокусу уваги на реформування української системи освіти відповідно до потреб людей з інклюзією задля створення доступного для всіх навчального середовища, яке і є першим щаблем формування нашої особистості. Так, застосування естетотерапевтичних та інклюзивних підходів у навчанні і надалі сприятиме забезпеченню емоційних потреб осіб з особливими потребами, удосконаленню їх комунікативних навичок, що безумовно стимулюватиме їх особистісний розвиток та творче самовираження.

Зазначене свідчить про те, що відбувається трансформація освітнього процесу шляхом переходу від традиційного способу навчання до інклюзивного формату освіти, де школярі у різному темпі, зі своїми особливостями можуть здобувати освіту на однаково якісному рівні незалежно від їх фізичних та розумових здібностей.

Застосування естетотерапії дозволить створити навчальне середовище, в якому школярі будуть оточені мистецькими чи ігровими практиками, що сприятиме інтеграції в коло однолітків на засадах спільних інтересів, поваги та взаєморозуміння, завдяки чому діти з обмеженими функціональними можливостями зможуть відчувати себе важливою частиною спільноти, саме тому сучасна система освіти повинна демонструвати доброзичливе ставлення до нових способів навчання, пов'язаних із інклюзією.

Таким чином, використання засобів естетотерапії у вітчизняному освітньо-виховному просторі актуалізувалося в умовах сьогодення з огляду на прагнення нашого суспільства до створення сприятливих умов для духовного розвитку та

соціалізації особистості з обмеженими функціональними можливостями, що стимулюватиме розповсюдження загальнолюдських етичних цінностей в аспекті розуміння та поваги до людей з інвалідністю.

Впровадження засад естетотерапевтичної науки у процес викладання у поєднанні з інклюзивними підходами сприятиме більш якійсній реалізації емоційних та освітніх потреб дітей з інвалідністю, що безумовно позитивно відобразиться на їх особистісному розвитку та творчому самовираженню.

Наукова новизна статті полягає у визначенні того, що арт-терапія, музикотерапія, ігротерапія чи інші види естетотерапії є ефективним доповненням до традиційних форм викладання, оскільки такі мистецькі засоби навчання мають вагомий терапевтично-корекційний вплив на розвиток дітей з обмеженими функціональними можливостями завдяки впровадженню таких підходів у навчальний процес відповідно до інклюзивних викликів сьогодення і майбутнього.

Оцінка ефективності естетотерапії як засобу соціалізації для особистостей з особливими потребами надала змогу обґрунтувати необхідні напрямки зростання зацікавленості педагогів в розвитку естетотерапевтичної концепції викладання, тому у подальшому перспективним видається наукове дослідження цих питань у контексті пошуку ефективних інструментів реалізації інклюзивних підходів та засобів естетотерапії у практичній діяльності вітчизняних закладів освіти.

Список використаних джерел:

1. Федій О. Естетотерапія: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 256 с.
2. Федій О. Естетотерапія : навч. посібник. [2-ге вид., перероб. та допов.]. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 288 с.
3. Брусановська А. Соціально-педагогічні засади застосування арт-терапії у закладах дошкільної освіти: кваліфікаційна робота здобувача освітнього ступеня магістр спеціальності 231 Соціальна робота / Кер.: канд. пед. наук, доц. Фурдуй С. Б. Ізмаїл, 2020. 100 с.
4. Білан В. Арт-терапія як один із засобів естетотерапії в корекційно-педагогічній роботі дефектолога. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2018. №3. С. 23–28.
5. Пінчук Д. Інноваційні художньо-педагогічні технології на уроках музичного мистецтва. *Інноваційні технології в сучасному освітньому просторі* : колективна монографія / За заг. редакцією Г. Л. Єфремової. Суми, 2020. С. 192–209.

6. Зелінська-Любченко К. Роль елементів театральної діяльності у подоланні комунікативної дезадаптації молодших школярів із розумовою відсталістю. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2015. №30. С.224–230.
7. Рассказова О. Розвиток соціальності дітей дошкільного та шкільного віку в освітньому середовищі: поєднання інклюзивного й анімаційного підходів. *Соціальна освіта та соціальна робота*. 2019. №3. С.104–124.

ДІАГНОСТИКА КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Олександра ЧУПРУН,

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
за спеціальністю 013 Початкова освіта
Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

Стаття присвячена проблемі підготовки майбутнього вчителя початкової школи у контексті формування культурно-дозвіллевої компетентності в процесі професійної підготовки. Наводяться результати діагностики стану культурно-дозвіллевої компетентності у відповідності з визначеними компонентами – мотиваційно-цільовим, когнітивним, комунікативним, етично-світоглядним, особистісно-діяльним; їх критеріями і рівнями – адаптивно-репродуктивним (низький), конструктивним (середній), пошуково-творчим (високий).

Ключові слова: підготовка майбутнього вчителя, культурно-дозвіллева компетентність, діагностика, компоненти культурно-дозвіллевої компетентності, рівні культурно-дозвіллевої компетентності.

The article deals with the problem of training a future primary school teacher in the context of the formation of cultural and leisure competence in the process of professional training. The results of diagnostics of the state of cultural and leisure competence in accordance with certain components and their criteria are given: motivational-target, which provides axiological component of pedagogical activity, positive motivation for the profession of a primary school teacher, combination of social attitudes with interests, needs, motives adaptability to the system and requirements of the higher pedagogical educational institution; cognitive, which is based on the range of knowledge and methods of their mastery, understanding and ability to apply them in practice; communicative, which includes understanding of the system of professional communication, knowledge of communicative techniques and technology, skills of organizational educational work, mastery of

interpersonal and group communication, development of personal speech-behavioral style of communication, mastering informal style of communication in leisure activities with junior schoolchildren; ethical and worldview, which includes values of man, humane attitude to their students, morality in attitudes and ethical norms in pedagogical interaction, ability to empathize, scientific worldview, a wide range of interests and integrity of the individual, optimistic worldview; personal-activity, which is characterized by: emotional and volitional sphere, ability to design, implement, analyze, evaluate and adjust the process of learning and education, conscious control of their activities and professional development, real assessment of personal achievements and self-education, creativity and creative thinking.

The results of diagnostics are given according to the defined criteria on the developed levels – adaptive-reproductive (low), constructive (average), searching-creative (high).

Keywords: future teacher training, cultural and leisure competence, diagnostics, components of cultural and leisure competence, levels of cultural and leisure competence.

DIAGNOSIS OF CULTURAL AND LEISURE COMPETENCE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Aleksandra CHUPRUN

Інтеграція вищої освіти України у європейський та світовий освітній простір актуалізує проблему вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя. Особливої гостроти й актуальності набувають питання підвищення професійної компетентності вчителів початкової школи. В сучасних умовах радикально змінюється статус вчителя, його освітні функції, відповідно зростають і вимоги до його професійної компетентності, рівня його професіоналізму. Підготовка майбутнього вчителя також потребує нового концептуального рівня.

Активізувалися наукові пошуки щодо вдосконалення професійної підготовки майбутніх вчителів. Різні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи висвітлено в наукових доробках: формування їх компетентності (Н. Бібик, С. Бондар, Н. Дідур, С. Вітвицька, Н. Волкова, М. Головань, О. Дубасенюк, І. Зязюн, О. Перец, О. Пометун,

М. Федоренко, Л. Хомич, Л. Хоружа та ін.); проблеми формування особистості вчителя (А. Алексюк, О. Будник, І. Зязюн, М. Євтух, Н. Калита, Л. Кондрашова, В. Крутецький, Л. Нечипоренко, О. Перец, О. Савченко, О. Хижна та ін.); удосконалення та розробка нових педагогічних технологій навчально-виховного процесу (В. Беспалько, А. Вербицький, О. Дубасенюк, В. Євдокимов, М. Левіна, О. Падалка, О. Пехота, І. Підласий та ін.).

Науковий інтерес в рамках нашого дослідження представляє питання підготовки майбутнього вчителя початкової школи до культурно-дозвілєвої діяльності (І. Бойчев, Ю. Бардашевська, О. Гончарук, В. Звєкова, Д. Огієнко, Т. Яцула та ін.).

Так, авторка монографії «Підготовка майбутніх учителів до організації дозвілля школярів» Т. Яцула у своєму дослідженні акцентує увагу на недостатній спрямованості педагогічної освіти на виховну взаємодію з дітьми та молоддю у сфері їх дозвілля [8, с. 96-102]. При цьому вона стверджує, що готовність студентів вищих педагогічних навчальних закладів до взаємодії зі школярами у сфері дозвілля забезпечується розвитком мотиваційно-ціннісно-сміслового, когнітивно-методологічного, операційно-діяльнісного та індивідуально-творчого компонентів культури особистісної взаємодії майбутнього вчителя [8, с. 262]. Готовність майбутнього вчителя до організації позакласної дозвілєвої діяльності розглядається О. Голік як здатність здійснення дозвілєвої діяльності, що формується в процесі спеціально організованої професійної підготовки [2, с. 89].

Науковець О. Гончарук запропонувала педагогічні умови професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації дозвілля молодших школярів: інтеграція управлінських зусиль суб'єктів системи професійної підготовки; піднесення педагогічного середовища закладу вищої освіти до сучасних інноваційних вимог; формування цілеспрямованої позитивної мотивації та стимулювання потреби у студентів до творчого рівня готовності до організації дозвілля молодших школярів; оновлення змісту аудиторної та поза аудиторної підготовки студентів до організації дозвілля учнів початкової школи; застосування інтерактивних методів і форм навчання, спрямованих на формування компонентів готовності студентів до організації дозвілля молодших школярів [3, с. 79].

У рамках вивчення феномену компетентності О. Марущак розглядає її як якість особистості. Аналізуючи різні тлумачення

поняття «компетентність», вона надає своє визначення, за яким «компетентність – це інтегрована якість особистості, здатність продуктивно виконувати діяльність у певних соціально-значущих сферах, на основі здобутих знань, умінь, навичок, досвіду, ставлень та цінностей» [6, с. 103].

Культурно-дозвіллева (КД) компетентність майбутнього вчителя початкової школи передбачає здібності й уміння організувати культурно-дозвіллеву діяльність молодших школярів на високому комунікативному, інтелектуальному, емоційному, пізнавальному, творчому рівнях в умовах позаурочної, позакласної, позашкільної діяльності. До КД компетентності майбутнього вчителя початкової школи можна віднести:

- культурну компетентність, пов'язану з засвоєнням національних та загальносвітових культурних надбань, відтворенням їх найкращих зразків;

- дозвіллеву компетентність, що передбачає залученням дітей до різних видів мистецької творчості (образотворче, літературне, музичне, театральне, танцювальне тощо);

- компетентність в організації та проведенні ігрових, конкурсних, режисерсько-постановочних формах дозвілля;

- компетентність у аналізі проведених культурно-дозвіллевих заходів, вміннях побачити та намітити подальші кроки до розвитку природних здібностей, творчого потенціалу дитячої особистості, всебічного розвитку дітей в умовах позаурочної, позакласної роботи.

Для підвищення КД компетентності майбутніх учителів початкової школи нами було проведено діагностування рівнів означеної компетентності.

Метою статті є висвітлення результатів діагностики стану культурно-дозвіллевої компетентності майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки.

Для ефективної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до організації культурно-дозвіллевої діяльності молодших школярів в умовах позаурочної, позакласної роботи необхідна була діагностика реального стану підготовленості студентів. Констатувальний етап експерименту передбачав розробку діагностичного інструментарію для оцінювання рівнів готовності майбутніх учителів початкової школи до організації культурно-дозвіллевої діяльності молодших школярів.

Взагалі, діагностика (з грецької *diagnosis* – «розпізнання», «здатність розпізнавати») представляє одну з найважливіших

складових будь-якої досліджуваної педагогічної проблеми дидактичного, організаційного чи виховного процесу. Започаткував термін «педагогічна діагностика» німецький дослідник Карлгайнц Інгенкамп у 1968 році. Він стверджував, що педагогічна діагностика є умовою поліпшення і оптимізації навчального процесу [5, 3]. Педагогічне діагностування полягає у вивченні важливих характеристик реального педагогічного навчально-виховного процесу, виявленні відхилень і визначенні шляхів їх попередження, корегування.

У процесі проведення констатувального експерименту було реалізовано низку завдань:

- виокремлено суб'єкти діагностики (розподіл на контрольні (КГ) та експериментальні (ЕГ) групи студентів);

- визначено компоненти КД компетентності (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативний, етично-світоглядний, особистісно-діяльнісний);

- розроблено показники (ключові елементи), критерії, зміст компонентів і рівні підготовленості КД компетентності (пошуково-творчий – високий, конструктивний – середній, адаптивно-репродуктивний – низький) майбутніх учителів початкової школи до організації дозвіллевої діяльності молодших школярів;

- продіагностовано реальний стан підготовленості майбутніх учителів початкової школи до КДД з молодшими школярами;

- здійснено узагальнюючий аналіз показників, співставлено та пояснено основні тенденції професійної підготовки вчителя початкової школи.

Для вирішення означених завдань та отримання об'єктивної інформації було обрано комплекс теоретичних і емпіричних методів дослідження. Серед них:

- метод опитування (письмове – анкетування, тестування; усне – інтерв'ю, бесіда);

- рейтинговий метод – метод експертної оцінки, самооцінка;

- педагогічне спостереження;

- аналіз документації (традиційний – якісний, контент-аналіз – кількісний);

- статистичний метод обробки отриманих даних; моделювання.

Методологія наукового дослідження потребувала відповідних розумових операцій: аналіз, синтез, узагальнення, інтерпретація, порівняння, систематизація, дедукція, індукція, редукція, графічне та схематичне представлення результатів дослідження.

Базами дослідження було визначено навчальні заклади III-IV рівнів акредитації: Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, загальноосвітні школи м. Миколаєва та області. До експерименту було залучено студенти спеціальності 013 «Початкова освіта» освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр». Всього у констатуючому експерименті взяли участь 304 студенти, 42 викладача, 62 вчителі початкових класів.

З метою отримання об'єктивної педагогічної інформації щодо діагностики стану мотиваційно-цільового, когнітивного, комунікативного, етично-світоглядного, особистісно-діяльнісного компонентів КД компетентності нами особисто було розроблено анкети, протоколи інтерв'ю, картки спостереження, модифіковано ряд психолого-педагогічних анкет, тестів з адаптуванням на наше дослідження.

Перший зріз діагностування мав на меті визначення рівнів *мотиваційно-цільового компоненту* культурно-дозвіллевої компетентності у системі професійних компетентностей вчителя початкової школи. Взагалі, мотивація вибору професії, розуміння її специфіки, спрямування навчання на бажаний фах впливають на свідоме навчання, активність отримання знань, інтерес до практичного їх опанування, набуття необхідних умінь і навичок. Критеріями підготовленості для діагностування виступили: аксіологічна складова педагогічної діяльності, позитивна мотивація до професії вчителя початкової школи, поєднання соціальних установок на професію вчителя з інтересами, потребами, мотивами особистості студента, адаптованість до системи та вимог вищого педагогічного навчального закладу.

Результатами проведеної анкети «Моя майбутня професія – вчитель початкової школи» було:

– серед мотивів вибору майбутньої професії більшість обрали зовнішньо-престижні мотивації, типу «стабільний заробіток», «бажання отримати вищу освіту», «стабільне працевлаштування» тощо;

– щодо вибору професії вчителя, то лише третина опитаних студентів самі обрали професію, на переважну більшість вплинули батьки, інші родичі, друзі, реклама та ЗМІ тощо;

– за відповідями, у процесі навчання студентам не вистачає: знань з предметів, що викладаються; реального представлення

майбутньої професії; практичного досвіду викладання; практичного досвіду спілкування з дітьми, їх батьками, вчителями; знань психології молодших школярів; розбіжності між теорією і практикою; вмінь та навичок організації позаурочної, позакласної роботи з молодшими школярами;

– серед особистісних проблем студенти вказали на брак: впевненості щодо своїх можливостей у професійній діяльності; більш жорсткого контролю з боку батьків, рідних; бажання навчатися; заохочення з боку батьків; організації себе і свого навчання; любові до дітей.

– у позанавчальній діяльності студенти відмічали відсутність: цікавого дозвілля; різноманітного громадського життя; можливості спілкуватися в закладі в умовах позааудиторної діяльності; участі у соціальних проектах закладу; спортивних секцій, аматорських об'єднань і клубів; вільного часу.

З цього можна зробити висновки, про те, що: проблеми, які виявилися в процесі опитування стосуються усіх суб'єктів навчального процесу; студентами не усвідомлюється те, що вони самі повинні змінюватися під впливом усіх суб'єктів навчання і виховання.

Стан діагностики мотиваційно-цільового компоненту за рівнями можна представити у *таблиці 1*.

Таблиця 1

**Рівні мотиваційно-цільового компоненту
культурно-дозвіллевої компетентності майбутнього вчителя
початкової школи (констатувальний етап дослідження)**

№	Компоненти культурно-дозвіллевої компетентності	Рівні	КГ	ЕГ
			коефіцієнт компетент.	коефіцієнт компетент.
1	Мотиваційно-цільовий компонент культурно-дозвіллевої компетентності	В	0,16	0,14
		С	0,36	0,37
		Н	0,48	0,48

У етап діагностики було включено *когнітивний компонент* у системі культурно-дозвіллевих компетентностей майбутнього вчителя початкової школи. З цією метою було розроблено «Анкету студента на виявлення знань, умінь з КДД майбутнього вчителя початкової школи з молодшими школярами». Структура анкети складалась із запитань на знання психо-фізіологічних особливостей молодших школярів, функцій вчителя по організації культурно-

дозвіллевої діяльності з молодшими школярами, визначення ключових понять дозвіллезнавства, ігрової діяльності, дитячих масових заходів, сценарно-режисерської роботи, колективних творчих справ тощо. Опитування показало, що найгірше студенти знають і розуміють психофізіологічні особливості молодших школярів, хоча вікова психологія у навчальному плані підготовки фахівців вивчається у достатньому об'ємі на першому курсі у рамках дисципліни «Психологія». За результатами опитування тільки близько 15% студентів КГ і 16% ЕГ дали повні відповіді на запитання про психофізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку. Середній рівень показали близько 41% опитаних КГ і 42% – ЕГ. Дуже низький результат показали 44% респондентів КГ і 42% – ЕГ.

Запитання щодо визначення ключових понять дозвіллезнавства, таких як: «Що таке емпатія?», «Як Ви розумієте перцепцію?», «Що таке міжособистісна взаємодія?», «Які принципи культурно-дозвіллевої діяльності дітей можна визначити?» викликало відповідні проблеми. Близько половини студентів КГ (49%) і 50% ЕГ не змогли розкрити сутність деяких понять, а ті що розкрили – відповіді були поверхневі, системно не сформульовані. Це свідчить про те, що більшість студентів опановують фах дуже повільно, не намагаючись активізувати свої зусилля до процесу навчання, отримання глибоких знань, набуття професійних вмінь і навичок. Це підтвердило і проведений контент-аналіз результатів навчання. Так, переважна більшість студентів (середній показник 52,2% КГ і 54,5% ЕГ) навчаються на «задовільно», а їх когнітивні показники складають адаптивно-репродуктивний рівень. За конструктивним рівнем студентів КГ і ЕГ по 40%. І тільки 6% КГ і 5,5% ЕГ мають пошуково-творчий рівень знань з предметів професійно-орієнтованого циклу дисциплін. Узагальнюючі результати діагностики когнітивного компоненту КД компетентності майбутніх учителів початкової школи представлені у *таблиці 2*.

**Рівні когнітивного компоненту
культурно-дозвіллевої компетентності майбутнього вчителя
початкової школи (констатувальний етап дослідження)**

№	Компоненти культурно-дозвіллевої компетентності	Рівні	КГ	ЕГ
			коефіцієнт компетент.	коефіцієнт компетент.
1	Когнітивний компонент культурно-дозвіллевої компетентності	В	0,06	0,05
		С	0,4	0,4
		Н	0,54	0,55

Комунікативний компонент у системі культурно-дозвіллевої компетентності майбутнього вчителя займає важливе значення. Саме вміння налагодити спілкування, використовуючи усі засоби, внутрішню і зовнішню техніки має вирішальний вплив на становлення вчителя. Досліджуючи комунікативний компонент у системі культурно-дозвіллевої компетентності нами було проведено педагогічне спостереження за поведінкою студентів в умовах навчальної діяльності на заняттях професійно-орієнтованого циклу та в умовах педагогічної практики. Було розроблено програму і картку спостереження. Об'єктом спостереження були студенти першого і другого курсів. Рівень їх комунікативної культури оцінювався за відповідними критеріями: розуміння системи професійної комунікації; знання комунікативної техніки і технології; вміння та навички організаційної виховної роботи та володіння міжособистісною та груповою комунікацією; вироблення особистісного мовленнєво-поведінкового стилю спілкування з колегами, вихованцями та їх батьками; опанування неформального стилю спілкування в умовах дозвіллевої діяльності з молодшими школярами; проектування особистісної та професійної комунікації.

Розроблена картка спостереження мала на меті відслідковування рівня комунікативної компетентності студентів на етапі констатувального експерименту. Результати спостереження можна представити у *таблиці 3*.

**Рівні комунікативного компоненту
культурно-дозвіллевої компетентності майбутнього вчителя
початкової школи (констатувальний етап дослідження)**

№	Компоненти культурно-дозвіллевої компетентності	Рівні	КГ	ЕГ
			коефіцієнт компетент.	коефіцієнт компетент.
1	Комунікативний компонент культурно-дозвіллевої компетентності	В	0,12	0,13
		С	0,28	0,29
		Н	0,6	0,58

Наступним об'єктом діагностики був рівень *етично-світоглядного компоненту* культурно-дозвіллевої компетентності майбутнього вчителя початкової школи. Нами було зазначено, що етично-світоглядний компонент професійної компетентності складається з наступних критеріїв: ціннісне відношення до людини, гуманне ставлення до своїх вихованців; моральність у поглядах та етична нормованість у педагогічній взаємодії майбутнього вчителя; здатність до емпатії; наукове світобачення, широке коло інтересів та цілісність особистості; оптимістична світоглядна позиція. Для діагностики рівня етично-світоглядного компоненту професійної компетентності ми звернулися до розробленої нами анкети та результатів проведеного опитування.

В процесі опитування була запропонована таблиця життєвих цінностей. Вони включали ціннісне відношення до професії вчителя, до людини і зокрема дитини; цілісність особистості майбутнього вчителя та оптимістичний погляд на майбутнє. Ми отримали зріз етично-світоглядного компоненту за яким на перше місце вийшли матеріальні і престижні цінності. Найвищий бал означених цінностей проставили 45% студентів КГ і 47% студентів ЕГ. Друге місце у рейтингу життєвих цінностей зайняли особистісні цінності – найвищі бали відмітили 35% у КГ і 38% у ЕГ. Етично-світоглядні цінності опинилися тільки на третьому місці – це 20% респондентів КГ і 19% у ЕГ.

Слід зазначити, що світогляд людини формують багато чинників, важливу роль при цьому відіграє дозвілля. Саме в умовах дозвілля людина може займатися улюбленою справою. Для більш предметного аналізу світоглядного компоненту було використано блок запитань у «Анкеті студента на виявлення знань, умінь з КДД майбутнього вчителя початкової школи з молодшими школярами»,

що стосувався проведення вільного часу студентами. На запитання «Чи раціонально, на Ваш погляд проводите свій вільний час?», переважна більшість респондентів відповіла «не завжди раціонально» (66% і 68% відповідно у КГ і ЕГ), «не раціонально» (26% і 25%), і тільки 8% у КГ і 7% у ЕГ відповіді були позитивні.

Підводячи підсумки діагностики етично-світоглядного компоненту культурно-дозвіллевої компетентності слід звернутися до *таблиці 4*.

Таблиця 4

**Рівні етично-світоглядного компоненту
культурно-дозвіллевої компетентності майбутнього вчителя
початкової школи (констатувальний етап дослідження)**

№	Компоненти культурно-дозвіллевої компетентності	Рівні	КГ	ЕГ
			коефіцієнт компетент.	коефіцієнт компетент.
1	Етично-світоглядний компонент культурно-дозвіллевої компетентності	В	0,14	0,12
		С	0,43	0,45
		Н	0,43	0,43

Особистісно-діяльнісний компонент професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів характеризується: емоційно-вольовою сферою; уміннями проектувати, реалізовувати, аналізувати, оцінювати й коригувати процес навчання і виховання у початковій школі; свідомим контролем своєї діяльності і професійним розвитком; реальною оцінкою особистісних досягнень та спрямування до самоосвіти; творчістю і креативністю мислення в тому числі у сфері вільного часу молодших школярів в умовах позаурочної, позакласної діяльності. Для діагностики особистісно-діялісного компоненту було використано низку методик і тестувань у адаптованих модифікаціях.

Для виміру важливих особистісних якостей майбутніх учителів початкової школи було використано методику опитування О. Гончарук [4], модифіковану на особистісно-діялісний компонент культурно-дозвіллевої компетентності. Було запропоновано три блоки запитань, перший з яких досліджував якості необхідні для культурно-дозвіллевої діяльності майбутнього вчителя початкової школи; другий – позитивні якості, якими володіють респонденти; третій – якості, які заважають у майбутній організації та проведенні дозвіллевої діяльності з молодшими

школярами і яких необхідно позбутися або послабити. Дослідження показало, що серед якостей необхідних для організації дозвілля дітей серед важливіших було обрано: комунікабельність, наполегливість, доброзичливість, вольові якості. Якості, що займають проміжне значення, це: висока моральність, відповідальність, почуття обов'язку, енергійність, ініціативність, працездатність, вміння викликати довіру до себе, терпіння, врівноваженість. Якості особистості, які назвали в останню чергу були: висока освітня підготовка, емоційна зрілість, оптимізм, спостережливість, критичність до недоліків власної діяльності, готовність до труднощів. У другому блоку на запитання про позитивні особистісні якості, якими володіють студенти визначили такі: любов до дітей, неформальна комунікація, відкритість, позитивність, скромність тощо. Труднощі, які виділили студенти у організації культурно-дозвіллевій діяльності були: знайти спільну мову з дітьми, навички організації дозвілля, утримання уваги, переключення на інші види діяльності, постійний емоційний підйом.

Для вивчення самоефективності було використано методику «Шкала самоефективності Р. Шварцера і М. Єрусалема». Дослідження рівня самоефективності показало, що висока самоефективність притаманна 7% у КГ і 6% у ЕГ, середня – по 33% у КГ і ЕГ, низька – 60% у КГ і 61% у ЕГ. Дані свідчать про те, що студенти не завжди можуть самостійно вирішувати свої проблеми, досягати мети, поводитись адекватно до ситуацій, поратися з професійними і життєвими труднощами. Далі ми використали методику діагностики рівня рефлексивності О. Карпова, яка було спрямована на визначення ступеня розвитку рефлексивності майбутніх вчителів початкової школи. Результати тестування показали, що більшості досліджуваних – близько 49% у КГ і 47% у ЕГ притаманний середній рівень рефлексивності. З низьким рівнем рефлексивності виявилось близько 45% у КГ і 46% у ЕГ. Лише близько 6% КГ і 7% ЕГ опитаних мають високий рівень рефлексивності.

Професія вчителя передбачає поряд з високою рефлексивністю і оригінальні, нестандартні рішення. Тому для нас важливим було дізнатися рівень творчості і креативності. В цьому нам допоміг тест «Креативність» (Н. Ф. Вишнякова, Р. В. Ткач). Опитування показало, що 32% у КГ і 34% у ЕГ респондентів не готові креативно мислити і діяти у педагогічній взаємодії, 58% і

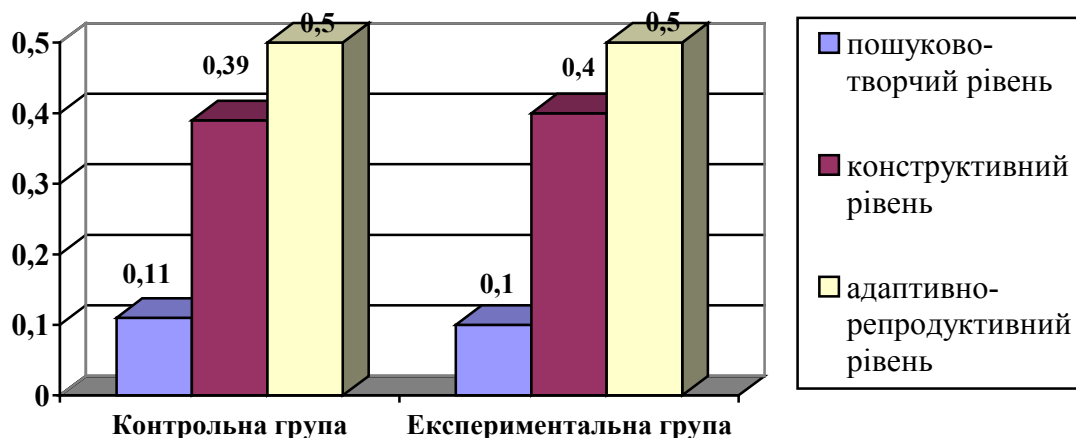
відповідно 55% здатні в деякій мірі проявляти творчість, готовність до несподіванок та нових підходів у складних ситуаціях, і тільки 10% опитаних студентів у КГ і 11% у ЕГ здатні на ризик у справі покращення проблемних ситуацій, пошук нестандартних рішень, творчість і інновації в тому числі в умовах організації дозвілєвої діяльності молодших школярів (табл. 5).

Таблиця 5

**Рівні особистісно-діяльнісного компоненту
культурно-дозвілєвої компетентності майбутнього вчителя
початкової школи (констатувальний етап дослідження)**

№	Компоненти культурно-дозвілєвої компетентності	Рівні	КГ	ЕГ
			коефіцієнт компетент.	коефіцієнт компетент.
1	Особистісно-діяльнісний компонент культурно-дозвілєвої компетентності	В	0,08	0,08
		С	0,46	0,45
		Н	0,46	0,47

Узагальнюючи результати діагностики усіх компонентів КД компетентності можна представити Діаграму, у якій наочно висвітлений стан рівнів КД компетентності на констатувальному етапі дисертаційного дослідження (рис. 1).

Рис. 1. Рівні культурно-дозвілєвої компетентності майбутніх вчителів початкової школи на етапі констатувального експерименту

Діагностика сформованих рівнів культурно-дозвілєвої компетентності майбутнього вчителя початкової школи надає можливість виявити проблемний ланцюг у підготовці фахівців і

надати зразок моделі підготовки вчителя початкової школи у системі вищої педагогічної освіти.

Діагностика рівнів підготовленості до майбутньої педагогічної діяльності у відповідності з КД компетентностями, що здійснювалась за мотиваційно-цільовим, когнітивним, комунікативним, етично-світоглядним та особистісно-діяльнісним компонентами і показала значні переваги адаптивно-репродуктивного (низького) і конструктивного (середнього) рівнів. Найбільш проблематичними виявилися особистісно-діяльнісний і когнітивний компоненти КД компетентності. Результати формувального експерименту свідчать про те, що завдяки розробленню та експериментальній перевірці педагогічної моделі процесу формування КД компетентності майбутніх учителів початкової школи необхідний пошук найбільш ефективних шляхів до формування КД компетентності. Все це буде сприяти оптимізації навчально-виховного процесу вищих закладів педагогічної освіти.

Список використаних джерел:

1. Бардашевська Ю. О. Підготовка майбутніх учителів до організації дозвіллевої діяльності старшокласників: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2007. 20 с.
2. Голік О. Організаційно-управлінський аспект позакласної дозвіллевої діяльності старшокласників : монографія. Донецьк, 2008. 168 с.
3. Гончарук О. Реалізація педагогічних умов системи підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації дозвілля молодших школярів: *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2020. № 90(2020). С. 79–85.
4. Гончарук О. В. Діагностика готовності майбутніх учителів до організації дозвілля дітей : навч.-метод. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. 164 с.
5. Ингенкамп К. Педагогическая диагностика: Пер. с нем. М. : Педагогика, 1991. 240 с.
6. *Марущак О. М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. Креативна педагогіка: [наук.-метод. журнал] ; Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся»*. Житомир, 2016. Вип. 11. С. 97–108.
7. Огієнко Д. П. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до організації дозвіллевої діяльності учнів. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Вип. 4(160) ; Нац. ун-т «Черн. колегіум» ім. Т. Г. Шевченка; голов. ред. М. О. Носко. Чернігів : НУЧК, 2019. С. 176–179.
8. Яцула Т. В. Підготовка майбутніх учителів до організації дозвілля школярів : монографія. Херсон: Айлант, 2010. 404 с.

ВПЛИВ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ 1 КЛАСІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Ілона ШАПОВАЛ,

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 013 Початкова освіта*

*Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

Валентина БОГУТА,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти
Полтавського національного педагогічного університету*

імені В. Г. Короленка

У статті порушено тему ролі освітнього середовища у формуванні творчої особистості учня Нової української школи. Здійснено критичний порівняльний аналіз сутності понять «освітнє середовище» та «освітній простір». Ґрунтуючись на засадних принципах творчої діяльності у поєднанні із сензитивністю дітей молодшого шкільного віку до творчості, означено та експериментально перевірено ефективні педагогічні умови організації освітнього середовища художньо-творчого осередку.

Ключові слова: освітнє середовище, освітній простір, учні 6-річного віку, творчі здібності, педагогічно-організаційні умови.

The article deals with the topic of the role of the educational environment in the formation of the creative personality of a junior high school student who is a student of a New Ukrainian school. On the basis of theoretical analysis, the essence of the concept of «educational environment» is defined as a holistic qualitative characteristic of the internal life of a comprehensive educational institution, which is determined by the specific tasks of forming the personality of a junior high school student. Based on the fundamental principles of creative activity in combination with the sensitivity of children of primary school age to creativity, the pedagogical conditions for the organization of the educational environment of the creative center were theoretically substantiated and defined: material and technical support of the educational center of artistic and creative activity in accordance with the

Methodological recommendations of the organizations of the educational space of the New Ukrainian School; development of creative potential and motivation of 6-year-old children for creative activities; readiness of the primary school teacher to carry out pedagogical and creative activities. Statistical processing of experimental data proved the effectiveness of pedagogical organizational conditions in the formation of the creative personality of a 6-year-old student of the New Ukrainian School.

Keywords: educational environment, educational space, pedagogical and organizational conditions, creativity.

INFLUENCE OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT ON THE FORMATION OF THE CREATIVE PERSONALITY OF 1ST GRADE STUDENTS OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Iлона SHAPOVAL, Valentina BOGUTA

Стратегічним вектором модернізації початкової загальної освіти є її розбудова на засадах діяльнісного підходу, реалізація основних положень які дозволяють створити умови для різнобічного розвитку, виховання і соціалізації особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя у суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності. Освітнє середовище Нової української школи стимулює та розвиває особистість молодшого школяра, плекає творчу особистість дітей, створює умови для повноцінного розвитку фізичного, інтелектуального, творчого та духовного складу учнів з орієнтацією на різноманітність життєдіяльності у соціумі.

Особливу вагомість вдумливих міркувань про освітнє середовище та його вплив на молодших школярів мають праці зарубіжних та вітчизняних науковців таких, як: Г. Балл, І. Бех, Н. Бібіка, Л. Виготський, Дж. Гібсон, Е. Еріксон, В. Рибалка, В. Семиченко, С. Сисоєва, А. Цимбалара. Проблему розвитку, творчих здібностей школярів науковці розглядають у контексті системи «дитина – освітнє середовище».

Плануючи організацію освітнього середовища у початкових класах необхідно брати до уваги теоретичні міркування про

розвиток учнів молодшого шкільного віку, описані у працях багатьох відомих вітчизняних і зарубіжних авторів Е. Еріксон, Л. Виготський, Ж. Піаже, В. Роменець.

Дослідження і публікації, які пов'язані з проблемою творчості, творчої особистості, її творчих здібностей та творчої діяльності, дозволяє констатувати значний інтерес дослідників до різних її аспектів. Питанню природи, сутності і змісту творчості присвячені дослідження: Л. Виготського, В. Моляко, А. Менегетті, В. Роменця. Формування творчої особистості вчителя досліджується в наукових працях Н. Гузій, В. Загвязинського, І. Зязюна, С. Коновець, Н. Кічук, О. Пехоти, С. Сисоевої. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх вчителів стала предметом дослідження наукових праць Г. Беленької, Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, Г. Іванюк, З. Курлянд, С. Мартиненко, О. Мороз, О. Савченко, В. Сластьоніна, О. Сухомлинської, Л. Хоружої, Р. Хмелюк.

Зокрема, теоретичні аспекти формування творчої активності особистості представлені в працях Л. Виготського, Дж. Гілфорда, О. Ковальова, В. Крутецького, В. Моляко, Дж. Рензуллі, К. Роджерса, Е. Торранса. Вони тлумачать творчу активність як психічні властивості особи, які регулюють дитячі досягнення та є умовою життєдіяльності людини, а також як характеристики системи функціонування, що реалізуються в окремих функціях і здатні індивідуально проявлятися, мають можливість виявлятися в успішній діяльності та її якісній своєрідній реалізації. Так, В. Крутецький, творчість пов'язує з окресленням творчих здібностей як вродженої якості особистості, що допоможе їй опанувати навчальний матеріал. Іншими дослідниками визначається ще один підхід до питання здібностей, що акцентується на конкретно індивідуально-психологічних особливостях. Вагомий внесок у теоретичні положення та визначення психолого-педагогічних передумов освітнього середовища як фактору впливу на формування творчої особистості та розвитку творчих здібностей зроблено дослідниками І. Бехом, Л. Виготським, В. Сухомлинським. Ними визначено сензитивність молодшого шкільного віку до творчості, особливо до художньо-творчої діяльності, та визначено, що це найінтенсивніший період творчого становлення особистості.

Метою статті – теоретичне обґрунтування та перевірка педагогічно-організаційних умов ефективності впливу осередку художньо-творчої діяльності на формування творчих здібностей учнів 1 класу Нової української школи.

Нині ключовим завданням сучасної школи є створення освітнього середовища, яке націлене на розвиток творчої особистості школяра в середовищі закладу освіти, підготовку його до самостійного навчання та самовдосконалення, індивідуалізацію та диференціацію педагогічного процесу, підвищення його ефективності шляхом упровадження освітніх інновацій [9, с. 28]. Освітній простір школи є важливим чинником розвитку особистості учня та професіоналізму вчителів. Українське суспільство вбачає школу як місце розвитку і співпраці. Освітній процес не закінчується на опануванні конкретного предмета, він полягає у глибшому, а саме: спілкування з однолітками, вивчення та дослідження нового, опанування новими навичками та вміннями, і звичайно головну роль відіграє – середовище та простір, які дитина освоює.

Аналізуючи ключове завдання сучасної школи, можна стверджувати, що освітнє середовище – це цілісна характеристика внутрішнього устрою школи, що визначається конкретними завданнями, які школа ставить перед собою і вирішує у своїй роботі. Це проявляється у виборі засобів, за допомогою яких виконуються ці завдання, що мають значення в особистісному, соціальному та інтелектуальному розвитку дітей. Освітнє середовище школи розглядається як сукупність інформаційних ресурсів, технологій навчання та забезпечення освітнього процесу, що реалізується в рамках єдиних принципів побудови та забезпечує завершений цикл або його логічно завершену частину [3, с. 77].

У поняттєвому апараті педагогіки поряд із поняттям «освітнє середовище» використовується – «освітній простір». Дослідження свідчать, що освітнє середовище та освітній простір слід розглядати як форму та зміст. Однак варто зазначити, що середовище формують люди, які мають спільні умови життя, інтереси, а також соціальні та життєві умови [2, с. 137]. А простір визначається, як протяжність, вмістилище, в якому розташовані предмети і відбуваються події [4, с. 298]. Відповідно до цих трактувань структура освітнього середовища визначає внутрішню організацію, взаємозв'язки та взаємозалежності між елементами. Освітні елементи функціонують, з одного боку, як атрибути простору, що визначають зміст і матеріальне наповнення освітнього середовища, а з іншого боку, як ресурси, що є частиною діяльності учасників освітнього процесу, і водночас набувають ознак, які містять у собі освіту та виховання [1, с. 322-325].

Відповідно сучасний освітній простір ґрунтується на поєднанні двох принципів – гнучкості та стабільності. Гнучка організація дозволяє швидко змінювати простір залежно від потреб освітнього процесу, впроваджувати різноманітні форми роботи. Стабільність забезпечує безперервність процесу, послідовність сприйняття та діяльності, підтримує порядок у просторі та керованість у роботі.

Водночас гнучкість та стабільність поєднуються через відповідне зонування. У класі слід виділити незмінні стаціонарні осередки, що становлять його основу – «каркас». Як правило, це робоче місце вчителя, основна класна дошка, місткості для зберігання навчальних матеріалів – як обмеженого доступу, так і відкриті для учнів. Також вагомим чинником організації освітнього простору є художнє рішення класу: від кольорового наповнення класу залежить емоційний стан учасників освітнього процесу та їх продуктивність. Застосування й оформлення різних типів освітніх осередків повинно бути не лише педагогічно обґрунтованими, але й відповідати загальним та специфічним педагогіко-ергономічним вимогам до засобів навчання (екранно-звукових, друкованих, натуральних об'єктів, моделей, приладів) [6]. У навчально-методичному посібнику «Нова українська школа: поради для вчителя» виділено вісім навчальних осередків класу, а саме: осередок вчителя, відпочинку, художньо-творчої діяльності, навчально-пізнавальної діяльності, дослідницьку зону, дитячу бібліотеку, змінні тематичні осередки, осередок гри та дозвілля.

Зазначимо, що змістова характеристика освітнього середовища школи та класу повинна визначатися внутрішніми завданнями, які вона ставить перед собою. Комплексом та ієрархією цих завдань визначають зовнішні характеристики освітнього середовища, до них належать й інші критерії, які умовно можна поділити на: змістові (рівень і якість культурного змісту), процесуальні (стиль спілкування, рівень активності), результативні (розвивальний ефект) [8]. У процесі взаємодії з освітнім середовищем учні набувають життєвих компетентностей, опановують способи виконання діяльності, отримують життєвий досвід.

Таким чином, враховуючи вищесказане, можна констатувати, що освітнє середовище – це педагогічна реальність, у якій відбувається зустріч, взаємодія, осмислення і пізнання особистістю навколишніх її елементів-носіїв культури (освітнього середовища),

що забезпечує суб'єктивацію і прогресивний розвиток об'єктів (фігурантів і предметів). Освітній простір як система педагогічних факторів та умов освоєння особистістю у процесі становлення спеціально організованого педагогічного середовища може бути об'єктом цілеспрямованого педагогічного впливу на формування особистості.

Формування творчої особистості в умовах Нової української школи набуває особливого значення та індивідуального підходу до учнів, який насамперед визначається глибоким вивченням особистості. Розвиток творчих здібностей людини може тривати протягом значного періоду її життя, проте в онтогенезі існують оптимальні сензитивні вікові періоди їх формування. Тому формування індивідуальних особливостей відбувається в процесі вікового розвитку, і багато залежить від того, що буде взято з психічних властивостей, які виступають провідними у різні періоди дитинства [10, с. 162].

Для нашого дослідження найбільшу зацікавленість представляє психолого-педагогічний процес формування творчості та розвитку творчих здібностей молодших школярів віком від 6 років, адже за державними санітарними вимогами приймання дітей до школи допускається у віці від 5 років 8 місяців.

Основним структурним компонентом творчого розвитку особистості учнів 6-річного віку є проблемність, яка забезпечує постійну відкритість дитини до нового та виявляється у пошуку невідповідностей та суперечностей у власній постановці нових запитань і проблем. Так, наприклад, Е. Еріксон у своїх працях про психосоціальні стадії розвитку особистості ґрунтовно проаналізував та описав, що дитина 5-6 років виходить за межі сім'ї і починається систематичне навчання. Ідентичність дитини тепер виражається як: «Я – те, чого я навчився», «Я – те, що я буду і хочу» [11]. Навчаючись у школі, діти долучаються до правил усвідомленої дисципліни та активної участі в освітньому процесі.

Варто наголосити, що процес пошуків і досліджень у віці 6 років набуває самостійного вирішення дитиною складних для її віку проблем і питань. Відкриття нового проявляється в подоланні нестандартних підходів до розв'язання проблем, що своєю чергою вимагає прояву оригінальності, творчості та інтуїції. Заохочення учнів до ініціативи допомагає розширювати межі незалежності та розвивати творчі здібності та навички. Надмірний контроль і обмеження діяльності породжує у дітей сильне почуття провини.

Учні, охоплені цим почуттям, пасивні, скуті і в майбутньому мало спроможні до продуктивної праці. У процесі накопичення емоцій про навколишній світ і часу виконання різноманітних видів діяльності формуються творчі якості дитини.

На основі аналізу чисельних праць науковців, щодо феномену творчості та творчої особистості, ми можемо стверджувати, що творчість – це здатність людини створювати з наявного матеріалу дійсності, на основі пізнання закономірностей об'єктивного світу нову реальність, що задовольняє різноманітні суспільні та особистісні потреби. У рамках підходу природи творчість розглядають як діяльність, спрямовану на створення нових суспільно значущих цінностей. Особливу увагу приділяють критеріям об'єктивної новизни й оригінальності продуктів творчої діяльності.

Враховуючи вищесказане, можна визначити, що творча діяльність – це форма діяльності дитини, яка спрямована на створення нових суспільних і особистісних цінностей. У її загальну структуру входять такі компоненти: процес творчої діяльності, продукт творчої діяльності, особистість творця, середовище, умови за яких відбувається творчий процес.

Дитяча творчість у свою чергу визначається як процес створення образів з казки, оповідань, гри, драматизації у малюванні, конструюванні, пошук у ході діяльності способів, шляхів розв'язання завдань [7]. Творчий підхід до завдань та життя в цілому – одна з обов'язкових компетентностей, які має розвивати Нова українська школа. Поєднання художнього, духовного у формуванні творчої особистості є невід'ємною складовою умовою гармонійного, всебічного розвитку молодшого школяра в умовах Нової української школи. Цінність творчої особистості полягає не тільки у результативній стороні, вона виражається у самій діяльності. На нашу думку, це можливо завдяки осередку художньо-творчої діяльності в початковій школі. Адже під час уроків (художнього спрямування), враховуються вікові, розумові, психоемоційні та творчі особливості молодшого школяра.

Актуальність наших суджень суголосна чисельним науковим дослідженням, у яких доведено, що творчість є цілісним комплексом інтелектуальних та особистісних рис [12]. Молодшим школярам з дитинства притаманна своєрідна талановитість, яка у процесі навчання перетворюється в індивідуальну творчу діяльність. На основі цього судження можна зробити висновок, що

художня діяльність набуває вагомої ролі і виступає, як універсальний засіб формування творчої особистості, а отже формує емоційну сферу, вдосконалює мислення, сприяє розумінню краси у мистецтві, житті та навколишньої діяльності. В умовах Нової української школи формування творчої особистості учнів 1 класу передбачає художню діяльність у різних напрямках, особливу значущість відіграє робота з формування особистістю творчих здібностей за допомогою різних засобів (мистецтвом, природою, навколишнім середовищем).

Логічним продовженням наших теоретичних пошуків є те, що для розвитку творчих здібностей молодших школярів необхідно дотримуватись певних педагогічно-організаційних умов. «Умова» визначається вченими як – «відношення між об'єктом і його середовищем, без якого він не може існувати». Умови забезпечують оптимальне середовище, у якому явища можуть виникати, існувати та розвиватися. Поняття «педагогічно-організаційні умови» включає елементи всіх компонентів процесу навчання, виховання і розвитку: цілі, зміст, принципи, методи, форми, засоби. У контексті педагогіки творчого розвитку, педагогічно-організаційні умови визначаються, як результат цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів, а також організаційних форм навчання для досягнення певних педагогічних цілей [10, с. 290].

Під педагогічно-організаційними умовами розвитку творчих здібностей молодших школярів розуміємо сукупність зовнішніх і внутрішніх умов освітнього процесу, реалізація яких залежить від самого розвитку. У контексті вивчення теоретичних засад проблеми дослідження, нами було виокремлено педагогічно-організаційні умови, які необхідні для розвитку творчих здібностей учнів першого класу:

1. Матеріально-технічне забезпечення навчального осередку художньо-творчої діяльності відповідно до Методичних рекомендацій організацій освітнього простору Нової української школи.

2. Розвиток творчого потенціалу та умотивованості дітей 6-річного віку до творчої діяльності.

3. Готовність вчителя початкової школи до здійснення педагогічно-творчої діяльності.

Перевірка педагогічно-організаційних умов розвитку творчих здібностей в учнів 6 років здійснювалася на базі Лицею №17

«Інтелект» Полтавської міської ради. Дослідженням було охоплено 36 вчителів початкової ланки освіти, навчальні приміщення перших класів та 64 учні 6-річного віку. Відповідно до поставлених задач було проведено дослідно-експериментальна перевірка формування творчої особистості учнів 1 класу.

Першою педагогічно-організаційною умовою формування творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку є матеріально-технічне забезпечення навчального осередку художньо-творчої діяльності відповідно до Методичних рекомендацій організацій освітнього простору Нової української школи. Відповідно провідною психолого-педагогічною проблемою є створення сприятливих ефективних педагогічно-організаційних умов, які стимулюватимуть і спрямовуватимуть розвиток творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку. Ефективна індивідуалізація освітнього процесу може бути досягнута через організацію навчальних центрів, які відображають навчальні потреби й інтереси дітей.

Для визначення матеріально-технічного забезпечення навчального осередку художньо-творчої діяльності в освітньому середовищі, був здійснений порівняльний аналіз навчальних приміщень та матеріально-технічного забезпечення мистецької зони паралелі перших класів початкової школи. Також було визначено низку воркшопів для вчителів початкової ланки освіти на тему «Навчальний осередок художньо-творчої діяльності та розвиток творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку».

Проведені заходи з порівняння та покращення першої педагогічно-організаційної умови показав, що кількість матеріально-технічного оснащення збільшилася, покращилась ергономіка навчального осередку художньо-творчої діяльності. Проведені воркшопи для вчителів щодо особливостей застосування осередку, показали, що застосовані нами форми є ефективними для експериментальної групи оскільки, покращилася взаємодія вчителя із навчальним зонуванням, доступ до мистецького куточка став відкритим для дітей. Більшість вчителів задоволені пройденими воркшопами, та підкреслюють сприятливе освітнє середовище, яке було створено для забезпечення творчого самовираження. Найбільше педагоги підкреслили для себе інформацію, що стосується прийомів і методів активного застосування осередку. Спираючись на наукові джерела та отримані результати, ми довели, що навчальний осередок художньо-творчої діяльності має

вплив на розвиток творчих здібностей, але за умови комплексної взаємодії всіх учасників освітнього процесу та належного матеріально-технічного оснащення.

Поняття «здібності», «творчість», «обдарованість» складають логічний ряд, який відображає сутність концептуального підходу Нової української школи, що реалізується в освітньому процесі початкової школи, тому *друга педагогічно-організаційна умова визначена нами як розвиток творчого потенціалу та умотивованості дітей 6-річного віку до творчої діяльності.*

На нашу думку ключовими умовами успішного формування творчої особистості учнів першого класу є виявлення у дітей 6-річного віку потенціалу, умотивованості та здібностей до творчої реалізації в умовах навчального осередку художньо-творчої діяльності. Перш за все, й поза всяким сумнівом, головне, що творчий потенціал – це саме та система, яка абсолютно, так само як, скажімо, й підсвідомість, прихована від будь-якого зовнішнього спостереження. Більше того, ми добре розуміємо, що й сам носій творчого потенціалу іноді мало або й зовсім нічого не знає про свої творчі можливості. Про справжні творчі можливості конкретної дитини ми можемо доказово, а не гіпотетично, говорити лише на основі здійсненої діяльності, отриманих оригінальних творів. Творчий потенціал стає не уявною, а реальною, прогнозованою цінністю лише тоді, коли реалізується. Варто наголосити, що творчий потенціал зумовлений не стільки наявністю у дитини молодшого шкільного віку творчих здібностей, скільки умотивованості потреби творчості. Саме тому проблема мотивації до творчості є чи не однією із найскладніших і актуальних проблем у формуванні творчих здібностей.

Відповідно до вичлененої педагогічної умови нами було проведено перевірку рівнів сформованості потенціалу та умотивованості учнів 6 років до художньо-творчої діяльності в обсязі 64 дитини, у ході дослідження відбувся поділ на дві групи експериментальну (ЕГ) та контрольну (КГ). З метою підвищення рівня розвитку творчих здібностей дітей 6-років, нами було застосовано на констатувальному та контрольному етапах педагогічного експерименту такі методи: «Вивчення сприйняття картини», «Намалюй фігуру» та «Чарівний мішечок», тест Гілфорда та індивідуальне опитування батьків для оцінки ставлення дітей до творчого процесу. Використання даних методик передбачало дотримання трьох послідовних взаємопов'язаних

етапів і оцінювалася за відповідними критеріями та рівнями. Для прикладу порівнюємо контрольний і констатувальний етапи експерименту. Відповідно на формувальному етапі експерименту нами було розроблено план роботи з розвитку творчих здібностей дітей 6 років у навчальному осередку художньо-творчої діяльності та застосовано види словесно-творчих логічних завдань.

Рівні розвитку творчих здібностей за мотиваційним критерієм на констатувальному етапі дослідження із загальною кількістю дітей становили: високий – 20,31% респондентів; середній – 56,25%; низький – 23,44% опитаних. Високий рівень розвитку творчих здібностей за діяльнісно-творчим критерієм на констатувальному етапі був виявлений у 54,38% опитуваних; середній – 32,65%; низький – 12,97%. Розвиток творчих здібностей за оцінним критерієм становили: високий рівень – 29,69%; середній – 37,5% опитаних; низький – 32,81% опитаних.

Рівні розвитку творчих здібностей за мотиваційним критерієм на контрольному етапі дослідження становили: високий – 25% респондентів ЕГ та 21,88 у КГ; середній – 56,25 % у ЕГ та 46,87 % у КГ; низький – 18,75% опитаних з ЕГ та 31,25% у КГ. Високий рівень розвитку творчих здібностей за діяльнісно-творчим критерієм на констатувальному етапі був виявлений у 31,25% опитуваних ЕГ та 53,12% у КГ, середній – 59,38% у ЕГ та 53,12% у КГ; низький – 9,37% у ЕГ та 15,63% у КГ. Розвиток творчих здібностей за оцінним критерієм становили: високий рівень – 28,12% у ЕГ та 25% КГ, середній – 50% опитаних з ЕГ та 53,12% у КГ, низький – 27,88% у ЕГ та 27,88% у КГ. Наведені дані свідчать про ефективність цілеспрямованого педагогічного впливу на розвиток творчих здібностей у дітей 6 років.

За отриманими результатами можна визначити, що більшість дітей мають високий рівень за критерієм мотивації та водночас низький та середній рівень розвитку творчих умінь відповідно за діяльнісно-творчим та оцінним критеріями. На нашу думку, це пояснюється тим, що більшість дітей цікавляться творчими завданнями, але недостатня увага з боку педагогів і батьків не дозволяє їм розвивати творчі здібності.

Отже, показники контрольного етапу експерименту дають змогу зробити висновок про ефективність впроваджених методик та плану роботи з розвитку творчих здібностей дітей 6-річного віку. Значна динаміка спостерігалася особливо у дітей експериментальної групи, особливо за мотиваційним критерієм.

Третьою педагогічно-організаційною умовою розвитку творчих здібностей у дітей 6 років являється готовність вчителя початкової школи до здійснення педагогічно-творчої діяльності. Творчу педагогічну діяльність вчителя початкових класів ми визначаємо, як педагогічну діяльність, що характеризується властивостями творчого процесу. На відміну від особистісного підходу до вивчення процесу формування творчої особистості учня, при вивченні творчості вчителя пріоритет надається діяльнісному підходу: творча професійна діяльність вчителя розглядається як рушійний фактор, розвиток творчих можливостей та забезпечення його ефективності.

Відповідно до поставленої умови на констатувальному та контрольному етапах експерименту нами було проведено анкетування вчителів для визначення розуміння сутності розвивальних характеристик навчального осередку художньо-творчої діяльності, тест Е. Торранса «Заверши малюнок», опитувальник з елементами експрес-діагностики креативності Джонсона. Для оцінки рівнів сформованості творчого потенціалу вчителів початкових класів нами визначено рівні (високий, середній, низький), критерії досліджуваної якості (мотиваційний, когнітивно-інформаційний, операційно-діяльнісний). Впроваджені нами методи підвищення рівня педагогічної готовності до творчої діяльності успішно були реалізовані. Оскільки їх перевага полягала у впливі на швидкість і продуктивність фантазії, образного мислення, творчої уяви, які є складовими педагогічної творчості вчителя. Відповідно на формувальному етапі експерименту нами було розроблено уроки з методиками та технологіями арт-терапії. Для прикладу, варто порівняти результати констатувального та контрольного експериментального дослідження.

Під час констатувального етапу експерименту було виявлено, що 52,78% респондентів мають високий рівень творчого потенціалу; 22,78% респондентів продемонстрували середній рівень творчого потенціалу; 19,44% – низький рівень.

Під час контрольного етапу експерименту дослідження виявлено, що 55,56% респондентів мають високий рівень творчого потенціалу, що характеризує їх як достатньо сформованих професіоналів з умінням застосовувати на практиці набуті знання; 33,33% респондентів продемонстрували середній рівень творчого потенціалу, який характеризується репродуктивним застосуванням теорії на практиці; 11,11% – низький рівень.

Здійснивши аналіз концептуальних основ освітнього середовища у психолого-педагогічній літературі, ми визначили внутрішню організацію, взаємозв'язки та взаємозалежності його елементів. Сучасне освітнє середовище створює індивідуалізоване та персоналізоване враження, де у кожного є можливість дослідити власні творчі можливості. Взаємодія особистості й середовища характеризується багаторівневістю та складними взаємозв'язками, тому ефективний і повноцінний розвиток особистості у навчальному закладі відбувається через залучення учнів до активної, динамічної, спрямованої на певний результат індивідуальної та самостійної інтелектуально творчої праці.

Відповідно до поставлених завдань, нами було виділено педагогічно-організаційні умови, що визначаються, як результат цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів, а також організаційних форм навчання для досягнення певних педагогічних цілей. До педагогічно-організаційних умов розвитку творчих здібностей молодших школярів було віднесено матеріально-технічне забезпечення навчального осередку художньо-творчої діяльності; розвиток потенціалу та умотивованості дітей 6-річного віку до творчої діяльності; визначення готовності вчителів початкової школи до педагогічно-творчої діяльності в умовах навчального осередку художньо-творчої діяльності.

Досліджуючи першу педагогічно-організаційну умову нами з'ясовано, що навчальний осередок художньо-творчої діяльності має суттєвий вплив на розвиток творчих здібностей учнів 6 років за умови повноцінного його наповнення. Досліджуючи другу умову нами доведено, що успішний розвиток творчого потенціалу та умотивованість учнів до творчої діяльності полягає у правильно підібраних методах взаємодії у навчальному осередку художньо-творчої діяльності. Результативність третьої умови визначатиметься готовністю вчителів перших класів початкової школи до педагогічно-творчої діяльності в умовах навчального осередку художньо-творчої діяльності. Статистична обробка результатів засвідчила їх результативність.

Список використаних джерел:

1. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. К. : Фенікс, 2014.
2. Бугакова О. В. Технологія організації взаємодії педагогічного колективу загальноосвітнього навчального закладу з батьками: теоретичний аспект. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. пр. ХНПУ ім. Г. С. Сковороди ; за заг.

- ред. І. Ф. Прокопенка, С. Т. Золотухіної. Харків : Діса Плюс, 2018. Вип. 59. С. 3–12.
3. Демченко Ф. Г. Щодо сутності феноменів «потенціал», «творчий потенціал», «творчий потенціал викладача» Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія : *Педагогіка і психологія*. 2017. № 2. С. 8–12.
  4. Державний комітет України у справах містобудування і архітектури. Будинки та споруди навчальних закладів. ДБН В.2.2-3-97.
  5. Еріксон, Ерік. (1968, 1974). Ідентичність, молодь і криза. Буенос-Айрес: редакція Paidós.
  6. Карапузова Н. Д. Основи педагогічної ергономіки: навч. посіб. Н. Д. Карапузова, Є. А. Зімниця, В. М. Помогайбо. К. : Академвидав, 2012. 192 с.
  7. Карпенко Н. А. Психологія творчості: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 156 с.
  8. Крутій К. Освітній простір дошкільного навчального закладу: монографія: у 2 ч. К.: Освіта, 2009. Ч.1. 302 с.
  9. Логачевська С. Диференціація – одна з форм інтерактивного навчання молодших школярів. *Початкова школа*. 2006. №10. С.18–23.
  10. Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи у процесі вивчення предметів природничо-математичного циклу (теоретичні та методологічні засади) : монографія. Харків : «Мітра», 2018. 380 с.
  11. Фруктова Я. С. До питання проектування сучасного освітнього середовища : зб. наук. пр. Херсон: Видавництво ХДУ, 2006. 192 с. 72–73.
  12. Bilavych, H. V., Pliichuk, L. V., Maliona, S. B., Savchuk, V. P., Dovgij, O. Ya., & Yaremchuk, O. Z. (2021). Innovative Teaching methods as a means of development of gifted personality (based on the experience of the activity of the «University of the gifted child» at Vasyl Stefanyk Precarpathian National University). *Medical education*. No. 2. pp. 92–96. [in English]. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduer_2017_2_2

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
<i>Sulaieva Nataliia</i> TRAINING FUTURE TEACHERS TO USE PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES WHILE PROVIDING NON- FORMAL EDUCATION	5
<i>Федій Ольга, Галина Тетяна</i> ІГРОТЕРАПІЯ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ФАСИЛІТАЦІЯ	12
<i>Каранузова Наталія, Білан Тетяна</i> СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	23
<i>Барболіна Тетяна</i> ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ З ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ	32
<i>Стрельніков Віктор</i> УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ І ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ	40
<i>Лебедик Леся</i> УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ КРЕАТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	49
<i>Баранник Альона</i> ПОНЯТТЯ МЕДІАКОНТЕНТУ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ	60

<i>Bohdanova Daria, Fediy Julia</i> BILINGUAL EDUCATION OF THE PRIMARY SCHOOL PUPILS IN THE TIMEFRAME OF THEIR FORCED IMMIGRATION CAUSED BY THE WAR IN UKRAINE: REALMS AND CHALLENGES.....	68
<i>Богута Валентина</i> ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗА ДОПОМОГОЮ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ.....	74
<i>Власенко Наталія, Соловей Світлана</i> РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	82
<i>Гібалова Наталія, Олексієнко Дарина</i> МОДЕЛЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	91
<i>Довгаль Анна</i> ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ	99
<i>Жабська Ірина</i> ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСОБИ ДИСТАНЦІЙНОГО ЗГУРТУВАННЯ УЧНІВСЬКОГО КОЛЕКТИВУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ВИМУШЕНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ САМОІЗОЛЯЦІЇ.....	106
<i>Задорожня Ірина, Власенко Наталія</i> ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»	111
<i>Кім Галина</i> ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ НУШ	119

<i>Макаренко Яна</i> ФЕНОЛОГІЧНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЯК МЕТОД ПІЗНАННЯ НАВКОЛИШНЬОГО СВІТУ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ	129
<i>Мірошніченко Тетяна</i> ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ОПТИМІЗМУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	137
<i>Павленко Юлія</i> ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МУЛЬТИПЛІКАЦІЇ	145
<i>Palekha Olga</i> PECULIARITIES OF PHD STUDENTS' FOREIGN LANGUAGE TRAINING WITHIN EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC PROGRAM «PRIMARY EDUCATION».....	155
<i>Починюк Євгенія</i> СТВОРЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	162
<i>Процай Людмила, Лаврик Тетяна</i> ПОТЕНЦІАЛ СУЧАСНИХ ІНТЕРНЕТ-ЗАСТОСУНКІВ В ПРОЦЕСІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ.....	172
<i>Рагуліна Маргарита</i> ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО» ДО РОБОТИ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ.....	179
<i>Радченко Анастасія</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ МИСТЕЦТВА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	186
<i>Рубан Оксана</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ЕСТЕТОТЕРАПІЇ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	191

<i>Стиркіна Юлія</i> ПОЗИТИВНИЙ ТА НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ МИСТЕЦТВА ЯПОНСЬКОЇ АНІМАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ДИТЯЧОМУ ТА ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ	198
<i>Федотова Світлана</i> МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ВИРАЗНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	206
<i>Фролова Анна</i> ЕСТЕТОТЕРАПІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ З ОБМЕЖЕНИМИ ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ.....	215
<i>Чупрун Олександра</i> ДІАГНОСТИКА КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	224
<i>Шаповал Ілона, Богута Валентина</i> ВПЛИВ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ 1 КЛАСІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	238

Вельмишановні автори!

запрошуємо до публікації у збірнику наукових праць

«ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ РІШЕННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ»

кафедри початкової освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Вимоги до оформлення тексту наукових статей:

Обсяг: від 8 сторінок друкованого тексту без нумерації сторінок. Стандарти: формат сторінки – А4, книжковий; шрифт – Times New Roman; кегль 14 pt; міжрядковий інтервал – 1,5; абзацний відступ – 1,25 см; поля – 20 мм; вирівнювання – по ширині. Мова статті: українська, російська, англійська, польська, французька, німецька.

Структура статті та порядок розміщення:

УДК – зверху у лівому кутку;

Назва статті мовою статті – через один рядок посередині великими літерами, напівжирним шрифтом;

Ім'я, прізвище автора (ів) мовою статті – через один рядок курсивом, напівжирним шрифтом, прізвище автора (ів) – великими літерами. Науковий ступінь та посада автора (ів) – у наступному рядку. Вирівнювання по правому краю.

Анотація мовою статті (45-50 слів); ключові слова мовою статті (5-10 слів); розширена анотація англійською мовою (120-250 слів); ключові слова англійською мовою (5-10 слів); назва статті англійською мовою; ім'я, прізвище автора (ів) англійською мовою; текст статті – без пропуску рядка, з абзацу, вирівнювання по ширині, 14 кегль, міжрядковий інтервал 1,5.

Розділи основного тексту статті: вступ; літературний огляд, мета статті, основна частина, результати дослідження і їх обговорення, висновки.

Список використаних джерел подається у кінці тексту статті. Оформлюється відповідно до ДСТУ 8302:2015, мовою оригіналу. Посилання на першоджерела містяться у квадратних дужках, де вказується арабською цифрою номер першоджерела у списку літератури і сторінка, наприклад: [4, с. 112]. Декілька першоджерел в одному посиланні відокремлюються крапкою з комою [1, с. 38; 4, с. 138] або [2; 4; 5].

Рисунки і таблиці наводяться в тексті без обтікання, з наведенням заголовку і підпису. Усі рисунки повинні бути у форматі JPG. У таблиці не повинно бути порожніх чарунок. Зверніть увагу: друкована версія збірника виходить у чорно-білому варіанті.

Відповідальність за автентичність цитат, правильність фактів та посилань, а також за граматичне і стилістичне оформлення несуть автори статей. Текст статті подальшому редагуванню не підлягає і є оригіналом для виготовлення збірника наукових праць.

Відомості про автора (ів) подаються на окремій сторінці (окремим файлом), вказуються: прізвище, ім'я, по батькові повністю, посада, вчене звання, вчений ступінь, місце роботи, поштова адреса (для пересилання збірника), контактні телефони і e-mail.

Контакти: тел. +38(099)9251722 – Павленко Юлія Григорівна
e-mail: iuliiia.pa77@gmail.com

Зразок оформлення статті

УДК 331.65:069

НАЗВА СТАТТІ

Юлія ПАВЛЕНКО,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Анотація мовою статті (45-50 слів).

Ключові слова мовою статті (5-10 слів).

Анотація англійською мовою (розширена – 120-250 слів).

Ключові слова англійською мовою (5-10 слів).

НАЗВА СТАТТІ (англійською мовою)

Ім'я, прізвище англійською мовою

Текст статті. Текст статті. Текст статті. Текст статті. Текст статті.
Текст статті. Текст статті. Текст статті. ...

Список використаних джерел

- 1.
- 2.
- 3.

Щорічне наукове видання

ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ РІШЕННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ОСВІТІ

Збірник наукових праць Випуск 5

Відповідальні за випуск: **О. А. Федій, Ю. Г. Павленко**
Видано в авторській редакції

Підписано до друку 28.12.2022 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Умовн. друк. арк. 14,9.
Наклад 100 шт. Замовлення 2022-1209.

Видавництво ПП «Астрая»
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20, кв. 4
Тел.: +38 (0532) 509-167, 611-694
E-mail: astraya.pl.ua@gmail.com, веб-сайт: astraya.pl.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5599 від 19.09.2017 р.

Друк ПП «Астрая»
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20, кв. 4
Тел.: +38 (0532) 509-167, 611-694
Дата державної реєстрації та номер запису в ЄДР
14.12.1999 р. № 1 588 120 0000 010089